

Національна академія Національної гвардії України

Кафедра тактики внутрішніх військ

ЗАГАЛЬНА ТАКТИКА

Навчальний посібник

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для слухачів, курсантів та студентів вищих навчальних закладів

(лист № 1/11–10172 від 02.07.2014 р.)

Частина 1

Харків
2015

УДК 355.4(07)
ББК Ц2,5(4Укр)
З-14

*Рекомендовано вченою радою Академії
внутрішніх військ МВС України
(протокол № 17 від 27.06.2012 р.).*

Автори: С. Т. Полторак, кандидат педагогічних наук, доцент; *М. Д. Ткаченко*, кандидат військових наук, доцент; *О. В. Лисенко*, старший викладач; *В. П. Варакута*, кандидат військових наук, доцент; *І. А. Пегахін*, кандидат військових наук, доцент; *В. В. Овчаренко*, кандидат військових наук; *В. В. Антонець*, кандидат військових наук.

Рецензент: К. В. Коритченко, кандидат технічних наук старший науковий співробітник.

Загальна тактика. Ч. 1 [текст]: навч. посіб. / С. Т. Полторак, М. Д. Ткаченко, О. В. Лисенко В. П. Варакута та ін. – Х. : ХУПС, 2012. – 288 с.

Науковий редактор: доктор військових наук професор Г. А. Дробаха

У навчальному посібнику розглянуті тактика-складова частина воєнного мистецтва; призначення, завдання, організаційна структура та озброєння Сухопутних військ Збройних Сил України; організація і бойове призначення частин (підрозділів) армій провідних країн світу; основи сучасного загальновійськового бою; організація бойової підготовки; бойова готовність частин (підрозділів); мобілізаційна готовність та прийоми і способи дій солдата в бою.

Навчальний посібник призначений для викладачів дисциплін “Тактика”, “Загальна тактика”, студентів, що навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу Академії внутрішніх військ МВС України та слухачів та курсантів вищих військових навчальних закладів для вивчення навчальної дисципліни “Загальна тактика”.

УДК 355.4(07)
ББК Ц2,5(4Укр)

© Національна академія Національної
гвардії України, 2015

ЗМІСТ

СПИСОК ЗАСТОСОВАНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	7
ВСТУП.....	8
ГЛАВА I. ВВЕДЕННЯ В ВІЙСЬКОВУ СПЕЦІАЛЬНІСТЬ.....	9
РОЗДІЛ 1. ТАКТИКА-СКЛАДОВА ЧАСТИНА ВОЄННОГО	9
МИСТЕЦТВА.....	
1.1. Тактика-складова частина воєнного мистецтва.....	9
1. Введення в дисципліну.....	9
2. Структура воєнної науки та місце в ній тактики.....	11
3. Основні тактичні поняття, визначення та терміни.....	12
Контрольні питання за темою.....	14
1.2. Військова організація та воєнна доктрина Збройних Сил	14
України.....	
1. Історія створення Збройних Сил України.....	14
2. Призначення, завдання та види Збройних Сил України.....	17
3. Воєнна доктрина України. Оборонна спрямованість воєнної	21
доктрини.....	
Контрольні питання	23
РОЗДІЛ 2. ПРИЗНАЧЕННЯ, ЗАВДАННЯ, ОРГАНІЗАЦІЙНА	24
СТРУКТУРА ТА ОЗБРОЄННЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК	
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	
2.1. Призначення, завдання та склад Сухопутних військ.....	24
1. Організаційна структура Сухопутних військ.....	24
2. Склад та призначення родів військ, спеціальних військ та тилу	26
Сухопутних військ.....	
3. Організаційна структура механізованого батальйону Сухопутних	29
військ.....	
2.2. Організаційна структура, бойова техніка та озброєння	30
механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ.....	
1. Організаційна структура механізованих (танкових) підрозділів	30
Сухопутних військ.....	
2. Основна бойова техніка механізованих (танкових) підрозділів	33
Сухопутних військ та її характеристика.....	
3. Озброєння механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ	35
та його характеристика.....	
Контрольні питання	35
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ І БОЙОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЧАСТИН	36
(ПІДРОЗДІЛІВ) АРМІЙ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ.....	
3.1. Основи бойового застосування сухопутних військ провідних	36
країн світу.....	

1. Основні підрозділи, організація, структура і озброєння підрозділів провідних країн світу.....	36
2. Основи наступального бою частин та підрозділів сухопутних військ провідних країн світу.....	37
3. Основи оборонного бою частин та підрозділів сухопутних військ провідних країн світу.....	52
Контрольні питання	65
3.2. Організаційна структура, бойова техніка та озброєння підрозділів сухопутних військ США.....	65
1. Організаційна структура мотопіхотних підрозділів армії США.....	65
2. Бойова техніка мотопіхотних підрозділів армії США.....	67
3. Організаційна структура танкових підрозділів армії США.....	76
3.3. Організаційна структура, бойова техніка та озброєння підрозділів сухопутних військ ФРН.....	79
1. Організаційна структура мотопіхотних підрозділів армії ФРН..	79
2. Бойова техніка мотопіхотних підрозділів армії ФРН.....	81
3. Організаційна структура танкових підрозділів армії ФРН.....	87
Контрольні питання	89
РОЗДІЛ 4. ОСНОВИ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОГО БОЮ.....	90
4.1. Сутність сучасного загальновійськового бою.....	90
1. Основні фактори, які впливають на характер загальновійськового бою.....	90
2. Складові частини загальновійськового бою.....	94
4.2. Види сучасного загальновійськового бою та принципи його ведення.....	97
1. Характерні риси та основні принципи ведення сучасного загальновійськового бою.....	97
2. Сили та засоби сучасного загальновійськового бою.....	103
3. Підготовка сучасного загальновійськового бою.....	120
4. Норми міжнародного гуманітарного права.....	126
Контрольні питання	127
4.3. Основи управління підрозділами в бою.....	128
1. Сутність та зміст управління. Обов'язки командира підрозділу в бою.....	128
2. Накази, розпорядження, команди та способи їх передачі.....	129
3. Сигнали управління, оповіщення, цілівказіння, взаємодії та взаємного впізнавання.....	132
Контрольні питання	136
4.4. Підготовка загальновійськового бою.....	137

1. Порядок роботи командира підрозділу після отримання бойового завдання.....	137
2. Підготовка підрозділу до бою.....	138
Контрольні питання	143
4.5. Види бойових документів	143
1. Види бойових документів та їх класифікація.....	143
2. Загальна характеристика основних бойових документів.....	147
3. Основні умовні позначення та скорочення, які застосовуються в бойових графічних документах.....	150
4.6. Правила розробки та ведення бойових графічних документів....	171
1. Розробка та ведення бойових графічних документів.....	171
2. Порядок роботи командира щодо підготовки та оформлення робочої карти (бланковка).....	177
3. Нанесення тактичної обстановки на робочу карту (бланковка).....	182
Контрольні питання	183
4.7. Всебічне забезпечення бою	183
1. Бойове забезпечення бою.....	183
2. Морально-психологічне забезпечення бою.....	186
3. Матеріально-технічне забезпечення бою.....	189
Контрольні питання	198
4.8. Бойове забезпечення бою	199
1. Розвідка. Охорона.	199
2. Захист від зброї масового ураження. Забезпечення радіаційного, хімічного, біологічного захисту.....	203
3. Тактичне маскування. Інженерне забезпечення.....	206
Контрольні питання	209
РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ	210
5.1. Організація бойової підготовки	210
1. Система бойової підготовки. Принципи бойового навчання, виховання особового складу.....	210
2. Вимоги керівних документів щодо підготовки особового складу.....	215
3. Програма бойової підготовки.....	220
Контрольні питання	221
5.2. Планування бойової підготовки в підрозділі	221
1. Основи планування бойової підготовки в підрозділі.....	221
2. Документи, що розробляються при плануванні і обліку бойової підготовки.....	223
3. Організація бойової підготовки.....	225
Контрольні питання	229
5.3. Організація і методика проведення занять	229

1. Форми, види занять, їх сутність, методи їх проведення з різних предметів бойової підготовки.....	229
2. Послідовність роботи командира підрозділу з підготовки та проведення занять.....	241
Контрольні питання	247
5.4. Планування бойової підготовки в підрозділі	247
1. Вихідні дані для складання розкладу занять на тиждень.....	247
2. Складання розкладу занять на тиждень.....	250
РОЗДІЛ 6. БОЙОВА ГОТОВНІСТЬ ЧАСТИН (ПІДРОЗДІЛІВ)	253
6.1. Основні поняття бойової готовності	253
1. Основні нормативно-правові документи, що визначають бойову готовність.....	253
2. Ступені бойової готовності і їх зміст, дії підрозділів і частин при їх введенні.....	259
3. Дії особового складу добового наряду з отриманням сигналу на ведення вищих ступенів бойової готовності.....	262
Контрольні питання	265
РОЗДІЛ 7. МОБІЛІЗАЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ	266
7.1. Військова мобілізація	266
1. Основи військової мобілізації.....	266
2. Комплектування частин мобілізаційними ресурсами.....	273
3. Організація мобілізаційної підготовки в частині.....	275
Контрольні питання	282
РОЗДІЛ 8. ПРИЙОМИ І СПОСОБИ ДІЙ СОЛДАТА В БОЮ	283
8.1. Місце та обов'язки солдата в бою	283
1. Місце солдата в бою.....	283
2. Озброєння та екіпіровка солдата механізованого відділення.....	285
3. Сигнали управління та порядок дій за ними в ході бою.....	289
8.2. Дії солдата в складі бойових тактичних груп	298
1. Сутність розподілу механізованого відділення на бойові тактичні групи.....	298
2. Завдання, способи та прийоми дій військовослужбовців у складі бойових тактичних груп в наступальному бою.....	308
3. Завдання, способи та прийоми дій військовослужбовці в складі бойових тактичних груп в оборонному бою.....	322
4. Пам'ятка солдату щодо дій на полі бою в складі тактичної бойової групи.....	330
Контрольні питання	339
ЗАКЛЮЧЕННЯ	340
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	341

СПИСОК ЗАСТОСОВАНИХ СКОРОЧЕНЬ

БМП – бойова машина піхоти;
БПЛА – безпілотний літальний апарат;
БРАГ – бригадна артилерійська група;
БРМ – бойова розвідувальна машина;
БТР – бронетранспортер;
ВМС – Військово-морські Сили;
ЗАК – зенітний артилерійський комплекс;
ЗГРК – зенітний гарматно-ракетний комплекс;
зрдн – зенітний ракетно дивізіон;
зрадн – зенітний ракетно-артилерійський дивізіон;
ЗС – Збройні Сили;
ПК – кулемет Калашнікова;
КПВТ – крупнокаліберний кулемет Владімірова танковий;
ПКТ – кулемет Калашнікова танковий;
КШМ - командно-штабна машина;
мб – механізований батальйон;
мв - механізований взвод;
мвід – механізоване відділення;
омбр – окрема механізована бригада;
ПС – Повітряні Сили;
ПТРК – протитанковий ракетний комплекс;
РВіА – ракетні війська та артилерія;
РПГ – ручний протитанковий гранатомет;
РПК – ручний кулемет Калашнікова;
СВ – Сухопутні війська;
ТТХ – тактико - технічні характеристики.

ВСТУП

Держава може бути сильною, стабільною й захищеною, коли вона має сильне військо. Цей постулат чинний для кожної епохи, країни й народу. Армія завжди була і є базовим, основоположним елементом національної безпеки.

Нашою метою є створення сучасного високопрофесійного війська, здатного ефективно й адекватно відповісти на будь-яку загрозу суверенітету і територіальній цілісності України. Підготовка, озброєння, оснащення й забезпечення всім необхідним національної армії, правове поле її діяльності мають відповідати стандартам євроатлантичного простору, важливим учасником якого є наша держава.

У мирний час Збройні Сили України забезпечують охорону повітряного простору та найважливіших об'єктів інфраструктури держави, технічну готовність озброєння та військової техніки частин Об'єднаних сил швидкого реагування, підтримання належного рівня знань і навичок особового складу для виконання завдань за призначенням. Наші миротворці за тисячі кілометрів від рідної землі демонструють мужність і рішучість, високу гуманність, підвищуючи тим самим авторитет України на світовій арені.

Відновлення озброєння та військової техніки високотехнологічних видів Збройних Сил України є пріоритетним спрямуванням ресурсів України.

ГЛАВА I. ВВЕДЕННЯ В ВІЙСЬКОВУ СПЕЦІАЛЬНІСТЬ.

РОЗДІЛ I. ТАКТИКА-СКЛАДОВА ЧАСТИНА ВОЄННОГО МИСТЕЦТВА

1.1. Тактика-складова частина воєнного мистецтва

1. Введення в дисципліну

З найдавніших часів полководці прагнули знайти “еліксир” перемоги. Пройшли століття, була проведена незліченна кількість військових походів, боїв, пролито “море” людської крові, перш ніж допитливий розум, осмислюючи накопичений бойовий досвід, аналізуючи сховані пружини і важелі, що обумовлюють досягнення успіху, намацав корисні для практичної діяльності дороговказні нитки, виробили рекомендації з підготовки і ведення бою.

В результаті вивчення дисципліни курсанти (студенти воєнної кафедри) повинні

Знати:

1. Воєнну доктрину Збройних Сил України, призначення та завдання Збройних Сил України.
2. Військову організацію Збройних Сил України, призначення і склад видів та родів військ.
3. Призначення, завдання, організаційну структуру та озброєння Сухопутних військ Збройних Сил України.
4. Організацію озброєння і воєнної техніки, бойові можливості підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України.
5. Основи сучасного загальновійськового бою підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України.
6. Основи управління підрозділами Сухопутних військ Збройних Сил України в бою і організацію взаємодії.
7. Організацію, озброєння та бойову техніку підрозділів сухопутних військ іноземних армій.

Бути ознайомленими

1. З діями під час участі в міжнародних миротворчих операціях.
2. З діями щодо локалізації та припиненню збройних конфліктів.
3. З діями під час участі у стабілізаційних, специфічних діях військ та у спеціальній операції.
4. З всебічним забезпеченням бою.
5. З міжнародним гуманітарним правом про ведення війни і з обмеженням загального характеру щодо ведення бойових дій.

Методичні рекомендації щодо вивчення навчальної дисципліни

Предметом вивчення дисципліни є підготовка та ведення загальновійськового бою, його характер і зміст та його всебічне забезпечення, а також бойові можливості і якості підрозділів Сухопутних військ.

Науковою основою дисципліни є принципи і закономірності розвитку сучасного загальновійськового бою.

Методичну основу викладання дисципліни складають наступні загальні дидактичні методи: пояснювально-ілюстративний, проблемне викладання, репродуктивний, частково-пошуковий або евристичний та дослідницький.

Дисципліна належить до групи оперативно-тактичних (тактичних) і тактико-спеціальних дисциплін та базується на знаннях, одержаних у ході вивчення дисципліни первинної військово-професійної підготовки: “Статути Збройних Сил України”, “Історія війн та воєнного мистецтва”, “Основи воєнного управління”, “Бойове застосування озброєння та військової техніки”, “Інженерне забезпечення частин та підрозділів в бою”, “Радіаційний, хімічний та біологічний захист підрозділів”, “Військова топографія”. “Актуальні проблеми воєнної політології”.

Дисципліна забезпечує вивчення дисциплін: “Тактика внутрішніх військ”, “Управління повсякденною діяльністю та служба штабів”, “Оперативне застосування та тактики дій внутрішніх військ” та ін.

Основними видами навчальних занять є: лекції, групові, практичні, тактичні, семінари та групові вправи. Основні форми проведення занять: фронтальна, групова та індивідуальна. Методи навчання, які використовуються на заняттях: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний і проблемний. Групові вправи і практичні заняття проводяться у спеціалізованих класах на конкретному тактичному фоні на картах (макетах місцевості, схемах). Тактичні заняття проводяться на місцевості згідно з тактичним завданням в години польового виходу на заключному етапі навчання. Для проведення польового виходу розробляється план його проведення. Групові вправи з тематики від роти і вище, тактичні заняття з застосуванням імітаційних заходів проводяться з розподілом навчальної групи на дві навчальної підгрупи. У ході занять особлива увага приділяється відпрацюванню основних нормативів з тактичної підготовки, вихованню у курсантів високих морально-бойових якостей, самостійності, рішучості, вміння, результативно та продуктивно мислити в екстремальних ситуаціях.

В ході самостійної підготовки курсанти і студенти з підготовки офіцерів запасу Академії внутрішніх військ МВС України крім регулярної теоретичної підготовки до поточних занять виконують тактичні завдання і відпрацьовують практичні навички з управління взводом і ротою, які їм будуть потрібні в процесі підготовки і виконання бойових завдань.

Під час проведення групових вправ, практичних занять і тактичних занять курсанти і студенти з підготовки офіцерів запасу відпрацьовують розрахунково-графічні роботи на картах (схемах).

Структурно навчальний посібник поділено на окремі розділи, послідовність і зміст яких в основному відповідають розділам III частини Бойового статуту Сухопутних військ.

Всі навчальні питання, які повинні бути відпрацьовані у ході вивчення відповідних змістових модулів для курсантів і тем для студентів з підготовки офіцерів запасу, беруться з робочої навчальної програми і тематичного плану відповідно.

Директивні вимоги щодо вивчення актуальних для сьогодення питань, пов'язаних з виконанням частинами і підрозділами Збройних Сил України специфічних завдань, винесені у посібнику в окремий розділ у вигляді відомостей про: дії підрозділів Сухопутних військ під час їх участі в міжнародних миротворчих операціях; дії по локалізації і припиненню збройних конфліктів; дії під час участі у стабілізаційних, специфічних діях військ; дії у спеціальній операції; міжнародне гуманітарне право про ведення війни і обмеження загального характеру щодо ведення бойових дій.

Успішність та якість підготовки курсантів і студентів з підготовки офіцерів запасу контролюється під час поточного і підсумкового контролю. Поточний контроль здійснюється під час проведення всіх видів занять щодо виконання кваліфікаційних завдань, тестів, тактичних завдань (планів, задумів), розрахунково-графічних робіт на картах (схемах), а також нормативів з бойової підготовки.

Для контролю та практичного закріплення теоретичних знань курсанти і студенти з підготовки офіцерів запасу виконують контрольні роботи. З метою оцінки результатів освоєння навчальних завдань з навчальної дисципліни здійснюється підсумковий контроль: диференційований залік і екзамен за навчальну дисципліну.

У зв'язку з тим, що тактика є одною із самих динамічних, розвиваючих наук, у ході вивчення дисципліни у всіх її розділах акцентована увага на всі ті зміни, що є на сьогодні в бойовій тактичній практиці військ.

2. Структура воєнної науки та місце в ній тактики

Узагальнення досвіду, щодо організації і ведення бойових дій, практичні рекомендації військам і інші питання пов'язані з веденням війни розглядає воєнна наука.

Воєнна наука – система знань про характер, закони війни, підготовку ЗС і держави до війни та способи її ведення.

Воєнна наука визначає зміст Воєнної доктрини України – прийнята державою система поглядів на цілі та характер імовірної війни, підготовку до неї держави і Збройних Сил (ЗС), а також способи її ведення.

Складовими частинами воєнної науки є теорії:

- воєнного мистецтва;
- військового управління;
- військового будівництва;
- військового навчання і виховання;

військової економіка і тилу Збройних сил;
цивільної оборони.

Воєнне мистецтво передбачає форми бойових дій (операція, битва, бойові дії, бій) і в свою чергу має наступні складові частини:

стратегія;
оперативне мистецтво;
тактика.

Стратегія – найвищий ступінь воєнного мистецтва. Вона охоплює теорію і практику підготовки держави і ЗС до війни, планування і ведення стратегічних операцій і війни в цілому.

Оперативне мистецтво – складова частина воєнного мистецтва. Вона розглядає теорію і практику підготовки і ведення спільних і самостійних операцій (бойових дій) об'єднаннями і з'єднаннями видів ЗС.

Тактика воєнна (греч. *taktiká* – мистецтво шиккування військ, от *táссо* – будує війська) – складова частина військового мистецтва, що включає теорію й практику підготовки й ведення бою з'єднаннями, частинами (кораблями) і підрозділами різних видів збройних сил, родів військ (сил) і спеціальних військ на суші, у повітрі й на морі; військово-теоретична дисципліна. Тактика охоплює вивчення, розробку, підготовку та ведення всіх видів бойових дій (наступу, оборони, зустрічного бою, тактичних перегруповань та ін.).

Вона знаходиться в динамічному взаємозв'язку з оперативним мистецтвом і стратегією.

3. Основні тактичні поняття, визначення та терміни

Теорія тактики вивчає закономірності, характер, способи підготовки та ведення бою з'єднаннями, частинами і підрозділами та погляди військових фахівців інших держав на ці питання. Вона розробляє теоретичні – фундаментальні положення основ, підготовки та ведення бою, тактичні вимоги до озброєння і військової техніки, організації з'єднань, частин і підрозділів та обладнання простору, в межах якого здійснюється підготовка ведення бою.

Практика тактики включає підготовку та ведення бою. Теорія і практика підготовки і ведення бою ґрунтується на: розвитку озброєння і техніки; досвіді ведення бою чи бойових дій з'єднання, частинами і підрозділами в ході ведення воєнних дій; досвіді бойової підготовки, особливо в ході маневрів і тактичних навчань; принципах ведення бою; завданнях оперативного мистецтва.

Структурно тактика складається із:

загальної тактики;
тактики родів військ;
тактики спеціальних військ;
тактика з'єднаннями, частинами і підрозділами інших військових формувань.

Загальна тактика охоплює теорію і практику підготовки та ведення загальновійськового бою з'єднаннями, частинами і підрозділами.

Тактика родів військ, спеціальних військ та інших військових формувань охоплює теорію і практику виконання завдань частинами і підрозділами родів військ спеціальних військ та інших формувань.

Тактика родів військ включає:

тактику Сухопутних військ – тактику механізованих, танкових і аеромобільних військ, тактику ракетних військ і артилерії, протиповітряної оборони Сухопутних військ (СВ) та авіації СВ (армійської авіації);

тактику Повітряних сил – тактику зенітних ракетних військ, зенітно-артилерійських і ракетних військ, радіотехнічних військ, винищувальної авіації, тактика бомбардувальної авіації, штурмової авіації, воєнно-транспортної авіації та розвідувальної авіації;

тактику Військово-морських сил – тактику підводних і надводних сил, морської авіації, берегових ракетно-артилерійських військ і морської піхоти;

тактику спеціальних військ – тактику частин і підрозділів бойового (розвідки, зв'язку, РХБЗ, РЕБ, інженерних військ комендантської служби тощо), технічного і тилового забезпечення;

Розвиток тактики здійснюється під впливом появи більш досконалої і нової зброї та техніки, і залежить від:

стану теорії і практики підготовки та ведення бою;

стану підготовки з'єднань, частин і підрозділів та їх управліннь;

необхідної кількості і якості сучасної зброї, особливо нової;

обладнання простору підготовки та ведення воєнних дій;

наявності захищених і пересувних пунктів управління з'єднань, частин і підрозділів;

стану науково-дослідницької роботи;

відповідності організаційно-штатної структури з'єднань, частин і підрозділів озброєнню, формам і способам ведення бою та підготовці особового складу;

поглядів військових фахівців інших, особливо сусідніх держав, на підготовку і ведення бою;

досвіду і уроків операцій оперативних об'єднань і бойової підготовки.

Етапи розвитку тактики пов'язані з розвитком суспільства і поділяються на тактику рабовласницького ладу, тактику епох феодалізму і капіталізму та тактику сучасної епохи.

Розвиток тактики потрібно розглядати через аналіз факторів, які впливають на її розвиток, найважливішим з яких є поява нової і більш удосконаленого озброєння та військової техніки.

Тактика, будучи окремим елементом воєнного мистецтва, тісно пов'язана з оперативним мистецтвом і стратегією.

Навчальний посібник призначений для вивчення дисципліни “Загальна тактика”, в якому висвітлені теоретичні основи організації і ведення бойових дій загальновійськовими підрозділами. Надані основні поняття, які визначають методологію дисципліни “Загальна тактика”. Описуються способи побудови

похідних і бойових порядків підрозділів при веденні різних видів бою, а також принципи здійснення протидії противнику. Представлені організації підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України і іноземних армій провідних країн світу, оснащення їх озброєнням і тактика дій.

Досвід збройних конфліктів сучасності свідчить про те, що форми і способи тактичних дій підрозділів постійно удосконалюються, вони залежать від змісту поставлених завдань, ролі і місця підрозділів у бою, характеру дій противника, умов місцевості, наявних штатних та приданих сил і засобів, а також від рівня підготовки особового складу. Тому метою вивчення дисципліни є придбання курсантами (студентами воєнних кафедр) необхідних знань, вмінь, навичок щодо організації і ведення бойових дій механізованим взводом, ротою у сучасних умовах.

Контрольні питання:

1. Що є складовими частинами воєнної науки?
2. З яких складових частин складається воєнне мистецтво?
3. Що називається тактикою воєнною?
4. Що називається оперативним мистецтвом?
5. Що охоплює стратегія воєнна?
5. Що включає тактика родів військ?

1.2. Військова організація та воєнна доктрина Збройних Сил України

1. Історія створення Збройних Сил України

Військо – основа державності. Українське військо завжди було одним з найсильніших і одним з найпотужніших.

У прадавні часи, коли перші слов'яни поселилися на землях України, вони були змушені захищатися від загарбницьких нападів кочівників. Потім, коли була створена держава Київська Русь, для її зміцнення треба було сильне військо. Це допомогло першій державі на нинішній території України стати однією з наймогутніших в Європі. Монголо-татарську орду зміг зупинити лише король Галицько-Волинського королівства Данило Галицький.

Яскравим прикладом важливості армії для держави є Запорізька Січ. Головою держави був гетьман, який також керував армією. Запорізькі і реєстрові козаки були одними з найпотужніших у Європі. Із-за цього козаки і змогли відділити частину від Речі Посполитої для створення власної держави.

Також українські військові проявляли мужність і силу у боротьбі за інші країни: реєстрові козаки у складі Речі Посполитої допомагали у над важливих битвах, у складі Російської Імперії допомогли вистояти найсильнішу на той час армію Наполеона, мужньо захищали Севастополь у Кримській війні, як у складі Австрії, так і Росії сумлінно відстоювали їх інтереси у I Світовій Війні.

Як справжні патріоти захищали Українську народну Республіку від нападів російського уряду. Не останню роль відіграли у Громадянській війні.

На початку Великої Вітчизняної війни головний удар прийняли на себе українські військові плечем к плечу з бійцями різних національностей. Завдяки ним вдалося стримати наступ німецьких військ під Москвою і потім здолати їх.

Одними з найкращих вважалися українські військовослужбовці у мирні часи. Військові спеціалісти з УРСР вважалися найкращими, найповажнішими і найбажанішими у Радянському Союзі.

Після розпаду СРСР і проголошення у 1991 р. незалежності, Україна успадкувала одне з найбільш потужних угруповань військ в Європі, яке було оснащено ядерною зброєю та сучасними зразками звичайного озброєння і військової техніки.

На території України на той час дислокувалися: ракетна армія, три загальновійськові та дві танкові армії, один армійський корпус, чотири повітряні армії, окрема армія Протиповітряної оборони (ППО), Чорноморський флот. Усього угруповання військ і сил нараховувало біля 780 тис. чол. особового складу, 6,5 тис. танків, близько 7 тис. бойових броньованих машин, до 1,5 тис. бойових літаків, понад 350 кораблів та суден забезпечення, 1272 стратегічних ядерних боєголовок міжконтинентальних балістичних ракет та майже 2,5 тис. одиниць тактичної ядерної зброї.

Проте це не були ще Збройні Сили незалежної держави у повному розумінні цього слова, Україна отримала лише окремі фрагменти військової машини Радянського Союзу. Тому 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України ухвалила рішення про взяття під свою юрисдикцію усіх розташованих на українському терені військових формувань Збройних сил колишнього СРСР, та про створення одного з ключових відомств – Міністерства оборони України. З цього часу наша держава стає лідером серед колишніх радянських республік у справі створення власної армії, вбачаючи в ній основу і гаранта реальної державності. Уряд України приступив до створення Збройних Сил та інших військових формувань.

Процес військового будівництва в Україні умовно можна розподілити на три етапи:

перший, з 1991 по 1996 рр. – формування основ Збройних Сил України;

другий, з 1997 по 2001 рр. – подальше будівництво Збройних Сил України;

третій, з 2001 по 2011 рр. – реформування та розвиток Збройних Сил України.

Характерними ознаками першого з них були одночасне формування правової основи діяльності Збройних Сил, реорганізація їх структур, створення відповідних систем управління, забезпечення та інших елементів, необхідних для їх функціонування.

При цьому становлення Збройних Сил України у згаданий період супроводжувався значним скороченням військових структур, чисельності особового складу, кількості озброєнь та військової техніки.

Так, на кінець 1996 р. було скорочено понад 3,5 тисячі різноманітних військових структур, майже 410 тис. чол. особового складу. Значно зменшилася кількість озброєнь та військової техніки: бойових літаків – на 600 одиниць, вертольотів – майже на 250 одиниць, парк танків та бойових броньованих машин скоротився майже на 2400 і 2000 відповідно.

Україна взяла напрям розвитку стосовно без'ядерного і позаблокового статусу держави. При цьому враховувалися також обмеження, пов'язані з ратифікацією Договору “Про звичайні збройні сили в Європі” та виконанням Ташкентської Угоди 1992 р., якою встановлювалися не тільки максимальні рівні озброєння для кожної держави колишнього СРСР, а й для так званого “флангового району”. В Україні до нього входили Херсонська область, Запорізька область, Миколаївська область та Автономна Республіка Крим.

Верховною Радою України був прийнятий над важливий пакет законодавчих актів стосовно воєнної сфери: Концепція оборони і будівництва Збройних Сил України, постанова “Про Раду оборони України”, Закони України “Про оборону України”, “Про Збройні Сили України”, Воєнна доктрина України та інші.

На ті ж роки припадає й реалізація ядерного роззброєння України. Воно є однією із найбільш значних історичних подій кінця ХХ-го сторіччя. Вперше в історії людства держава добровільно відмовилася від володіння ядерною зброєю. На 1 червня 1996 р. на території України не залишилося жодного ядерного боезаряду. Незважаючи на різноманітні труднощі того періоду були закладені основи національного війська незалежної держави: за короткий термін були створені Міністерство оборони, Генеральний штаб, види Збройних Сил, системи управління, підготовки і всебічного забезпечення військ (сил).

На розв'язання проблем у тому періоді були ускладнення, пов'язані зі значним міждержавним переміщенням військових кадрів. З 1991 по 1994 рр. з України в інші держави було переведено близько 12 тис. офіцерів та прапорщиків і понад 33 тис. повернулося на Батьківщину.

Структура, чисельність та система управління Збройних Сил визначаються потребами, можливостями та досвідом держави в забезпеченні обороноздатності, завданнями, покладеними на Збройні Сили, а також вимогами і стандартами євроатлантичної системи безпеки, елементом якої прагнуть бути Україна і її Збройні Сили. Чисельний склад Збройних сил визначається Законами України “Про чисельність Збройних Сил України”, які щорічно або раз в два-три роки приймаються Верховною Радою України.

Згідно з Законом України “Про чисельність Збройних Сил України на 2009 р.”, чисельність Збройних Сил України – станом на 31 грудня 2009 р. визначена до 19100 осіб, у тому числі 148 000 військовослужбовців (рис.1.1).

Безумовно для того, щоб Україна стала займати поважне місце серед каїн світу треба створити сильну армію.

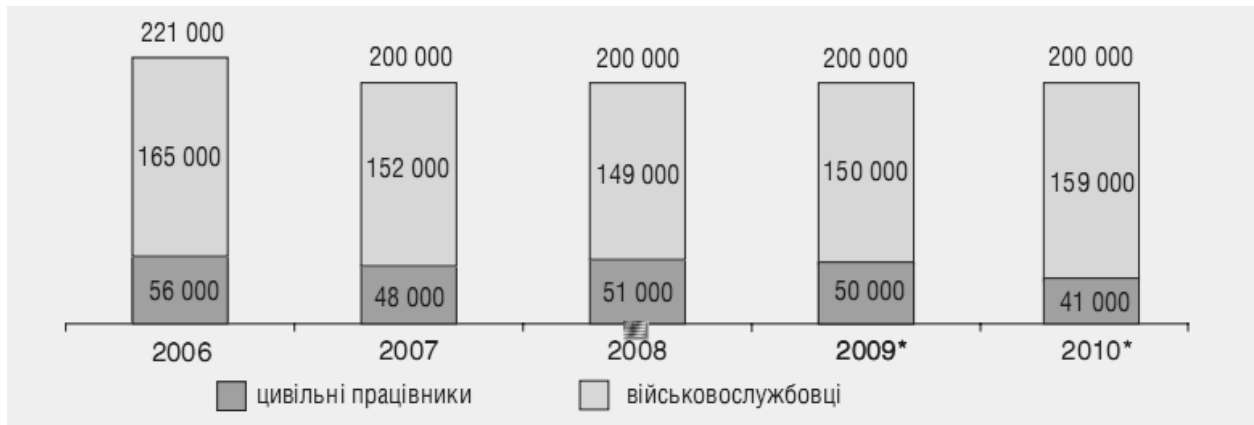

Рис.1.1. Чисельний склад Збройних Сил України у періоді з 2006 по 2010 рр.

Для цього у нас є досить потужна основа, яка залишилась з радянських часів: досвідчені кадри, підприємництва, частково техніка, потужні військові навчальні заклади. Українську армію треба модернізувати під сучасні вимоги.

2. Призначення, завдання та види Збройних Сил України

Збройні Сили України (ЗС України) – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. ЗС України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України.

З'єднання, військові частини і підрозділи ЗС України відповідно до закону, в межах, визначених указами Президента України, що затверджуються Верховною Радою України, можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, посилення охорони державного кордону України і виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу України та їх правового оформлення, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного типу, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України.

Виходячи із національних інтересів України, *головними завданнями ЗС України* є: забезпечення (спільно з іншими інституціями держави) оборони України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. При цьому, у період до набуття членства в НАТО вони повинні мати можливість виконати зазначену місію, насамперед, власним потенціалом. Поряд з цим, велику актуальність набуває досягнення Україною стандартів НАТО та спроможності ЗСУ до дій у складі багатонаціональних колективних сил, а також операціях в межах політики оборони та безпеки Європи. ЗС України повинні бути також готові до участі у ліквідації

наслідків стихійних лих, техногенних катастроф, надання допомоги населенню України. Водночас ЗС України та інші військові формування повинні мати можливості адекватно відповісти на загрози невоєнного характеру: міжнародний тероризм, незаконна торгівля зброєю, а також розповсюдження ракетних технологій, ядерної та іншої зброї масового знищення, неконтрольована міграція, релігійний та етнічний екстремізм, соціальна криза в середині держави.

Для виконання завдань оборони національної території головними *функціями* ЗС України будуть:

запобігання війні (воєнних конфліктів);
відсіч збройної агресії.

Основними воєнно-стратегічними цілями застосування ЗС України та інших військових формувань у війнах (збройних конфліктах) будуть:

у регіональній (локальній) війні – захист суверенітету і територіальної цілісності України, відбиття агресії, розгром угруповань військ агресора, які вторглися на територію держави, та створення вигідних умов для укладання миру;

у збройному конфлікті – забезпечення недоторканості державного кордону, ліквідація збройного конфлікту та створення умов для стабілізації обстановки відповідно до норм міжнародного права та національного законодавства України;

у міжнародних миротворчих, гуманітарних операціях – запобігання виникненню міжнародних або внутрішніх конфліктів; урегулювання чи створення умов для їх вирішення за згодою сторін, або з використанням примусових заходів за рішенням Ради безпеки ООН; надання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок конфліктів; виконання функцій із забезпечення безпеки, додержання прав людини; надання допомоги у подоланні наслідків конфліктів; усунення загрози миру, порушень миру чи акту агресії. Окрім цього деякі підрозділи ЗСУ та інших військових формувань повинні бути готові приймати участь у ліквідації стихійних лих, техногенних катастроф за межами держави за проханням відповідної сторони на підставі законів України. Для досягнення воєнно-стратегічних цілей основними *формами* застосування ЗС України та інших військових формувань будуть: стратегічні дії ЗС України, операції та бойові дії об'єднань та з'єднань ЗСУ та інших військових формувань у регіональній, локальній війнах і збройному конфлікті; спільні спеціальні операції з'єднань, і військових частин ЗС України та інших військових формувань – під час прикордонних конфліктів чи збройних інцидентів; дії під час ведення територіальної оборони України; дії в миротворчих операціях; дії в антитерористичних (контртерористичних) операціях.

Організаційна структура Збройних Сил встановлена Законом України “Про Збройні Сили”. На кінець 2009 р. складається з Міністерства оборони, Генерального штабу, трьох видів Збройних Сил – Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили, Об'єданого оперативного командування, Командування сил підтримки та об'єднань, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій, що не належать до видів Збройних Сил (рис.1.2).

Рис.1.2. Організаційна структура Збройних Сил України

Співвідношення чисельності особового складу видів Збройних Сил визначається характером та обсягом завдань, що виконуються відповідними військами (силами), і є наступним: Сухопутні війська – до 40%, Повітряні Сили – до 24%, Військово-морські Сили – до 8%, органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, що не належать до видів Збройних Сил – до 28% (рис.1.3).

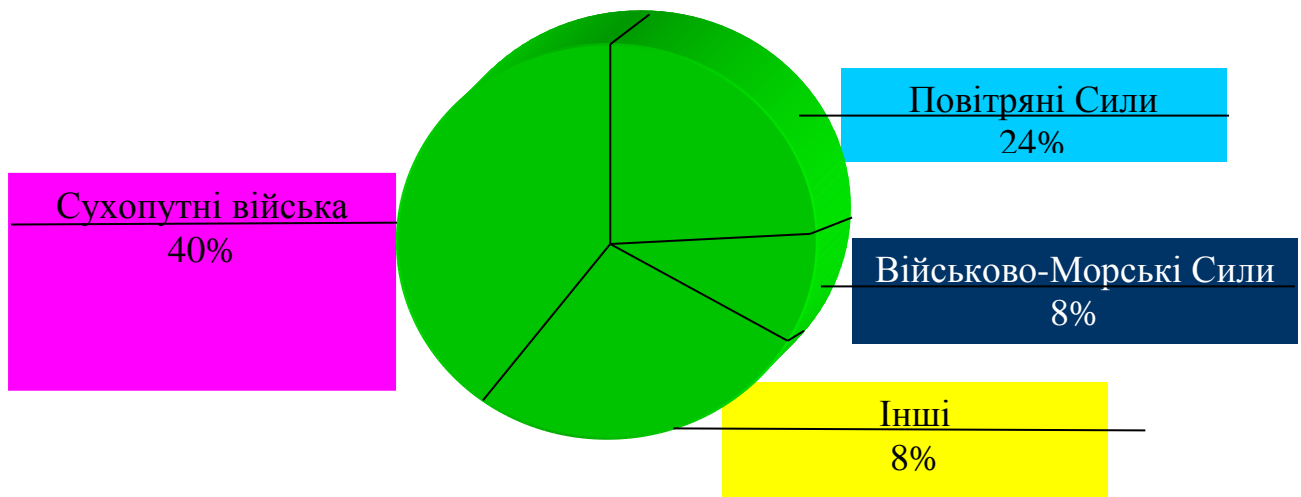

Рис.1.3. Співвідношення видів Збройних Сил України

За функціональним призначенням ЗС України мають такі структури, як Об'єднані сили швидкого реагування, Основні сили оборони та Стратегічні резерви (рис.1.4).

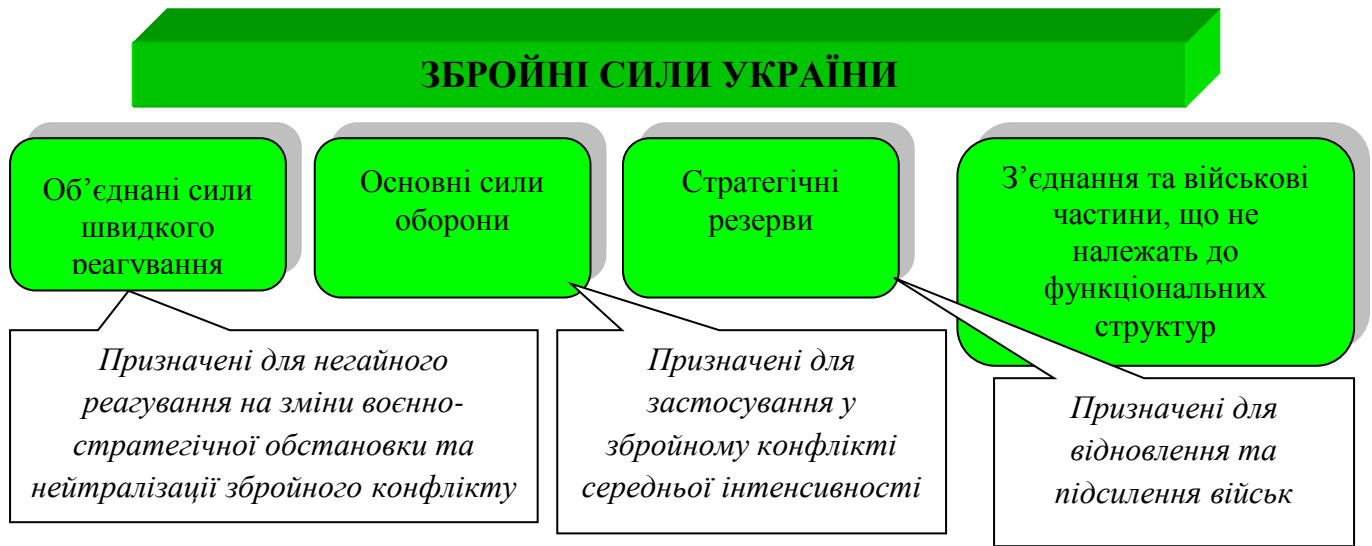

Рис.1.4. Функціональна структура Збройних Сил України

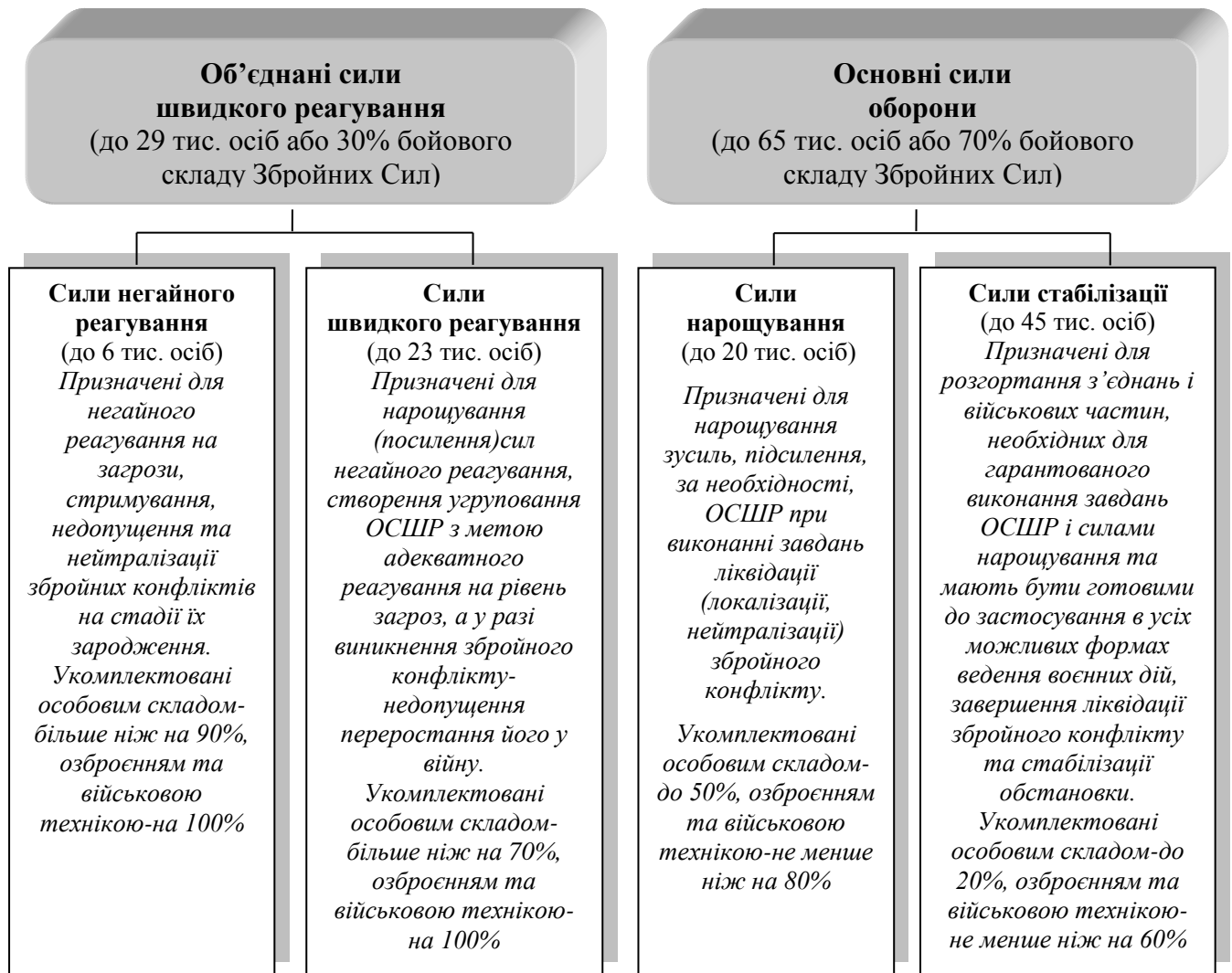

Рис.1.5. Склад та призначення елементів функціональної структури ЗС України

Об'єднані сили швидкого реагування (рис.1.5) налічують до 30% особового складу усіх Збройних Сил та поділяються на Сили швидкого реагування та Сили негайного реагування.

Об'єднані сили швидкого реагування налічують до 30% особового складу усіх Збройних Сил та поділяються на Сили швидкого реагування та Сили негайного реагування.

Основні сили оборони (рис.1.5) налічують до 70% особового складу усіх Збройних Сил та поділяються на Сили нарощування та Сили стабілізації.

Основні сили оборони налічують до 70% особового складу усіх Збройних Сил та поділяються на Сили нарощування та Сили стабілізації.

3. Воєнна доктрина України. Оборонна спрямованість воєнної доктрини

15 червня 2004р. Указом Президента України була затверджена нова *Воєнна доктрина України*, та внесено зміни до неї згідно з *Указами Президента № 800/2004 (800/2004)* від 15.07.2004, *№ 702/2005 (702/2005)* від 21.04.2005.

Воєнна доктрина України – це сукупність керівних принципів, воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних і військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави.

Правовою основою Воєнної доктрини є Конституція України, закони та інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Структура Воєнної доктрини України

I. Загальні положення.

II. Воєнно-політичні засади Воєнної доктрини:

основні ознаки сучасної воєнно-політичної обстановки;

реальні та потенційні зовнішні загрози національній безпеці України у воєнній сфері;

реальні та потенційні внутрішні загрозами національній безпеці України у воєнній сфері;

умови забезпечення воєнної безпеки України;

основні суб'єкти забезпечення воєнної безпеки України;

основні принципи керівництва у сфері воєнної безпеки.

III. Воєнно-стратегічна складова Воєнної доктрини:

мета оборони;

форми воєнних конфліктів;

характерні риси сучасної збройної боротьби;

функціональні структури Збройних Сил України та їх завдання;

воєнно-стратегічні цілі застосування Збройних Сил України, інших військових формувань;

основні завдання Збройних Сил України;

основні форми застосування Збройних Сил України;
керівництво Збройними Силами України.

IV. Воєнно-економічна та військово-технічна складові:
економічне забезпечення воєнної безпеки України;
військово-технічна політика держави;
напрями забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань озброєнням і військовою технікою.

V. Прикінцеві положення.

Воєнна доктрина є основою для підготовки та прийняття воєнно-політичних і воєнно-стратегічних рішень, розроблення програм у воєнній сфері. Положення Воєнної доктрини обов'язкові для виконання всіма органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування у межах повноважень, передбачених Конституцією і законами України.

Воєнна доктрина України визначається принципом оборонної достатності в будівництві Збройних Сил України і ґрунтується на тому, що Україна не визнає війну як засіб вирішення міжнародних проблем і прагне до нейтралітету та дотримання неядерних принципів:

не приймати; не виробляти і не нагромаджувати ядерної зброї; не має територіальних претензій до жодної держави і не бачить в жодному народі образу ворога; ніколи першою не почне бойових дій проти будь-якої країни, якщо не стане сама об'єктом агресії.

Воєнна доктрина України має *оборонний характер*.

Україна виходить з того, що не є потенційним противником будь-якої конкретної держави.

Воєнна доктрина України включає:

по-перше, воєнно-політичні аспекти;

по-друге, воєнно-технічні аспекти;

по-третє, воєнно-економічні аспекти.

Основні воєнно-політичні аспекти воєнної доктрини України полягають в тому, що Україна не має:

територіальних претензій ані до жодної держави і не визнає їх стосовно до себе; строго дотримує принципу недоторканості існуючих кордонів; поважає державний суверенітет і політичну незалежність інших держав; сприяє паритетному і збалансованому скороченню всіх видів Збройних Сил; стоїть за вирішення міждержавних суперечностей тільки політичними засобами; будує свої відносини з іншими державами при взаємному врахуванні всіх питань національної безпеки країн;

забороняє використовувати свої Збройні Сили для реалізації політичної мети на своїй території;

виступає проти розміщення іноземних військ на своїй території і на територіях інших держав без їх згоди;

виключає своє одностороннє повне роззброєння.

Положення Воєнної доктрини можуть уточнюватися і доповнюватися під час формування і реалізації державної політики у сфері воєнної безпеки з урахуванням змін воєнно-політичної обстановки.

Контрольні питання:

1. З яких етапів складається побудова Збройних Сил України?
2. З яких видів та родів військ складаються Збройні Сили України?
3. Яка функціональна структура Збройних Сил України?
4. Яке призначення елементів функціональної структури Збройних Сил України?
5. Дати визначення Воєнній доктрині України.
6. Що є Правовою основою Воєнної доктрини?
7. Яка структура Воєнної доктрини України?
8. Що включає Воєнна доктрина України?

РОЗДІЛ 2. ПРИЗНАЧЕННЯ, ЗАВДАННЯ, ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА ТА ОЗБРОЄННЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

2.1. Призначення, завдання та склад Сухопутних військ

1. Організаційна структура Сухопутних військ

Сухопутні війська *призначені* для відбиття ударів та розгрому угруповань військ агресора та утримання займаних територій, районів, рубежів.

Організаційно Сухопутні війська України складаються з Західного оперативного командування, Південного оперативного командування, Територіального управління Північ, Армійських корпусів та з'єднань, частин, установ центрального підпорядкування до яких відносяться ракетна бригада, Військовий інститут Національного університету Львівська політехніка та ін. (рис.1.6.).

Армійській корпус являється оперативно-тактичним об'єднанням Сухопутних військ. Склад Армійських корпусів, а їх в Сухопутних військах Збройних Сил України три, різний. До складу Армійського корпусу можуть входити окремі механізовані бригада, окрема танкова бригада, окрема артилерійська бригада, окрема аеромобільна бригада, окрема повітрянодесантна бригада, а також частини безпосереднього підпорядкування (рис.1.6).

На озброєнні підрозділів механізованих і танкових військ СВ ЗС України знаходяться: танки Т-64, Т-72, Т-80, Т-84; бронетранспортери БТР-60ПБ, БТР-70, БТР-80; бойові машини піхоти БМП-1, БМП-2, БМП-3; інші зразки озброєння.

На озброєнні підрозділів РВіА знаходяться: ракетні комплекси оперативно-тактичних, тактичних ракет; реактивні системи залпового вогню типу “Смерч”, “Ураган”, “Град”; самохідні гармати “Гіацинт”, “Піон”, “Акація”, “Гвоздика”; протитанкові засоби “Штурм”, “Конкурс”, “Рапіра”.

Підрозділи армійської авіації Сухопутних військ мають на озброєнні вертольоти типу Мі-8, Мі-24 та їх модифікації.

На озброєнні підрозділів військ ППО Сухопутних військ знаходяться ефективні зенітні ракетні та зенітні артилерійські системи і комплекси, які характеризуються високою стрільбою, живучістю, маневреністю, здатністю діяти за будь-яких умов сучасного загальновійськового бою.

До зенітних ракетних систем та комплексів дивізійної ланки відносяться зенітні ракетні комплекси “Оса”, “Куб”, “Тор”. До зенітних ракетних та зенітних артилерійських комплексів полкової ланки відносяться ЗРК “Стріла-10”, ЗГРК “Тунгуска”, ПЗРК “Ігла”, ЗАК “Шилка”.

На кінець 2009 р. у Сухопутних військах налічувалось: особового складу – 73 000 чоловік, танків – 735 одиниць, бойових броньованих машин – 2 155 одиниць, бойових вертольотів – 72, артилерійських систем калібру більше 100 мм – 862 одиниці.

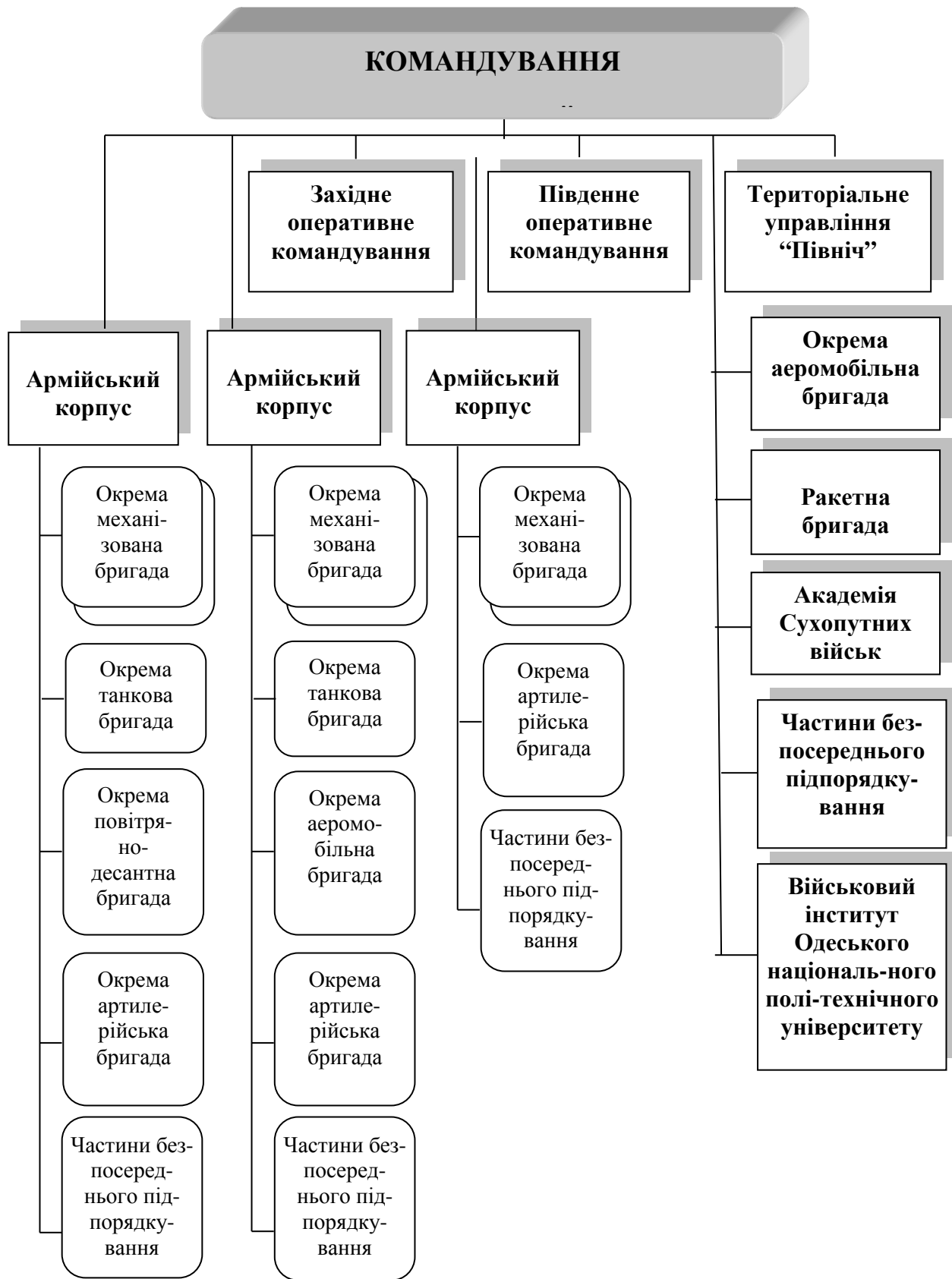

Рис.1.6. Організаційна структура Сухопутних військ

2. Склад та призначення родів військ, спеціальних військ та тилу Сухопутних військ

Сухопутні війська Збройних Сил України включають *роди військ* (рис.1.7): механізовані, танкові, аеромобільні, ракетні війська і артилерію, армійську авіацію, війська протиповітряної оборони, а також спеціальні війська.

Механізовані та танкові війська, які становлять основу Сухопутних військ, виконують такі завдання: в обороні – утримання займаних районів, рубежів і позицій, відбиття ударів агресора і завдання ураження його наступаючим військам; у наступі – прорив оборони противника, розгром угруповань його військ, що обороняються, захоплення важливих районів, рубежів і об'єктів, переслідування противника, що відходить, ведення зустрічних бойовищ боїв.

Рис.1.7. Роди військ Сухопутних військ

Ракетні війська і артилерія Сухопутних військ є основним засобом вогневого ураження противника.

Ракетні війська призначаються для ураження засобів ядерного і хімічного нападу, наземних елементів розвідувально-ударних комплексів ті інших систем високоточної зброї, основних угруповань військ противника, авіації в місцях її базування, засобів і об'єктів протиповітряної оборони, пунктів управління, тилових та інших об'єктів противника на всю глибину його оперативної побудови, дистанційного мінування місцевості, а па приморських напрямках, крім того, для руйнування пунктів базування сил флоту противника, знищення його бойових кораблів і суден.

Артилерія призначається для ураження засобів ядерного і хімічного нападу, систем високоточної зброї, артилерії, танків, бойових машин піхоти, протитанкових та інших вогневих засобів, живої сили, вертольотів на майданчиках, засобів протиповітряної оборони, пунктів управління, радіоелектронних засобів, руйнування фортифікаційних споруд противника, дистанційного мінування місцевості, світлового забезпечення, поставлення аерозольних (димових) завіс і виконання інших завдань.

Війська протиповітряної оборони Сухопутних військ призначаються для радіолокаційної розвідки повітряного противника й оповіщення про нього своїх військ, прикриття та захисту угруповань військ, пунктів управління, аеродромів, тилових та інших об'єктів від ударів противника з повітря, боротьби з його авіацією, крилатими, оперативно-тактичними і тактичними балістичними ракетами, повітряними десантами в польоті та повітряними елементами розвідувально-ударних комплексів.

Аеромобільні війська є мобільним родом Сухопутних військ і призначаються для охоплення противника повітрям та виконання завдань у його тилу як у обороні, так і у наступі, діючи як повітряні десанти.

Армійська авіація, маючи на озброєнні бойові вертольоти, є засобом підтримки військ і призначається для ураження військ, наземних малорозмірних і рухомих об'єктів противника на передньому краю в тактичній, а також і найближчій оперативній глибині та мінування з повітря. Вона може також вирішувати завдання знищення вертольотів, безпілотних засобів і літаків противника у повітрі, ведення повітряної розвідки.

Спеціальні війська: Розвідувальні частини й підрозділи призначаються для добування відомостей про противника та місцевість, а також для виконання спеціальних завдань.

Інженерні війська призначаються для вирішення завдань інженерного забезпечення бою частин і підрозділів Сухопутних військ, а також для завдання втрат противнику застосуванням інженерних боєприпасів.

Війська радіаційного, хімічного, біологічного захисту призначаються для виконання завдань забезпечення РХБ захисту своїх військ, аерозольної протидії технічним системам розвідки та ураження противника, а також ураження противника запалювальною зброєю.

Війська зв'язку призначаються для розгортання та експлуатації систем зв'язку і забезпечення управління військами в усіх видах їх бойової діяльності.

Частини та підрозділи радіоелектронної боротьби призначаються для виконання завдань щодо дезорганізації управління військами й зброєю противника шляхом радіоелектронного придушення засобів зв'язку, радіолокації, радіонавігації, радіоуправління та оптико-електронних засобів, а також для радіоелектронної розвідки противника, протидії його технічним засобам розвідки та здійснення комплексного технічного контролю.

З'єднання, частини і підрозділи технічного забезпечення призначаються для утримання та зберігання оперативно-тактичних і тактичних ракет, зенітних ракет, бойових частин до них, до ставлення і видачі їх військам і підготовки до бойового застосування; забезпечення військ озброєнням, технікою, боєприпасами, засобами вимірювань та військово-технічним майном, зберігання й підтримування їх у готовності до бойового застосування; технічної розвідки, евакуації, ремонту пошкоджених (несправних) озброєння і техніки та своєчасного повернення їх до ладу.

Топогеодезичні частини та підрозділи призначаються для виконання завдань щодо топогеодезичного забезпечення частин і підрозділів Сухопутних військ.

Гідрометеорологічні частини та підрозділи призначаються для гідрометеорологічного забезпечення бойових дій.

З'єднання, частини та підрозділи медичного забезпечення призначаються для медичного забезпечення військ.

З'єднання, частини та підрозділи тилу призначаються для тилового забезпечення військ. Військовий тил включає частини та підрозділи матеріального забезпечення із запасами матеріальних засобів, автомобільні, медичні та інші підрозділи тилу, що входять до складу з'єднань, частин і підрозділів усіх родів військ і спеціальних військ. За належністю військовий тил поділяється па дивізійний, бригадний (полковий), батальйонний (тил дивізіонів).

Співвідношення чисельності родів військ Сухопутних військ представлено на рис. 1.8.

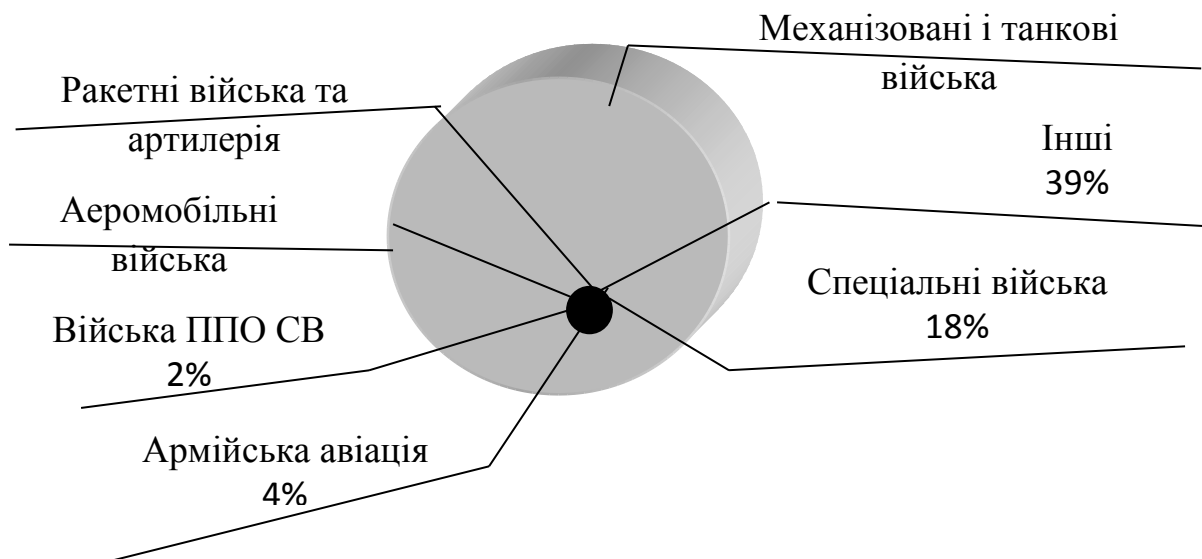

Рис. 1.8. Співвідношення чисельності родів військ Сухопутних військ

3. Організаційна структура механізованого батальйону Сухопутних військ

Механізований батальйон окремої механізованої бригади Сухопутних військ може діяти на БМП або БТР.

Організаційно механізований батальйон на БМП складається з (рис. 1.9): управління, основних (бойових) підрозділів і підрозділів забезпечення.

Управління батальйону складається з командування та штабу.

До *командування* батальйону відносяться:

командир батальйону;

заступник командира батальйону;

заступник командира батальйону з виховної роботи;

заступник командира батальйону з матеріального забезпечення;

старший інженер.

До *штабу* батальйону входять:

начальник штабу-перший заступник командира батальйону;

заступник начальника штабу;

начальник зв'язку батальйону, він же командир вузла зв'язку;

інструктор РХБ захисту.

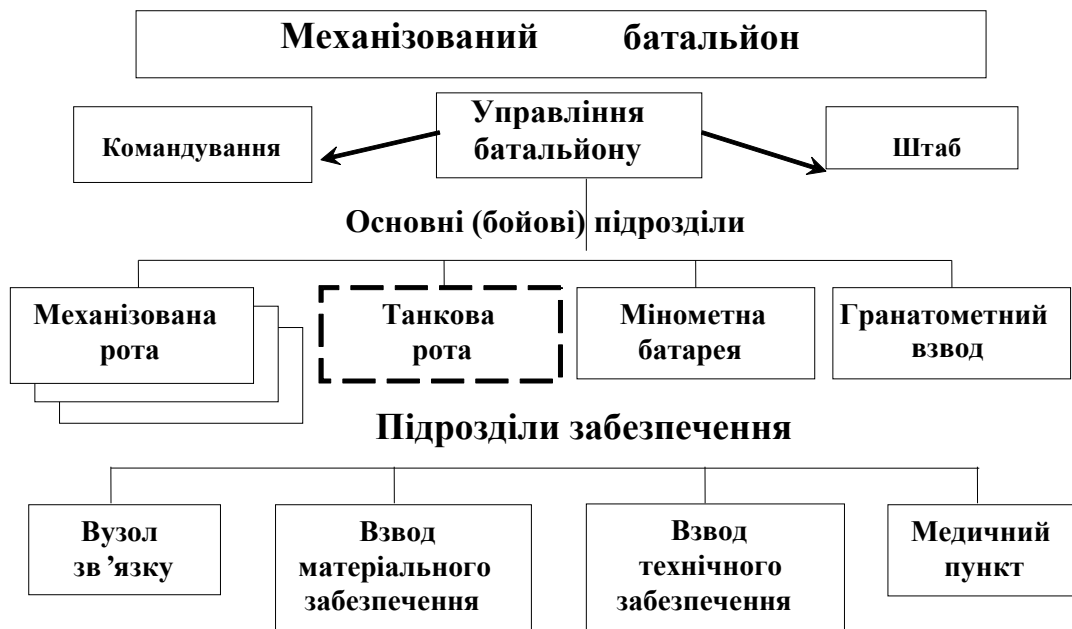

Рис. 1.9. Організація механізованого батальйону на БМП

Основними (бойовими) підрозділами механізованого батальйону являються: 3-и механізовані роти; мінометна батарея; гранатометний взвод.

2.2. Організаційна структура, бойова техніка та озброєння механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ

1. Організаційна структура механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ

До складу *механізованої роти* входять (рис. 1.10.): управління роти; 3-и механізованих взводи.

До складу механізованого взводу входять (рис. 1.11.): управління взводу; 3-и механізовані відділення.

До складу механізованого відділення на БМП входять 9-ть чоловік: 1. Командир БМ – командир відділення. 2. Заступник командира відділення – навідник-оператор. 3. Старший стрілець. 4. Снайпер. 5. Гранатометник. 6. Стрілець-помічник гранатометника. 7. Стрілець. 8. Кулеметник. 9. Механік-водій.

На озброєні механізованого відділення: кулемет РПК – 1; гранатомет РПГ-7В – 1 од.; автомати АК-74 – 6 од.; СВД – 1 од.

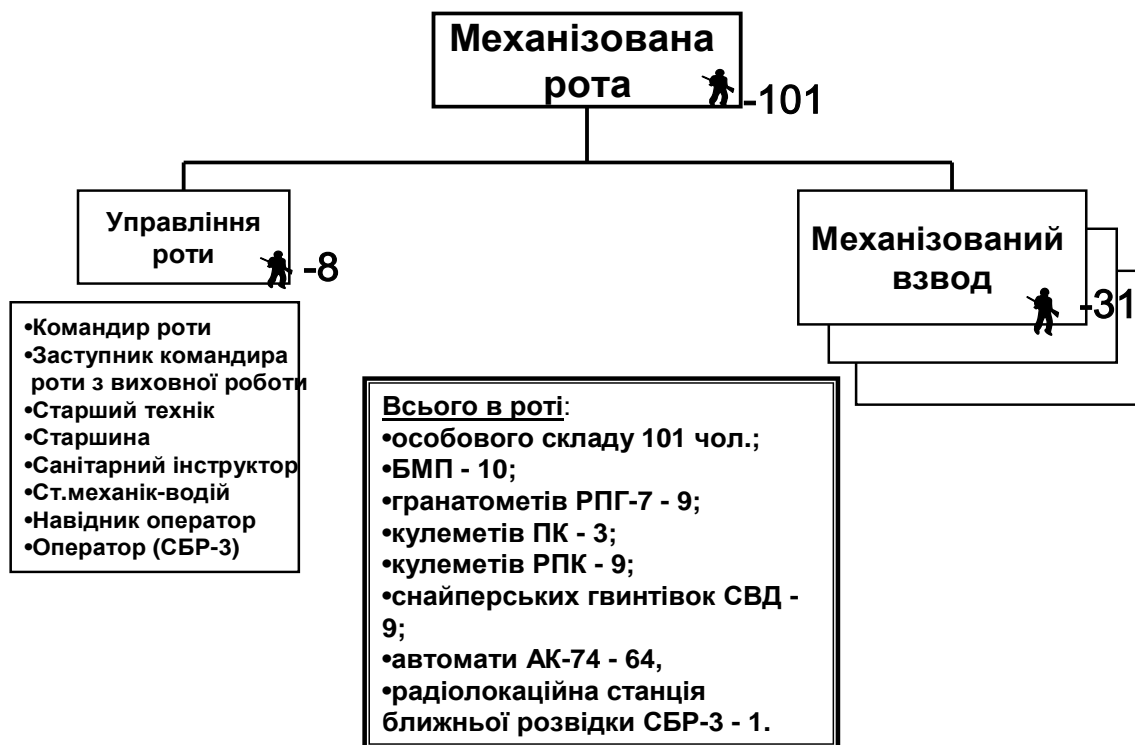

Рис. 1.10. Організація механізованої роти

Крім того, у кожного солдата – одна наступальна і одна оборонна гранати, а на відділення видаються ще ручні та реактивні протитанкові гранати. До боєкомплекту кожного стрілка входить 150 шт. набоїв.

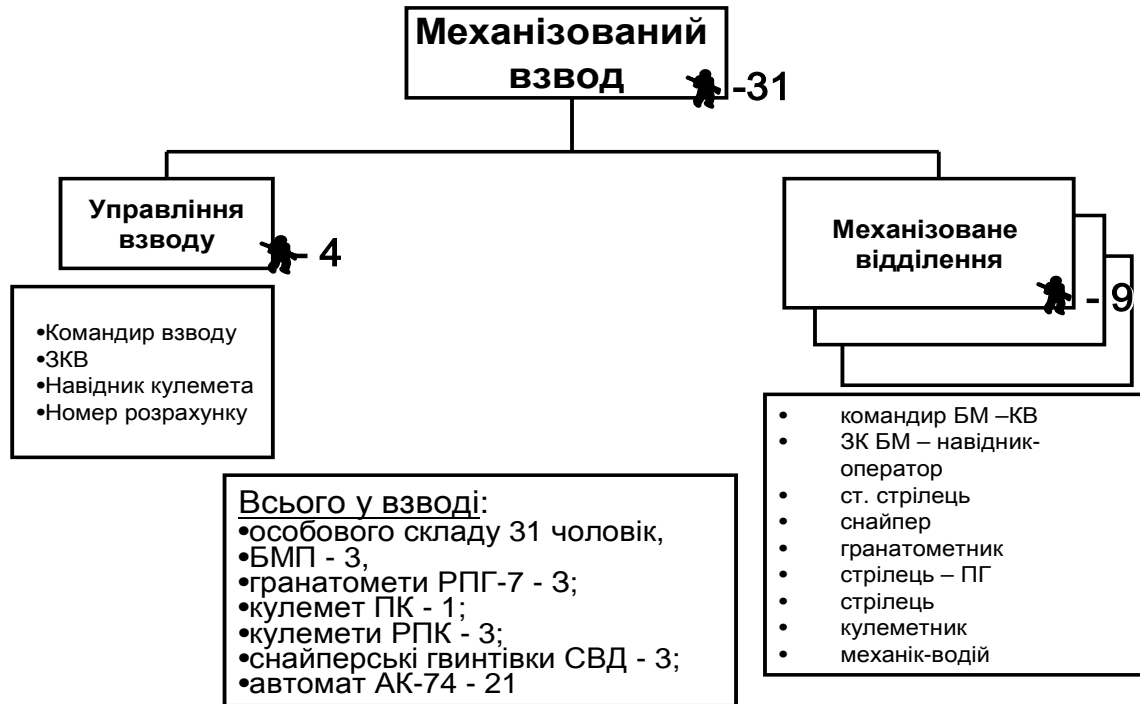

Рис. 1.11. Організація механізованого взводу

Озброєння БМП-2: 30 мм автоматична гармата 2А42 – 1 од. (боєкомплект-500 пострілів); спарений 7,62 мм кулемет ПКТ – 1 од. (боєкомплект-2000 патронів); протитанковий ракетний комплекс 9К111 “Фагот” (9К113 “Конкурс”) – 1 од. (боєкомплект - 4 постріла).

Відділення має засоби зв’язку: радіостанція Р-123 (на БМП) та у командира відділення переносна р/с Р-148.

До складу мінометної батареї входять: управління батареї; взвод управління; два мінометних взводи (в кожному по три 120-мм міномети).

До управління батареї входять: командир батареї; заступник командира батареї з виховної роботи; старшина; технік; санінструктор; старший обчислювальник.

До взводу управління входять: командир взводу; відділення управління (командира батареї); відділення зв’язку.

До мінометного взводу входять: командир взводу; 3 мінометних відділення (в кожному по 7 чол. та один 120-мм міномет).

Всього у мінометній батареї: особового складу – 61 чол.; 120-мм мінометів 2Б11 – 6 од.; гранатомети РПГ-7 – 2 од.; автоматів АК-74 – 50 од.; автотягачів ГАЗ-66 – 6 од.; автомобілів ГАЗ-66 – 3 од.; МТЛБУ(1В14) – 2од.; радіостанцій – 4 од.

До складу гранатометного взводу входять: командир взводу; 3 гранатометних відділення (в кожному по 8 чоловік та два АГС-17). Всього у гранатометному взводі: особового складу – 25 чол.; 30-мм автоматичних гранатометів АГС-17 – 6 од.;

БМП – 3 од.; гранатомет РПГ-7 – 1 од.; автомати АК-74 – 24 од.; радіостанції – 4 од.

До підрозділів забезпечення механізованого батальйону відносяться: вузол зв'язку; взвод матеріального забезпечення; взвод технічного забезпечення; медичний пункт.

До складу танкового батальйону входять (рис. 1.12.): управління; основні (бойові) підрозділи і підрозділи забезпечення.

До командування батальйону входять: командир батальйону, заступник командира батальйону, заступник командира батальйону з виховної роботи, заступник командира батальйону з матеріального забезпечення.

До штабу батальйону входять: начальник штабу, він же перший заступник командира батальйону, начальник зв'язку – командир вузла зв'язку, інструктор.

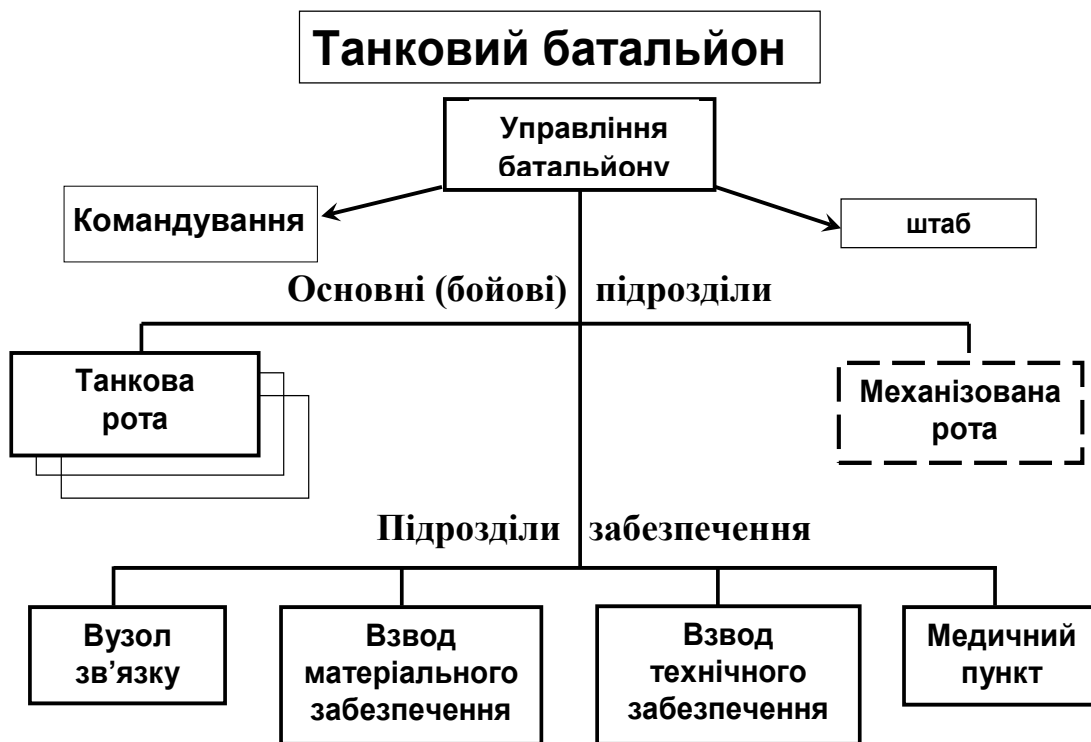

Рис. 1.12. Організація танкового батальйону

Основними (бойовими) підрозділами являються три танкові роти.

До складу танкової роти входять (рис. 1.13.): управління; 3 танкові взводи.

До складу танкового взводу входять: командир взводу, два командири танків, один старший механік-водій, два механіки-водії, три навідники.

Всього у складі танкового взводу: особового складу – 9 чол.; танки – 3 од.

Всього у танковій роті: особового складу – 33 чол., 10 танків.

До підрозділів забезпечення танкового батальйону відносяться: вузол зв'язку; взвод технічного забезпечення; взвод матеріального забезпечення; медичний пункт.

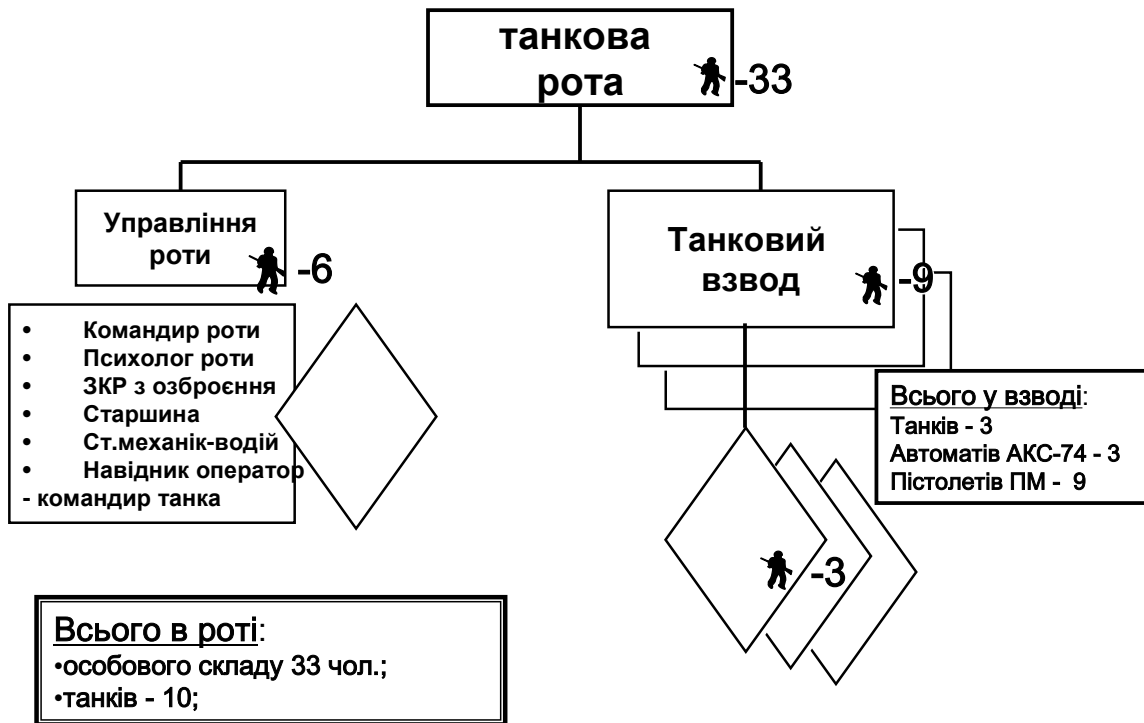

Рис. 1.13. Організація танкової роти

Всього у танковому батальйоні: особового складу – 157 чол.; танків -31; БМП-1К - 1 од.; МТ-ЛБ – 1 од.; гранатометів РПГ-7-2 од.; автомобілів-15 од.; БРЕМ - 1 од.; ТРМ-А-1 од.; МТО-80 – 1 од.

2. Основна бойова техніка механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ та її характеристика

Загальна кількість основної бойової техніки, озброєння у механізованому батальйоні на БМП надана у табл. 1.1.

Організаційна структура механізованого батальйону на БТР аналогічна структурі батальйону на БМП, за винятком: на озброєнні батальйону знаходяться бронетранспортери БТР-70; БТР-80 (БТР-60ПБ); в батальйоні є протитанковий взвод, а в роті – додатково протитанковий взвод. Крім того, склад механізованого відділення на БТР має дещо інший склад по відношенню до механізованого відділення на БМП.

До складу протитанкового взводу батальйону входять: управління взводу, 3-и протитанкових відділення; 3-и гранатометних відділення.

До складу управління взводу входять: командир взводу; заступник командира взводу; старший водій; водій; два кулеметники БТР. Всього в управлінні 6 чоловік, два БТР.

До складу протитанкового відділення входять: командир відділення, він же старший оператор; старший оператор; два оператори; два стрільці-піднощика; кулеметник БТР; старший водій або водій.

Таблиця 1.1.

Загальна кількість основної бойової техніки, озброєння у механізованому батальйоні на БМП

№	Найменування бойової техніки, озброєння	Загальна кількість
1.	Особового складу	513 чол.
2.	Мінометів 120-мм	6 од.
3.	Гранатометів АГС-17	6 од.
4.	Гранатометів РПГ- 7	33 од.
5.	Кулеметів ПК	9 од.
6.	Кулеметів РПК	27 од.
7.	Снайперських гвинтівок СВД	30 од.
8.	Автоматів АК-74	312 од.
9.	БМП-2 (-3)	34 од.
10.	БМП-1К	1 од.
11.	БМП-1КШМ	1 од.
12.	Автомобілів	21 од.
13.	БРЕМ-2	2 од.

Всього у протитанковому відділенні: 8 чол., два пускові пристрої 9П135 “Фагот”.

До складу гранатометного відділення входять: командир відділення – командир гранатомета; старший навідник; два номери розрахунку. Всього у гранатометному відділенні: 4 чол., гранатомет станковий СПГ-9, радіостанція Р-158.

Всього у протитанковому взводі: 42 чол., 6 пускових пристроїв 9П135 “Фагот”, 3 гранатомети СПГ-9, 5 БТР, 4 радіостанції. До складу протитанкового взводу механізованої роти входять: командир взводу, заступник командира взводу, 3-и протитанкових відділення (командир відділення, старший оператор, оператор, кулеметник БТР, водій). Всього у взводі: 17 чол., три пускові пристрої 9П151 “Метис”, три БТР.

До складу механізованого відділення на БТР входять 9 чол.: командир відділення; кулеметник; старший стрілець; снайпер; гранатометник; стрілець-помічник гранатометника; стрілець; кулеметник, водій. На озброєні механізованого відділення: кулемет РПК – 1; гранатомет РПГ-7В – 1 од.; автомати АК-74 – 5 од.; СВД – 1 од. Крім того, у кожного солдата – одна наступальна і одна оборонна гранати, а на відділення видаються ще ручні та реактивні протитанкові гранати. До боєкомплекту кожного стрілка входить 150 шт. набоїв. Озброєння БТР-60: 14,5 мм кулемет КПВТ– 1 од. (боєкомплект-500 патронів); 7,62 мм кулемет ПКТ – 1 од.

(боєкомплект-2000 патронів). Відділення має засоби зв'язку: радіостанція Р-123 (на БТР) та у командира відділення переносна р/с Р-148.

Всього у механізованому батальйоні на БТР: пускових пристроїв ПТРК: “Фагот” – 6, “Метис” – 9.

3. Озброєння механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ та його характеристика

Загальна кількість основної бойової техніки, озброєння у механізованому батальйоні на БТР надана у табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Загальна кількість основної бойової техніки, озброєння у механізованому батальйоні на БТР

№	Найменування бойової техніки, озброєння	Загальна кількість
1.	Особового складу	545 чол.
2.	Пускових пристроїв ПТРК "Фагот"	6 од.
3.	Пускових пристроїв ПТРК "Метис"	9 од.
4.	Мінометів 120-мм	6 од.
5.	Гранатометів СПГ-9	3 од.
6.	Гранатометів РПГ- 7	33 од.
7.	Кулеметів ПК	9 од.
8.	Кулеметів РПК	27 од.
9.	Снайперських гвинтівок СВД	30 од.
10.	Автоматів АК-74	409 од.
11.	БТР-60ПБ (-70, -80В)	47 од.
12.	Командирський БТР	1 од.
13.	Командно-штабний БТР	1 од.
14.	Автомобілів	22 од.

Контрольні питання

1. Яка організаційна структура Сухопутних військ Збройних Сил України?
2. Яке призначення та склад родів військ Сухопутних військ Збройних Сил України?
3. Яка організаційна структура механізованого взводу?
4. Яка організаційна структура танкової роти?
5. Яка основна бойова техніка і озброєння механізованих (танкових) підрозділів Сухопутних військ?

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ І БОЙОВЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ЧАСТИН (ПІДРОЗДІЛІВ) АРМІЙ ПРОВІДНИХ КРАЇН СВІТУ

3.1. Основи бойового застосування сухопутних військ провідних країн світу.

1. Основні підрозділи, організація, структура і озброєння підрозділів провідних країн світу

Військові доктрини ведучих у військово-політичній відношенні країн світу базуються на їхньому економічному й науково-технічному потенціалі й ґрунтуються на ряді ключових принципів, а саме: забезпечувати військову міць, що не уступає військовій потужності ймовірного (евентуального) противника; воювати для захисту своїх життєво важливих інтересів.

Війна винна бути “останнім аргументом, коли всі інші методи виявляють свою неефективність і винна бути закінчена в максимально короткий термін.

До початку ХХІ ст. військові стратегії провідних держав ґрунтувалися на уроках Другої світової війни, і саме на їх основі оснащувалися, навчалися й організовувалися. Збройні сили готувалися до “великих війн” і фокусувалися на повному знищенні противника, пригнічуючи його чисельністю й вогневою міццю. Однак, після розпаду Радянського Союзу і військово-політичних блоків, які ним очолювалися, почався прискорений процес скорочення збройних сил більшості ведучих у військово-економічній відношенні країн світу зі ставкою на розвиток високотехнологічних видів озброєнь.

Прикладом тому є найбільші військові операції останніх років, які були виграні, насамперед, за рахунок масованого й прицільного використання високоточної зброї. На думку військових аналітиків, нові технології повинні кардинально змінити характер війни й тактичні дії військ.

Озброєння зменшуються у вазі, становляться економічніше і могутніше, вогневі удари – точніше, операції – швидше. При цьому сухопутні війська й у процесі модернізації, як і раніше, є найбільш багаточисельними структурними складовими збройних сил країн миру й на них покладаються завдання досягнення й закріплення основних цілей війни.

Виходячи з вищесказаного, а також обмежуючись рамками даного навчального посібника, обумовленого змістом навчальних програм, розглянемо склад і призначення мотопіхотних і танкових частин і підрозділів сухопутних військ окремих країн миру.

У сферу нашої уваги попадають лише ті з їх, які мають на озброєнні відмінні від українських зразки озброєння й техніки й призначаються, головним чином, для ведення бойових дій на Європейському театрі війни. До таких віднесемо сухопутні війська США та ФРН.

2. Основи наступального бою частин та підрозділів сухопутних військ провідних країн світу.

Наступ згідно поглядів іноземних військових спеціалістів розглядається як основний вид бойових дій у результаті яких досягаються цілі по розгрому військ противника й захопленню його території, оборонних рубежів або інших важливих об'єктів.

Сутність наступу полягає в поразці противника ядерною й хімічною зброєю, вогнем артилерії й танків, ударами тактичної та армійської авіації, а також у стрімкому русі підрозділів у глибину розташування противника.

Основою успіху наступу є: завчасне його планування та підготовка; всебічне вивчення й оцінка характеру дій противника; зосередження всіх засобів ураження та зусиль військ на головному напрямку; підтримка постійної взаємодії; вміле використання місцевості; дотримання правил маскування; тверде управління військами; бойове та матеріально-технічне забезпечення.

У ході підготовки наступу при його плануванні й оперативно-тактичних розрахунках за основну тактичну одиницю приймається бригада. Бригада діє в наступі як частина сил дивізії й може перебувати в її першому або другому ешелоні. Перебуваючи в першому ешелоні дивізії, вона може наступати на напрямку головного або допоміжного удару. Виходячи із задуму наступу, бойових завдань і умов обстановки, з метою найбільш ефективного використання бойових можливостей мотопіхотних і танкових батальйонів командуванням ухвалюється рішення на формування угруповання бригади – створення батальйонних тактичних груп. Батальйонні тактичні групи створюються рішенням командира бригади й призначаються для вступу в безпосереднє зіткнення із противником для знищення його живої сили й вогневих засобів шляхом комбінації вогню й маневру у взаємодії з підрозділами й частинами інших родів військ і видів збройних сил. Залежно від складу вони можуть бути трьох типів:

мотопіхотні батальйонні тактичні групи (як правило, мотопіхотний батальйон з однієї або двома доданими танковими ротами);

танкові батальйонні тактичні групи (на базі танкового батальйону з однієї або двома доданими мотопіхотними ротами);

збалансовані батальйонні тактичні групи (мають рівну кількість танкових і мотопіхотних рот).

Угруповання бригади на напрямку головного удару по своєму складу може мати 2-3 мотопіхотних тактичних груп і (або) 2-3 танкових тактичних груп посиленних підрозділами й частинами інших родів військ. На напрямку допоміжного удару угруповання бригади може складатися з 2-3 мотопіхотних батальйонів, посиленних підрозділами інших родів військ. У якості посилення підрозділам тактичних груп можуть надаватися протиповітряні, протитанкові, інженерні підрозділи, підрозділи хімічної розвідки. Так, наприклад, мотопіхотний батальйон сухопутних військ США при діях на напрямку головного удару бригади може бути посилений однією-двома танковими ротами, батареєю 155мм самохідних гаубиць М-

109 (рис. 1.14) і саперним взводом, а мотопіхотний батальйон армії Німеччини, крім того, може отримати на посилення до взводу ПТРК з винищувально-протитанкової роти.

Рис. 1.14. 155 мм самохідна гаубиця М-109

Маса гаубиці в бойовому положенні, т - 25,6
Кліренс, мм - 0,457
Максимальна швидкість руху, км/год:
- по суші - 56
- на плаву - 6,5
Подолані перешкоди, м:
- рів шириною 1,8
- стінка висотою 0,55

Максимальний запас ходу, км 350
Максимальна дальність пострілу, км - 14, 6
Боекомплект, що возиться, шт.:
- артилерійських пострілів 24
- патронів калібру 12,7 мм 500
Екіпаж, чіл - 6 (командир, механік-водій, навідник, троє заряджаючих)

Бойові можливості батальйонних тактичних груп будуть визначатися їхнім бойовим складом, характером дій, умовами місцевості в районі бойових дій, погодою й часом доби.

Бойові завдання в наступі бригаді ставитися командиром дивізії по об'єктах й поділяється на найближчі та кінцеві. Зміст найближчого завдання полягає в розгромі першого ешелону з'єднання, що обороняється та оволодіння рубежем на 10–15 км. у глибини оборони. Кінцеве завдання полягає в розгромі дивізійних резервів противника, розвитку наступу й оволодіння рубежем на глибину до 25км. Мотопіхотна та танкова бригади армій США й Німеччини, за досвідом навчань, наступають на головному напрямку в смузі 6–10км, а на другорядному – до 15км, проривають підготовлену оборону противника на ділянці 2–3 км, а оборону, яка

зайнята поспішно – на ділянці до 6км. (згідно за тактичними нормативами військ НАТО). У ході наступу ширина смуги бригади й батальйонів може змінюватися.

Батальйонній тактичній групі, для забезпечення надійного управління й організації взаємодії із сусідніми підрозділами, при постановці бойового завдання вказується об'єкт атаки, найближче завдання, подальші завдання, розмежувальні лінії, смуга й напрямок наступу, вихідний район або рубіж для наступу, рубіж атаки.

Об'єкт атаки батальйонній тактичній групі першого ешелону може призначатися на відстані до 8км від переднього краю. У поняття “об'єкт атаки” вкладають знищення живої сили й вогневих засобів противника, захоплення й утримання вигідної ділянки місцевості в глибині оборони противника.

У якості найближчого завдання батальйонам першого ешелону бригади вказується рубежем або об'єкт на глибині 3–4 км оборони противника, подальше завдання на – глибині 6–8 км.

Мотопіхотний і танковий батальйони армії США наступають на фронті 2–3 км, (іноді й до 5 км), а батальйон армії Німеччини – до 4км.

Батальйони другого ешелону бригади вводяться в бій, як правило, для розвитку успіху наступу на напрямку головного удару й для завершення прориву оборони на всю її глибину.

Польові статuti визначають 4 етапи наступальних дій:

перший етап – зближення із противником;

другий етап – власне наступ;

третій етап – розвиток успіху;

четвертий етап – переслідування.

Коротко розглянемо зміст кожного з перерахованих етапів.

Перший етап – зближення з противником. Зближення розглядається як передбойовий маневр і має на меті досягати або відновити безпосереднього зіткнення з противником. Уважається, що цей етап наступальних дій буде характеризуватися стрімкістю, відсутністю достатніх даних про противника, включати швидке висунання підрозділів на зазначені рубежі в похідних й передбойових порядках і їх розгортання в бойові порядки для наступу. На цьому етапі тактична батальйонна група діє самостійно або в складі бригади й може проводити розвідку боєм, здійснювати рейди в тил противника, наносити відволікаючі удари, виконувати демонстративні дії.

Тактичні батальйонні групи у цих умовах діють, як правило, в похідному порядку з виділенням сильного головного (а при необхідності бічного й тилового) дозору в складі бойового схоронення, до якого складу звичайно виділяється розвідувальний взвод, посилений танковим взводом. Видалення бойової охорони від головних сил – до 4км. Це дозволяє командирові вчасно оцінити обстановку, прийняти рішення й розгорнути головні сили в передбойовий чи бойовий порядок поза зоною їх поразки вогневими засобами противника.

Мотопіхотна (танкова) рота на етапі зближення можуть діяти в складі підрозділів прикриття, бойової охорони а також у складі головних сил.

Другий етап – власне **наступ**. Перехід бригади в наступ може здійснюватись різними способами. У залежності по відношенню з противником наступ може здійснюватись з положення відсутності безпосереднього зіткнення з їм, або з положення безпосереднього зіткнення з противником (з ходу). У деяких випадках наступ може здійснюватись на наступаючого противника (зустрічний бій) або на противника, що відходить – переслідування.

У якості основного й найбільш привабливого способу наступу розглядається наступ з ходу, який може вестися на, противника що висувається або обороняється на слабо підготовлених позиціях. Наступ з ходу – здійснюється підрозділами з висування з глибини бойових порядків (з місць постійної дислокації, районів зосередження). Війська вступають у бій без зупинки, безпосередньо з маршу. Крім того наступ з ходу може здійснюватись після невеликої попередньої підготовки в районах, які призначаються за межами зони досягнення артилерійського вогню противника. Це – очікувальні райони, які призначаються на відстані до 15–20 км від переднього краю, або райони зосередження які призначаються на відстані в 30–50 км від переднього краю.

У цьому випадку наступ має ряд особливостей, які можуть вплинути на побудову бойового порядку й послідовність знищення вогневих засобів і живої сили противника. Уважається що, навіть поспішно переходячи до оборони, противник уже протягом одної години може організувати ефективну систему вогню, і в першу чергу протитанкового, зробити постановку протитанкових мінних полів на танконебезпечних напрямках і розгорнути систему управління. Тому першорядним завданням наступаючої сторони є придушення протитанкових засобів противника. Для його виконання залучаються протитанкова рота, артилерійські підрозділи, що підтримують, і вертольоти вогневої підтримки.

Бойовий порядок батальйонної тактичної групи, що наступає з ходу, будується в один ешелон й окрім головних сіл включає сквоючу групу, підрозділи, що здійснюють обхід, та резерв. У резерв виділяється до мотопіхотного (танкового) взводу.

Висування з очікувальних районів або районів зосередження розпочинається з таким розрахунком, щоб на момент закінчення вогневої підготовки атаки, яка проводиться протягом 40-60 хв., а іноді й більше, передові підрозділи знаходилися на вихідному рубежі для наступу й могли розпочати атаку. Для організованого переходу в атаку підрозділам, що висуваються призначаються рубежі розгортання. Віддаленість рубежів розгортання від переднього краю – у ротні колони – 5-8 км, у взводні колони – 2-3км;

Наступ і положення безпосереднього зіткнення з противником - завчасно підготовлений наступ – готується, відповідно, завчасно й застосовується в тих випадках, коли оборона противника добре підготовлена або її неможливо обійти з флангів. Завчасно підготовлений наступ проводиться, як правило, у складі бригади й здійснюється на противника, оборона якого обладнана в інженерному відношенні й насичена вогневими й протитанковими засобами. Перехід у наступ у такий спосіб

можливий після перегрупування з положення оборони або зі зміною військ, що оборонялися з подальшим перегрупуванням. Механізований і танковий батальйони в такому способі наступу діють, як правило, у складі бригади. Іноді вони можуть виконувати завдання самостійно в складі сил прикриття або передової охорони. У складі бригади батальйон може діяти в першому або іншому ешелоні, на напрямку головного удару або на допоміжному напрямку.

Батальйони бригади до переходу в атаку займають вихідне положення (рубіж). Вихідний рубіж для наступу призначається для координації його часу. Він винний визначатися по видимих орієнтирах на місцевості, не бути, як правило, перпендикулярним до основного напрямку наступу й перебувати поза досяжністю вогню вогневих засобів противника, що ведуть вогонь прямою наведенням. Вихідний рубіж для наступу батальйонної тактичної групи вказує командир бригади. Заняття вихідного положення (рубежу) здійснюється, як правило, скритне, безпосереднє перед наступом, з дотриманням заходів маскуванню або в умовах обмеженої видимості (ніч, туман, сніг, дощ). Організація такого способу наступальних дій проводиться звичайно в три етапи:

- ізоляція противника на ділянці прориву;
- прорив і знищення противника, що обороняється;
- розвиток успіху.

На першому етапі передбачається нанести поразку вогневим засобам і живій силі противника з використанням штатних, доданих і підтримуючих вогневих засобів на наміченій ділянці прориву й прилягаючих ділянках, а також у глибині оборони противника, щоб виключити можливість перегрупування його підрозділів на напрямок зосередження основних зусиль наступаючій батальйонної тактичної групи. Для введення противника в оману щодо напрямку головного удару взаємодіючі підрозділи можуть атакуватись сусідні з ділянкою прориву оборонні позиції.

На другому етапі наступу основна увага приділяється визначенню найбільш слабких місць в обороні противника й ізоляції вогнем ділянки, де планується здійснити прорив, здійснюється пророблення проходів у мінних полях і загородженнях або визначається можливість їх обходів, а також проводяться інші заходи, що забезпечують батальйонній тактичній групі прорив наміченої ділянки оборони і його розширення в глибину й у сторони флангів.

Третій етап полягає в оволодінні окремими об'єктами в глибині оборони противника, у порушенні системи його тилового забезпечення й знищення резервів.

Бойовий порядок батальйону, що діє в першому ешелоні бригади, може будуватися в один, два, або три ешелони, його побудова – кутом у перед (назад), уступом у право (вліво).

Бойовий порядок в один ешелон з обов'язковим виділенням резерву (до взводу) застосовується тоді, коли відомо що противник не здатен чинити впертий опір і наступ ведеться на досить широкому фронті. Побудова бойового порядку у два ешелони (дві роти в першому, одна в другому ешелоні) є найбільш характерною й

застосовується в тому випадку, коли оборона противника не достатньо викрита, або якщо необхідно нанести сильний перший удар для успішного прориву переднього краю та стрімкого перенесення зусиль у глибину оборони противника.

Бойовий порядок у три ешелони рекомендується використовувати при наступі на досить вузькі ділянки фронту, в умовах обмеженої видимості, або коли найближчий об'єкт бойового завдання знаходиться на значній відстані від переднього краю. У цьому випадку роти другого й третього ешелонів можуть пересуватися на рубежі розгортання в похідних і передбойових порядках.

Танкові підрозділи батальйонів що наступають в із положення безпосереднього зіткнення з противником рекомендується використовувати в першому ешелоні разом з мотопіхотними ротами. У деяких випадках, у залежності від розумів обстановки, танкові підрозділи можуть розподілятися між мотопіхотними ротами, або діяти в другому ешелоні.

Застосовується декілька варіантів дій танків разом з мотопіхотою.

Танки попереду. Мотопіхота на БТР, БМП прямує безпосередньо за танками або на флангах їх бойового порядку. Танки наступають попереду мотопіхоти, ведуть вогонь з гармат і кулеметів на ходу, стрімко зближаються з противником, подавляють його вогневі засоби й разом з мотопіхотою атакують його. Мотопіхота діє як правило на БМП, БТР, а у випадку коли противник чинить сильний опір, вона спішується й атакує його в пішому порядку. Частіше всього цей спосіб застосовується коли очікується незначний опір противника або протитанкова оборона противника надійно придушена ударами авіації та вогнем артилерії.

Мотопіхота попереду танків. Такий спосіб наступу застосовується при діях з вихідного положення коли бій розгортається на закритій або важкодоступній місцевості, в умовах обмеженої видимості. У цьому випадку мотопіхота прокладає дорогу танкам і при вклиненні в розташування противника, створює їм умови для прориву в глибину оборони. Танки підтримують наступ мотопіхоти вогнем, придушуючи вогневі засоби противника.

Танки і мотопіхота наступають разом. Такий спосіб застосовується якщо підрозділи діють на закритій місцевості, а оборона противника й перш за всі, протитанкова, підготована завчасно та посилена інженерними загородженнями.

На різних етапах наступу взаємодія танків, мотопіхоти та доданих засобів здійснюється в залежності від обстановки, що склалася на тому чи іншому напрямку. У всіх випадках, у ході наступу танки в першу чергу ведуть боротьбу з танками та вогневими засобами противника, його підрозділами, що контратакують.

Групи розгородження під прикриттям вогню артилерії та підрозділів, що підтримують, висуваються вперед і влаштовують проходи в загородженнях, як правило один на взвод.

Протитанкові підрозділи (винищувально-протитанкова рота батальйону армії США, або доданий батальйону сухопутних військ ФРН взвод ПТРК), як основні засоби командира для боротьби з танками та іншими броньованими об'єктами

противника, додаються ротам першого ешелону та діють у бойових порядках передових підрозділів або як протитанковий резерв.

Мотопіхота знищує протитанкові засоби противника та надає допомогу танкам БТР, БМП у подоланні мінно-вибухових загороджень.

Розвідувальні підрозділи використовуються централізовано: ведуть розвідку районів і маршрутів, вимірюють рівень радіації та, крім того, можуть прикривати один з флангів або діяти в складі охорони під час здійснення маршу з метою зближення з противником.

З метою організації управління в бої в батальйоні розгортаються основний і запасний командні пункти. Зі складу основного командного пункту може виділятися група управління на чолі з командиром батальйону, яка діє попереду командного пункту, що забезпечує командирові можливість більш ефективно керувати підрозділом у бої.

У встановлений термін підрозділи батальйону використовуючи результати ударів авіації й вогню артилерії, переходять в атаку. Розглядається дві варіанти атаки переднього краю противника:

- нанесення удару на одному напрямку;

- нанесення ударів на двох й більш збіжних напрямках.

Підрозділам батальйонної тактичній групі для забезпечення найбільшій ефективності наступу, для узгодження дій сил і засобів, що входять до її складу, призначається рубіж атаки. При наступі в пішому порядку він вибирається якнайближче до переднього краю оборони противника, а в деяких випадках може збігатися з вихідним рубежем для наступу (при атаці на БМП). У ході наступу частини й підрозділи широко використовують різні форми маневру, основними з яких являються:

- фронтальний наступ;

- охоплення – видами якого є обхід й оточення;

- просочення – потайне проникнення, як правило, у пішому порядку груп та невеликих підрозділів за лінію бойового зіткнення з противником у глибину його бойових порядків з метою подальшого сприйняття діям наступаючих з фронту. У тилу противника на відстані до 2–3 км, а іноді й більше від переднього краю, їм призначається район або пункти збору з вихідним положенням для атаки.

З виконанням батальйону свого найближчого завдання, мотопіхотні (піхотні, танкові) роти першого ешелону готуються до відбиття контратак. Частіш за всі контратаки відбиваються ротами першого ешелону. Контратаки мілких підрозділів противника відбиваються з ходу або з коротких зупинок. Якщо противник контратакує значними силами, роти першого ешелону взаємодіють з іншими підрозділами, відбивають контратаку вогнем із зайнятого вигідного рубежу, а потім спільною атакою, як правило з флангів, завершують розгром противника. Другий ешелон (резерв) батальйону використовується для розвитку успіху й виконання подальшої задачі (оволодіння об'єктом). Він уводиться в бій по можливості з флангів або в стики між ротами, що наступають.

Підтримка військ, що наступають, здійснюється увігнемо артилерії послідовним зосередженням вогню на окремих напрямках та вогнем по окремих цілях.

Безпосередня авіаційна підтримка здійснюється ударами авіації та бойових гелікоптерів у ході бої по заявках командирів наступаючих підрозділів, які задовольняються на протязі 30 хвилин.

Бойові завдання підрозділам що наступають частіше всього призначаються по об'єктам – послідовно на різних відстанях від переднього краю.

У межах бойових завдань бригад, батальйонних тактичних груп й батальйонів, що діють самостійно, мотопіхотним та танковим ротам у наступі призначаються найближчий об'єкт атаки – 1,5-2 км у глибині оборони противника та кінцевий об'єкт атаки – 3-4 км у глибині оборони противника

Виходячи з цього, бойовими завданнями роти будуть найближче, подальше та напрямком подальшого наступу :

Найближче завдання полягає в знищенні противника в ротному опорному пункті і оволодінні їм. Подальше завдання полягає в завершенні, у взаємодії з сусідами, знищення противника в районі оборони батальйону його першого ешелону і оволодінні їм. Напрямок подальшого наступу вказується на глибину найближчого завдання батальйону й може досягати до 8км. Ширина фронту наступу роти залежить від бойового завдання, положення противника, характеру місцевості й може бути 1000-1500м, а при діях на БМП – 1500-2000м. Глибина бойового порядку роти в наступі до 100м. Ці нормативи втримуються при прориві оборони й атаці переднього краю. У глибині оборони противника фронт може збільшуватися або зменшуватися. Придані засоби використовуються централізовано.

Мотопіхотні та танкові роти наступають, як правіло, у складі батальйону, можуть діяти в першому, другому або третьому його ешелонах та шикуються в бойові порядки. Рота атакує противника в один або два ешелони.

Атака в бойовому порядку в один ешелон застосовується при наступі на широкому фронті, на слабку оборону, при наявності достатньої кількості вогневих засобів для забезпечення атаки.

Бойовий порядок у два ешелони застосовується коли достатньо сил і засобів для першого удару та забезпечується можливість нарощувати сили в ході подальшого бою.

Придані танки рекомендується використовувати в першому ешелоні. Придані ПТРК можуть діяти в проміжках між взводами, або позаду їх. Мінометні підрозділи діють позаду першого ешелону на відстані 400–500 м.

Командир роти керує підрозділами з КСП. Управління він здійснює по радіо, сигналами та через посильних. З командиром роти знаходиться передовий спостерігач від артилерійського дивізіону.

З розрахунку бойових можливостей мотопіхотні і танкові роти можуть наступати в смузі до 1–1,5км, або проривати підготовлену в інженерному відношенні оборону противника на фронті до 500м. Глибина бойового порядку роти в наступі до 100м.

Смуга відповідальності роти ділиться по глибині на дві взаємопов'язані зони:
бойового впливу – до 1,5км;
потенційної загрози – до 5км.

Глибина першої зони визначається можливостями сил та засобів розвідки роти й вогневими можливостями її вогневих засобів. Глибина другої зони визначається можливостями по виявленню та знищенню об'єктів силами та засобами батальйону й бригади.

З поглядів бойових статутів армій найбільш розвинених іноземних держав, наступ мотопіхотній (танковій) роті слід вести рішуче, у високому темпі, від об'єкту до об'єкту. У ході наступу рота винна не тільки займати місцевість, але й винищувати противника блискавично й зненацька, з глибоким проникненням в оборону противника, використовуючи при цьому вогонь і маневр. Для досягнення успіху в наступі необхідно створити 4-х разову переваги над супротивником у силах і засобах з тим, щоб рота могла прорвати його оборону на всю глибину. На ділянці прориву переваги наступаючих винне бути 5-6 разовою.

Полевими статутами передбачаються декілька способів ведення атаки мотопіхотних рот, а саме:

у пішому порядку на важкопрохідній місцевості та при прориві оборони за танками на відстані не більше ніж 300м;

на БМП або десантом на танках у випадку надійного подавлення протитанкових засобів противника;

у змішаному бойовому порядку.

БМП пересуваються за атакуючою піхотою на відстані до 400м, маневрена група БМП здійснює обхід противника, що обороняється з метою виходу в його тил.

У ході атаки роти прагнуть оволодіти оборонними позиціями противника, перешкоджаючи введенню в дію його резервів. Передбачається, що при прориві оборони наступ повинен розвиватись стрімко, щоб не дати противникові можливості відійти та організувати оборону на проміжних рубежах. Уважається, що недоцільно використовувати роти першого ешелону для ліквідації окремих вузлів оборони для того, щоб не знижувався темп наступу.

Мотопіхотні підрозділи вогнем протитанкових та інших засобів ураження забезпечують рух танків. Якщо характер місцевості не дозволяє використовувати танки попереду бойових порядків мотопіхоти, вони можуть атакувати одночасно з піхотою або підтримувати атаку вогнем з місця. БМП (БТР) рухаються за наступаючими підрозділами й підтримують їх вогнем бортової зброї.

Взводи першого ешелону стрімко вриваються на передній край противника й знищують живу силу й вогневі засоби. У ході наступу виявлені вогневі засоби противника знищуються вогнем мотопіхоти, приданих підрозділів і БМП (БТР), при цьому, мотопіхотні підрозділи намагаються вийти на фланг опорних пунктів противника й розвивати наступ у глибину. Якщо наступ одного із взводів зупинено, інші продовжують наступ, оволодівають своїми об'єктами, й ударами у фланг та тил

противника допомагають сусідам. Посилення наступу забезпечується своєчасним використанням вогневих засобів роти та резервів.

З захопленням призначеного об'єкту підрозділи закріплюються на ньому, приводять собі до ладу, після чого продовжують наступ.

Другий ешелон роти (резерв) рухається в передбойовому порядку за взводами першого ешелону на відстані до 300–500м. Його рекомендується вводити в бій на флангах або стиках (проміжках) наступаючих взводів для виконання послідуєчого або кінцевого завдання. Ввід у бій другого ешелону забезпечується вогнем мінометів, ПТРК та інших вогневих засобів. Після оволодіння найближчими об'єктами (рубежами) на глибині 3–4км, роти першого ешелону закріплюються й готуються в залежності від обстановки до відбиття контратак противника або забезпечення введення в бій підрозділів другого ешелону й у подальшому продовжують наступ у вказаному напрямку.

Особлива увага звертається на розвиток успіху, при якому психологічний вплив на противника може стати вирішальним, так як він створює безладдя у військах противника й знижує його волю та здатність до опору. Вважають, що під безперервним натиском наступаючих підрозділів, розвиток успіху може перейти в переслідування.

Під час тривалого наступу роти по черзі виводяться в резерв для відновлення боєздатності, обслуговування техніки, поповнення запасів матеріальних засобів та відпочинку особового складу.

Мотопіхотний взвод на БМП М-2 “Бредлі” та мотопіхотний взвод на БМП “Мардер” А1 наступають у складі мотопіхотної роти в 1 або 2 ешелони.

Фронт наступу взводу – до 400м.

Як бойове завдання взводу вказується об'єкт атаки на глибині 1–1,5 км.

Бойовий порядок взводу будується в лінію відділень, уступом вправо (вліво). Відстань між відділеннями для побудови різних видів бойового порядку може бути в межах 70–140м.

Рубіж переходу в атаку призначається якнайближче до переднього краю оборони противника й залежно від характеру місцевості може перебувати в 100–150м від нього.

Мотопіхотний взвод може наступати як у пішому порядку, так і на БМП у взаємодії з танками.

При наступі на добре підготовлену, насичену протитанковими та інженерними засобами й недостатньо подавлену вогнем оборону противника взвод наступає в пішому порядку попереду танків, знищуючи в першу чергу протитанкові засоби. БМП рухаються позаду танків, кожна за своїм відділенням, підтримуючи його ввігнуто з гармат й кулеметів.

При наступі на поспішно зайняту або надійно подавлену оборону мотопіхотний взвод може наступати на БМП слідом за танками. Спішування буде проводитись тільки у випадку сильного опору противника.

Зайнявши об'єкт атаки, мотопіхотний взвод продовжує наступ. Вогневі засоби в глибині оборони противника знищуються діями із флангів чи тилу або обходяться, а потім знищуються силами другого ешелону. При виявленні відходу противника організується його переслідування.

У випадку зупинки наступу або контратаки противника взвод зупиняється, займає кругову оборону й готується до відбиття контратак противника.

Для успішного виконання поставленого бойового завдання мотопіхотний взвод може бути посилений мінометним відділенням, секцією ПТРК "ТОУ" і танковим взводом.

Мотопіхотне відділення наступає в складі взводу, як у пішому порядку, так і на БМП. Якщо мотопіхотне відділення наступає разом з танками, то воно наступає поперед танків або за ними, дотримуючи дистанцію 200–300м, залежно від обстановки.

Якщо оборона противника добре підготовлена в інженерному відношенні або вогонь протитанкових засобів заважає просуванню танків, ті мотопіхотне відділення наступає в пішому порядку попереду танків за підтримкою їх вогню.

Якщо оборона противника надійно подавлена, то мотопіхотне відділення може наступати на БМП без спішування, при цьому танки висуваються попереду відділення й своїм вогнем знищують противника.

Для ведення наступу на важливому напрямку воно може бути посилено танком, кулеметним розрахунком або вогнеметом.

У наступі відділення звичайно підрозділяється на маневрову й вогневу групи.

Завдання маневрової групи – зблизитися з противником і знищити його або змусити здатися в полон.

Завдання вогневої групи – підтримувати вогнем маневрову групу.

У якості маневрової або вогневої групи може діяти кожна із груп відділення й у ході бою їхня роль може мінятися.

Як бойове завдання у наступі мотопіхотному відділенню вказується об'єкт атаки. Об'єктом атаки відділення можуть бути:

жива сила противника в окопах або інших фортифікаційних спорудах;
окремо розташовані на напрямку наступу танки, розрахунки гармат, ПТРК, кулеметів і інші вогневі засоби противника.

Фронт наступу відділення – до 100м.

Рубіж переходу в атаку призначається на видаленні 100–150 м від об'єкта атаки.

Атака об'єкта може здійснюватися двома способами:

перший спосіб – стрімким кидком усього відділення за підтримкою вогню БМП;
другий спосіб – атака об'єкта маневреною групою зі сполученням вогню по ньому вогневою групою. Такий спосіб і умовно розділяється на 3 етапи:

Перший етап – зближення з противником. Воно здійснюється приховано, з максимальним використанням захисних властивостей місцевості на БМП або в пішому порядку з використанням вогню своєї артилерії, мінометів, ударів авіації й димових завіс.

Другий етап – атака переднього краю. Перехід в атаку здійснюється по команді командира відділення. Для атаки мотопіхотне відділення розвертається в ланцюг, і, ведучи вогонь із ходу або коротких зупинок, спрямовується до об'єкта атаки. З виходом до об'єкта атаки відділення закидає противника гранатами й вривається на об'єкт атаки, знищуючи живу силу вогнем в упор або в рукопашному бою. БМП підтримує вогнем просування особового складу відділення, просувається за ним у готовності посадити його на борт і продовжувати стрімкий наступ.

Третій етап – бій на позиції противника. Зайнявши об'єкт атаки, залежно від обстановки, мотопіхотне відділення організує його кругову оборону й готується до відбиття контратак або продовжує наступ.

При плануванні наступу з ходу або з положення безпосереднього зіткнення з противником особа увага приділяється форсуванню водних перешкод. Форсуванням називається подолання водної перешкоди, протилежний берег якої обороняється противником. Форсування с ходу вважається переважним й здійснюється у ході розвитку наступу або переслідування противника. Форсування водних перешкод з планомірною підготовкою (з положення безпосереднього зіткнення з противником) застосовується в тих випадках, коли з ходу подолати річку неможливо. Підготовка до переправи ведеться приховано. Важливе значення надається демонстративним діям, влаштуванню оманних переправ, маскуванню. Мотопіхотному батальйону при форсуванні водної перешкоди бойові завдання ставляться по рубежах та етапах . Етапи можуть бути:

подолання водного рубежу й бій за оволодіння протилежним берегом;
захоплення плацдарму.

На *першому* етапі форсування досягаються перший та другий рубежі. Перший рубіж призначається на протилежному березі на відстані, що виключає можливість ведення противником прицільного вогню із стрілецької зброї по переправі. Відстань другого рубежу від зрізу води виключає можливість спостереження противником за переправою.

На *другому* етапі форсування досягається третій рубіж, який забезпечує утримання плацдарму та накоплення на ньому сіл та засобів для розвитку успіху та продовження наступу .

На ділянці форсування батальйону обладнається один пункт десантної переправи на дві посилені роти та один-два пункти поромної переправи, а також окремі пункти переправи танків під водою, оманні (демонстративні) пункти переправи. Першими форсують річку штурмові групи на плаваючих бронетранспортерах, які переправляють як правило однією хвилиною. Ширина ділянки форсування може складати для роти 1, 5–2 км для взводу 500–600 м. Для маскування пунктів переправи та введення противника в оману можуть використовуватися дими. Танки та іншу важку техніку вважається доцільним переправляти на поромах які наводяться після виходу десантників першого ешелону на протилежний беріг на відстань другого рубежу.

Для подолання водної перешкоди з ходу підрозділи повинні бути до моменту виходу до зрізу води повністю забезпечені засобами щодо форсування або використовують броди й переправи, які були наведені противником. При переправі БМП і БТР що здатні плавати ведуть інтенсивний вогонь з гармат і кулеметів по противникові.

Після захоплення плацдарму й закріплені на протилежному березі продовжується наступ у глибину оборони противника.

Після вирішування бойових завдань першого етапу наступу – зближення із противником та його другого етапу – здійснення власне наступу на противника, може починатися його третій етап – закріплення успіху. Як правило, для участі в розвитку та закріпленні успіху залучаються роти другого ешелону або підрозділи загальновійськового резерву, які діють керуючись наступними принципами: швидке просування вперед; оволодіння об'єктом у глибині оборони; припинення планомірного відходу противника.

Після знищення противника на передньому краю, підрозділи швидко розосереджуються та розширюють ділянку прориву.

Опорні пункти противника в глибині оборони, підрозділи батальйону атакують як правило у фланги й тил.

Для підтримки високих темпів наступу й швидкого прориву оборони здійснюється висадка повітряних десантів для захоплення важливих об'єктів противника або ділянок (районів) місцевості в глибині його оборони.

Останнім етапом успішного наступу є переслідування. Будь-який успіх наступу повинний розвиватися в загальне переслідування. Основним завданням переслідування є остаточне знищення вогневих засобів і живої сили противника, порушення системи його тилового забезпечення, захоплення місцевості й забезпечення підтримки високого темпу наступу, позбавлення противника можливості вести бойові дії. Наступаючи підрозділи переходять до переслідування, яке рекомендується вести у високому темпі, щоб не дати противникові можливості зайняти оборону на підготовленому або вигідному рубежі, в тому разі, якщо намітився відхід противника. У ході переслідування передбачається широко й активно застосовувати маневрування силами й засобами, намагатися застосувати обхід й охоплення, відрізати шляхи відходу противника. Основними формами маневру в переслідуванні є охоплення й фронтальний наступ. При цьому фронтальний наступ доцільно проводити в нічних умовах без попередньої артилерійської підготовки. Для забезпечення високих темпів та ефективності переслідування широко застосовуються вогневі удари бойових гелікоптерів по підрозділах, що відходять і вогневі нальоти артилерії й мінометів по осередкам опору й скупчення піхоти й танків противника.

Переслідування противника найбільш доцільно виконувати підрозділами що знаходяться в резерві. Переслідування противника здійснюється по паралельним напрямкам його відходу. Підрозділи батальйону висуваються в передбойових порядках або колонах, виходять по паралельним маршрутах на шляхи відходу й

разом з підрозділами, що діють з фронту, знищують противника, який відходить. У ході переслідування мотопіхота буде діяти на БМП (БТР) в тісній взаємодії з танками. Тільки при впертому опорі вважається доцільним спішуватися для атаки й знищення противника, який обороняється. У ході переслідування роти другого ешелону просувається за наступаючими від укриття до укриття в передбойовому порядку на відстані до 1–2 км й можуть бути введені в бій повністю або частково для підтримки або нарощування темпу наступу, прикриття флангів, закріплення на захопленому об'єкті.

Командування армії США й Німеччини особливу увагу приділяють теоретичній розробці та практичному навчанню військ, веденню бойових дій в так званих “особливих умовах”: у населених пунктах, горах, лісистій місцевості, у північних районах, у пустелі. Польові статuti особливо підкреслюють, що особливі умови значно впливають на тактику й ефективність дій військ і їх бойові можливості.

Наступ у населених пунктах. У світі в теперішній час великими темпами йде урбанізація, й, наприклад, у Західній Європі понад 70% населення живуть у містах. На кожні 200–300 км² території Західній Європі припадає одне-два міста, як за правило, розташовуються на важливих напрямках і відіграють значну роль в економічному й політичному житті, й, тому війська в наступі будуть вимушені вести бій за оволодіння тим чи іншим містом через кожні 40–60 км. Особливостями бойових дій у населених пунктах є: обмеженість спостереження, обстрілу та маневру, що не дозволяє одночасно використовувати великі сили піхоти й танків; наявність великої кількості підземних споруд, які є гарними укриттями для сторони, що обороняється від ударів повітряного противника та вогню артилерії. Міста обладнані для оборони – це міцні укріплені райони; постійна загроза руйнований та пожеж.

Виходячи з цього, для підтримки високих темпів наступу та мінімізації втрат в живої силі та бойовій техніці рекомендується міста та населені пункти в ході наступу по можливості обходити або ізолювати шляхом захоплення й утримання пунктів, що панують над шляхами підходу до них. При діях у населеному пункті, батальйон свій бойовий порядок шикуює у два ешелони: у першому – дві посилені роти, в іншому – одна. Резерв створюється як у батальйоні, так і в ротах. Батальйону ставитися найближче завдання (найближчий об'єкт) – захоплення одного кварталу; подальше завдання (кінцевий об'єкт) – захоплення наступного або декількох кварталів. У населеному пункті підрозділи діють у залежності від опору противника. При впертому опорі ведеться методичне знищення противника. Якщо противник оказує не значний опір, підрозділи першого ешелону швидко просуваються до найбільш важливих об'єктів населеного пункту, а будівлі та інші об'єкти, що залишилися в тилу, захоплюють підрозділи другого ешелону. Для атаки противника з тилу рекомендується широко використовувати різноманітні підземні комунікації. Для захоплення найбільш укріплених об'єктів створюються штурмові загони до складу яких може входити до посиленого мотопіхотного взводу, який поділяється на штурмову групу та групу забезпечення. До штурмової групи, як правило, входять

особовий склад взводу на чолі з командиром. Її завдання – активними та рішучими діями захопити намічений об’єкт. Група забезпечення, до якої будуть входити штатні та додатні вогневі засоби, призначається для знищення інтенсивним вогнем живої сили та вогневих засобів противника в опорному пункті та прикриття атаки штурмової групи.

Бойові дії в горах мають низку особливостей. Гірська місцевість затрудняє маневр, зв’язок і забезпечення, знижує ефективність вогневих засобів. Круті схили обмежують спостереження, створюють значні зони “мертвого простору”. У горах організація взаємодії й підтримки сусідніх підрозділів часто неможлива, важко маневрувати резервами та своєчасно вводити їх у дію. Тому бойові дії в горах розпадаються на окремі ізольовані дії, вимагають спеціального озброєння та ведуться по окремим напрямкам, вздовж хребтів та долин. Захоплення висот та перевалів, як проміжних або кінцевих завдань, ставитися основою плану наступу.

Наступ у горах рекомендується вести уникаючи природних дефіле, організація оборони на яких не представляє для противника труднощів.

Наступ вночі. Велика увага приділяється веденню наступальних дій вночі, які повинні вестися з такою ж інтенсивністю, як і в день. Передбачається широко використовувати метод просочування невеликих мобільних груп піхоти через бойові порядки противника, з наступним їх збором у призначеному районі.

Район збору може призначатися на видаленні до 2км від переднього краю. Бойові завдання підрозділам ставляться на меншу глибину з таким розрахунком, щоб до світанку вони були виконані, а підрозділи могли перегрупуватися й закріпитися на захоплених рубежах.

В залежності від умов обстановки підрозділи сухопутних військ США і Німеччини, можуть залучатися для рішення спеціальних завдань наступу з обмеженими цілями. До них відносяться:

розвідка боєм – це наступ з метою уточнення складу і угруповання противника, розкриття його системи оборони. Характеризується обмеженими цілями, меншою глибиною завдань й проводиться, як правило, на широкому фронті;

рейдові дії проводяться у взаємодії з тактичними (аеромобільними) десантами на глибину до 50 км тільки при наявності дійсної інформації про противника й мають своєю ціллю знищення пунктів управління, захоплення полонених, зразків техніки та озброєння, порушення комунікацій, деморалізації особового складу противника.

нанесення сковуючих ударів здійснюється з метою обмеження можливостей противника маневрувати силами, засобами і резервами. Бойові завдання при нанесенні сковуючих ударів визначаються на меншу глибину демонстраційні дії – підрозділи в безпосереднє зіткнення з противником не вступають.

3. Основи оборонного бою частин та підрозділів сухопутних військ провідних країн світу

Оборона – вид бойових дій, до якого війська США та НАТО, як правило, переходять вимушено. Метою її є зрив наступу противника, утримання важливих у

тактичним відношенні районів, рубежів та ділянок місцевості, нанесення йому максимальних втрат у живій силі й техніки, виграш часу, зосередження сил на вибраному напрямку, виснаження противника й створювання сприятливих умов для переходу в наступ.

Основними принципами оборони є: ешелонування, розосередження військ, нанесення вогневих ударів на всю глибину дії військ, що наступають, гнучкість в управлінні, широкий маневр силами, засобами та вогнем, безперервна розвідка противника, взаємодія різнорідних сил і засобів, всебічне забезпечення. У якості вимог до оборони формулюються наступні: вона винна забезпечувати стійкість до впливу любых видів зброї, у тому числі масової поразки і ефективну радіоелектронну боротьбу, бути гнучкою, активною й стійкою навіть в умовах повного оточення, протистояти великим угрупованням бронетанкової техніки, повітряним (морським) десантам противника і його ударам з повітря, флангів і тилу.

Американські статuti не передбачають єдиного способу ведення оборонних дій. В одному випадку це може бути позиційна оборона, що здійснюється винятково для втримання певних ділянок місцевості. Основний спосіб її ведення – вогонь із займаних позицій. В іншому випадку – це мобільна оборона, яка ґрунтується на послідовному втриманні тимчасових позицій і проведенні контратак на наступаючого противника в заздалегідь намічених районах перед основною лінією оборони.

Переваги елементів того або іншого виду в кожному конкретному випадку залежить від бойового завдання, складу наявних сил і засобів, їх боєздатності й умов місцевості.

Перехід до оборони може бути навмисним або вимушеним, завчасним або поспішним. Він здійснюється в умовах безпосереднього зіткнення з противником або без зіткнення з їм. У передбаченні наступу переважаючих сил противника при завчасному занятті навмисної оборони ті хто обороняється мають ряд переваг. Командири мають можливість вивчити місцевість, вибрати позицію, розмістити бойову техніку й підрозділи таким чином, щоб звести до мінімуму їх уразливість і максимально використати їх бойові можливості, створити глибокоешелоновану оборону, а також – вести розвідку. Вимушена оборона займається у випадку зіткнення наступаючих військ зі зненацька стійким опором противника для перегруповання сил і засобів для продовження наступу. Поспішна оборона займається в результаті відходу сил, що обороняються під впливом противника.

При плануванні оборони в якості основний тактичної одиниці розглядаються батальйонні (мотопіхотні або танкові) тактичні групи. Батальйонна тактична група веде оборонні бойові дії, як правило, у складі бригади. В окремих випадках вона може оборонятися й самостійно (на другорядних напрямках, у горах, пустелі і т. ін.).

При веденні оборони в складі бригади батальйонна тактична група може діяти в першому ешелоні або бути її загальновійськовим резервом. На період бої їй можуть призначатися район оборони, бойова позиція або опорний пункт.

Район оборони досягає 5–8км по фронті й 8–12км у глибину. При веденні оборони в такому районі може застосовуватися мобільний спосіб бойових дій. Бойовий порядок батальйонної тактичної групи в цьому випадку будується в 1–2 ешелони з виділенням бойової охорони й резерву.

При організації оборони бойової позиції (5–8км по фронту й до 5км у глибину) бойовий порядок батальйонної тактичної групи звичайно будується в 1 ешелон (до 3–4 ротних тактичних груп) з виділенням резерву у складі до взводу.

Головними цілями дій батальйонної тактичної групи при обороні опорного пункту є: удержати місцевість, завдати поразки живій силі й техніці, зупинити або затримати просування танкових підрозділів противника, змусити його припинити наступ або змусити змінити напрямок головного удару. Опорний пункт залежно від задуму бойових дій створюється в смузі оборони бригади безпосередньо на передньому краї або в глибині. Батальйонна тактична група може також займати опорний пункт при обороні населеного пункту або важливої ключової ділянки місцевості. Розподіл підрозділів при обороні опорного пункту може здійснюватися по двом варіантам:

усі наявні сили й засоби займають позиції в межах опорного пункту;

мотопіхотні підрозділи підготовляють оборонні позиції в межах опорного пункту, а танкові й протитанкові підрозділи й маневрені групи БМП зі складу мотопіхотних підрозділів розташовуються поза нього.

У плані реалізації таких принципів оборони як активність і мобільність передбачається використовувати батальйонну тактичну групу (як правило, танкову) у якості тактичної маневреної групи, позбавивши її в тилу наступаючого противника. Із цією метою в період організації оборони поза зіткненням із противником командир бригади потай виводить батальйонну тактичну групу в задалегідь обраний район, розташований між позиціями військ прикриття й передньому краєм оборони на відстань до 10км від нього. Район розташування вибирається поза передбачуваним напрямком наступу головних сил противника. Із зав'язкою оборонного бою й вклиненням підрозділів першого ешелону противника в основний район оборони бригади тактовна маневрена група проводить контратаку у фланг і в тил наступаючого противника, прагнучи завдати поразки його другому ешелону й артилерійським підрозділам, а також дезорганізувати систему тилового забезпечення.

Основними елементами оборони є:

смуга забезпечення;

основний район оборони;

тиловий район оборони.

Смуга забезпечення обладнується при занятті навмисної оборони та планомірному відході і являє собою місцевість, що простирається від обраного переднього краю оборони на глибину 15–70 км убік противника. У її межах утворюються позиції військ прикриття (у Німеччині – сил стримування), створюється система інженерних загороджень. Позиції прикриття (стримуючі

позиції) обладнаються на всю глибину смуги забезпечення на видаленні 8–10 км одна від іншої. Вони складаються з районів оборони й бойових позицій в яких обладнаються основні, запасні й оманні позиції. Крім того, в 8–16 км від переднього краю своїх військ створюються позиції загальної охорони, а в 1, 5–2,5 км – позиції бойової охорони. До складу військ прикриття (сил стримування) можуть входити мотопіхотні, танкові, розвідувальні й аеромобільні частини, посилені артилерійськими, зенітними й інженерними силами й засобами які підтримуються вертольотами вогневої підтримки Їх призначення – виграти час, розкрити задум дій противника, визначити напрямок його головного удару, змусити діяти в несприятливому напрямку, ввести його в оману щодо дійсного розташування своїх військ, нанести втрати й створити умови для розгортання своїх головних сил і заняття вигідних рубежів.

Ключовим елементом оборони вважається основний район, який підготовляється між переднім краєм і тиловим районом і призначається для розгортання й дій основних сил. У його межах розташовуються елементи бойового порядку частин і з'єднань.

Тиловий район оборони перебуває за тильною границею основного району оборони й призначається для розташування резервів, тилових органів і адміністративних служб. Таке розташування тилового району оборони характерно для військових формувань від бригади й вище.

Підрозділи та частини які діють у смузі забезпечення але основному районі оборони займають батальйонні райони оборони, ротні або взводні опорні пункти. По досвіду навчань у батальйонному районі оборони обладнається до трьох траншей: перша, де розміщуються сили й засоби першого ешелону, за нею на відстані 500–700м. друга траншея – для підрозділів другого ешелону, потім третя траншея на відстані 1500–2500м від переднього краю. Її також займають підрозділи другого ешелону. Траншеї можуть з'єднуватися ходами сполучення. Для вогневих засобів обладнаються основні й запасні вогневі позиції, підготовляються колонні шляхи для маневру, укриття для розрахунків і екіпажів. Крім того, в основному районі обладнаються блокувальні й відсічні позиції. У питаннях інженерного забезпечення оборони важливе значення надається створенню системи загороджень, основу якої становлять мінно-вибухові загородження.

У мінно-вибухових загородженнях розрізняють чотири типи мінних полів: перешкоджаючі, стримуючі, блокувальні, й таки, що забороняють (сухопутні війська США).

Перешкоджаючі мінні поля ставляться в смузі забезпечення й перед переднім краєм основного району оборони, по них підготовляється вогонь артилерії й стрілецької зброї. Стримуючі мінні поля ставляться для того, щоб затримати противника при відході своїх військ. Блокувальні мінні поля ставляться для того, щоб блокувати противника в конкретному районі й перекрити всі наявні там шляхи руху. Мінні поля, що забороняють, планується встановлювати в тилу противника з

метою дезорганізувати нормальну роботу тілових органів і функціонування важливих об'єктів.

В армії Німеччини мінно-вибухові загородження також підрозділяються на чотири типи: оборонні, захисні, такі, що турбують, оманні. Оборонні мінні поля мають на меті затримати противника. Захисні створюються всіма родами військ з метою прикриття своїх позицій від раптових атак противника. Мінні поля, що турбують, планується встановлювати в тилу противника з метою обмежити його маневр або утруднити діяльність у важливих районах.

Оманні загородження призначаються для введення противника в оману шляхом імітації бойових загороджень.

Особлива увага в обороні надається дистанційному мінуванню.

У польових статутах іноземних держав вказано, що успіх в обороні може бути досягнутий у тому випадку, якщо перевага противника буде виражати відношення не більш ніж **3:1**. При підтримці тактичної авіації й польової артилерії, при сприятливих умовах місцевості, допускається можливість вести оборонні бої впродовж короткого часу при співвідношенні сил навіть **6:1** на користь противника.

Мотопіхотна рота армій США й Німеччини вважається основним бойовим підрозділом, який може вести оборонний бій у складі батальйону й самостійно. Головне завдання мотопіхотної й танкової роти в обороні - нанести поразку противникові вогнем до його підходу до переднього краю й не допустити прориву в глибину своєї оборони.

В обороні мотопіхотна й танкова роти готують і обороняють опорний пункт по фронті до **1500–2000м** і до **1500м** у глибину й можуть знаходитися в першому ешелоні, другому ешелоні, резерві батальйону.

Іноді опорний пункт роти може бути підготовлений для створення вогневої пастки або засідки. Бойовий порядок мотопіхотної (танкової) роти в обороні може будуватися в один або два ешелони. Як правило, рота будує свій бойовий порядок у два ешелони з розташуванням взводів в одну лінію, кутом уперед (назад), уступом праворуч (ліворуч).

З поглядів командування армії США, оборона роти винна бути активною й гнучкою, при цьому основу оборони роти складають танки й ПТРК.

Бойове завдання роти буде залежить від місця в бойовому порядку батальйону. Якщо рота діє в першому ешелоні, то її завдання – у взаємодії з доданими та підтримуючими підрозділами й сусідами нанести противникові вогневу поразку ще до підходу до переднього краю, не допустити прориву в глибину, а при вклинюванні в оборону, знищити його ввігнено й контратаками та відновити втрачене положення.

Якщо рота знаходиться в другому ешелоні, вона призначається для проведення контратак і створення глибини оборони й, як правило, обороняє опорний пункт на важливому в тактичному плані рубежі або на ділянці місцевості, яка забезпечує можливість блокування противника, що вклинився з фронту або з флангу. Другий ешелон (резерв) рекомендоване розташовувати не далі ніж **500м** від першого ешелону.

Придані вогневі засоби займають вогневі позиції між першим і іншим ешелонами.

При відсутності безпосереднього зіткнення з противником, за рішенням командира батальйону на відстані до **2500м** від переднього краю оборони в напрямку противника від роти, що обороняється в першому ешелоні, виставляється бойова охорона в складі до посиленого мотопіхотного взводу. Бойова охорона вирішує завдання не допустити ведення противником розвідки переднього краю, а при зав'язуванні бої нанести противникові максимальну поразку та примусити його передчасно розгорнутися в бойовий порядок.

Після виконання бойового завдання, бойова охорона за вказівкою командира батальйону відходить за передній край і займає опорний пункт, як правило, в другому ешелоні.

Окрім бойової охорони від роти першого ешелону перед переднім краєм ротного опорного пункту (не далі 500м) виставляється безпосередня охорона, а також пости спостереження й підслуховування, на відкритих флангах і стиках – дозори, у тилу – дозори й піші патрулі.

Для ведення оборони ротна тактична група винна мати декілька бойових позицій, які являють собою повністю підготовлені у всіх відношеннях ділянки місцевості, розташовуючись на яких підрозділи можуть вести бойові дії з метою блокування наступу противника, підтримувати дії інших підрозділів або наносити вогневі удари з призначених рубежів. У межах району оборони батальйонної тактичної групи необхідно підготувати не менш ніж три таких позиції, розосереджених у глибину. Як заправило, першу з їх ротна тактична група займає, другу – готує, а третю – намічає. Дві останні з названих позиції можуть бути зайняті в ході оборонного бої, якщо у противника, що наступає на цьому напрямку, намітився успіх.

Важливе значення при організації оборони надається підготовці ефективної системи вогню й надійній взаємодії між підрозділами.

Система вогню організовується з таким розрахунком, щоб забезпечити вогневу поразку противника на дальніх підступах, наростаючу інтенсивність вогню по мірі наближення противника до переднього краю оборони, постановку загороджувального вогню в безпосередній близькості від переднього краю, знищення вогнем противника, що вклинився, проведення контратак.

З цією метою система вогню передбачає тісний взаємозв'язок між опорними пунктами взводів і сусідніми ротами, а також ведення кругової оборони. Ефективна система вогню створюється за рахунок його щільності на відстанях, які забезпечували б поразку противника, у першу чергу його танків, БМП, БТР, протитанкових та інших вогневих засобів.

Вогневим засобам призначаються основні й запасні вогневі позиції, основні й додаткові сектори обстрілу та основні напрямки для ведення вогню. Найближчий рубіж загороджувального вогню артилерії та мінометів призначається не ближче

200м від переднього краю оборони з таким розрахунком, щоб забезпечити ведення флангового й перехресного вогню зі стрілецької зброї та протитанкових засобів.

Система вогню будується у взаємозв'язку з інженерними невибуховими й мінно-вибуховими загородженнями.

Основою системи вогню є протитанкова оборона. Для її організації ротна тактична група використовує штатні протитанкові засоби: ПТРК “Дракон”, протитанкові гранатомети, вогонь БМП, а також придані танки й вогнемети).

Танки й протитанкові засоби в опорних пунктах і на вогневих рубежах повинні розміщуватися так, щоб забезпечити між ними вогневий зв'язок по фронті й у глибину, маневр вогнем й прикриття протитанкових загороджень, найменшу уразливість від вогню противника, можливість перекриття вогнем танконебезпечних напрямків з фронту, флангів та в глибині.

У залежності від завдання й характеру місцевості танки й пускові установки ПТРК “ТОУ” займають вогневі позиції з інтервалами й дистанцією до 300 м, а БМП (БТР) у взводних опорних пунктах – з інтервалами до 200 м. Ця відстань виключає їх одночасну поразку одним вогневим ударом. Вогневі позиції танків і протитанкових засобів підготовлюються як на передніх, так і на зворотних схилах висот. Це заважає їх розвідці й знищенню, забезпечує велику їх живучість. Разом з тим, створюються умови для неочікуваного для противника відкриття вогню. Усі вогневі засоби, у тому числі й придані їй, як правило, використовуються централізовано. Проміжки між ротними й взводними опорними пунктами знаходяться під постійним спостереженням, прострілюються фланговим і перехресним вогнем усіх вогневих засобів, особливо протитанкових, прикриваються загородженнями й артилерійсько-мінометним вогнем із глибини. У проміжках і на флангах рекомендується створювати танкові засідки.

Таким чином, система вогню організовується на основі комплексного використання усіх засобів боротьби з танками й піхотою противника.

Для ведення активної й стійкої оборони велика увага приділяється інженерному обладнанню бойових позицій ротної тактичної групи. Черговість і терміни інженерного обладнання визначаються командиром батальйонної тактичної групи й залежати від наявності часу, сил, засобів і умов місцевості. У першу чергу обладнуються взводні опорні пункти, основні й запасні вогневі позиції, визначаються сектори обстрілу, встановлюються загородження, обладнується КСП командира роти в районі розташування взводу другого ешелону, а також укриття для транспортних засобів. При наявності часу опорні пункти вдосконалюються в інженерному відношенні – вириваються ходи сполучення, посилюється система загороджень перед переднім краєм і на флангах.

У глибині опорних пунктів вириваються окопи для БМП (БТР) з таким розрахунком, щоб вони могли підтримувати бій вогнем бортової зброї, а в разі необхідності забезпечити перекидання особового складу на загрозовий напрямок.

В опорному пункті роти обладнуються також вогневі позиції для мінометів і ПТРК. При цьому, сама серйозна увага звертається на маскування позицій від наземного та повітряного противника.

Для управління підрозділами роти в бої організується радіо- та провідної зв'язок.

Мотопіхотний взвод на БМП М-2 “Бредлі” займає оборону в складі роти, у її першому або другому ешелоні. Мотопіхотний взвод на БМП М-2 “Бредлі” обладнує й займає опорний пункт по фронті до 400м й до 200м у глибину. В опорному пункті обладнуються позиції відділень (основні й запасні), вогневі позиції БМП і інших вогневих засобів.

Бойове завдання мотопіхотного взводу в обороні – утримати займані позиції й нанести наступаючому противникові максимальні втрати вогнем всіх штатних і доданих вогневих засобів.

Побудова бойового порядку мотопіхотного взводу залежно від місцевості та обстановки може бути в лінію відділень, кутом уперед (назад), уступом вправо (вліво).

Система вогню мотопіхотного взводу в обороні будується з таким розрахунком, щоб забезпечувалася поразка противника вогнем на дальніх підступах; наростання інтенсивності вогню в міру наближення противника до переднього краю оборони; постановки загороджувального вогню в безпосередній близькості від переднього краю; знищення вогнем противника, що вклинився. В смузі до 400м готується зона суцільного багат шарового вогню.

Мотопіхотний взвод що обороняється на головному напрямку, може бути посилений танками, протитанковими й іншими вогневими засобами.

Інженерне обладнання опорного пункту взводу включає обладнання основних і запасних позицій відділень, штатних і доданих вогневих засобів, улаштування КСП взводу, розчищення секторів обстрілу й устрій загороджень перед переднім краєм та на флангах опорного пункту. Вогневі позиції БМП розташовуються в опорному пункті взводу з інтервалом не менш **200м**.

Вогнева поразка противника починається з підходом його на дистанцію дійсного вогню штатних і доданих вогневих засобів мотопіхотного взводу. Якщо противникові все ж таки вдалося вклинитися в опорний пункт взводу, то особовий склад знищує противника вогнем в упор, у рукопашній сутичці або гранатами. У випадку обходу противником опорного пункту й створенні ним погрози оточення мотопіхотний взвод займає кругову оборону, використовуючи для цього запасні позиції.

Мотопіхотний взвод на БМП “Мардер” А1 займає опорний пункт, розміри якого по фронті – до **400м**, у глибину – до **300м** із завданням відбити наступ противника, удержати займаний опорний пункт і нанести противникові втрати вогнем всіх вогневих засобів.

Після відбиття атаки противника відновлюються система вогню, зруйновані фортифікаційні споруди та інженерні загородження відновлюються, поповнюються боєприпаси й проводяться в порядок зброя та військово-технічне майно.

Мотопіхотне відділення на БМП М-2 “Бредлі” обороняється в складі мотопіхотного взводу й займає позицію в опорному пункті взводу з завданням міцно утримувати займану позицію, відбити наступ противника й нанести йому втрати вогнем всіх вогневих засобів.

Фронт оборони відділення до **100м**, а при посиленні його засобами посилення (танком, розрахунком ПТРК, кулемета) – до **125м**. На цьому фронті відділення підготовляє основну й запасну позицію. На позиціях обладнуються одиночні або парні окопи. Відстань між одиночними окопами – до **10м**, між парними – до **20м**. Окопи з’єднуються траншеями. На основній позиції половина окопів перекривається дерев’янеземляним покриттям товщиною **45см**, а в інших – обладнуються одна або дві підбрустверні ніші для укриття особового складу в положенні лежачи. При наявності часу й матеріалів замість ніш обладнуються підбрустверні бліндажі на 2 осіб кожний.

Для прихованого виходу з основної на запасну позицію між ними відриваються ходи сполучення.

Для БМП обладнуються основна та запасна вогнева позиції на флангах або в центрі позиції відділення або за нею на видаленні до **50м**.

Мотопіхотне відділення на БМП “Мардер” А1 обороняється в складі мотопіхотного взводу й займає позицію в опорному пункті взводу. Фронт оборони відділення – до 100м.

Командування сухопутних військ США вважає, що в сучасних умовах рішучих цілей у бої й операції можна досягати тільки рішучим наступом. Однак у ході бою може виникнути така ситуація, коли війська будуть змушені переходити до оборони в різних умовах місцевості, у тому числі й на водних рубежах. Уважається, що сама по собі водна перешкода не може зупинити наступ, оскільки у військах є сучасні десантно-переправні засоби, за допомогою яких можна організувати її форсування, практично не знижуючи темпів наступу. Однак вона може стати серйозною перешкодою, якщо на її рубежі противником буде створена навмисна оборона, зосереджена необхідна кількість сил і засобів і проведений комплекс відповідних інженерних заходів. У такому випадку наступаючі війська будуть змушені тимчасово перейти до оборони для відповідного перегрупування сил та засобів для продовження наступу. При переході до оборони водного рубежу рекомендується максимально використовувати переваги, створювані водною перешкодою як природною перешкодою; залучати мінімальну кількість військ, маючи головні сили в резерві в якості угруповання, що контратакує; застосовувати різні способи оборони ріки; розташовувати резерви так, щоб створювати необхідну перевагу в силах і засобах для проведення контратак перш, ніж наступаючі зможуть закріпитися на плацдармі й наростити свої угруповання для розвитку успіху.

Залежно від конкретної обстановки й умов місцевості передбачається ведення двох видів оборони водних рубежів – *позиційної* (або оборони району) і *мобільної*. Вибір того або іншого виду залежить від поставленого завдання, наявності сил і засобів, характеру дій противника, наявності резервів у вищого командування, а також від гідрографічних особливостей водної перешкоди (у першу чергу від її ширини та швидкості течії), пори року й метеорологічних умов.

До позиційної оборони війська, що обороняються, переходять у тих випадках, коли місцевість на березі, що обороняється, не сприяє маневру, район оборони має невелику глибину, сили й засоби обмежені, противник має більшу рухливість, а переваги в повітрі на стороні наступаючого. Вона залежить від розташування сил і засобів в основному районі оборони, організується й ведеться з метою втримання певного району й ґрунтується на максимальній використанні вогневих засобів, інженерним устаткуванні місцевості. Американське командування вважає, що організація позиційної оборони на водних перешкодах має істотні недоліки, а саме: деяка пасивність дій військ при її веденні й необхідність у відносно рівномірному розподілі сил і засобів в обороні. Крім того, вона не дозволяє використовувати повною мірою маневрені можливості й ударну міць частин і підрозділів сухопутних військ.

Мобільну оборону вважається доцільним вести звітки, коли поставлене завдання й умови місцевості дозволяють розгорнути бойові дії на більшу глибину й сприяють відносно вільному маневру силами й засобами. При цьому передбачається (з урахуванням можливості форсування противником ріки на широкому фронті й на окремих напрямках) прикривати свій беріг незначними силами й засобами, маючи основні, і насамперед бронетанкові, частини й підрозділи в другому ешелоні або резерві в готовності до маневру на будь-якому напрямку. У ході мобільної оборони водного рубежу створюються кращі умови для нанесення максимальних втрат наступаючому противникові засобами ядерного нападу, ударами авіації й артилерії на підступах до водної перешкоди з наступним завершенням його розгрому на протилежному березі шляхом проведення контратак.

Дивізії в обороні на водному рубежі (як у позиційній, так і в мобільній) призначається смуга 40км і більш по фронті й 20–50км у глибину. Бригада може одержати смугу шириною 10–20км і глибиною 10–25км. Мотопіхотні батальйони, що діють у першому ешелоні дивізії, можуть обороняти район шириною 3–5км по фронті й до 5км у глибину. У тому випадку, якщо задумом бою передбачається розгромити противника в заздальгідь підготовлених ділянках оборони, батальйони будуть займати район шириною до 8км по фронті, а бойовий порядок будувати в один ешелон. Для організації оборони дивізією водного рубежу передбачається створювати смугу забезпечення, основний і тилловий райони оборони.

Смуга забезпечення створюється при відсутності безпосереднього зіткнення із противником на протилежному березі на глибину 15–50км. У ній обладнаються позиції військ прикриття, загальної й бойової охорони. У смугу забезпечення від дивізії можуть висилатися війська прикриття (розвідувальний батальйон, загальна

охорона в складі посиленого мотопіхотного або танкового батальйону й бойова охорона від бригад першого ешелону дивізії силами до посиленої мотопіхотної роти). Основними завданнями військ прикриття є своєчасне розкриття угруповання військ противника, визначення ймовірного напрямку його наступу (головного удару), дезорганізація наступаючого противника в період висування до водної перешкоди, недопущення розгортання його десантно-переправних засобів для форсування й т.п. Для цього здійснюється інженерне встаткування смуги забезпечення, що передбачає підготовку стримуючих позицій, окремих опорних пунктів і т.д. На напрямках імовірного наступу противника передбачається встановлювати мінно-вибухові й інші загородження.

Основний район оборони дивізії глибиною 10–25км створюється батальйонами або батальйонними тактичними групами першого й другого ешелонів бригад. У його межах перебувають батальйонні райони оборони, у яких обладнаються ротні й взводні опорні пункти, пристосовані до кругової оборони, вогневі позиції артилерії, рубежі розгортання для контратак, а також система загороджень, розміщуються передовий командний пункт дивізії (у районі розташування однієї із бригад першого ешелону, що діє на напрямку ймовірного наступу противника) і основний командний пункт (у районі других ешелонів бригад).

Передній край основного району оборони може проходити як на деякій відстані від зрізу води, так і на скатах берега (коли заплава ріки широка). Однак, у кожному разі, він призначається на такому видаленні, яке допускає вогневе прикриття свого берега. У цьому випадку забезпечується найбільш ефективна поразка противника в момент форсування, а також при виході його на берег, коли він буде затриманий вогнем, мінно-вибуховими й іншими інженерними загородженнями. Уважається, що особлива увага винна приділятися встаткуванню району в інженернім відношенні. Для цього на можливих напрямках дій противника з найбільшою щільністю встановлюються мінні поля й інженерні загородження. Берега ескарпують й мінують, мости й місцеві переправні засоби знищуються, наявні броди приводяться в стан, не придатний для переправи. Усі гідротехнічні спорудження готуються до підризу. На підступах до водної перешкоди й на самій ріці влаштовуються плавучі загородження. У ході бою за допомогою засобів дистанційного мінування встановлюються мінні поля. З метою зриву форсування, що почалося, передбачається руйнування наведених переправ, ліквідація наявних бродів, затоплення окремих ділянок місцевості на ймовірних напрямках наступу противника і т.д. за рахунок скидання води з водоймищ.

Тиловий район оборони дивізії обладнується за основним, його глибина становить 10–25км. У ньому споруджаються основні й запасні позиції частин і підрозділів другого ешелону й резервів, вогневі позиції артилерійських і ракетних підрозділів і райони зосередження тактичного повітряного (аеромобільного) десанту, намічаються маршрути висування й рубежі розгортання для контратак. В цьому ж районі розміщуються також тиловий командний пункт і тил дивізії.

Бойовий порядок механізованої дивізії в мобільній обороні водного рубежу й діючої на напрямку головного удару противника звичайно включає перший і другий ешелони, угруповання польової й зенітної артилерії, спеціальні резерви й резерв вогневих засобів. У першому ешелоні звичайно ведуть бій дві бригади. В другому перебуває бригада, що має, як правило, танкові батальйони. Вона розташовується в глибині оборони дивізії побатальйонно в готовності до проведення контратак із призначених рубежів, або (при необхідності) до заняття оборони на зазначених позиціях, або до заміни частин і підрозділів першого ешелону, яки понесли великі втрати.

Особливістю побудови бойового порядку дивізії в позиційній обороні є виділення в її перший ешелон значної частини сил і засобів. При двохешелонованій побудові в першому ешелоні дивізії, що діє на головному напрямку, може бути до восьми батальйонів. Якщо ж вона організує оборону на другорядному напрямку, те її бойовий порядок будується в один ешелон з виділенням резерву (танковий або мотопіхотний батальйон). Оборонні дії на водній перешкоді при відсутності безпосереднього зіткнення із противником підрозділяються на бій у смузі забезпечення, бій за водну перешкоду й у глибині оборони на своєму березі, а при безпосередньому зіткненні із противником - на бій за водну перешкоду й бій у глибині оборони.

Оборонні дії на водній перешкоді при відсутності безпосереднього зіткнення із противником підрозділяються на бій у смузі забезпечення, бій за водну перешкоду й у глибині оборони на своєму березі, а при безпосередньому зіткненні із противником – на бій за водну перешкоду й бій у глибині оборони.

Війська прикриття, ведучи бій у смузі забезпечення на займаних позиціях, повинні затримати наступаючого противника, нанести йому значні втрати й змусити його головні сили розвернутися в бойові порядки до підходу до водної перешкоди. У цей період здійснюється активна розвідка всіма силами й засобами з основною метою – розкрити напрямки дій основних угруповань противника.

Підрозділи бойової охорони ведуть бої методом стримуючих дій, поступово відходячи від рубежу до рубежу. Бойові дії загальної охорони підтримуються вогнем артилерійських і мінометних підрозділів, а також тактичної й армійською авіацією. Останнім рубежем бойових дій підрозділів загальної охорони є позиції бойової охорони. На них здійснюється максимально можливий опір противникові, а при його підході до водної перешкоди підрозділи що обороняються, використовуючи переправні засоби, відходять у призначені райони в глибині оборони дивізії. Відхід організується з таким розрахунком, щоб підвести наступаючі війська під фланкуючий вогонь частин першого ешелону. При цьому одним з найважливіших завдань військ, що обороняються, вважається зрив спроб противника форсувати водну перешкоду з ходу слідом за підрозділами, що відходять.

При веденні стримуючих дій у смузі забезпечення можуть успішно застосовуватися вертольоти вогневої підтримки, а також тактичні повітряні десанти й аеромобільні підрозділи, створювані за рахунок особового складу дивізії. Вони

здатні наносити раптові удари по флангах наступаючого противника, змушуючи його передчасно розвернутися для бою, і тим самим затримують його просування, після чого швидко відходять у глибину оборони.

Бій за водну перешкоду починається з виходу противника до ріки або заняття їм вихідного району для форсування. У цей період противникові наноситися максимальна поразка ядерними ударами, вогнем артилерії, мінометів, протитанкових засобів і вертольотів. Тактична авіація забороняє підхід резервів (другого ешелону) противника й наносити удари по засобах ядерного нападу, пунктам управління та позиціям артилерії. Усі керовані мінні й інженерні загородження, установлені як па підступах до водної перешкоди, так і безпосередньо на берегах ріки, приводяться в дію.

Якщо противникові вдалося форсувати ріку великими силами й вклинитися в оборону, то підрозділи бригад першого ешелону (у випадку мобільної оборони), ведучи стримуючі дії на ряді послідовно займаних позицій, відходять до рубежу припустимого вклинення, де разом із бригадними резервами переходять до оборони. У деяких випадках мотопіхотним батальйонам або батальйонним тактичним групам, що обороняються безпосередньо у водної перешкоди, рекомендується міцно втримувати займані райони навіть у тому випадку, якщо вони будуть обійдені із флангів.

Прикриття основних сил дивізії, дивізійної артилерії й основного командного пункту дивізії здійснюється, як правило, зенітним дивізіоном. Інженерний резерв включає одну – дві роти саперного батальйону.

До складу протитанкового резерву дивізії входять саперні підрозділи й рота вертольотів вогневої підтримки.

Тактичний повітряний (аеромобільний) десант дивізії (до мотопіхотного батальйону), призначається, в основному, для викиду (висадження) у тил угруповання противника, що форсував водну перешкоду, з метою його розгрому при проведенні контратаки другим ешелоном дивізії.

Бригада, що обороняє водний рубіж на напрямку головного удару противника, будує бойовий порядок у два ешелони. При мобільній обороні створюється більш сильний другий ешелон (резерв), чому при позиційній. Передбачається й одноешелонована побудова бойового порядку, коли бригада діє на другорядному напрямку й на місцевості, що утрудняє форсування, маючи в резерві одну – дві танкові роти.

При створенні оборони водного рубежу значна увага приділяється вогневому забезпеченню дій військ. Для цього розробляється план вогневої підтримки, у якому вогонь штатної й доданої артилерії координується з діями військ по розгрому основного угруповання противника, що втягся в заздалегідь підготовлений район. Основу вогневої підтримки в умовах застосування ядерної зброї становлять ядерні удари, з обліком яких організується артилерійська й авіаційна підтримка. Масовані ядерні удари по противникові в період висування його до ділянок форсування, повинні наноситися засобами корпусу. Дивізія в цей період може наносити одиночні

ядерні удари, а основну частину відпущених їй ядерних боєприпасів рекомендується використовувати перед контратакою другого ешелону. Система вогню із застосуванням звичайних засобів поразки організується з таким розрахунком, щоб забезпечити поразку противника з далеких підступів, домагаючись зростання вогневого впливу в міру підходу його до водної перешкоди. Найбільшої напруги вогонь винний досягати в період розгортання противника й форсування їм водної перешкоди, а також у момент проведення контратаки другим ешелonom дивізії.

Після того як наступ противника сповільнилося або зупинилося, і він, використавши свої найближчі резерви, ще не зміг закріпитися на досягнутому рубежі, по ньому рекомендується провести контратаку другим ешелonom або резервом дивізії (самостійно або у взаємодії з резервами армійського корпусу). Її основна ціль – знищення угруповання військ противника що форсувало та вклинилося в оборону, відновлення втраченого положення або створення умов для переходу в наступ. У цей період бою по засобах ядерного нападу, танковим підрозділам, що підходять із глибини, резервам противника, а також по обладнаних переправах передбачається нанести ядерні удари, удари артилерією й авіацією, а потім провести контратаку резервом. Ширина фронту контратаки бригади іншого ешелону може бути до 8–10км, а її бойовий порядок звичайно будується в один ешелон. Контратака проводиться по одному або по обом флангах угруповання, що прорвався. При цьому на напрямку головного удару її проводить бригада другого ешелону дивізії, а на другорядному – другий ешелон бригад першого ешелону дивізії. Якщо в результаті контратаки вдалося дотягтися наміченої мети, то характер подальших бойових дій буде залежати від конкретно обстановки.

Частини дивізії, вийшовши на берег ріки, знову займають оборону в готовності до відбиття нових спроб форсування водної перешкоди. У деяких випадках може бути створене нове оборонне угруповання або проведене перегрупування сил і засобів для наступу. Якщо контратака успіху не мала, частини дивізії можуть перейти до оборони на займаних рубежах (досягнутих при проведенні контратаки) або відійти й закріпитися на відсічних позиціях або позиціях дивізійних резервів.

Тактичні повітряні десанти противника передбачається знищити другими ешелонами бригад або блокувати, а якщо вони висаджені за ділянками оборони бригад першого ешелону, те для боротьби з ними залучаються підрозділи зі складу другого ешелону дивізії.

При організації вогневої підтримки більшу частину ядерних боєприпасів дивізії рекомендується витратити не для знищення противника, що форсував водну перешкоду й вклинився в оборону, а для його поразки при підході до ріки й під час форсування. Військове керівництво армій іноземних держав велику увагу приділяє виробленню єдиних поглядів на тактику дій частин і підрозділів, на використання родів військ у сучасному бою, а також їх узгодженим діям, особливо на Європейському театрі воєнних дій.

З цією метою з ними проводяться велика кількість різноманітних навчань. У ході навчань бойові дії розвиваються на землі, у повітрі й на морі з використанням великої кількості танків, гармат, мінометів, літаків і бойових кораблів.

Все це зобов'язує уважно слідкувати за змінами в організації та тактичних діях армій найбільш розвинених іноземних держав, наполегливо оволодівати військовим мистецтвом, бути в постійній бойовій готовності.

Контрольні питання

1. Яка організаційна структура основних підрозділів провідних країн світу?
2. Яке озброєння основних підрозділів провідних країн світу?
3. Які основні принципи наступального бою частин та підрозділів сухопутних військ провідних країн світу?
4. Які основні принципи оборонного бою частин та підрозділів сухопутних військ провідних країн світу?

3.2. Організаційна структура, бойова техніка та озброєння підрозділів сухопутних військ США

1. Організаційна структура мотопіхотних підрозділів армії США

За рівнем боєздатності й оперативного призначення сухопутні війська США підрозділяються на регулярну армію (рис. 1.15.) й організований резерв.

Рис. 1.15. Емблема департаменту Армії США

Армія США або Сухопутні війська США (англ. United States Army) — вид збройних сил США, відповідальний, у першу чергу, за сухопутні воєнні операції.

Армія управляється спеціальним департаментом, очолюваним державним секретарем (адміністративна, не військова посада). Найвища посада – Начальник штабу армії США - входить в Об'єднаний комітет начальників штабів.

До бойового складу регулярної армії США включені повністю оснащені сучасною зброєю й військовою технікою, укомплектовані особовим складом і підготовлені до бойових дій армії, корпуси, піхотні, моторизовані, механізовані, бронетанкові, повітрянодесантна й повітряно-штурмова дивізії, окремі бригади й окремі бронекавалерійські полки. Крім того, у регулярній армії є різні частини (підрозділи) бойового й тилового забезпечення, спеціального призначення, військові установи й об'єкти.

Одним з підсумків реалізації американських програм модернізації сухопутних військ, є вдосконалювання організаційно-штатної структури всіх з'єднань і частин й вибір оптимальних варіантів організації так званих «важких» формувань (механізованих дивізій і бронетанкових бригад), призначених, головним чином, для ведення бойових дій поза континентальною частиною США й у тому числі на Європейському театрі війни. Реорганізація цих з'єднань і частин, у значній мірі торкнулася мотопіхотних і танкових батальйонів - основних тактичних бойових підрозділів, що входять до їхнього складу. Їхня сучасна організація є єдиною для сухопутних військ і має на меті створювання угруповань військ, яки володіють високою вогневою й ударною міццю, тактичною мобільністю, здатні вести тривалі бойові дії із застосуванням звичайної і ядерної зброї й зручних для оперативної передислокації в різноманітні райони світу.

Механізована дивізія – основне загальновійськове тактичне з'єднання, що має у своєму складі підрозділи й частини всіх родів військ і здатна самостійно або в складі більшого з'єднання (об'єднання) вести загальновійськовий бій, як і із застосуванням, так і без застосування ядерної зброї.

Основними бойовими одиницями механізованої дивізії є мотопіхотні й танкові батальйони, які на час бойових дій зводяться в механізовані й бронетанкові бригади в складі двох-п'яти батальйонів. Наявність у складі механізованої дивізії великої кількості середніх танків, потужної артилерії, здатної вести вогонь ядерними боеприпасам, підсилює її ударну силу й вогневу міць у всіх видах бойових дій.

Організаційно кожна з механізованих дивізій включає:

Управління – штаб і штабна рота; штаби механізованих бригад (3); командування тилу.

Бойові з'єднання, частини й підрозділи – механізовані бригади (3), бригада армійської авіації; дивізіонна артилерія; батальйони: мотопіхотні (5), танкові (5), розвідки (1), радіоелектронної боротьби (1), зв'язку (1), інженерний (1); зенітний дивізіон.

Підрозділи забезпечення – рота військової поліції й рота захисту від зброї масового ураження.

Основним бойовим одиницями дивізії є механізовані й танкові бригади. При цьому поза бойовою обстановкою вони не мають постійної організаційно-штатної

структури. Постійно до складу бригади всіх типів дивізій входять тільки штаб і штабна рота. Для ведення бойових дій, залежно від обстановки й бойових завдань, механізовані (танкові) бригади формуються за рішенням командира дивізії розподілом мотопіхотних і танкових батальйонів, частин підрозділів (підрозділів) посилення, інженерних частин і підрозділів інших родів військ.

2. Бойова техніка мотопіхотних підрозділів армії США

Мотопіхотний батальйон є основним загальновійськовим тактичним підрозділом сухопутних військ США. Мотопіхотний батальйон складається зі штабу, штабної роти, протитанкової роти й чотирьох мотопіхотних рот. Усього в мотопіхотному батальйоні 896 осіб, у тому числі 47 офіцерів, 54 одиниці бойових машин піхоти (БМП) М2 “Брэдлі”, 6 одиниць бойових розвідувальних машинах (БРМ) М3 “Брэдлі”, 6 одиниць самохідних мінометів М106 А1, 12 одиниць самохідних протитанкових ракетних комплексів (ПТРК) “ТОУ” М901, 23 одиниці бронетранспортерів (БТР) М113 А1, 8 одиниць командно-штабних машин (КШМ) М577 А1, 36 одиниць пускових установок протитанкових керованих ракет (ПУ ПТКР) “Дракон”, 70 одиниць 7,62мм М60 і 42 одиниці 12,7мм кулеметів (рис. 1.16.) М2НВ, 114 одиниці автомобілів, близько 250 радіостанцій і інше озброєння.

Рис. 1.16. Кулемет БРАУНИНГ М2НВ

Калібр: 12, мм; темп стрільби: 500 постр/хв.; дальність стрільби: 2378 м

Штаб мотопіхотного батальйону (22 особи) виконує завдання планування, організації й управління бойовими діями, здійснює облік особового складу й усі види бойового й тилового забезпечення штатних і доданих батальйону підрозділів. У нього на оснащенні 2 од. БМП М2 “Брэдлі” і 3 од. КШМ М577 А1.

Штабна рота (345 чол.) призначена для ведення розвідки противника, рішення вогневих завдань в інтересах батальйону, а також для організації зв’язку, медичного обслуговування й забезпечення всіма видами матеріально-технічного постачання підрозділів батальйону.

Вона включає: секцію управління (6 чол., дві од. КШМ М577 А1) (рис. 1.17.) розвідувальний взвод (30 осіб), який включає управління на двох БРМ М3 “Брэдлі” (рис. 1.18.) та дві підсекції по дві БРМ М3 “Брэдлі” у кожному мінометному взводі (36 осіб), який включає управління взводу на двох автомобілях “Хаммер” М 966 (модифікації) (рис. 1.19), дві мінометні секції, у кожній КШМ М577А1 і три самохідних міномета М106А1 (рис. 1.20.)

Рис. 1.17. Командно-штабна машина М577 А1

бойова маса, т - 14
екіпаж 2чіл.+ десант 11чіл
озброєння - кулемет 12.7 мм. М2НВ

на плаву 5,8 км/ч.
запас ходу - 483 км.
максимальна швидкість руху:- по
шосе 67.5 км/год,

Рис. 1.18. Бойова розвідувальна машина “Бредлі” М3

маса в бойовому спорядженні, т -
22,4
екіпаж, чіл. - 3+2
озброєння:
пушка - 25 мм , 300 пострілів
спарений кулемет - 7,62 мм., М2НВ
800 патронів

димові гранатомети, кількість - 2x4
максимальна швидкість:
суша, км/год — 66
вода, км/год — 7,2
запас ходу, км - 480

Рис. 1.19. Багатоцільовий високо мобільний колісний транспортний засіб Хаммер (Hummer) 1116.

Позашляховик Hummer має незалежну підвіску, кліренс 40 см. На службі в Американських збройних силах є порядку 17 варіантів модифікації автомобіля Hummer. У своєму штатному варіанті, автомобіль Hummer може переборювати водні перешкоди вбхід до глибини в півтора метра.

Рис. 1.20. Самохідний міномет М106А1

екіпаж, чол. – 6

максимальна дальність стрільби, м – 5650

скорострільність, постр./хв. – 18-25

маса бойова, кг. – 12000

бронювання корпусу: лобова, мм – 45

висота перешкоди, що долається, м – 0,6

макс. кут підйому – 31%

глибина рову, що долається, м – 1,7

озброєння:

- міномет М30, 106,7 мм, боєзапас до 70 пострілів;

- кулемет 12,7 мм, М2НВ боєзапас 2000 патронів.

Штабна рота складається зі:

взводу зв'язку (13 осіб), який включає управління та секції радіо й дротового зв'язку;

медичного взводу (49 осіб) у якому управління, пункт першої медичної допомоги, евакуаційна секція (вісім одиниць бронетранспортерів М113 А1);

взводу забезпечення (125 осіб) до якого входять управління на КШМ М577 А1 та секції – транспортна, заправлення, забезпечення продовольством;

ремонтного взводу (86 осіб); управління та секції – адміністративної, ремонтної, технічного забезпечення, технічного забезпечення мотопіхотних рот (4) і однієї протитанкової.

Усього в штабі й штабній роті налічується 367 людини особового складу, 2 одиниці БМП М2 “Бредні”, 6 одиниць БРМ М3 “Бредні”, 6 одиниць самохідних мінометів М106А1, 15 одиниць БТР М113 А1, 8 одиниць КШМ М577 А1, 22 одиниці 7,62мм ручних кулеметів М60.

Протитанкова рота (65 осіб) включає управління (3 людини особового складу й БТР М113 А1) (рис. 1.21.)

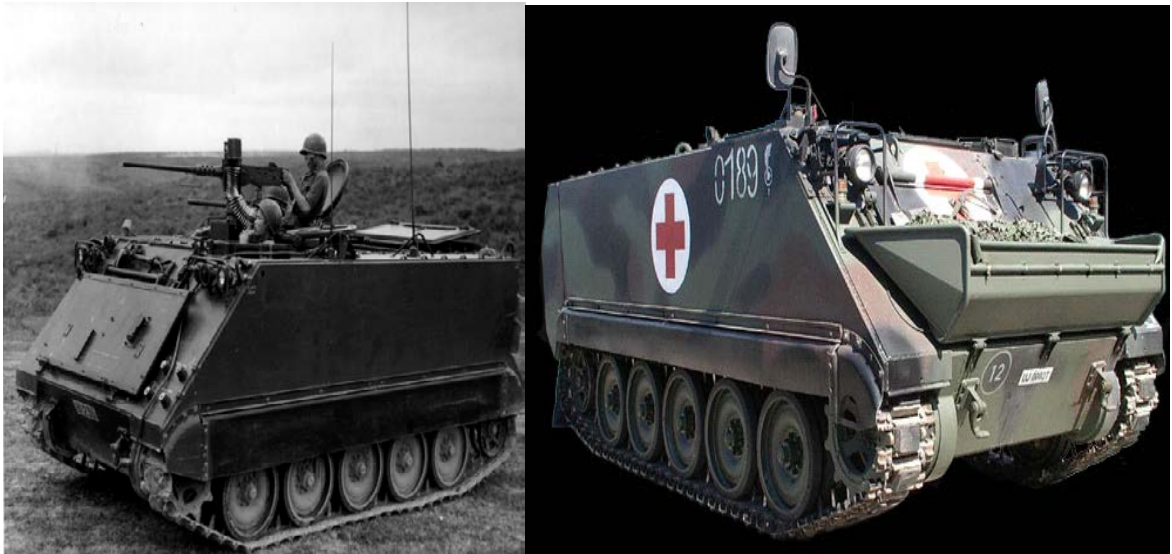

Рис. 1.21. Бронетранспортер М113 А1

Бойова маса, т - 10,4
 Екіпаж, чіл. - 2
 Десант, чіл. - 11
 Кліренс, мм 410
 Кулемет 12, 7-мм М2НВ
 Швидкість по шосе, км/год - 64

Швидкість на плаву, км/год - 6
 Запас ходу по шосе, км 320
 Подоланий підйом, град. - 30
 Подолана стінка, м - 0,6
 Подоланий рів, м - 1,7

3 протитанкових взводи по 20 осіб у кожному, що складаються із – управління (4 осіб й БТР М113 А1), та 2 протитанкових секцій по 2 розрахунку (у шкірному розрахунку 4 особи й самохідний ПТРК “ТОУ” М901) (рис. 1.22.)

Рис. 1.22. Самохідний протитанковий ракетний комплекс “ТОУ” М901.

Екіпаж: 3 чіл.
 Маса: 11 тонн
 Максимальна швидкість руху: 66 км/год

Озброєння:
 2 ПУ ПТУР «ТОУ», боєкомплект 10 ракет; 7, 62-мм кулемет. Бронювання: 44 мм

Усього в протитанкової роті 12 протитанкових комплексів “ТОУ” М901, 4 бронетранспортери БТР М113 А1 й інше озброєння.

Організація, озброєння та бойова техніка мотопіхотної роти сухопутних військ США

Мотопіхотна рота (116 чол.) включає:

управління (11 чол. особового складу, БМП М2 “Бредлі” і БТР М113 А1. трьох мотопіхотних взводів.

Усього в роті є 13 одиниць БМП М2 “Бредлі” (рис. 1.23.), 1 одиниця БТР М113 А1, 9 од. ПУ ПТУР “Дракон”, 9 од. 7,62мм кулеметів М60, 18 одиниць 5,56мм автоматичних гвинтівок М16 А3, 18 одиниць 40мм РПГ М203 і інше озброєння.

Рис. 1.23. Бойова машина піхоти М2 “Бредлі”

Бойова маса, т – 21.3

Екіпаж + десант, чол. – 3+6

Озброєння:

– гармата 25 мм, “Бушмастер”, 900 пострілів;

– кулемет 7,62 мм, М240С, 2340 патронів

– ПТРК “Тоу”, 7 пострілів

Максимальна швидкість, км/год по шосе

– 66

– на плаву – 7.2

Запас ходу по шосе, км – 490

Перешкоди, м:

– рів 2.54;

– вертикальна стінка 0.91.

Кут подьема, град. 30

Організація, озброєння та бойова техніка мотопіхотного взводу сухопутних військ США

Мотопіхотний взвод на БМП М-2 “Бредлі” – тактичний підрозділ, організаційно входить до складу мотопіхотної роти на БМП М-2 “Бредлі” і складається з секції управління – 8 чоловік, трьох мотопіхотних відділень

В секцію управління взводу входять: командир взводу, озброєний пістолетом М9 “Беретта” (рис. 1.24.) і автоматичною гвинтівкою М16А2; взводний сержант, озброєний автоматичною гвинтівкою М16А3 (рис. 1.25.);

Рис. 1.24. Пістолет М 9 “Беретта”

Калібр – 9мм; патрон – 9х19 “Парабелум”; довжина – 217мм; вага без патронів – 950г; ємність магазину –15 патронів; прицільна дальність – 50 м.

помічник взводного сержанта, озброєний автоматичною гвинтівкою М16А3; навідник-оператор БМП М-2 “Бредлі”, озброєний автоматичною гвинтівкою М16А3; механік – водій БМП М-2 “Бредлі”, озброєний автоматичною гвинтівкою М16А3; радіотелефоніст, озброєний автоматичною гвинтівкою М16А3; санітар, озброєний автоматичною гвинтівкою М16А3; передовий спостерігач, озброєний автоматичною гвинтівкою М16А3.

Рис. 1.25. Автоматична гвинтівка М16А3

Маса, кг: 3,85 (без ремня й з магазином на 30 патронів); довжина, мм: – 1006; калібр, мм: 5,56; скорострільність, пострілів/хв: 700 – 900; прицільна дальність, м: 800; максимальна ефективна дальність, м: 600; вид боєпостачання: магазин на 20/30 патронів.

Всього в мотопіхотному взводі на БМП М-2 “Бредлі” особового складу – 35 чол., БМП М-2 “Бредлі” – 4од., переносних протитанкових ракетних комплексів “Дракон” (рис. 1.26.) – 3 од., гранатометів М72А2 – 9 од.(рис. 1.27.), кулеметів М60 – 3 од., ручних кулеметів М249 – 6 од., автоматичних гвинтівок М16А3 – 26 од., пістолетів М9 – 4 од.

Рис. 1.26. Переносний протитанковий ракетний комплекс “Дракон”

Дальність стрільби, м 65-1000; час польоту ракети на дальність 1000 м, з – 11.5; маса комплексу в бойовому положенні с денним прицілом, кг – 15.4; маса комплексу в бойовому положенні с нічним прицілом, кг – 22.1; довжина ракети, мм 852 (852); діаметр корпусу ракети, мм 127; стартова вага ракети, кг –10.07.

Рис. 1.27. Ручний гранатомет М72А2

Маса, кг: 2.5; довжина, мм: менш 1 м.; калібр, мм: 66 мм; початкова швидкість гранаті, м/с: 145

Організація, озброєння та бойова техніка мотопіхотного відділення сухопутних військ США

Мотопіхотне відділення на БМП М-2 “Бредлі” – первинний тактичний підрозділ, який організаційно входить до складу мотопіхотного взводу на БМП М-2 “Бредлі” і містить у собі: відділення, озброєного пістолетом М9 і автоматичною гвинтівкою М16А3; заступника командира відділення (він же командир БМП М-2 “Бредлі”), озброєного автоматичною гвинтівкою М16А3; механіка – водія БМП М-2 “Бредлі”, озброєного автоматичною гвинтівкою М16А3; навідника – оператора БМП М-2 “Бредлі”, озброєного автоматичною гвинтівкою М16А3; оператора переносного протитанкового ракетного комплексу “Дракон”, озброєного ПТРК “Дракон” і автоматичною гвинтівкою М16А3; гранатометника, озброєного трьома гранатометами одноразового застосування М72А2 і автоматичною гвинтівкою М16А3; кулеметника, озброєного кулеметом М60. (Рис. 1.28) ; автоматника (2 чол.), озброєного ручним кулеметом М 249. (Рис. 1.29).

Рис. 1.28. Ручний кулемет М60.

Калібр 7.62x51; вага, кг – 10.4; довжина, мм - 1067; темп стрілянини – 550; боезапас –100 або 200 патронів

Рис. 1.29. Ручний кулемет М249

Калібр 5.56 мм; вага –7.1кг; довжина – 1040 мм; темп стрілянини – 750-1000 пострілів у хв.

Всього в мотопіхотному відділенні на БМП М-2 “Бредні”: особового складу – 9 чол., БМП М-2 “бредні” – 1 од., переносних протитанкових ракетних комплексів “Дракон” – 1 од., гранатометів М72А2 – 3 од., кулеметів М60 – 1 од., ручних кулеметів М249 – 2 од., автоматичних гвинтівок М16А3 – 6 од., пістолетів М9 – 1 од. За оцінками американських фахівців, така організація мотопіхотного батальйону забезпечує йому більшу тактичну самостійність на поле бою й підвищує його бойові можливості.

3. Організаційна структура танкових підрозділів армії США

Танковий батальйон (рис. 1.30) є основним загальновійськовим тактичним підрозділом сухопутних військ. Танкові батальйони, що входять до складу піхотних, механізованих і бронетанкових дивізій сухопутних військ США є однотипними. Кожний з них складається з командування й штабу, штабної роти та чотирьох танкових рот.

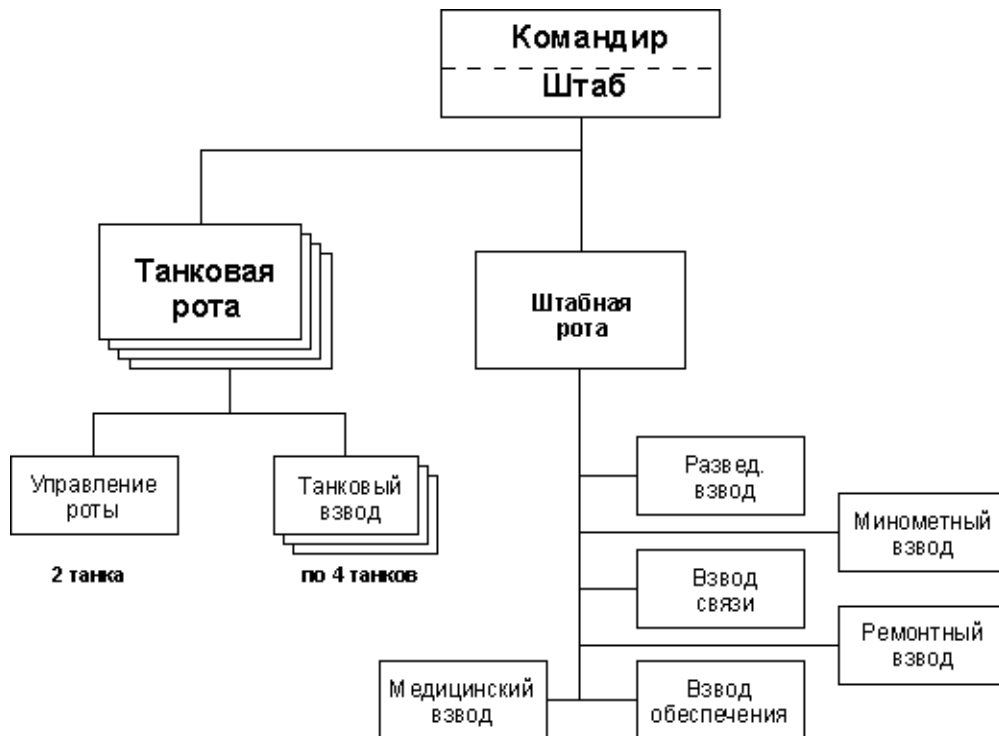

Рис. 1.30. Організаційно-штатна структура танкового батальйону сухопутних військ США

Штаб (27 чол.) здійснює керування бойовими діями штатних і доданих батальйону підрозділів, організує їх бойове й тилове забезпечення. У мирний час на нього покладені завдання планування й проведення бойової підготовки, обліку особового складу, матеріально-технічного й медичного забезпечення підрозділів батальйону.

Штабна рота (289 чол.) призначена для бойового й тилового забезпечення бойових підрозділів батальйону. Вона складається із секції управління (13 чол., два танки М1 “Абрамс”) і шести взводів:

розвідувального (29 чол., управління на двох БРМ МЗ “Бредні” і дві розвідсекції по двох БРМ МЗ “Бредні”);

мінометного (34 чол. управління на двох автомобілях М998 і дві мінометні секції, у кожній КШМ М577А1 і три самохідних міномети М106А2);

зв’язку (12 чоловік, два БТР М113А1, управління й дві секції: радіо- і дротового зв’язку);

медичного (31 чол., керування, пункт першої медичної допомоги й евакуаційна секція, у якій є шість БТР М113А1;

забезпечення (98 чол., керування на КШМ М577А1 і три секції: транспортна, заправлення й харчування);

ремонтного (72 чол., три БТР М113А1, керування й сім секцій: адміністративного, ремонтна, технічного забезпечення штабу й штабної роти, чотири технічного забезпечення танкових рот).

Усього в штабі й штабній роті налічується 316 чол., два танки М1 “Абрамс” М1А1, шість одиниць БРМ МЗ “Бредлі”, шість одиниць самохідних мінометів М106А2, вісім одиниць КШМ М577А1, одинадцять одиниць БТР М113А1 і інше озброєння.

Танкова рота є основним бойовим підрозділом танкового батальйону. У її складі є управління й три танкові зводь.

Управління роти складається із двох секцій – управління й ремонтної.

У секції управління налічується 17 осіб: командир роти, помічник командира роти, старшина роти, сержант по зв’язку, сержант по постачанню, трьох водіїв автомобілів, ротний писар і двох танка по двох екіпажу з чотирьох осіб на кожний.

У ремонтній секції 15 осіб: командир секції, два старших механіка, чотири механіка та два помічники механіка з ремонту гусеничних машин, механік по відновленню, радіотехнік, двох механіка з ремонті озброєння й приладів, фахівець із ремонту техніки автоматизованого обліку й фахівець із запасних частин.

Танковий взвод складається із чотирьох танкових екіпажів.

В екіпаж входять командир танка, навідник, механік водій і заряджаючий. Усього в батальйоні налічується 571 людина особового складу, 54 середніх танка “Абрамс” (рис. 1.31) М1А1 (М1А2), 4 одиниці самохідних мінометів М106А1, 5 комплектів ЗКРО “Ред Ай” (рис. 1.32), 24 одиниці БТР М113 А1, 2 танкових містоскладника М60А1 (рис. 1.33) AVLB, 4 одиниці РЛС, понад 150 радіостанції й інше озброєння й бойова техніка.

Рис. 1.31. Основний бойовий танк “Абрамс” М1А1 (М1А2)

Бойова маса, т – 57,15 (61,3); екіпаж, чол. – 4; озброєння: голодкоствольна гармата – 120-мм, (42 пострілу), кулемет – 12, 7мм (1000 патронів), кулемет – 7,62мм (1140 патронів), 2 од.; швидкість по шосе, км/год – 72 (70); запас ходу по шосе, км – 410; подолання підйому, град. – 30; подолання стіни, м – 1,2; подолання рову, м – 2,7; подолання броду, м – 1,2 (2,3 з ОПВТ).

Рис. 1.32. Переносний зенітний ракетний комплекс “Ред Ай”

Дальність поразки мети, км: 0,6 – 3,6; висота поразки цілі, км: 0,03 – 2,8; максимальна швидкість цілі, м/с: – 600; ймовірність поразки: 0,3 – 0,5; маса комплексу в бойовому положенні, кг: 13,1; стартова маса ракети, кг: 8,2; калібр ракети, мм: 70; розрахунок, чол: 2.

Рис. 1.33. Танковий містоскладник М60А1 AVLB

Екіпаж –2 чол.; загальна маса – 56.6 т; запас ходу по шосе – 464 км; кліренс – 0.46м; максимальна швидкість – 48,3 км/год; середня швидкість по шосе – 12.88–19,3 км/год; подоланий рів – 2.59м, глибина броду – 1.22 м.

Тактико-технічні характеристики мосту: вага конструкції –4.65 т; перешкода, що перекивається –до 18.28 м; ширина повна –3.99м; ширина проїзної частини – 3.81м; живучість –5000 проходів по мосту вантажів вагою не більш 60 т; час установки –4– хв.; час зняття й укладання –10 хв.

3.3. Організаційна структура, бойова техніка та озброєння підрозділів сухопутних військ ФРН

1. Організаційна структура мотопіхотних підрозділів армії ФРН

Сухопутні війська ФРН (рис. 1.34) складаються з армійських корпусів і дивізій чотирьох типів: мотопіхотних, танкових, гірничо-піхотних і повітрянодесантних.

Основу сухопутних військ ФРН становлять мотопіхотні й танкові з'єднання, частини й підрозділи.

Володіючи високою тактичною самостійністю, потужним вогнем і високою маневреністю, броньовим захистом і стійкістю до впливу зброї масового ураження противника, вони здатні робити марш на більші відстані, швидко використовувати результати ядерних ударів, успішно вести наступ й утримувати займані райони в обороні в різних умовах обстановки.

Сухопутні війська ФРН призначені для ведення бою на головних і другорядних напрямках, у першому або іншому ешелоні, у складі резервів, морських і повітряних десантів. а так саме знищувати повітряні й морські десанти, повітряні цілі противника, у тому числі на гранично малих висотах.

Рис. 1.34. Емблема сухопутних військ ФРН

Рік заснування – 1955; підпорядкування – Міністерству оборони Німеччини; чисельність – 300 тис. чол.

На них покладається рішення таких завдань:

в обороні – по втриманню займаних районів, рубежів і позицій, відбиттю ударів агресора й нанесення поразки його наступаючим військам;

у наступі – по прориву оборони противника, розгрому угруповань військ, що обороняються, захопленню важливих районів, рубежів і об'єктів, переслідуванню противника, що відходить, веденню зустрічних боїв.

Результатом модернізації сухопутних військ ФРН, у тому числі по програмі уніфікації військових структур Північноатлантичного альянсу, є вдосконалювання організаційно-штатної структури всіх з'єднань і частин, головним чином, для ведення бойових дій на Європейському театрі війни й при спільних діях коаліційних сил на «заморських» територіях. Реорганізація в значній мірі торкнулася мотопіхотних і танкових батальйонів – основних тактичних бойових підрозділів, що входять до складу сухопутних військ.

Мотопіхотні й танкові дивізії включають до свого складу мотопіхотні бригади, артилерійські та зенітно-артилерійські полки, батальйони (розвідувальний, інженерний, зв'язку, постачання, ремонтно-відбудовчий, медико-санітарний, охорони), роти (радіотехнічної розвідки й РЭБ, захисту від ЗМУ), ескадрилью армійської авіації, взвод фронтової розвідки. Крім того, по штатах воєнного часу до складу мотопіхотних і танкових дивізій додатково включаються піхотні (2) і запасні (5) батальйони.

Мотопіхотна бригада (рис. 1.35.) є основним бойовим з'єднанням дивізії. Мотопіхотна бригада по своєму складу відрізняється від танкової бригади наявністю змішаних мотопіхотних і змішаних танкових батальйонів (відповідно), бойовою технікою мотопіхотних батальйонів.

Важливою особливістю сухопутних військ Німеччини є наявність у них змішаних мотопіхотних та змішаних танкових батальйонів, відповідно в мотопіхотних і танкових бригадах, для більш ефективного ведення ними бойових дій.

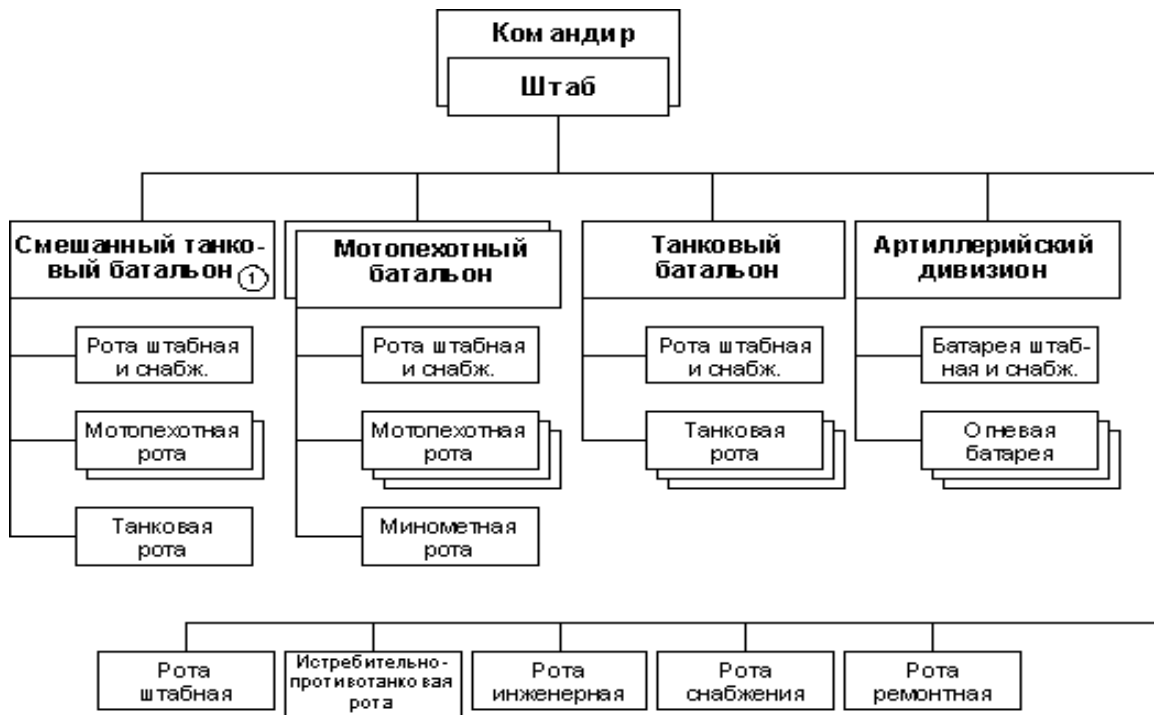

Рис. 1.35. Організаційно-штатна структура бригади сухопутних військ ФРН.

Основу мотопіхотних (танкових) бригад становлять мотопіхотні, танкові батальйони й змішані мотопіхотні (танкові) батальйони.

Мотопіхотні й танкові батальйони, у тому числі й змішані, є основними загальновійськовими підрозділами, а мотопіхотні й танкові роти – тактичними підрозділами.

2. Бойова техніка мотопіхотних підрозділів армії ФРН

Мотопіхотний батальйон мотопіхотної бригади сухопутних військ ФРН на БМП “Мардер”.

Мотопіхотний батальйон на БМП “Мардер” організаційно включає: штаб; рота штабна й обслуговування; дві мотопіхотні роти на БМП “Мардер” (рис. 1.36.); мотопіхотна рота на БТР М113; мінометна рота.

Специфіка конструкції БМП “Мардер” (а саме, нездатність подолання водних перешкод, більша помітність і т.п.) обумовила наявність у складі батальйону двох типів бойових машин – важких БМП “Мардер” у якості основного бойового транспортного засобу й легких БТР М 113 для розвідки й рішення допоміжних завдань.

Рота штабна й обслуговування батальйону складається: управління роти; 6 взводів (розвідки, зв’язку, ремонтного, транспортного, постачання, та медико-санітарного). Всього в роті: 199 чол. особового складу, 7,62 мм. автоматичних гвинтівок ГЗ – 132 од., 44 мм РПГ “Панцерфауст” – 20 од., автомобілів – 56 од. Мотопіхотна рота на БМП “Мардер” складається з штабного відділення та 3 мотопіхотних взводів.

Рис. 1.36. БМП “Мардер” А2/А3

Бойова маса, т – 29.21 (33.5); екіпаж + десант, чол. – 3 + 6-7; озброєння: гармата 20мм. (284 пострілів), кулемет 7,62 мм (5000 (3800) пострілів), ПТРК “Мілан” (“Мілан-2/2Г”) 4 постріли; максимальна швидкість, км/год: по шосе – 70 (65); середня по місцевості – 30-40 (30); на плаву – 6.

Запас ходу, км: по шосе 520 – 600, по місцевості 250 – 300.

Перешкоди, м: рів – 2, вертикальна стінка – 0.75, брід без підготовки – 1.5.

Кут, град 31–35

Всього в роті 117 людей особового складу; БМП “Мардер” – 11 одиниць; ПТРК “Мілан” – 9 од. (рис. 1.37.); 7,62 мм кулеметів МГЗ – 9 од.; 7,62 мм. гвинтівки ГЗ – 33 од.; 44 мм гранатометів – 10 од.; автомобілів 3 од.

Рис. 1.37. Протитанковий ракетний комплекс “Мілан”

Дальність стрілянини, м – 25-2000; макс. швидкість польоту, км/год. – 720; вага ракети, кг – 6.73; вага БЧ, кг – 3.0; вага ПУ із триногою, кг – 16.5; скорострільність, пуск/хв – 3; бронеспівність, мм – 1000

Мотопіхотна рота на БТР М 113 складається з штабного відділення та 3 мотопіхотних взводів по три мотопіхотних відділення в кожному. Всього в роті 103 чол. особового складу; БТР М113– 10 од.; ПТРК “Мілан” – 9 од.; 7,62 мм. гвинтівок ГЗ – 33 од.; 44мм гранатометів РПГ “Панцерфауст” – 10 од.; автомобілів – 3 од. Мінометна рота складається зі штабного відділення й двох мінометних взводів 120мм самохідних мінометів. У кожному взводі на озброєнні по 3 самохідних міномети М113А1G PZM (рис. 1.38). Таким чином, всього в мінометній роті 68 чол. особового складу; 120 мм самохідних мінометів – 6 од.; БТР М113 – 3 од.; 44мм РПГ “Панцерфауст” – 10 од.; самохідних артилерійських спостережних постів на БТР М113 – 2 од.; 7,62мм гвинтівок ГЗ – 12 од. (рис. 1.39); автомобілів – 8 од.

Рис. 1.38. Самохідний міномет М113А1G PZM

Екіпаж, чол. 4-5; маса бойова, кг – 11300; максимальна дальність стрільби, м – 6200; скорострільність, постр./хв. 5-10; подолання стіни, м – 0,6; макс. кут підйому, – 31 градус; подолання рову, м – 1,7; озброєння : міномет 120 мм, 63 постр/хв.; кулемет MG-3 калібру 7,62 мм, 2000 патронів.

Рис. 1.39. Автоматична гвинтівка ГЗ / G3

Довжина, мм – 1025; вага без магазина, кг – 4,40 кг; ствол, мм – 450; магазин на 20 патронів; скорострільність – 550 постр./хв.; початкова швидкість польоту кулі – 800 м/с.

Всього в мотопіхотному батальйоні на БМП “Мардер” мотопіхотної бригади – 602 чол. особового складу; 120 мм самохідних мінометів – 6 од.; БМП “Мардер” – 24 од.; БТР МП 3 – 15 од.; ПТРК “Мілан” – 27 од.; 44 мм РПГ “Панцерфауст” (рис. 1.40) – 60 од.; 7,62 мм кулемета МС-3 – 27 од.; 7,62мм гвинтівки – 210 од.; 9мм кулеметів “Узі” – 193 од.; автомобілів – 73 од.

Рис. 1.40. Ручний протитанковий гранатомет Панцерфауст 3

Калібр стволу, мм – 60; калібр гранати, мм – 110; початкова швидкість гранати, м/с – 165; вага зарядженого гранатомета, кг – 12; вага гранати, кг – 3,6; довжина зброї готової до стрільби, мм – 1200; дальність стрільби, м – 400; товщина броні, що пробивається, мм – 400.

Мотопіхотний батальйон на БМП “Мардер” танкової бригади сухопутних військ ФРН.

У мотопіхотному батальйоні танкової бригади, на відміну від мотопіхотного батальйону мотопіхотної бригади, всі 3 мотопіхотні роти озброєні БМП “Мардер”. Решта організацій аналогічна. Таким чином всього в мотопіхотному батальйоні танкової бригади особового складу 619 чол.; 120 мм самохідних мінометів – 6 од.; БМП “Мардер” – 35 од.; БТР МП 3 – 6 од.; ПТРК “Мілан” – 27 од.; 44мм РПГ “Панцерфауст” – 60 од.; 7,62мм кулемета МГ-3 (рис. 1.41) – 27 од.; 7,62 мм гвинтівки Г3 – 210 од.; 9мм пістолет – кулеметів МР-5N (Узі) (рис. 1.42.) – 193 од.; автомобілів – 73 од.

Калібр, мм – 7,92; початкова швидкість кулі, м/с – 747; вага кулемета із сошкою, кг – 12; вага з верстатом і оптичним прицілом, кг – 33; довга, мм – 1220; темп стрільби, в/м – 700 – 800; практична скорострільність, в/м – 100; ємність стрічки, патронів – 50 (250); ємність магазину барабанного типу – 75 патронів.

Рис. 1.41. Єдиний кулемет МГ-42 .

Калібр, мм – 9; початкова швидкість кулі, м/с – 400; вага, кг 3,03; вага неспоряджений, кг - 2,55; довжина з фіксованим прикладом, мм- 680; довжина з висунутим упором, мм - 660; довжина із засунутим упором, мм - 490; ; темп стрільби, в/м - 800; ємність магазину, патронів - 10 (15 або 30); Вид вогню одиночний/безперервний.

Рис. 1.42. Пістолет-кулемет “Heckler und Koch” MP-5N(Узі).

Змішаний мотопіхотний батальйон сухопутних військ ФРН

Змішаний мотопіхотний батальйон складається з: штабу; роти штабний і постачання; двох мотопіхотних рот на БМП “Мардер”; танкової роти.

Рота штабна й постачання включає: 3 взводу – рекогносцировки, ремонтний, постачання; 3 відділення: колісних і гусеничних машин, зв’язки, медичне.

В роті налічується 184 чол. особового складу. На озброєнні – БМП “Мардер” – 2 од., БТР М113 – 5 од. (три з них санітарні), 44-мм РПГ “Panzerfaust” 44 (Pzf 44) – 25 од., кулеметів MG-42 – 10 од., автомобілів – 50 од. і інша військова техніка.

Калібр ствола, мм – 44; калібр надкаліберної гранати, мм – 67; довжина пускового пристрою, мм – 800; довжина в зарядженому виді, мм – 1162; вага пускового пристрою, кг – 7,8; вага в зарядженому виді, кг – 10,3; ефективна дальність стрільби, м – до 300; бронепробивність, мм – до 370.

Рис. 1.43. Ручний протитанковий гранатомет “Panzerfaust 44” (Pzf 44)

Мотопіхотна рота на БМП “Мардер” змішаного мотопіхотного батальйону включає відділення управління та 3 мотопіхотних взводу із трьома мотопіхотними відділеннями в кожному. В роті налічується 100 чол. особового складу, БМП “Мардер” – 11 од., ПУ ПТУР “Милан” – 6 од., 44-мм гранатометів “Panzerfaust 44” – 8 од., 40-мм протитанкових гранатометів НК69 (рис. 1.44) – 7 одиниць і інша військова техніка.

Танкова рота включає до свого складу управління роти й три танкові взводи (у кожному чотири танки “Леопард-1” або “Леопард-2”). В роті нараховується близько 60 чоловік особового складу та 13 танків, 44-мм РПГ - 1 одиниця, 2 автомобіля.

Рис. 1.44. Протитанковий гранатомет НК69

Калібр, мм – 40; маса гранатомета, кг – 2,6; довжина: зі складеним прикладом, мм – 463; з висунутим прикладом, мм – 683. Початкова швидкість польоту гранати, м/с – 75

Мотопіхотний взвод на БМП “Мардер” сухопутних військ ФРН – тактичний підрозділ, організаційно входить до складу мотопіхотної роти на БМП “Мардер” і складається з секції управління (7 чол.) та двох мотопіхотних відділень. До секції управління взводу входять: командир взводу, озброєний пістолетом Р1 “Вальтер” з пістолетом-кулеметом МР-5N; помічник командира взводу, озброєний пістолетом-кулеметом МР-5N; навідник-оператор БМП ”Мардер”, озброєний пістолетом-кулеметом МР-5N; механік-водій БМП “Мардер”, озброєний пістолетом-кулеметом МР-5N; радист, озброєний пістолетом-кулеметом МР-5N; санітар, озброєний пістолетом-кулеметом МР-5N; передовий спостерігач, збройний пістолетом - кулеметом МР-5N. Всього в мотопіхотному взводі на БМП “Мардер”: особового складу – 27 осіб; БМП “Мардер” – 3 од.; переносних протитанкових ракетних комплексів “Мілан” – 2 од.; ручних протитанкових гранатометів “Панцерфауст” – 2 од.; кулеметів МГ-3 – 2 од.; автоматичних гвинтівок Г-3 – 4 од.; пістолетів-кулеметів МР-5N – 19 од.; пістолетів Р1 “Вальтер” (рис. 1.45) – 5 од.

Рис. 1.45. Пістолет Р1 “Вальтер”

Калібр – 9мм; вага без патронів – 840 г; довжина – 216 мм; ємність магазину - 8 патронів

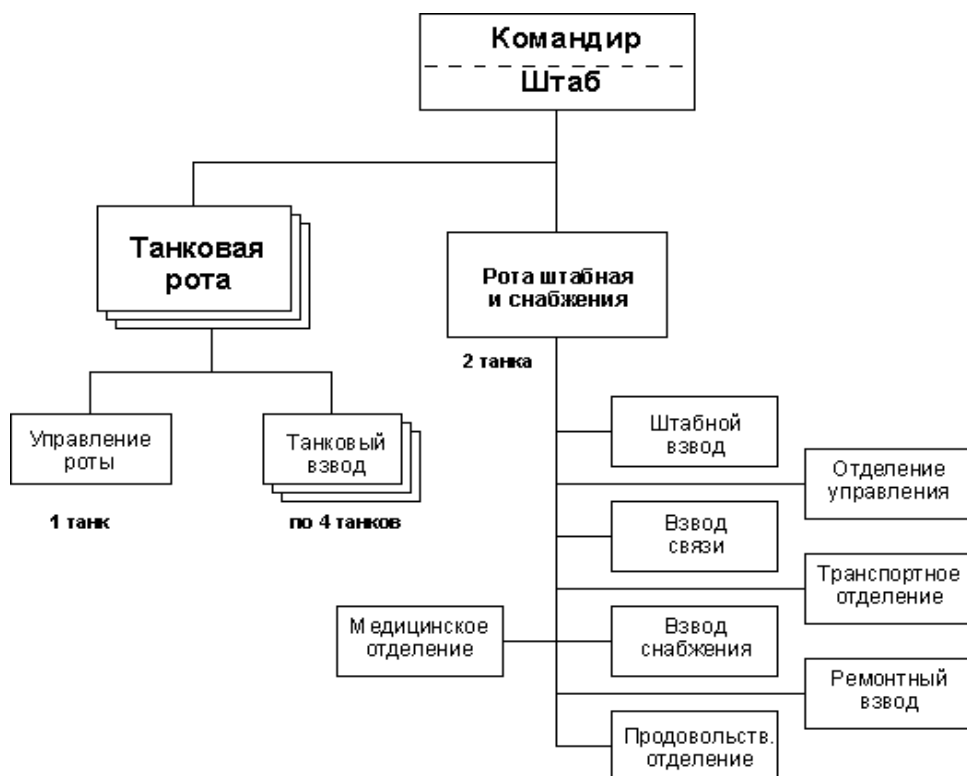
Мотопіхотне відділення на БМП “Мардер” сухопутних військ ФРН – первинний тактичний підрозділ, який організаційно входить до складу

мотопіхотного взводу на БМП “Мардер” і складається з: командира відділення, озброєного пістолетом Р1 “Вальтер» і пістолетом-кулеметом МР-5N; помічника командира відділення (він же командир БМП “Мардер”), озброєного пістолетом-кулеметом МР-5N; навідника-оператора БМП “Мардер”, озброєного пістолетом-кулеметом МР-5N; механіка водія БМП “Мардер”, озброєного пістолетом-кулеметом МР-5N; оператора переносного протитанкового ракетного комплексу “Мілан”, озброєного ПТРК “Мілан” і пістолетом-кулеметом МР-5N; помічника оператора ПТРК “Мілан”, озброєного пістолетом-кулеметом МР-5N; гранатометника, озброєного ручним протитанковим гранатометом “Панцерфауст-3” і пістолетом Р1 “Вальтер”; кулеметника, озброєного кулеметом МГ-3; 2-х стрільців, озброєних автоматичними гвинтівками Г-3. Всього в мотопіхотному відділенні на БМП “Мардер”: особового складу – 10 осіб; БМП “Мардер” – 1 од.; переносних протитанкових ракетних комплексів “Мілан” – 1 од.; гранатометів “Панцерфауст-3” – 1 од.; кулеметів МГ-3 – 1 од.; автоматичних гвинтівок Г-3 – 2 од.; пістолетів-кулеметів МР-5N – 6 од.; пістолетів Р1 “Вальтер” – 2 од.

3. Організаційна структура танкових підрозділів армії ФРН

Танковий бат альйон сухопут них військ ФРН

Танковий батальйон є основним загальновійськовим тактичним підрозділом сухопутних військ. Танкові батальйони, що входять до складу піхотних, механізованих і бронетанкових дивізій сухопутних ФРН військ є однотипними. У танковому батальйоні по штаті значитися (рис. 1.46) штаб, рота штабна та обслуговування, три танкові роти.

Рота штабна та обслуговування по своїй структурі аналогічна структурі танкової роти. Рис. 1.46. Організаційно – штатна структура танкового батальйону

(штабний, зв'язку, постачання, ремонтний); 4 відділення (управління, транспортне, медичне, продовольче). Танкова рота по своїй структурі аналогічна структурі танкової роті мотопіхотного батальйону. Усього в танковому батальйоні – 352 чол. особового складу, основних танків (рис. 1.47) “Леопард-2ДО” (“Леопард-2А4”) – 41 од., РПГ “Панцерфауст - 3” – 23 од., БТР М113 – 5 од., автомобілів – 70 од.

Рис. 1.47. Основний бойовий танк “Леопард-2ДО” (“Леопард-2А4”)

Бойова маса, т – 50.5 (55.15); екіпаж, чол – 4 (4). Озброєння: голодкоствольна гармата 120 мм(42 постріла), кулемет 7,62 мм, 2 од. (4750 патронів), максимальна швидкість, км/год. по шосе – 68 (72); запас ходу по шосе, км – 550; подолання перешкод: ухил – 60 град.; висота стіни, м – 1,1; ширина траншеї, м – 3,0; глибина броду, м: без підготовки – 1,2; з попередньою підготовкою – 2,35 (2,25); з ОПВТ – 4,0.

Змішаний танковий батальйон сухопутних військ ФРН

Змішаний танковий батальйон у своєму складі має у відмінності від структури танкового батальйону замість однієї танкової роти штатну мотопіхотну роту на БМП “Мардер”.

Усього в змішаному танковому батальйоні 401 чол. особового складу, основних танків – 28 од., БМП “Мардер” – 11 од., ПТРК “Мілан” – 6 од., РПГ “Панцерфауст – 3” – 31 од., автомобілів – 105 од.

Аналіз організаційно-штатної структури з'єднань армії США та ФРН дозволяє розкрити ряд сильних та слабких її сторін.

Таким чином, сильними сторонами організації з'єднань сухопутних військ США та ФРН можна вважати можливість залежно від бойових завдань (в обороні або наступі) міняти їхню організаційну структуру та наявність у штатах механізованої й бронетанкової дивізій великої кількості засобів яки можуть застосовувати ядерну зброю. Крім того, на їх озброєнні велика кількість танків, бронетранспортерів (БМП), самохідної артилерії й вертольотів, що дає можливість здійснювати в короткий термін маневр по фронті й у глибину, наносити масовані вогневі удари і удари військами; дальність ведення вогню артилерії (до 30км) дозволяє здійснювати маневр вогнем, вести вогонь ядерними

й нейтронними боеприпасами на всю глибину бойових порядків наступаючого противника або противника що обороняється; високе насичення мотопіхотних підрозділів протитанковими засобами значно підвищує їхні бойові можливості по боротьби з танками й іншою броньованою технікою противника; високі бойові можливості по боротьбі з повітряним супротивником; наявність у складі дивізій ефективних засобів розвідки й радіоелектронної боротьби; однотипність організації підрозділів дозволяє зберегти керованість при передачі їх із бригади в бригаду.

Слабкими сторонами організаційної структури з'єднань сухопутних військ армії США та ФРН можуть уважатися непостійний склад бригад, що негативно може позначатися на їхній згуртованості й боєздатності; відсутність у складі бригад штатних підрозділів і органів тилу, що утрудняє командирів бригади організацію матеріально-технічного забезпечення; громіздкість структур, яка обумовлена розподілом особового складу між бойовими й обслуговуючими частинами й підрозділами, а також перевантаженістю їх автотранспортом. Це робить з'єднання й частини сухопутних військ більш уразливими й залежними від матеріально-технічного постачання на поле бою.

Погляди на бойове застосування підрозділів сухопутних військ іноземних армій

Військово-політичне керівництво ведучих у військовому і економічному відношенні країн світу відповідно до національних програм скорочень чисельності збройних сил при одночаснім нарощуванні потужності власних і коаліційних збройних сил, проводять активні заходи, спрямовані на значне збільшення бойових можливостей з'єднань, частин і підрозділів за рахунок оснащення їх новітньою зброєю й військовою технікою, а також удосконалювання організаційно-штатної структури, переглядають погляди на їхнє бойове використання.

Виходячи з досвіду збройних конфліктів і війн останнього часу, вважається, що успіх у сучасному загальновійськовому бою досягається шляхом рішучого розгрому противника за рахунок погоджених дій формувань різних родів сухопутних військ із частинами й підрозділами тактичної авіації, а при веденні бойових дій на приморських напрямках – і військово-морських сил. При цьому особлива увага приділяється одночасній і глибокій поразці всіх елементів оперативної побудови (бойового порядку) військ противника з використанням сучасних систем зброї, і в першу чергу – високоточного.

Контрольні питання за темою

1. Яка організаційна структура мотопіхотних підрозділів армії США?
2. Яка бойова техніка є на озброєнні у мотопіхотних підрозділах армії США?
3. Яка організаційна структура танкових підрозділів армії США?
4. Яка організаційна структура мотопіхотних підрозділів армії ФРН?
5. Яка бойова техніка є на озброєнні мотопіхотних підрозділів армії ФРН?
6. Яка організаційна структура танкових підрозділів армії ФРН?

РОЗДІЛ 4. ОСНОВИ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОГО БОЮ

4.1. Сутність сучасного загальновійськового бою

1. Основні фактори, які впливають на характер загальновійськового бою.

Основи загальновійськового бою – це система визначень, розумінь й категорій теорії й практики підготовки та ведення бою військовими частинами та підрозділами родів військ Сухопутних військ.

У сучасному міжнародному праві терміни “війна” і “військовий конфлікт” уживаються як синоніми. Військовий конфлікт - форма рішення міждержавних або внутрішньодержавних протиріч із двостороннім використанням військового насильства. Поняття військовий конфлікт охоплює всі види збройного протиборства в соціально-політичних цілях, включаючи світові, регіональні, локальні війни й збройні конфлікти, а формою прояву такого протиборства і є бій (у тому числі – загальновійськовий) як єдиний засіб досягнення перемоги над противником. Сутність сучасного бою досліджує тактика – прикладна наука, складова частина військового мистецтва, що включає теорію й практику підготовки й ведення бою з'єднаннями (бригадами, дивізіями, корпусами), частинами (кораблями) і підрозділами різних видів збройних сил, родів військ (сил) і спеціальних військ на суші, у повітрі, на морі й у космосі.

Під сутністю сучасного бою слід розуміти головні явища озброєної боротьби, що відрізняють його від інших соціальних процесів. До сутності бою відноситься його внутрішній зміст, який виражається в поєднанні всіх складових частин й елементів збройної боротьби.

Бій може бути загальновійськовим, повітряним, протиповітряним, морським. Ціль бою – знищення або полонення живої сили противника, знищення й захоплення його озброєння та бойової техніки, придушення здатності до подальшого опору. Вона досягається потужними ударами всіх видів зброї, своєчасним використанням їх результатів, активними й рішучими діями підрозділів. Сукупні результати боїв – бойові дії – є визначальними в досягненні кінцевих цілей воєнних дій (війни).

Бойові дії – форма оперативно-тактичного (бойового) застосування з'єднань, військових частин видів Збройних Сил України для вирішення оперативних (тактичних) завдань у рамках операції міжвидового угруповання військ (сил) або самостійно, а також між операціями.

Окрім того, сучасна військова наука розглядає роль Збройних Сил, інших військових формувань держави, у тому числі інших держав, (миротворчі сили), у стабілізаційних та специфічних діях.

Стабілізаційні дії – особлива форма застосування військ (сил) для стабілізації обстановки в кризовому районі та недопущення ескалації (відновлення) воєнного конфлікту.

Специфічні дії – форма застосування військ (сил) під час участі в антитерористичних операціях і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру.

У сучасному загальновійськового бою засоби боротьби, які застосовуються, стали якісно іншими в порівнянні з минулим, навіть недалекому: різко зросли їхня вражаюча міць, ударна сила, дальність дії, маневрені можливості. Розвиток звичайної зброї йде по шляху створення високоточних самонавідних і автоматизованих систем, які різко збільшують ефективність й вогневі можливості поразки важливих об'єктів противника з першого пострілу (пуску) й по ефективності наближаються до зброї масового ураження. Все це змінює зміст і характер загальновійськового бою, викликає необхідність удосконалювання існуючих і пошуку нових способів його підготовки й ведення. Наявність у цілому ряду країн зброї масового знищення, у тому числі ядерної, поширення сфери збройної боротьби в космосі, масове оснащення військ автоматичною і високоточною зброєю, артилерією, танками й авіацією, інженерними боєприпасами й сучасними засобами радіоелектронної боротьби та ін., привело до революційних змін у військовій справі. Виходячи із цього, в сучасних умовах успіх на поле бою може досягатися тільки погодженими зусиллями підрозділів, частин і з'єднань усіх видів і родів військ, що учащують у ньому. Крім того, у сучасному загальновійськовому бою можуть брати участь частин та підрозділів інших військових формувань та правоохоронних органів держави.

Як вже підкреслювалося, успіх у сучасному загальновійськовому бою досягається потужними ударами всіх видів зброї, участю в ньому частин та підрозділів усіх видів та родів військ. На теперішній час людством накопичені великі запаси ядерної, хімічної, біологічної та бактеріологічної зброї – зброї масового ураження, яка, не дивлячись на зусилля світової спільноти по роззброєнню, є в арсеналах низки найбільш розвинутих у військово-економічному відношенні країн світу й, нажаль, може опинитися у терористичних угруповань.

Ядерна зброя у сучасному загальновійськовому бою, як і раніше, залишається найбільш потужним засобом поразки. Вона дозволяє з високою ефективністю й у короткий термін знищувати засоби нападу противника, наносити йому більші втрати в живій силі й техніки, вражати інженерні спорудження й інші об'єкти, створювати зони масових руйнувань і радіоактивного зараження, завалі, райони пожеж і затоплень, а також здійснювати сильний моральний і психологічний вплив на особовий склад противника і створювати умови для рішучого його розгрому. Ядерна зброя застосовується раптово, звичайно в комбінації з іншими засобами ураження на головному напрямку дій для поразки угруповань військ і найважливіших об'єктів противника. Вона включає безліч видів ядерних боєприпасів і засобів їх доставки до цілей. На озброєнні армій ряді держав є ядерні боєприпаси різних потужностей і їх застосування передбачено військовими доктринами. Ядерною зброєю в загальновійськовому бою можуть наноситися одиночні, групові й масовані удари, а поразка об'єктів противника здійснюється повітряними (високими й низькими), наземними (надводними) й підземними (підводними) вибухами. Усе це, а також наявність на території воюючих держав об'єктів атомної промисловості, обумовлює необхідність підготовки військ до дій в умовах впливу вражаючих факторів ядерної зброї, а також виникають у наслідку техногенних катастроф.

Хімічна й бактеріологічна (біологічна) зброя хоча й заборонені міжнародними конвенціями до застосування, однак є на озброєнні деяких країн, а наявність у складі інфраструктури територій сучасних держав великої кількості об'єктів хімічної й медичної промисловості у випадку їх руйнування змушують готувати війська до дій в умовах хімічного й бактеріологічного зараження.

Головним напрямком у розвитку звичайних (не ядерних) засобів збройної боротьби на сучасному етапі, є насичення військ високоточною зброєю. Високоточна зброя – засоби озброєння у звичайному (ні ядерному), оснащенні які здатні вражати завчасно обрану ціль з першого пострілу (пуску) з вірогідністю ні нижче ніж 0,5. До високоточної зброї відносяться: розвідувально-ударні (вогневі) комплекси, автоматизовані системи керування вогнем, протитанкові ракетні комплекси, самонавідні снаряди польової артилерії, керовані ракети різних класів, протирадіолокаційні ракети, керовані авіаційні бомби й касети та ін.

У загальновійськовому бою для завоювання панування в повітрі та поразки військ противника, підтримки бойових дій своїх військ шляхом знищення засобів ядерного нападу, резервів, пунктів управління, руйнування важливих об'єктів в оперативній і тактичній глибині, постановки мінних загороджень із повітря, ведення повітряної розвідки, а також для висадження й підтримки повітряних десантів, ведення розвідки, прикриття військ і інших об'єктів від ударів противника з повітря, перевезення по повітрю на більші відстані військ, озброєння, боєприпасів і інших матеріальних засобів, евакуації поранених і хворих широко застосовується сучасна авіація. До неї відносяться літаки й вертольоти фронтової, армійської й військово-транспортної авіації.

Саме наявність у сучасних арміях великої кількості різноманітних зразків авіаційної техніки, і, у тому числі, авіаційних транспортних засобів, привело до збільшення глибини загальновійськового бою, використанню таких елементів бойового порядку, як тактичні повітряні десанти і протидесантні резерви. Дії тактичних повітряних десантів, що вирішують великий комплекс бойових завдань, стали важливою складовою сучасного загальновійськового бою й привели до суттєвих змін його змісту, способів ведення й розмаху.

Артилерія – один із трьох найстарших родів сухопутних військ. Артилерія по своєму бойовому призначенню, типам систем озброєння й організаційно-штатній структурі має різноманітну класифікацію й призначається для знищення (придушення) засобів ядерного нападу, артилерії, танків, протитанкових і інших вогневих засобів, живої сили, пунктів управління, засобів протиповітряної оборони, радіоелектронних засобів, руйнування оборонних споруд противника. Володіючи великою міццю й влучністю вогню, високою швидкістю приготування до виконання завдання, здатністю до широкого маневру й швидкому зосередженню вогню по найважливіших об'єктах, артилерія продовжує залишатися найважливішим засобом вогневої поразки противника, основою вогневої моці з'єднань і частин сухопутних військ

Танкові війська (сили) – рід військ Сухопутних військ збройних сил багатьох держав, основним озброєнням якого є бронетанкова техніка. Танкові війська мають велику вогневу міць і ударну силу, обладують високою рухливістю й броньовим захистом. Мають на озброєнні танки, самохідні артилерійські

установки, бронетранспортери, бойові машини піхоти, інженерну та іншу техніку. Крім властиво танкових підрозділів, частин і з'єднань, до складу танкових військ можуть входити механізовані, ракетні, артилерійські, зенітні підрозділи, а також підрозділи інженерних військ, військ зв'язку, автомобільні й інші підрозділи спеціальних військ. Володіючи потужним озброєнням, надійним захистом і високою рухливістю, танкові підрозділи здатні, діючи масовано на головних напрямках, самостійно й у взаємодії з іншими родами військ переборювати оборону противника, вести високо маневрені бойові дії, просуватися на більшу глибину, знищувати резерви противника, захоплювати й утримувати найважливіші рубежі, руйнувати оборонні споруди, боротися з повітряними цілями на гранично малих висотах, а також вирішувати інші завдання й забезпечувати стрімке досягнення цілей бою й операції. У деяких державах можуть називатися: “броньові сили”, “рухливі війська”, “механізовані війська”, “бронетанкові війська”. В армії Великобританії, наприклад, танкові війська носять історичну назву “кавалерія”.

В силу великого насичення сучасних бойових порядків військ танками й іншими броньованими об'єктами, вусі більшу роль у сучасному загальновійськовому бою відіграють протитанкові засоби.

Широка участь у загальновійськовому бою авіації обумовило розвиток засобів боротьби з ними – засобів протиповітряної оборони. Протиповітряна оборона – комплекс заходів і бойові дії по відбиттю нападу повітряного противника, прикриттю угруповань військ та об'єктів тилу від ударів з повітря. Організується у всіх видах бою й операціях, при пересуваннях і розташуванні на місці. Розрізняють військову й об'єктову протиповітряну оборону. Засоби протиповітряної оборони військ здатні завдавати рішучої поразки повітряному противникові, прикривати війська й важливі тиліві об'єкти й створювати сприятливі умови для досягнення успіху в бої. Головним військовим засобом протиповітряної оборони є зенітні ракетні комплекси різної дальності дії. Більша їхня частина має високу ефективність вогню по повітряних цілях і здатна вирішувати завдання протиповітряної оборони в умовах радіоелектронної протидії й може знищувати повітряні цілі на малих, середніх, більших висотах і в стратосфері.

Істотний вплив на характер сучасного загальновійськового бою виявляє радіоелектронна боротьба, у якій беруть участь спеціальні сили й засоби радіоелектронного придушення. Війська оснащені станціями придушення радіо й електронних засобів частин і підрозділів військ противника. Сучасні засоби радіоелектронної боротьби шляхом придушення радіоелектронної розвідки противника забезпечують скритність підготовки й раптовість початку бойових дій, зменшують ефективність використання противником засобів ураження, утрудняють йому управління військами, маневр силами, засобами й вогнем.

Виходячи з розмаїття форм і способів загальновійськового бою, сил і засобів, що беруть в ньому участь, все більше значення в його розвитку грають спеціальні війська. Спеціальні війська – підрозділи й частини, призначені для виконання в бою (операції) спеціальних завдань (наприклад, по організації зв'язку,

інженерному забезпеченню й ін.) і які мають для цього спеціальне технічне оснащення.

Інженерні війська – підрозділи, частини й з'єднання спеціальних військ у Збройних Силах держав, призначені для інженерного встаткування території бойових дій, інженерної розвідки, супроводу військ у наступі й рішення ряду інших завдань. Інженерне встаткування місцевості проводиться з метою створення сприятливих розумів для дій своїх військ у бою (операції), утруднення бойових дій противника й нанесення йому втрати. Інженерне встаткування включає:

фортифікаційне встаткування смуг, рубежів, позицій, районів і пунктів управління;

підготовку й утримання переправ, аеродромів, шляхів для рухові й маневру військ;

обладнання вибухових й невибухових загороджень; видобуток води й підготовку пунктів водопостачання й ін.

До складу інженерних військ входять інженерно-саперні, інженерно-дорожні, понтонні й інші підрозділи.

Однак не тільки засоби збройної боротьби й вимоги до них перетерпіли кардинальні зміни в сучасному загальновійськовому бою.

У найменшому ступені ці зміни торкнулися й особового складу, що застосовує сучасну зброю й виконує бойові завдання в складних умовах сучасного загальновійського бою.

Особовий склад – це людські маси, що беруть участь в збройній боротьбі – рядові воїни й командний склад. Саме вони є безпосередніми творцями й носіями військового мистецтва, зі зброєю в руках ведуть збройну боротьбу, і від саме їхніх бойових і морально-психологічних якостей, свідомості у виконанні військового боргу багато в чому залежати результати загальновійського бою.

2. Складові частини загальновійського бою

Загальновійський бій ведеться об'єднаними зусиллями військових частин і підрозділів різних родів військ Сухопутних військ у взаємодії з іншими видами ЗС України та іншими військовими формуваннями держави. Основними формами тактичних дій є бій, удар і маневр.

Бій, як основна форма тактичних дій підрозділів, є узгоджені за метою, місцем і часом удари, вогонь і маневр військових частин, підрозділів (кораблів, літаків) для відбиття ударів противника, його знищення (розгрому) та виконання інших завдань в обмеженому районі впродовж короткої часу.

Удар – складовий елемент бойових дій (бою), що полягає в одночасному ураженні противника потужною дією на нього зброєю або військами. Залежно від сил і засобів, що застосовуються, удари можуть бути:

удари військами (силами) - оперативними або тактичними (за масштабом);

удари вогневі (ракетні, ракетно-артилерійські, авіаційні – зосереджені, групові, поодинокі, у тому числі високоточні(за кількістю залучених засобів).

Вогонь – ураження противника стрільбою (пуском) з різних видів зброї (озброєння) для знищення, придушення, виснаження й руйнування. Вогонь

розрізняють за: тактичними завданнями, які вирішуються, на знищення придушення, виснаження, руйнування, задимлення (засліплювання), освітлення тощо.

Вогонь на знищення живої сили, вогневих засобів і бойової техніки переслідує завдання – у необхідний час домогтися знищення або руйнування мети й позбавити противника боєздатності не тільки на час обстрілу, але й після припинення вогню, що досягається нанесенням противникові значної матеріальної втрати.

Вогонь на придушення ведеться з метою позбавити противника боєздатності на деякий проміжок часу; знищення живої сили й техніки досягається при цьому попутно. Вогонь на придушення або знищення може застосовуватися всіма видами вогнепальної зброї. Витрата боєприпасів при веденні вогню на знищення звичайно у два-три рази більше, ніж при веденні вогню на придушення.

Вогонь на руйнування ведеться з метою привести в негідний стан оборонні споруди, загородження й застосовується артилерійськими й танковими знаряддями.

Вогонь на виснаження ставить завданням морально-психологічний вплив на живу силу противника. Це вогонь, що турбує особовий склад й здатний привести живу силу противника в стан тривоги, занепокоєння, непевності, пригніченості. Вогонь ведеться:

видами зброї – зі стрілецької зброї, гранатометів, танків (танкових гармат і кулеметів), бойових машин піхоти (бронетранспортерів), артилерії, мінометів, протитанкових ракетних комплексів, зенітних ракетних, зенітних ракетно-артилерійських, зенітних артилерійських комплексів (бойових машин, установок) тощо;

способами ведення – прямою, напівпрямою наводкою, із закритих вогневих позицій;

напруженістю – поодиноким, короткочасним (поодинокими пострілами, короткими або довгими чергами) або безперервним, кинджальним, зосередженим, тощо.

Одиночний вогонь є єдиним видом вогню при стрілянні зі снайперської гвинтівки або одиночним вогнем з автомата й ручного кулемета. Виконується для враження близько розташованих або не особо важливі нерухомих цілей, коли часу на виконання завдання достатньо, ціль відмінно видна, а особливе значення має економічність стрілянини.

Короткочасний вогонь – вогонь поодинокими пострілами, короткими або довгими чергами на протязі короткого часу.

Безперервний вогонь застосовується в напружені моменти бою по найбільш важливим і небезпечним цілям, головним чином груповим.

Кинджальний вогонь – вогонь, що відкривається раптово із близьких відстаней в одному напрямку. Він підготовляється на відстанях, що не перевищують дальність прямого пострілу для грудних фігур, і ведеться з ретельно замаскованих позицій із граничною напругою до повного знищення противника або заборони його спроб просунути в даному напрямку.

Зосереджений вогонь – вогонь з декількох видів зброї силами одного але декількох підрозділів, спрямований по одній цілі але частини бойового порядку противника

Напрямок стрільби – фронтальний, фланговий, перехресний.

Фронтальний вогонь – вогонь, спрямований перпендикулярно до фронту цілі; він більше ефективний при поразці глибоких цілей.

Фланговий вогонь – вогонь, що ведеться у фланг противникові (цілі).

Найбільш вигідний при обстрілі цілей, що діють на широкому фронті.

Перехресний вогонь – це вогонь, що ведеться по цілі із двох і більше напрямків.

способам стрільби – з місця, із зупинки (з короткої зупинки), з ходу, з борта, з розсіюванням по фронті, з розсіюванням у глибину, по площі та ін.;

видам вогню – по окремій цілі, загороджувальний, багат шаровий, багатоярусний тощо.

Загороджувальний вогонь (нерухомий, рухомий) ведеться з метою відбиття наступу піхоти й танків противника й полягає в створенні вогневої завіси великої щільності на декількох, як правило, спостережуваних рубежах, розташованих на найважливіших напрямках руху противника.

Маневр, як форма тактичних дій підрозділів – організоване пересування військових частин і підрозділів у ході бою з метою зайняття вигідного положення стосовно противника й створення необхідних сил і засобів на новому напрямку (рубежі, у новому районі), відведення військових частин та підрозділів з-під ударів противника, а також перенесення вогню для найбільш ефективного ураження противника. Маневр проводиться за рішенням командира військової частини (підрозділу) в інтересах виконання завдань у бою.

Видами маневру є: охоплення, обхід, відхід, маневр ударами, маневр вогнем.

Охоплення – маневр, який здійснюється підрозділами в ході бою для атаки противника у фланг. Охоплення здійснюється в щільній тактичній і вогневій взаємодії, обхід - у тактичній взаємодії з підрозділами, які наступають з фронту, а іноді й з тактичним повітряним десантом.

Обхід – більш глибокий маневр, який здійснюється підрозділами для атаки противника з тилу.

Відхід – маневр, який здійснюється підрозділами з метою виходу з-під ударів сил противника, що переважають, виграшу часу та зайняття більш вигідного рубежу (району). Відхід проводиться тільки з дозволу або за наказом старшого командира.

Маневр ударами полягає в перенесенні зусиль по ураженню противника потужною дією на нього зброєю або військами на різноманітні напрямки.

Маневр вогнем полягає в одночасному або послідовному зосередженні вогню по найважливіших об'єктах противника або в розподіленні (розосередженні) вогню для ураження декількох об'єктів, а також у перенацілюванні їх на нові об'єкти.

4.2. Види сучасного загальновійськового бою та принципи його ведення

1. Характерні риси та основні принципи ведення сучасного загальновійськового бою

Перемога й поразка в кожному конкретному бої визначаються багатьма факторами як об'єктивного, так і суб'єктивного порядку. У бої завжди беруть участь дві сторони, кожна з яких, активно проявляючи свою волю, прагне розгромити конфронтуючого противника й зберегти свої сили. При цьому сили й засоби сторін, їхнє озброєння й чисельність, морально-бойові якості військ, мистецтво командування бувають цілковито різними. Бойова обстановка на війні ніколи не повторюється й щораз вимагає особливого підходу й рішення. На успіх бою самим рішучим образом впливають самі війська, що беруть участь у ньому, їх моральний дух, виучка й озброєння. Однак, наявність достатньої кількості боєздатних військ і матеріальних засобів ще не означає, що перемога прийде сама собою. Бій як організована збройна боротьба ретельно планується, всебічно підготовляється й ведеться відповідно до задуму, спрямованим на досягнення чітко певної мети. Дії військ у бої підпорядковані волі командира-єдиноначальника, що, опираючись на свої військові знання й досвід, на знання й досвід підлеглих, всебічно аналізуючи обстановку й передбачаючи можливі її зміни, організує бій, узгоджує дії військ і різних засобів боротьби, проявляє мистецтво в досягненні перемоги над противником.

Мистецтво організації й ведення бою, або тактичне мистецтво, що залежить від військових звань, досвіду, організаторських здатностей, розуму, сили волі й військового таланта командира, має винятково важливе значення для перемоги. Воно значною мірою визначає можливість перемоги, а також якою ціною й у який строк буде добута перемога, наскільки вона буде повною.

Однак, як би не були різноманітні фактори, що обумовлюють перемогу в кожному конкретному бої, існують і загальні принципи військового мистецтва, дотримання яким є важливою умовою досягнення перемоги.

Принципи військового мистецтва - це основні керівні положення по організації й веденню бою, операції й війни в цілому. У них одержують своє вираження об'єктивно чинні закони збройної боротьби; вони не видумуються окремими людьми, а є результатом наукового узагальнення практики збройної боротьби. Принципи військового мистецтва впливають із законів збройної боротьби, але вони не ідентичні їм. Закони існують поза свідомістю людей, діють незалежно від їхньої волі й бажання. Людина не може вибрати для себе ті або інші закони, він повинен зважати на них. Закони збройної боротьби виражають необхідні, істотні зв'язки між перемогою й визначальними її умовами, але самі по собі не вказують, як треба надійти, щоб домогтися цієї відповідності. Принципи, навпроти, свідомо застосовуються командиром, полководцем залежно від конкретних умов обстановки. У них сполучаються необхідність дії законів збройної боротьби й відносна воля свідомої діяльності людей у рамках цієї необхідності.

Принципи, ґрунтуючись на законах, містять рекомендації найбільш доцільних дій, вони говорять саме про те, що і як потрібно зробити для

досягнення перемоги над противником. Проте ці рекомендації носять усереднений характер, вони даються безвідносно до конкретної обстановки. Тому в теорії, що розглядає принципи поза обстановкою, всі вони зізнаються однаково важливими, а на практиці в одній обстановці пануюча роль може належати одним принципам, в іншій обстановці - іншим. Успішне застосування принципів ведення бою перебуває в прямої залежності від творчої діяльності командира, від його вміння керувати військами, аналізувати обстановку й робити з її правильні висновки.

Принципи військового мистецтва історичні. Вони міняються як по змісту, так і за формою зі зміною умов і характеру збройної боротьби. Принципи, що діють у колишніх умовах, втрачають своє значення, у нових умовах з'являються нові принципи. І хоча формулювання деяких принципів протягом тривалого часу не перетерплюють змін, самі принципи здобувають новий зміст і викладаються в уставних документах з урахуванням сучасного рівня розвитку військової справи.

Принципи загальновійськового бою – це основні вихідні положення, найважливіші науково обґрунтовані й перевірені на практиці рекомендації з підготовки й ведення загальновійськового бою. Вони відбиті в уставах, наставленнях і ін. офіційних настановах. Основними принципами загальновійськового бою є:

- постійна бойова готовність військових частин і підрозділів;
- відповідність бойових завдань підрозділів їх бойовим можливостям;
- рішучість, активність і безперервність ведення бою;
- організація й підтримання безперервної взаємодії;
- раптовість дій і застосування військової хитрості (введення противника в оману);
- рішуче зосередження зусиль на головному напрямку та у вирішальний момент;
- маневр підрозділами, ударами та вогнем;
- усебічне забезпечення бою;
- повна напруга моральних і фізичних сил, використання морально-психологічного факторів в інтересах виконання бойового завдання;
- тверде й безперервне управління підрозділами;
- своєчасне відновлення боєздатності підрозділів;
- надійний захист військ.

Охарактеризуймо, коротко, головні з них.

Постійна бойова готовність військових частин полягає в їх здатності в будь-який час організовано у встановлені терміни вступити в бій та успішно виконати поставлені завдання.

Найважливішими елементами бойової готовності підрозділів є: знання майбутніх завдань і своєчасне, ще за мирної години, проведення заходів щодо підготовки до їх виконання; чітке несення бойового чергування; високий бойовий вишкіл особового складу; підтримання озброєння й військової техніки в готовності до негайного застосування, збереження запасів матеріальних засобів у необхідних розмірах; постійна готовність до відбиття раптового нападу противника, організоване приведення підрозділів у вищі ступені бойової

готовності; високий морально-психологічний стан, дисципліна й пильність особового складу.

Відповідність бойових завдань підрозділів їх бойовим можливостям полягає в детальній оцінці оперативно-тактичної обстановки та їх реальних бойових можливостей з метою визначення найбільш раціональних способів виконання поставлених завдань. Для цього необхідно правильно визначати обсяг бойових завдань відповідно до бойових можливостей підрозділів.

Цей принцип вимагає від командирів визначення й постановки бойових завдань підрозділам відповідно до їх вогневих і маневрених можливостей і не допускає покладання на них завдань, які неможливо виконати. Це досягається вибором найбільш раціонального варіанта побудови бойового порядку; визначенням способів виконання бойових завдань з урахуванням можливих варіантів дій противника; підсиленням і підтримкою підрозділів, що виконують головні завдання; недопущенням шаблону під час визначення просторово-часових показників бою.

Рішучість, активність і безперервність ведення бою полягає в постійному прагненні до повного розгрому противника, завданні йому могутніх ударів, нав'язуванні своєї волі, зриві його намірів і створенні йому не вигідних умов, у зухвалих, сміливих і енергійних діях, проведених наполегливо, з, в день і в ночі за будь-якої погоди.

Рішення командира розгромити противника повинне без коливань доводитися до кінця. Найсуворішого осуду заслуговує той, хто, боячись відповідальності, виявив бездіяльність і не використав усіх сил, засобів і можливостей для досягнення успіху в бої.

Організація і підтримання безперервної взаємодії є однією з основних умов успіху в бої, яка досягається узгодженими діями підрозділів усіх родів військ, підрозділів забезпечення і тилу між собою, а також вогневим ураженням противника за завданнями, напрямками, рубежами, часом і способами ведення бою в інтересах найбільш успішного виконання бойових завдань загальновійськовими підрозділами.

Раптовість дій і застосування військової хитрості (введення противника в оману) дозволяють захопити противника зненацька, викликати паніку та паралізувати його наступальний порив і волю до опору, дезорганізувати управління військами та створити сприятливі умови для перемоги навіть над противником, який переважає за силою.

Для досягнення раптовості дій необхідно: зберігати в таємниці замисел бою та підготовку до нього; завдавати удару там, де противник його не очікує, або діяти так, щоб він розкрив удар занадто пізно для організації ефективної протидії; випереджати противника в діях; стрімко й швидко виконувати поставлені завдання; застосовувати невідомі противникові засоби й способи ведення бою; широко використовувати нічні умови для ведення бойових дій; уміло вживати заходів щодо маскування й протидії розвідці противника; суворо виконувати вимоги щодо прихованого управління підрозділами, безпеки зв'язку та режиму секретності.

Військова хитрість полягає в уведенні противника в оману щодо дійсного стану й дій військ. Способи введення противника в оману залежати від обстановки, що склалася, поставленого бойового завдання, ступеня готовності підрозділів до рішучих і нешаблонних, а також стану погоди, пори року й години доби. Оманні дії повинні бути простими за замислом і виконанням, організовуватися приховано, проводитися переконливо й вчасно.

Рішуче зосередження зусиль на головному напрямку та у вирішальний момент дозволяє успішно протистояти противникові і домагатися перемоги над ним. На напрямку зосередження основних зусиль військ зосереджується більшість боєздатних підрозділів, найефективніші засоби ураження та вміло використовується маневр ними.

Маневр підрозділами, ударами та ввігнено дозволяє захоплювати й утримувати ініціативу, зривати замисли противника й успішно вести бій в обстановці, що постійно змінюється.

Маневр підрозділами (охоплення, обхід, відхід) здійснюється стрімким їх просуванням у глибину бойового порядку противника, у тому числі й десантуванням, а також відведенням підрозділів на нові позиції та рубежі (у райони), розташовані в глибині своїх військ. Маневр винний бути простий за замислом, проводитися швидко, приховано й раптово для противника. Для його здійснення використовуються результати вогневого ураження противника, відкриті фланги, проміжки, складки місцевості, приховані підступи, аерозолі (дими), а в обороні, крім того, траншеї й ходи сполучення.

Усебічне забезпечення бою полягає в підготовці та здійсненні заходів, спрямованих на підтримання частин та підрозділів у високій бойовій готовності, збереження їх боєздатності та створення їм сприятливих розумів для виконання поставлених завдань.

Усебічне забезпечення бою поділяється на бойове, морально-психологічне, матеріально-технічне та медичне. Воно організується на підставі рішення на бій й здійснюється безперервно під час підготовки та в ході бої штабами й командирами підрозділів.

Повна напруга моральних і фізичних сил, використання морально-психологічного факторові в інтересах виконання бойового завдання є найважливішими умовами досягнення успіху в бої. Для цього необхідно: глибоко знати й формувати морально-психологічну обстановку в підрозділі через постійне спілкування з підлеглими; розуміти потреби підлеглих, поєднувати високу вимогливість з турботою про забезпечення всім необхідним для життя й бою; підтримувати високий рівень військової дисципліни та здатність протистояти ідеологічному й психологічному впливу противника; постійно вдосконалювати морально-психологічне забезпечення й бойову виучку; систематично вивчати морально-психологічний стан противника, здійснювати цілеспрямований психологічний вплив на його війська, активно протидіяти його психологічним диверсіям і пропаганді.

Тверде і безперервне управління підрозділами дозволяє найбільш ефективно і повно використовувати їх бойові можливості. Це досягається: постійним знанням обстановки, своєчасним прийняттям командиром рішення та наполегливим

втіленням його в життя; особистою відповідальністю командира за свої рішення, правильне використання підпорядкованих підрозділів та виконання поставлених завдань; чіткою організацією й забезпеченням живучості пунктів управління, наявністю стійкого зв'язку з підрозділами.

Захист військ спрямований на ослаблення впливу засобів ураження противника (звичайних, ядерних, хімічних, біологічних, запалювальних, високоточних й інших видів зброї), небезпечних факторів техногенного, радіоелектронного, інформаційного, психологічного, екологічного й іншого характеру, з метою збереження боєздатності підрозділів і створення розумів для виконання поставлених завдань.

Основними завданнями захисту військ у бою є: недопущення раптовості завдання противником масованих ударів і впливу небезпечних факторів; зниження ефективності ударів противника засобами ураження, ослаблення впливу небезпечних факторів; виявлення й ліквідація наслідків ударів противника й впливу небезпечних факторів; зниження й ліквідація наслідків негативного інформаційно-психологічного впливу противника; своєчасне відновлення боєздатності підрозділів.

Своєчасне відновлення боєздатності підрозділів включає: відновлення порушеного управління; виявлення втрат і уточнення завдань підрозділам, що зберегли боєздатність; висування підрозділів, які втратили боєздатність, у безпечні райони; поповнення підрозділів особовим складом, озброєнням, військовою технікою та іншими матеріальними засобами; відновлення морально-психологічного стану особового складу. Щонайперше відновлюється боєздатність підрозділів, які продовжують виконувати бойові завдання.

Удосконалювання засобів збройної боротьби істотно змінило зміст і характер сучасного загальновійськового бою й визначило розробку й застосування нових принципів його організації й ведення, нових способів ведення бойових дій. Оволодіння цими принципами й способами, а також мистецтвом їхнього практичного застосування – найважливіша умова досягнення успіху в бої.

Під рисами сучасного загальновійськового бою розуміються важливі властивості й особливості, які розкривають характер бою в тій або іншій війні.

Характер бою – це сукупність загальних рис, які належати даному бою та визначають його якості та особливості. Оснащення військ високоточною зброєю, електронними засобами боротьби викликали глибокі зміни в характері сучасного бою. Риса бою не є постійними. Удосконалення матеріальної бази бою тягне за собою зміни його характерних рис. Під характерними рисами сучасного загальновійськового бою розуміють важливі якості та особливості, які розкривають характер бою. Сучасний загальновійськовий бій характеризується рішучістю, високою маневреністю, напруженістю й швидкоплинністю, швидкими й різкими змінами, неясністю обстановки, розмаїтістю застосовуваних способів його ведення, розгортанням бойових дій на землі й у повітрі, на широкому фронті, на більшу глибину й веденням їх у високому темпі.

Рішучість виявляється в меті бої й способах її досягнення, самовідданих діях військ, їх неухильному прагненні виконати бойове завдання в будь-якій обстановці, ініціативно, з граничною наполегливістю й завзятістю. Важливе

значення має виховання офіцерського складу в дусі сміливості, наполегливості, уміння без коливань довести до кінця рішення розбити противника, у готовності взяти на собі відповідальність за проявлену ініціативу, використовувати всі можливості для виконання бойового завдання. Пасивність у бою веде до поразки.

Напруженість бойових дій обумовлена прагненням і можливостями сторін, що протистоять, вести активні бойові дії з рішучою метою; застосуванням у бою великої кількості складних систем зброї великої руйнівної сили; масовими втратами людей, озброєння, техніки й матеріальних засобів; великим психологічним впливом на людей наслідків застосування якісно нової зброї, а також цілеспрямованої діяльності сторін, які протистоять, з метою придушення волі противника до подальшого опору; безперервністю ведення бойових дій в день і в ночі, часто в напрямках, що розходяться. У цих умовах для досягнення перемоги в бої від військ потрібна висока бойова виучка, психологічна підготовка, максимальна напруга фізичних і духовних сил.

Швидкоплинність і динамічність бойових дій визначається могутністю засобів ураження, які застосовуються, їхньою швидкодією, спроможністю військ у короткі терміни наносити рішуче ураження противникові, з ходу стрімко атакувати й завершувати його розгром слідом за вогневими ударами, у високому темпі розвивати успіх у глибину.

В умовах швидкоплинних бойових дій, як ніколи раніше, гостро повстає питання про боротьбу за виграш часу. Командир винний уміти швидко оцінити обстановку, прийняти рішення й поставити завдання підрозділам, а це вимагає високого рівня тактичної підготовки й твердих навичок управління підрозділом.

Наземно-повітряний характер, одночасний потужний вогневий вплив на всю глибину побудови сторін, обумовлений різким зростанням бойових можливостей військ, далекобійністю й ефективністю засобів ураження. Зростання бойових можливостей сучасних підрозділів, зміна характеру оборони й способів наступу, необхідність розосередження військ призвели до збільшення просторових меж і темпу ведення сучасного бою. Із впровадженням нових, більш досконалих засобів збройної боротьби, а також з насиченням повітряного простору над полем бою різноманітними засобами розвідки, цілевказівки й вогневого ураження тенденція подальшого збільшення просторового розмаху бою одержить ще більший розвиток. Збільшення просторових меж і темпу ведення загальновійськового бою пред'являє підвищені вимоги до уміння командирів організувати бій, особливо вогневе ураження противника, взаємодію та управління.

Різноманітність способів виконання бойових завдань – риса, яка обумовлена високою динамічністю й швидкоплинністю, різноманітністю умов обстановки, її швидкими й різкими змінами, можливістю переходу від одних способів ураження до інших, швидкою зміною видів бойових дій, а також різким зростанням бойових можливостей підрозділів, великою різноманітністю наявних у їхньому складі засобів боротьби й завдань, які розв'язуються в ході бої.

Сучасний загальновійськовий бій вимагає від військ, які в ньому беруть участь, безперервного ведення розвідки, вмілого застосування озброєння, техніки, засобів захисту та маскування, високої рухомості та організованості, повного напруження всіх моральних і фізичних сил, непохитної волі до перемоги, міцної

дисципліни та бойової згуртованості. Це досягається: високою бойовою майстерністю; свідомим виконанням свого військового обов'язку, стійкістю, хоробрістю, відвагою та готовністю особового складу за будь-яких розумів добитися повної перемоги над супротивником; знанням начальниками своїх підлеглих, особистим спілкуванням з ними, увагою до їх потреб та урахуванням труднощі життя в бойовій обстановці, високою вимогливістю; вихованням у підлеглих віри в правоту нашої справи, відданості народу України.

Аналіз характерних рис сучасного загальновійськового бою показує, що для його ведення необхідна висока тактична, військово-технічна, морально-політична й психологічна підготовка військ, бойова виучка, дисципліна й фізичне загартування воїнів.

2. Сили та засоби сучасного загальновійськового бою

Способи ведення загальновійськового бою – це обраний порядок застосування сил і засобів підрозділу з метою вирішення поставлених завдань. На вибір способу ведення бою впливають умови обстановки, зброя й техніка, яка залучається до виконання бойового завдання. Кожний спосіб бойових дій включає: послідовність поразки (розгрому) військ противника; напрямок головного й інших ударів (у наступі) або райони (рубежі), на втриманні яких зосереджуються основні зусилля військ (в обороні); бойовий порядок; характер застосовуваного військами маневру.

Зміст бою, методи його підготовки й способи ведення безупинно розвиваються. Основними факторами, що визначають розвиток бою, є озброєння, техніка й особовий склад армії. Крім того, на розвиток бою впливають характер операцій і війни в цілому, вимоги оперативного мистецтва й стратегії до тактики; організаційна структура військ; противник, його озброєння, техніка, організація військ і способи дій, рівень розвитку військової теорії; ступінь бойової й морально-психологічної підготовки військ, бойові традиції й національні особливості армії.

Озброєння й техніка об'єктивно впливають на характер загальновійськового бою й способи його ведення, на розвиток тактики в цілому. Сучасний загальновійськовий бій може вестися із застосуванням зброї масового знищення (ядерного, хімічного, біологічного, бактеріологічного) або із застосуванням тільки звичайної зброї, що становлять всі вогневі й ударні засоби, що застосовують артилерійські, зенітні, авіаційні, стрілецькі, інженерні боєприпаси, ракети у звичайному спорядженні, запальні боєприпаси.

Основним способом ведення бою із застосуванням ядерної зброї є одночасна поразка ядерними ударами угруповань військ противника, важливих військових і інших об'єктів на всю його глибину їхнього розташування з наступним завершенням розгрому противника ударами всіх видів зброї, механізованих і танкових військ. Ядерна зброя є найбільш потужним засобом поразки в загальновійськовому бої. Його застосування дозволяє в короткий термін, з високою ефективністю й надійністю знищувати живу силу, озброєння, військову техніку й матеріальні запаси, руйнувати військові й промислові об'єкти, створювати райони масових руйнувань і зони радіоактивного зараження, робити

на особовий склад військ і населення сильний моральний і психологічний вплив, різко змінювати співвідношення сил і засобів і створювати умови для рішучого розгрому конфронтуючої сторони.

Ядерна зброя застосовується раптово, звичайно в сполученні з іншими засобами поразки, на головному напрямку для поразки угруповань військ і найважливіших об'єктів. Воно включає всі види ядерних боєприпасів і засоби їхньої доставки до цілей. На озброєнні армій ряду держав є ядерні боєприпаси різних потужностей із тротиловим еквівалентом від 0,01 тис. т до декількох мільйонів тонн.

Хімічна зброя в цей час перебуває на озброєнні цілого ряду держав. Сучасний його стан характеризується наявністю високотоксичних отруйних речовин, здатних надавати масові втрати живій силі, сковувати дії військ, дезорганізувати управління й роботу органів тилу, за допомогою зараження людей, озброєння, військової техніки й місцевості отруйними речовинами.

Біологічна (бактеріологічна) зброя на сьогоднішній день також перебуває в арсеналах ряду країн. Вражаюча дія даного виду зброї засновано на використанні хвороботворних мікроорганізмів і їхніх токсинів зухвале захворювання людей, тварин і рослин. Як біологічні засоби для поразки людей можуть застосовуватися збудники чуми, сибірської язви, холери, черевного тифу, і т.д.

Звичайна зброя включає усі вогневі й ударні засоби, які застосовують артилерійські, авіаційні, стрілецькі боєприпаси, ракети, торпеди й глибинні бомби у звичайному спорядженні, боєприпаси об'ємного вибуху, термобаричні, запалювальні боєприпаси й суміші.

Основним способом ведення бою із застосуванням звичайної зброї є *послідовний* чи *одночасний* розгром противника. При цьому важливе значення будуть мати:

надійне вогневе ураження противника з одночасним вогневим впливом на його резерви й важливі об'єкти в глибині бойових порядків;

своєчасне зосередження сил і засобів для утримання важливих рубежів (районів, позицій) і нарощування зусиль для розвитку успіху на головному напрямку;

постійна готовність військ до дій в умовах застосування супротивником зброї масового ураження.

В обороні основним способом ведення бойових дій з застосуванням звичайної зброї є: ослаблення ударного угруповання противника при його висуванні, розгортанні й занятті вихідного положення для наступу ударами ракет у звичайному спорядженні, ударами авіації й вогнем артилерії; відбиття атак танків, мотопіхоти та аеромобільних військ противника масованим вогнем усіх наземних і повітряних сил і засобів; проведенням контратак у сполученні з міцним утриманням основних районів.

При наступі з застосуванням звичайної зброї, необхідного ступеня ураження противника можна добитися тільки на вузькій ділянці фронту. Тому в основу способів наступу в таких умовах повинні входити: масоване застосування вогневих засобів і авіації на вузькій ділянці фронту; прорив оборони на цій ділянці механізованими й танковими підрозділами; розвиток успіху в глибину й у

сторони флангів, оточення й знищення головних сил противника, що обороняється, у взаємодії з сусідами.

У способах ведення бою не винне бути шаблону. Застосування нових способів дій у бою й творчий підхід до виконання бойового завдання є найважливішими обов'язками шкірного командира.

Надамо коротку характеристику основних видів загальновійськового бою

Домагаючись перемоги над противником, війська застосовують різноманітні тактичні прийоми й способи дій, а також усілякі їх сполучення. Проте, незважаючи на різноманіття бойових дій, їх класифікують на види по основним, найбільш суттєвим, ознакам. Такими ознаками є ціль і способи її досягнення. У залежності від цього, основними видами загальновійськового бою є оборона та наступ. На початку війни для сторони, яка підпала під агресію оборона буде найважливішим і найбільш розповсюдженим видом бою. Також вона буде широко застосовуватися на протязі усієї війни. Оборона, як основний вид бойових дій, застосовується в тих випадках, коли наступ неможливий, або недоцільний, а також, коли необхідно шляхом економії сил і засобів на одних напрямках забезпечити умови для наступу на інших, більш важливих.

Оборона ґрунтується на застосуванні усіх засобів ураження, широкому маневрі вогнем, силами й засобами, на контратаках з одночасним утриманням важливих районів місцевості, що перехоплюють ймовірні напрямки наступу противника. Застосування військами, що обороняються, всіх засобів ураження, дозволяє відбити наступ переважаючих сил противника, та в короткий термін перейти від оборони до активних наступальних дій. Виходячи з цього, оборона має на меті відбити наступ переважаючих сил противника, завдати йому максимальних втрат, утримати важливі райони (об'єкти) місцевості й, тим самим, створити сприятливі умови для переходу в наступ.

У сучасних умовах до оборони пред'являється низка вимог. Вона винна бути стійкою та активною, здатною протистояти ударам усіх видів зброї, атаці значних мас танків і піхоти противника, вести активну боротьбу з його повітряними десантами, аеромобільними та диверсійно-розвідувальними групами, бути протитанковою, протиповітряною й протидесантною, глибоко ешелонованою й готовою до тривалого ведення бою в умовах застосування противником зброї масового ураження, високоточної зброї та засобів радіоелектронної боротьби. Підрозділи повинні стійко обороняти позиції, які займають, навіть в умовах цілковитого оточення та відсутності тактовного зв'язку з сусідами. Підрозділи не мають права залишити позиції, які займають, і відходити без наказу старшого командира.

Забезпечення цих вимог до оборони досягається: витримкою, стійкістю та наполегливістю військ, які обороняються, їх високим моральним духом; безперервною розвідкою противника, своєчасним розкриттям підготовки його до наступу і можливих напрямків атак; старанним маскуванням бойового порядку, введенням противника в оману відносно побудови оборони; умілим використанням вигідних умов місцевості та її інженерного обладнання; створенням старанно організованої системи вогню, особливо протитанкового, у поєднанні з системами інженерних загороджень, опорних пунктів та вогневих

позицій; надійною протиповітряною обороною; своєчасним маневром підрозділами, вогневими засобами та вогнем на загрозливих напрямках; негайним знищенням противника, який вклинився в оборону та його десантів, які висадилися; застосуванням в обороні несподіваних тактичних прийомів, здатних приголомшити противника, поставити його у важке становище, нав'язати йому свою волю та ініціативу; постійним виконанням заходів щодо захисту від зброї масового ураження і високоточної зброї противника; наполегливим і тривалим утриманням районів оборони (опорних пунктів) у поєднанні з проведенням контратак.

Оборона може застосовуватися навмисно або вимушено. Вона може бути позиційною або маневреною, підготовлятися завчасно або організовуватися в ході бої, в умовах відсутності зіткнення з противником, або безпосереднього зіткнення з ним.

Навмисна оборона підготовлятися завчасно. Сутність навмисної оборони полягає в нанесенні максимальних втрат противникові в ході втримання підготовлених рубежів. Така оборона організується й ведеться на більшості напрямків, і насамперед там, де втрата територій неприпустима. Здатність досягнення її рішучої мети обумовлюється насамперед повним використанням бойових можливостей військ, а також тим, що, ті хто обороняються мають ряд важливих обставин, що полягають у наступному:

в обороні війська можуть більш ефективно, ніж у наступі, використовувати захисні властивості місцевості й здійснювати фортифікаційне встаткування районів, позицій, рубежів, займаних військами. Відомо, що навіть найпростіші інженерні спорудження знижують втрати в особовому складі й бойовій техніці від ядерної зброї майже в 3 рази, а від звичайної – в 5-7 разів і більш. Крім того, усі вогневі засоби, розташовані у відповідних фортифікаційних спорудженнях, використовуються в 2-3 рази ефективніше, чим аналогічні засоби наступаючого противника, який нерідко розташовується й переміщається на місцевості відкриті;

війська, що обороняюся, вибирають місце для бою, тобто вигідні в тактичному відношенні рубежі, позиції й райони місцевості, мають можливість ефективно здійснювати маскування, приховувати дійсне й показувати оманне, краще вивчити місцевість і завчасно підготувати маневр військами, вогнем і ударами;

сильною стороною військ, що обороняються, залишається можливість широко застосовувати різні загородження, особливо мінно-вибухові, для боротьби, насамперед, з танками й іншими броньованими машинами.

Однак слабкою стороною такого виду оборони є об'єктивна можливість противника заздалегідь розвідати систему оборони та більш ефективно спланувати її подолання, у тому числі, із застосуванням ядерної зброї.

Сутність **маневреної оборони** полягає в нанесенні втрат противникові, виграшу часу, збереження своїх сил, створенні не вигідних для нього умов обстановки шляхом ведення послідовних оборонних боїв на заздалегідь намічених і ешелонованих у глибину рубежах у комбінації з короткими контратаками та контрударами, проведеними з обмеженими цілями. Маневрена оборона допускає залишення частини території. Тому ціль маневреної оборони менш рішуча. За рахунок тимчасової втрати частини території вона винна виграти

час, зберегти сили, змусити противника діяти в не корисних для нього напрямках. Маневрена оборона застосовується, як за правило в смузї обороні, при значній перевазі противника в сілах та засобах, тобто в умовах коли сторона, що обороняється, по своїх бойових можливостях не здатна вести позиційну оборону.

Але однією обороною досягти перемоги неможливо. Наступ, як другий основний вид бойових дій військ, має вирішальне значення в досягненні перемоги над противником. Тільки рішучий наступ, проведений у високих темпах і на всю глибину оборони противника, забезпечує його повний розгром. Стрімкий наступ військ дозволяє найповніше використовувати результати застосування всіх видів зброї й інших засобів ураження. Мета наступу полягає в повному розгромі (знищенні) противника та оволодінні важливими районами (рубежами, об'єктами) місцевості. Ця мета досягається шляхом ураження противника всіма наявними засобами, рішучою атакою, стрімким просуванням військ у глибину його бойового порядку, знищення й полонення його живої сили, захоплення озброєння, техніки й намічених районів (рубежів) місцевості. Під розгромом розуміється нанесення противникові такого збитку, при яким він втрачає здатність до опору.

Спосіб переходу в наступ визначається характером оборони противника й ступенем її вогневого придушення, умовами місцевості й бойових можливостей наступаючого підрозділу. У всіх випадках спосіб переходу в настання повинен забезпечувати скритність підготовки, нанесення раптових і потужних ударів по противнику.

Наступ на противника, який обороняється, здійснюється з положення безпосереднього зіткнення з ним або з ходу, з висуванням із глибини. Він, як правило, починається проривом оборони, який полягає у зломі її ударами всіх видів зброї та рішучою атакою танкових і механізованих підрозділів на вузькій ділянці, у створенні проламу в обороні й подальшому його розширенні в сторони флангів і в глибину.

Найбільш типовим для частин та підрозділів на початку війни буде перехід у наступ в умовах **безпосереднього зіткнення** з противником, як правило, з положення оборони після перегрупування. Сутність цього способу полягає в тім, що робота командира по організації наступу здійснюється на місцевості, а підготовка його в цілому завершується в безпосереднім зіткненні із противником. Причому перехід у наступ здійснюється в заздалегідь заданому бойовому порядку. Він будується після необхідного перегрупування з положення оборони, а іноді, при сприятливих умовах, одночасно зі зміною підрозділів, що обороняються, висуваючись із глибини.

Сутність **наступу з ходу** полягає в тому, що його підготовка здійснюється в період, коли підрозділи перебувають поза зіткненням із противником, а їхнє висування, розгортання й перехід в атаку проводяться безперервно, з ходу. З метою досягнення скритності підготовки до наступу від наземного спостереження й радіолокаційної розвідки, виключення впливу вогню далекобійної артилерії противника підрозділам призначається віддалений від переднього краю вихідний район, де для особового складу й техніки готуються вкриття, організуються спостереження, безпосередню охорону, маскування, проводяться всі заходи щодо

підготовки до настання. При необхідності цей район підготовляється для ведення оборони.

Видалення вихідного району від переднього краю оборони противника повинне виключати поразку підрозділів, які розташовуються у ньому вогнем артилерії й забезпечувати скритність від наземних засобів радіолокаційної розвідки. При цьому для висування до переднього краю оборони противника повинне затратитися по можливості мінімальний час.

Для організованого висування, розгортання й одночасного переходу в атаку звичайно призначається: маршрут висування, вихідний пункт (рубіж), пункти (рубежі) розгортання у взводні та ротні колони, рубіж переходу в атаку й рубіж безпечного видалення.

При атаці в пішому порядку, крім того, визначається рубіж спішування.

Вихідний пункт (рубіж) призначається для своєчасного початку висування підрозділів з вихідного району. Видалення його від вихідного району повинне забезпечувати витягування колони військ із засобами посилення й початок руху із заданою швидкістю. Це видалення може бути від 5-10км до 50км залежно від угруповання військ, що готує наступ. Пункт (рубіж) розгортання в ротні колони призначений для початку розгортання батальйону в ротні колони. Видалення його від переднього краю оборони противника повинне виключати поразка танків, БМП (БТР) вогнем ПТУР, танків і гармат противника, виділюваних для стрілянини прямим наведенням і може бути в межах 4-6км.

Пункт (рубіж) розгортання у взводні колони призначається по можливості за складками місцевості в 2-3км від переднього краю оборони противника. З виходом танків, БМП на цей рубіж повинне виключатися їхня поразка вогнем ПТУР ближньої дії, гармат БМП і іншої зброї піхоти.

Рубіж переходу в атаку вибирається таким чином, щоб висування до нього рот першого ешелону відбувалося потай. Видалення рубежу повинне забезпечити ведення дійсного вогню з основних видів зброї атакуючих підрозділів і дозволяти їм безперервне з максимальною швидкістю досягти переднього краю оборони противника в зазначений час "Ч". Видалення рубежу переходу в атаку до 600м.

Рубіж спішування механізованих підрозділів призначається якнайближче до переднього краю оборони противника, звичайно в місцях, укритих від вогню його кулеметів і протитанкових засобів ближнього бою. Видалення рубежу спішування від переднього краю оборони противника становить 300-400м.

Рубіж безпечного видалення визначається таким чином, щоб виключити поразка підрозділів, що висуваються, вогнем своєї авіації й артилерії в період вогневої підготовки атаки, що ведеться по позиціям противника на передньому краї.

Наступ на противника, який наступає, ведеться шляхом зустрічного бою, а на того, що відходить – шляхом його переслідування.

Зустрічний бій – вид бойових дій військ, при якому обидві сторони прагнуть вирішити поставлені завдання наступом. Зустрічний бій може виникнути на будь-якому етапі війни в результаті зіткнення військ, що одночасно перейшли в наступ, у ході розвитку наступу при відбитті контратак або контрударів противника, а також в обороні при висуванні других ешелонів і резервів для

боротьби із противником, що прорвався. Зустрічний бій характеризується звичайно швидким зближенням сторін, недостатньою ясністю обстановки, частими й різкими її змінами, швидкоплинністю бойових дій, крайньою обмеженістю часу на їхню організацію, вступом військ у бій з ходу, наявністю відкритих флангів і можливостей для маневру. Найбільш характерними способами дій військ у зустрічному бої є нанесення по противнику попереджальних вогневих ударів, застосування передових загонів і повітряних десантів, швидке уведення в бій головних сил і нанесення ними ударів по флангах і тилу головного угруповання противника з метою її розсічення й розгрому в короткий термін. Якщо за умовами обстановки одна зі сторін відмовиться від подальшого наступу, зустрічний бій переростає в інші види бойових дій – в оборону для однієї сторони й наступу на противника, що обороняється, для іншої або у відхід і переслідування. Зустрічний бій частин та підрозділів може перерости в зустрічний бій, що ведеться оперативними об'єднаннями й характеризується тими ж рисами, що й зустрічний бій.

Розвиток успіху й переслідування є такими етапами ведення наступальних дій, які здійснюються з метою завершити знищення вогневих засобів і живої сили противника, порушити систему його тилового забезпечення, захопити ключові ділянки місцевості й досягти високого темпу наступу.

Наступ ведеться з повним напруженням сил, у високому темпі, безперервно в день і в ночі, у будь-яку погоду, при тісній взаємодії підрозділів усіх родів військ і спеціальних військ. Підрозділи повинні вміло використовувати місцевість для маневру з метою швидкого виходу на фланги й у тил противника, проведення рішучих атак, розчленування його бойового порядку й знищення по частинах. Розгром противника, який протистоїть, та оволодіння важливими районами (рубежами, об'єктами) досягаються вмілим застосуванням усіх засобів ураження, швидким використанням результатів ударів авіації та вогню артилерії, своєчасним нарощуванням зусиль у глибину, широким застосуванням оточення, обходів і проведенням атак у фланг і в тил противникові.

При всьому різноманітті сил і засобів, що беруть участь у сучасному загальновійськовому бою, провідна роль у ньому належить загальновійськовим основним тактичним й тактичним підрозділам сухопутних військ. Загальновійськові тактичні підрозділи сухопутних військ призначаються для виконання тактичних завдань як самостійно, так і у взаємодії з підрозділами інших родів військ, підрозділами забезпечення, тилу й спеціальних військ, підрозділами інших збройних формувань держави.

Тактичні підрозділи сухопутних військ можуть бути додані іншим збройним формуванням держави під час вирішення ними спеціальних завдань згідно діючого законодавства.

Основними загальновійськовими тактичними підрозділами Сухопутних військ України є механізовані і танкові батальйони, а механізована і танкова роти – тактичними підрозділами. Однак, найбільш повна реалізація основних принципів сучасного загальновійськового бою на тактичному рівні досягається шляхом застосування загальновійськових підрозділів, зведених у батальйонні

(ротні) тактичні групи, які з найбільшою ефективністю можуть використовувати бойові можливості сучасних систем зброї у всіх видах бою, а також на марші.

Батальйонна тактична група призначена для проведення розвідувально-пошукових, рейдових, блокувальних, штурмових дій, обходів противника, охорони важливих об'єктів і комунікацій, супроводження колон. Створюється, як правило, у складі механізованого (танкового) батальйону, посиленого танковою (механізованою) ротою, артилерійським дивізіоном (батареєю), інженерно-саперною ротою (взводом), розвідувальним взводом та іншими підрозділами.

Ротна тактична група в складі механізованої (танкової) роти, посиленої механізованим (танковим) взводом, артилерійським (мінометним) взводом, інженерно-саперним відділенням та іншими підрозділами, може вирішувати такі самі завдання, що й батальйонна тактична група.

Механізований (танковий) батальйон (рота) чи батальйонна (ротна) тактична група в основних видах бою, як правило, застосовуються для виконання таких завдань:

в обороні – утримання важливих районів, рубежів і позицій, відбиття наступу противника й завдання ураження його військам, які наступають;

у наступі – прорив оборони противника, розгром (знищення) підрозділів, що обороняються, захоплення важливих районів, рубежів і об'єктів, форсування водних перешкод, переслідування противника, який відходить, ведення зустрічних боїв, здійснення рейдових дій.

Механізований й танковий батальйони (ротні), крім того, як елемент бойового порядку бригади, можуть призначатися для дій у *маневрній* та *ударно-вогневій* групі, *винищувальному протидиверсійному* загоні (групі), а механізований батальйон (рота) в – *тактичному повітряному десанті*.

Маневрова група призначена для самостійного вирішення завдань, які раптово виникають. Створюється, як правило, у складі механізованого (танкового) батальйону (роти), підсиленого танковими, розвідувальними підрозділами.

Ударно-вогнева група призначена для дій у складі рейдових, обхідних, штурмових і блокувальних загонів, сторожових застав. Створюється, як правило, у складі механізованої (танкової) роти, підсиленої артилерійськими, протитанковими та розвідувальними підрозділами.

Винищувальний протидиверсійний загін (група) призначений для боротьби з аеромобільними, диверсійно-розвідувальними та терористичними групами противника під час проведення спеціальної операції та стабілізаційних дій. Створюється, як правило, у складі механізованої (аеромобільної) роти (взводу), підсиленої підрозділами бойових (транспортно-бойових) вертольотів, гранатометними, розвідувальними підрозділами.

Механізований батальйон (рота) у *тактичному повітряному десанті* призначається для захоплення й утримання до підходу своїх військ важливих рубежів (об'єктів), для нанесення ударів у фланг і в тил противникові, що висувається, знищення (виводу з ладу) засобів ядерного й хімічного нападу, наземних елементів розвідувально-ударних комплексів і пунктів управління, захоплення гідропоруджень, мостів, переправних засобів, ділянок, зручних для

форсування й переправи частин (підрозділів), перевалів, гірських проходів (долин) і виконання інших завдань. Тактичний повітряний десант може застосовуватися в обороні й наступі. Бойові дії тактичного повітряного десанту в тилу противника підтримуються силами й засобами командира, за рішенням якого він застосовується. Вони відрізняються високої маневреністю и стрімкістю, як правило, без застосування важкого озброєння й техніки. Однак підрозділи, які призначені для дій в тактичному повітряному десанті можуть підсилюватися артилерійськими, зенітними, розвідувальними підрозділами, а також підрозділами інженерних і хімічних військ.

Батальйони які діють на приморському напрямку можуть підтримуватись підрозділами Військово-Морських Сил.

Застосування механізованого (танкового) батальйону (роти), виділеного в оперативне підпорядкування іншим військовим формуванням, здійснюється виключно в межах їх бойового призначення.

Складовими елементами тактичних загальновійськових підрозділів механізованих та танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України є механізовані, танкові і гранатометні взводи. Вони призначаються для виконання завдань самостійно або у взаємодії з підрозділами інших родів військ.

Механізований (танковий) взвод під час виконання бойового завдання діє в розвідці, штурмовій групі, засідці, бойовій охороні, у складі тактичного повітряного (морського) десанту. Під час пересування вони діють у похідній охороні, а під час розташування на місці – у сторожовій охороні. Механізований (танковий) взвод виконують завдання як правило, у складі роти але самостійне, й (або) підсилюватися (підтримуватися) підрозділами інших родів військ й призначені:

в оборонному бою – для стійкого утримання зайнятих районів місцевості, рубежів і позицій, відбиття наступу противника й завдання ураження його підрозділам, що наступають, знищення противника, який вклинився;

у наступальному бою – для захоплення важливих ділянок місцевості рубежів і об'єктів, знищення противника, який обороняється, форсування водних перешкод і переслідування противника, який відходить.

Підсилюючи (додані) підрозділи підпорядковуються командирів взводу й виконують поставлені їм завдання.

Підтримуючі підрозділи підпорядковуються старшому начальникові, але діють в інтересах бойового завдання взводу.

Механізовані батальйони та роти, залежно від обстановки діють у похідному, передбойовому й бойовому порядках, а танкові – у похідному та бойовому порядках.

Похідний порядок батальйону (роти) – шиккування підрозділів для пересування в колонах на значні відстані в умовах відсутності загрози зіткнення з противником. Похідний порядок винний забезпечувати високу швидкість рухові, охорону підрозділів під година рухові, швидко розгортання в передбойовий та бойовий порядки, найменшу уразливість від ударів усіма видами зброї противника, підтримання стійкого управління підрозділами.

Передбойовий порядок батальйону (роти) – шиккування підрозділів для пересування в колонах, які рознесені по фронті та вглибину в умовах вірогідної загрози зіткнення з противником. Він винний забезпечувати швидке розгортання в бойовий порядок; високі темпи просування з подоланням бар'єрних рубежів, загороджень, зон зараження, районів руйнувань, пожеж і затоплень; найменшу уразливість від ударів усіма видами зброї противника, підтримання стійкого управління підрозділами. Пересування взводу в передбойовому порядку може здійснюватись у колонах відділень які рознесені по фронті та в глибину, у пішому порядку або на бойових машинах.

Бойовий порядок батальйону, роти та взводу – шиккування підрозділів для ведення бою. Він винний відповідати поставленому завданню, замислу бою та забезпечувати успішне ведення бою як із застосуванням звичайної зброї, так і в умовах застосування противником зброї масового та інших засобів ураження, найбільш повне використання бойових можливостей підрозділів, своєчасне зосередження зусиль на вибраному напрямку (у районі) дій; надійне ураження противника на всю глибину його бойового порядку; швидке використання результатів вогневого враження і вигідних умов місцевості, нарощування зусиль у ході бою й здійснення маневру, можливість відбиття ударів противника з повітря, знищення його повітряних десантів і диверсійно-розвідувальних груп, найменшу уразливість підрозділів від ударів усіх видів зброї, підтримку безперервної взаємодії й зручність управління підрозділами. Механізований взвод може діяти в пішому порядку (взимку – на лижах), на бойових машинах і десантом на танках. Бойовий порядок батальйону (роти) може включати такі елементи:

підрозділи першого ешелону, підрозділи другого ешелону, резерв (у роті – другий ешелон або резерв створюється тільки в обороні);

вогневі засоби й підрозділи підсилення, які залишаються в безпосередньому підпорядкуванні командира батальйону або роти. До підрозділів підсилення відносяться підрозділи артилерії, протиповітряної оборони, протитанкові, гранатометні підрозділи та ін.

Залежно від завдання, яке виконується, характеру місцевості та інших умов обстановки в бойовий порядок механізованого взводу можуть входити група управління й вогневої підтримки, маневрена група, групи розгородження (підриву) і захоплення.

Група управління й вогневої підтримки створюється для управління відділеннями (маневреною групою) та вогнем під час бою та їх підтримки. Як правило, у складі групи управління та вогневої підтримки: командир взводу, кулеметний розрахунок, снайпер, зв'язківець і спостерігач. Крім того, до її складу включаються додані вогневі засоби.

Маневрена група взводу створюється для знищення (захоплення) противника шляхом зближення з їм у взаємодії з групою вогневої підтримки і зайняттям вигідного положення, використовуючи при цьому складки місцевості (місцеві предмети).

З метою більшої самостійності під час ведення загальновійськового бою механізованим і танковим батальйонам (ротам) можуть бути додані або виділені для підтримки підрозділи інших родів військ і забезпечення.

Додані підрозділи це такі, які надходять у тимчасове підпорядкування командирів частин та підрозділів для їх підсилення на годину вирішення бойових завдань й цілком підпорядковуються загальновійськовому командирові й виконують поставлені їм завдання.

Підтримуючі підрозділи залишаються в підпорядкуванні старшого командира (начальника) та виконують поставлені їм завдання, а також завдання, які поставлені командиром підрозділу, що підтримується в межах виділеного ресурсу сил.

Механізованому (танковому) батальйону чи роті може бути додане танкові (механізовані) підрозділи, артилерійський дивізіон або батарея, підрозділ протитанкових засобів, підрозділ протиповітряної оборони, підрозділи (засоби) радіоелектронної боротьби, а також підрозділи інженерних військ і військ радіаційного, хімічного й біологічного захисту.

Батальйони які діють на приморському напрямку можуть підтримуватись підрозділами Військово-Морських Сил.

Механізованому взводу можуть додаватися гранатометний, мінометний, протитанковий, а іноді й підрозділи протиповітряної оборони, інженерно-саперні підрозділи, хіміки-розвідники і танк, а танковому взводу, крім того, – механізований підрозділ.

Гранатометний підрозділ призначений для ураження живої сили й вогневих засобів противника розташованих відкрито й за укриттями. Стрільба з гранатометів ведеться прямою наводкою з відкритої вогневої позиції, звідки видне ціль або ділянка місцевості, на якій очікується поява противника. Окремі вогневі завдання можуть виконуватися стрільбою із закритої або з напівзакритої вогневої позиції, як правило, навісною траєкторією.

Мінометний й протитанковий підрозділи є потужним засобом вогневого ураження противника.

Мінометний взвод призначений для ураження вогневих засобів, живої сили, радіоелектронних засобів, руйнування фортифікаційних споруд противника перед фронтом дій своїх військ і виконання інших завдань (освітлення, задимлення тощо).

Протитанковий взвод (відділення, розрахунок) призначений для ураження танків і інших броньованих машин, а також для знищення живої сили й вогневих засобів противника, які розміщені в укриттях, спорудах і бойових машинах.

Підрозділи протиповітряної оборони призначені для своєчасного виявлення засобів повітряного нападу та оповіщення про них; прикриття від ударів з повітря загальновійськових підрозділів шляхом знищення літаків, вертольотів, крилатих ракет, безпілотних літальних апаратів та інших засобів ураження в повітрі; боротьби з повітряними десантами та аеромобільними військами противника в польоті.

Інженерно-саперний (інженерний) підрозділ призначено для ведення інженерної розвідки противника й місцевості, улаштування та утримання мінно-вибухових й невибухових загороджень, пророблення проходів у загородженнях противника й фортифікаційного обладнання позицій.

Танковий підрозділ (танк) виконує завдання вогневої підтримки механізованих підрозділів, а в настанні, крім того, проробляє проходи в інженерних загородах

Під час виконання поставлених бойових завдань механізований взвод (відділення), знищує противника вогнем зі зброї БМП (БТР), автоматів, кулеметів, снайперських гвинтівок, гранатометів і застосуванням ручних гранат, а в рукопашному бою – багнетом, прикладом і саперною лопаткою. Танковий взвод (екіпаж танка) – вогнем з гармати, кулеметів, а під час дій поза танками – з автоматів і ручними гранатами.

Стрілецька зброя як і раніше залишається масовою зброєю особового складу механізованих підрозділів і має широке застосування в ближньому бої. Стрілецька зброя сучасних армій повністю є автоматизованою, має порівняно високий ступінь уніфікації (єдиний патрон для різних видів зброї), високими маневреними якостями, відносно простою конструкцією, простотою й доступністю в експлуатації, надійністю й безвідмовністю в роботі, зручністю при стрілянні на ходу, а також з бойової машини піхоти (бронетранспортера), універсальністю. Автомати й кулемети застосовуються для знищення живої сили й вогневих засобів противника та для ураження повітряних цілей на малих висотах.

Снайперська гвинтівка застосовується для знищення важливих поодиноких цілей (офіцерів, спостерігачів, снайперів, обслуги вогневих засобів) противника.

Протитанкові ракетні комплекси, протитанкові гранатомети й реактивні протитанкові гранати застосовуються для знищення танків і інших броньованих машин, а інші гранатомети й ручні гранати – для ураження живої сили й вогневих засобів противника, розташованих поза укриттями, у відкритих окопах, траншеях і за укриттями (у лощинах, ярах і на зворотних схилах висот).

Людські маси, що беруть участь у збройній боротьбі – рядові воїни й командний склад, є безпосередніми творцями й носіями військового мистецтва. Вони зі зброєю в руках ведуть збройну боротьбу, і від їхніх бойових якостей і політичної свідомості, обумовлених суспільним і державним ладом, багато в чому залежать способи й форми боротьби.

Особлива роль у розвитку й удосконалюванні способів бойових дій військ належить командним кадрам. Командир – головний організатор бою, він ураховує й використовує в конкретних умовах обстановки всі фактори, що впливають на його організацію й ведення. Тому розум, знання, воля, здатності й військовий талант командира, вміння узагальнювати досвід військ є важливими факторами, що визначають розвиток військового мистецтва.

Вплив засобів збройної боротьби (озброєння й техніки) на розвиток тактики, способів ведення загальновійськового бою позначається, як відомо, не саме по собі, а через людей, що застосовують зброю й бойову техніку на полях боїв.

Основним засобом вогневого ураження противника є артилерійські підрозділи (штатні, додані або підтримуючі), які мають велику міць і влучністю вогню, високою швидкістю приготування до виконання завдання, здатністю до широкого маневру й швидкого зосередження вогню по найважливіших об'єктах. Вони призначені для ураження засобів ядерного нападу, елементів систем

управління, наземних елементів розвідувально-ударних комплексів й інших систем високоточної зброї, а також артилерії, танків та бойових машин противника, його протитанкових та інших вогневих засобів, живої сили. Артилерійським увігнемо знищуються угруповання авіації в місцях її базування, вертольотів на майданчиках підскоку, засобів і об'єктів протиповітряної оборони, радіоелектронних засобів, тилових і інших важливих об'єктів противника на всю глибину його оперативної побудови, зруйнування фортифікаційних споруд. Артилерія, крім того, застосовується для дистанційного мінування й розповсюдження агітаційного матеріалу, світлового забезпечення, постановки аерозольних (димових) завіс і виконання інших завдань.

На приморських напрямках артилерія знищує бойові та транспортні кораблі противника.

До артилерії ставляться ствольна артилерія (самохідна й на механічній тязі), реактивні системи залпового вогню (РСЗО) і міномети.

На озброєнні Сухопутних військ є частини та підрозділи гаубичної, гарматної, реактивної, протитанкової артилерії, мінометних підрозділів та підрозділів протитанкових керованих комплексів, артилерійської розвідки, управління й забезпечення.

Артилерійські підрозділи, які додані або підтримують батальйон (роту) під час вогневого ураження противника, можуть самостійно застосовувати такі види вогню:

вогень по окремій цілі – вогень батареї або окремими гарматами, що ведеться самостійно із закритої вогневої позиції або прямим наведенням. Стрільба із закритої вогневої позиції – ведення артилерійського вогню по цілям, які не перебувають у прямої видимості. Стрільба прямим наведенням – ведення вогню з артилерійської гармати, коли його навідник самостійно спостерігає результати стрільби й відповідно до них коректує наведення гармати;

зосереджений вогень – вогень декількох артилерійських батарей (дивізіонів), що ведеться по одній цілі (по групі цілей) або по частині бойового порядку противника. Зосередженим вогнем завдяки його високій щільності досягається більше швидке знищення або придушення живої сили й вогневих засобів противника;

послідовне зосередження вогню – метод артилерійської підтримки атаки, при якому вогень, що зосереджується по опорних пунктах противника й іншим його цілям перед фронтом і на флангах атакуючих військ, послідовно переноситься в глибину. Послідовне зосередження вогню може бути одинарним і подвійним (одночасно ведеться по двох рубежах). Перенос вогню на черговий рубіж здійснюється по сигналам командира механізованого (танкового) батальйону;

вогневий вал – суцільна вогнева завіса на одному (одинарний вогневий вал) або одночасно на двох (подвійний вогневий вал) рубежах перед фронтом своїх атакуючих військ, яка послідовно переноситься в міру їхнього просування;

масований вогень – зосередження вогню всієї або більшої частини артилерії з метою надійного ураження угруповання військ або іншого об'єкта противника за короткий термін. Для масування вогню широко використовується маневр вогнем;

загороджувальний вогонь – вид артилерійського вогню, застосовуваний раптово для відбиття атак і контратак піхоти й танків противника на заздалегідь намічені й, як правило, пристріляних рубежах (ділянках). По напрямку щодо фронту своїх підрозділів загороджувальний вогонь ділиться на фронтальний і фланговий. Видалення найближчої границі загороджувального вогню від своїх підрозділів, що перебувають поза вкриттями, гарантує безпеку своїх військ. Глибина ділянок загороджувального вогню досягає звичайно 150–200м. При виході противника з ділянки загороджувального вогню вогонь переноситься на наступний рубіж. Підрозділяється на:

одинарний нерухомий загороджувальний вогонь – застосовується з метою відбиття атак і контратак піхоти й танків противника. Полягає в створенні вогневої завіси великої щільності на попередньо намічених, спостережуваних зі спостережного пункту рубежах. Підготовляється завчасно, відкривається по встановленому сигналу й ведеться артилерійською батареєю або дивізіоном на одній установці прицілу протягом заздалегідь визначеного певного часу з наміченим режимом вогню;

одинарний рухомий загороджувальний вогонь – застосовується звичайно в обороні з метою відбиття наступу піхоти й танків противника. Полягає в створенні вогневої завіси великої щільності на декількох, як правило, спостережуваних рубежах, розташованих на найважливіших напрямках руху противника. Відстань між рубежами 400–600м і більше. Видалення найближчого рубежу рухомого загороджувального вогню від своїх військ 200–400м., а для реактивної артилерії не менш 1000м. Ширина ділянки рухомого загороджувального вогню призначається з розрахунку 50м на гармату (міномет). Вогонь відкривається в момент підходу головних танків противника до наміченого рубежу й ведеться до виходу основної маси танків із зони розривів снарядів, після чого переноситься на наступний рубіж.

Поважним виглядом артилерійського озброєння сучасних армій є міномети. Вони вважаються найбільш ефективним засобом підтримки піхоти в ближньому бої. У порівнянні з іншими артилерійськими системами, міномети мають ряд переваг. Вони прості в експлуатації, мають круту траєкторію стрільби, порівняно невелику масу й дозволяють застосовувати фугасні міни з великою відносною масою розривного заряду (важливо для руйнування міцних польових споруджень), а також забезпечують більшу площу поразки при стрільбі осколковими й осколково-фугасними мінами.

Таким чином, вогневі можливості сучасної артилерії, оснащеної якісно новими артилерійськими, мінометними системами й реактивними системами залпового вогню, дозволяють у більше короткий термін і на більшу глибину вирішувати вогневі завдання в сучасному загальновійськовому бої, що надає йому все більшу динамічність і швидкоплинність, збільшує глибину одночасної вогневої поразки противника, підвищує значення далекого вогневого бою.

Танкові підрозділи, як засіб збройної боротьби, призначені для рішення широкого діапазону завдань, що ставляться у сучасному бою. Маючи потужне озброєння, надійний захист і високу рухливість, вони здатні вогнем з ходу, з коротких зупинок або з місця знищувати танки й інші броньовані цілі, живу силу

противника, руйнувати його оборонні споруди, боротися з повітряними цілями на гранично малих висотах, а також вирішувати інші завдання.

У сучасних арміях танкові війська становлять основну ударну силу сухопутних військ. Вони здатні найбільше повно використовувати результати вогневих ударів і в короткий термін досягати кінцевих цілей бою й операції. Бойові можливості танкових з'єднань, частин і підрозділів дозволяють їм вести активні наступальні дії в день і в ночі в значному відриві від інших військ, громити противника в зустрічному бою, з ходу переборювати великі зони радіоактивного зараження й водні перешкоди. Танкові війська здатні також швидко створювати міцну оборону й успішно протистояти наступу переважаючих сил противника.

З удосконалюванням засобів збройної боротьби роль піхотинця на поле бою продовжує зростати. Бойові машини піхоти й бронетранспортери значно підвищили маневреність, ударну силу, вогневу міць і захищеність піхоти. Сучасні БМП (БТР) мають надійний броньовий захист від вогню стрілецької зброї й осколків снарядів, високу прохідність і швидкість руху, вони транспортабельні й здатні переборювати водні перешкоди, мають потужне озброєння. Високі тактико-технічні характеристики БМП (БТР) і їхнє масове впровадження у війська дозволяють механізованим підрозділам швидко використовувати вогневих ударів, вести бій самостійно або в тісній взаємодії з танками, надаючи їм ефективну допомогу в боротьбі із протитанковими засобами, артилерією й БМП противника, широко застосовувати маневр на поле бою, з ходу переборювати водні перешкоди й заражені ділянки місцевості.

У сучасних арміях велика увага приділяється боротьбі з танками й іншими броньованими цілями противника й, тому, війська насичені протитанковими засобами, укомплектовані протитанковими підрозділами. Протитанкові підрозділи Сухопутних військ України оснащені засобами боротьби з танками, які підрозділяються на кероване (відоме як протитанкові керовані ракети – ПТУР) або некероване, а також на переносні або установлені на бойових машинах системи. Протитанкові підрозділи оснащуються новими портативними протитанковими гранатометами, що володіють меншою масою, більше високою точністю стрільби й збільшеними дальністю й бронепроникливістю. Вони не розташовуються на статичних, оборонних позиціях, а займаються звичайно “полюванням” за ворожими танками. Цей активний підхід дає їм можливість перевершувати ворожі танки в маневруванні й використовувати перевагу елемента раптовості.

Протиповітряна оборона сухопутних військ організується з метою завдати поразки засобам повітряного нападу противника, відбити удари його авіації й ракет по військах і тилових об'єктах, а також заборонити ведення повітряної розвідки. Протиповітряна оборона сухопутних військ являє собою комплекс бойових дій різних сил і засобів, що є на озброєнні частин і підрозділів сухопутних військ. Підрозділи протиповітряної оборони сухопутних військ призначені для прикриття тактичних підрозділів від ударів повітряного противника у всіх видах бойових дій, а також під час їх перегрупування (пересування) та розташування на місці. На озброєнні Військ ПВО перебувають

ефективні зенітні ракетні й зенітні артилерійські системи й комплекси, які характеризуються високою скорострільністю, живучістю, маневреністю, здатністю діяти в будь-яких умовах сучасного загальновійськового бою.

В окремих випадках підрозділи протиповітряної оборони можуть залучатися для боротьби з наземним і надводним противником.

Підрозділи армійської авіації є багатоцільовим й високо маневреним родом Сухопутних військ та одним з основних засобів вогневого ураження противника в бої. Армійська авіація застосовується для авіаційної підтримки військ шляхом знищення наземних, головним чином рухливих, об'єктів на передньому краї й у тактичній глибині, десантування повітряних десантів, постановки мінних загороджень із повітря, ведення повітряної розвідки, радіоелектронної боротьби, корегування вогню артилерії, евакуації поранених і хворих та вирішення інших бойових завдань. Армійська авіація підвищує повітряну мобільність загальновійськових з'єднань і частин, їхньої можливості по здійсненню маневру на поле бою й поза ним, швидкому використанню результатів глибоких вогневих ударів, створює можливість для більше тісної взаємодії авіації із загальновійськовими з'єднаннями й частинами; збільшується просторовий розмах загальновійськового бою.

Парк армійської авіації включає вертольоти вогневої підтримки й багатоцільові вертольоти, транспортно-десантні й розвідувальні вертольоти, вертольоти спеціального призначення (зв'язку, РЭБ і ін.).

Основу парку бойових вертольотів становлять вертольоти вогневий підтримки – ефективний засіб боротьби з танками противника й поразки інших наземних об'єктів. Вони призначаються для боротьби із броньованими цілями противника, знищення засобів ядерного нападу, польової артилерії, придушення засобів військової ПВО в тактичній глибині, порушення системи управління й постачання. Крім того, вертольоти вогневої підтримки можуть застосовуватися й для безпосередньої підтримки своїх військ шляхом нанесення ударів по живій силі й вогневим точкам противника, супроводу транспортно-десантних вертольотів і забезпечення висадження десантів або вивантаження озброєння й бойової техніки, ведення розвідки по виявленню важливих цілей противника на поле бою в інтересах сухопутних військ, визначення результатів нанесення ударів по опорних пунктах у тактичній глибині, знищення вертольотів противника в повітрі й рішення інших бойових завдань.

Багатоцільові вертольоти використовуються для підтримки наземних військ, висадження десантів, а також розвідувальних груп у тил противника.

Транспортно-десантні вертольоти призначаються для транспортування й десантування військ, перевезення зброї й військової техніки, предметів матеріально-технічного забезпечення й евакуації поранених.

Масове застосування вертольотів надає сухопутним військам високу тактичну мобільність. Тому кількість армійської авіації постійно зростає.

Таким чином, літаки й вертольоти істотно підвищують вогневу міць і мобільність військ, а також дають можливість застосування різних способів вогневої поразки противника й нових способів ведення бою з використанням третього виміру – повітряного простору – для охоплення противника по повітрю.

Розвідувальні підрозділи призначені для добування відомостей про противника та місцевість, а також для виконання спеціальних завдань. До них належать підрозділи військової, радіоелектронної, артилерійської, інженерної, радіаційної, хімічної, біологічної розвідки.

Інженерні підрозділи призначені для вирішення завдань інженерного забезпечення бою, а також для завдання втрат противникові застосуванням інженерних боєприпасів.

Підрозділи військ радіаційного, хімічного, біологічного захисту призначені для вирішення завдань радіаційного, хімічного, біологічного захисту військ. До них належать підрозділи радіаційного, хімічного, біологічного захисту, РХБ розвідки, димові підрозділи.

Підрозділи зв'язку призначені для розгортання й експлуатації вузлів зв'язку, систем і засобів автоматизації, проведення організаційних і технічних заходів щодо забезпечення безпеки зв'язку на пунктах управління та забезпечення управління військами у всіх видах їх бойової діяльності.

Істотний вплив на характер сучасного загальновійськового бою, робить радіоелектронна боротьба, у якій беруть участь спеціальні сили й засоби радіоелектронного придушення. Вони оснащені станціями придушення радіо - і радіорелейного зв'язку сухопутних військ, радіозв'язку тактичної авіації й ближньої радіонавігації, бортових РЛС авіації, а також станціями підриву радіо-підричників і засобами оптико-електронного придушення.

Сучасні засоби радіоелектронного придушення шляхом придушення радіоелектронної розвідки й систем зв'язку противника забезпечують скритність підготовки й раптовість початку бойових дій, зменшують ефективність використання супротивником засобів поразки, утрудняють йому маневр силами, засобами й вогнем. Засліплюючи операторів керування, прицілювання й наведення протитанкової зброї противника, придушуючи системи наведення, авіаційні й ракетні прилади, лазерні засоби розвідки й наведення ракет (бомб), телевізійні й інші засоби керування й наведення, засобу радіоелектронного придушення сприяють істотному зниженню втрат у техніки й особовому складі. Тому підрозділи радіоелектронної боротьби призначені для радіоелектронного придушення радіоелектронних засобів, коротко- і ультракороткохвильових ліній зв'язку тактичної та оперативного-тактичної ланок управління противника, прикриття підрозділів і об'єктів своїх військ від ураження боєприпасами з радіо-підрижниками.

Безперебійне технічне й тилове забезпечення є однією з основних умов успішного ведення бою батальйоном (ротою). Матеріально-технічне забезпечення військ – це комплекс заходів, здійснюваних з метою забезпечення військ (сил) військовою технікою, боєприпасами, військово-технічним майном, підвищення ефективності й експлуатаційної надійності військової техніки, швидкого її відновлення при ушкодженнях.

Підрозділи матеріально-технічного забезпечення за належністю та обсягом завдань, які виконуються, поділяються на бригадні, батальйонні й ротні.

До підрозділів матеріально-технічного забезпечення батальйону належать підрозділи технічного й тилового забезпечення.

Підрозділи технічного забезпечення батальйону (ремонтний взвод, відділення технічного обслуговування) призначені для зберігання й підготовки до бойового застосування (використання за призначенням) озброєння та військової техніки; технічної розвідки, евакуації, потокового ремонту й повернення до ладу пошкоджених (несправних) зразків озброєння та військової техніки, а також надання кваліфікованої допомоги екіпажам (обслугам), механікам-водіям (водіям) у проведенні комплексного технічного обслуговування техніки.

У бою в батальйоні розгортаються пункт технічного спостереження, ремонтно-евакуаційна (ремонтна) група, пункт бойового постачання, пункт заправлення й продовольчий пункт; у роті – пункт технічного спостереження, а в обороні, крім той, пункт бойового постачання.

Підрозділ тилового забезпечення батальйону (рота (взвод) озброєння, військової техніки) призначений для забезпечення підрозділів батальйону ракетами, боєприпасами, палево-мастильним та речовим майном, продовольством та іншими необхідними матеріально-технічними засобами, а також забезпечення особового складу гарячою їжею.

У ході бою (бойових дій) у батальйоні розгортаються: пункт бойового постачання, пункт заправлення, продовольчий пункт, у роті під час ведення бойових дій – пункт бойового постачання

Підрозділ медичного забезпечення призначений для розшуку, вивезення (винесення) з поля бою поранених або надання пораненим і хворим першої медичної допомоги та підготовки їх до подальшої евакуації. Під година бою в батальйоні (роті) розгортається медичний пункт (пост).

3. Підготовка сучасного загальновійськового бою

Підготовка бою починається з одержанням бойового завдання від старшого командира й включає: організацію бою (дій); підготовку штабу батальйону та підрозділів до виконання поставленого завдання; підготовку району бойових дій, зайняття вказаного району, проведення морально-психологічного забезпечення, практичну роботу командирів та їх заступників у підрозділах (з метою контролю та надання допомоги) та інші заходів.

Роботу щодо організації бою (дій) командир розпочинає з отриманням бойового розпорядження (попереднього бойового розпорядження) або бойового наказу (цим визначається який обирається метод роботи – послідовний чи паралельний).

У бойовому розпорядженні (попередньому бойовому розпорядженні) командир, як правило, отримує: короткі висновки з оцінювання противника (відомості про противника); об'єкти, які уражаються в інтересах виконання бойового завдання засобами старшого командира; бойове завдання зі ступенем деталізації, який відповідає прийнятому рішення, на час віддання попереднього бойового розпорядження; час готовності й основні заходи щодо підготовки до бою (дій); час й способи доведення завдань. У разі необхідності в бойовому розпорядженні можуть вказуватися завдання сусідів та інші дані.

У бойовому наказі командир отримує данні про противника, бойове завдання підрозділу, відомості про завдання сусідів й підрозділів що підтримують та

взаємодіють, витрату боєприпасів, час готовності до виконання бойових завдань, порядок організації управління та взаємодії, інші дані.

Метод паралельної роботи застосовується в разі обмежених строків підготовки бою. З отриманням попереднього бойового розпорядження командир: усвідомлює завдання; проводить розрахунок часу; орієнтує своїх заступників і командирів підрозділів щодо отриманого завдання; віддає вказівки щодо підготовки необхідних для прийняття рішення даних і розрахунків, підготовки підрозділів до виконання бойового завдання, про час й порядок організації взаємодії й роботи на місцевості; уточнює питання організації управління, розвідки, взаємодії та всебічного забезпечення; оцінює обстановку; визначає замисел і доповідає його старшому командирові. Після затвердження замислу – віддає попереднє бойове розпорядження своїм заступникам і командирам підрозділів.

Метод послідовної роботи застосовується, якщо є час на підготовку бої, та здійснюється на основі бойового наказу або бойового розпорядження. З отриманням бойового наказу або бойового розпорядження, командир діє в той же послідовності що і при використанні паралельного методу, але після оцінки обстановки приймає рішення та доповідає його старшому командирові, віддає бойовий наказ. Вже після затвердження рішення проводить рекогносцировку, у ході якої уточнює завдання підрозділам; організує взаємодію й дає вказівки з організації управління та всебічного забезпечення бою (дій).

Після постановки завдань командир здійснює контроль підготовки підрозділів до бою (дій), оказує необхідну допомогу і у встановлену час доповідає командирові бригади (полку, батальйону) про готовність підрозділу до виконання поставленого завдання.

Залежно від обстановки й наявності часу, командир батальйону (роти) до послідовності організації бою (дій) має ставитися творчо. У всіх випадках свою роботу він винний проводити так, щоб забезпечити безперервне управління підрозділами, своєчасне прийняття й затвердження рішення, вчасну постановку завдань і надання більшої частини часу уваги підпорядкованим підрозділам на їх підготовку до виконання завдання.

Організація бою (дій) полягає в: усвідомленні завдання, оцінюванні обстановки та прийнятті рішення; постановці бойових завдань підрозділам; організації взаємодії, управління та всебічного забезпечення бою (дій). У результаті організації бою (дій) детально розробляються послідовність, терміни та способи дій усіх сил і засобів, що відображаються у відповідних бойових та інших документах.

Усвідомлення завдання проводиться з метою визначення вихідних даних для підготовки бою (дій).

Під час усвідомлення отриманого завдання командир винний зрозуміти мету майбутніх дій, замисел старшого командира (особливо способи розгрому противника), завдання, місце свого підрозділу в загальному бойовому порядку та його роль у бою (діях), витрати основних видів боєприпасів, завдання сусідів і порядок організації взаємодії з ними, а також час готовності до виконання завдання. За результатами усвідомлення завдання командир винний зробити

висновки щодо організації бою (дій) і в інтересах його замислу. Завдання підрозділу (частини), завдання сусідів і розмежувальні лінії з ними; завдання, які вирішуються засобами старшого начальника, та інші необхідні дані наносяться на карту.

Оцінювання обстановки полягає у вивченні й аналізі факторів і умов, які впливають на якість виконання отриманого завдання. Оцінювання обстановки включає оцінювання противника, своїх військ, району бойових дій (місцевості), сусідів, стану погоди, пори року, часу доби та інших факторів, які впливають на виконання бойового завдання. За кожним елементом оцінювання обстановки робляться висновки в інтересах елементів рішення.

Під час оцінювання противника прогнозуються: можливий склад, положення, стан і характер його дій; найбільш важливі об'єкти (цілі); особливості обладнання району бойових дій; ступінь захищеності; можливі шляхи висунання та рубежі розгортання; систему вогню та загороджень; сильні та уразливі сторони противника. Під час оцінювання своїх військ уточнюються: склад, стан, положення, характер дій штатних, доданих підрозділів і сусідів та умови взаємодії з ними; забезпеченість запасами матеріальних засобів; морально-психологічний стан особового складу. Під час оцінювання району бойових дій уточнюються дані про характер рельєфу, захисні й маскувальні властивості місцевості, стан шляхів маневру, підвозу, евакуації, прохідність поза дорогами, наявність і характер мінно-вибухових і невибухових загороджень, радіаційну, хімічну, біологічну та суспільно-політичну обстановку.

Крім того, штабом проводяться розрахунки розподілу сил і засобів, часу висунання на рубежі розгортання, проходження рубежів (пунктів), зайняття районів та ін.

Під час усвідомлення отриманого завдання та оцінки обстановки командир батальйону (роти) зобов'язаний вивчити призначені старшим командиром єдині орієнтири й сигнали; об'єкти (цілі), які уражаються старшим начальником в інтересах батальйону (роти, взводу); оцінити вплив місцевості, погоди, часу на виконання вогневих завдань, а також визначити заходи, які необхідно провести для підготовки озброєння до бойового застосування.

Орієнтирами вибираються добрі видимі в день і в ночі та найбільш стійкі до руйнування місцеві предмети. Орієнтири нумеруються з праворуч наліво та по рубежах від собі в бік противника. Один з орієнтирів призначається основним.

Номери орієнтирів і сигнали, які встановлені старшими командирами, змінювати забороняється.

У разі необхідності командир батальйону (роти) може додатково призначати орієнтири та сигнали. Командир батальйону (роти), як правило, призначає не більше п'яти додаткових орієнтирів (на напрямку й у межах дій рот (взводів), на межах смуги й додаткового сектору вогню).

Крім орієнтирів для управління вогнем можуть використовуватися добрі видимі місцеві предмети.

За результатами оцінювання обстановки командир робить висновки та намічає окремі елементи рішення.

Рішення командира – основа керування військами. Рішення командир приймає на основі усвідомлення отриманого завдання, оцінювання обстановки та пропозицій заступників одноособово та несе за нього всю повноту відповідальності. Неповнота даних про обстановку не звільняє командира від своєчасного прийняття рішення.

У рішенні командир визначає: замисел бою (тактичних дій); бойові завдання підрозділам; основні питання взаємодії, управління й всебічного забезпечення.

Замисел бою (дій) є основою рішення й залежить від отриманого завдання, місця частини (підрозділу) у загальному бойовому порядку і полягає у визначенні порядку, послідовності й способів виконання отриманого завдання.

У замислі визначаються: напрямок зосередження основних зусиль (у наступі – напрямок головного удару); способи розгрому противника (якого, де, у якій послідовності та як розгромити із зазначенням порядку вогневого ураження та заходів щодо введення його в оману); бойовий порядок.

Бойові завдання підрозділам перед боєм ставляться бойовим наказом (попередніми бойовими розпорядженнями), а в ході бої – бойовим розпорядженням.

У *питаннях взаємодії* командир узгоджує та визначає порядок взаємодії штатних, доданих, підтримуючих і взаємодіючих підрозділів під час виконання поставлених завдань по рубежах, напрямках дій і часу, забезпечує єдине розуміння всіма командирами мети бою (дій), бойових завдань і способів їх виконання; варіанти дій підрозділів і заходи щодо введення противника в оману, виходячи з характеру його можливих дій, а також вказує сигнали оповіщення, управління та взаємодії.

Взаємодію командир організує, як правило, на місцевості на глибину видимості, а по карті (на макеті місцевості) на всю глибину бойового завдання, за участю своїх заступників (заступника), командирів рот (взводів), командирів окремих, доданих і підтримуючих (взаємодіючих) підрозділів та визначає порядок взаємодії з іншими військовими формуваннями.

Організація взаємодії може здійснюватися методом доповідей командирів підпорядкованих підрозділів з послідовним відпрацюванням дій своїх підрозділів за завданням, часу, місцем і розіграшем основних тактичних епізодів за можливим варіантам дій, або, в умовах обмеженого часу, методом вказівок. У ході бою взаємодія здійснюється безперервно, постійно уточнюється, а в разі різких змін обстановки організується заново.

Оповіщення підрозділів про повітряного противника, РХБ зараження здійснюється єдиними постійними сигналами, які винний знаті весь особовий склад.

Під час організації найбільш складних видів бою (дій) у батальйоні може розроблятися схема організації взаємодії.

У *питаннях управління* командир уточнює місце й час розгортання командно-спостережного пункту, напрям і порядок його переміщення в ході бої (дій); визначає порядок організації зв'язку та порядок ведення радіообміну; способи й терміни надання донесень; ступінь інженерного обладнання командно-спостережних пунктів і порядок їх охорони; заходи щодо відновлення

порушеного управління (порядок розробки документів управління й передачі управління в разі виходу з ладу командно-спостережного пункту); порядок управління підрозділами під час підготовки та в ході бою (дій); завдання й порядок роботи органів управління; заходи забезпечення стійкості, безперервності й скритності управління.

Організація управління полягає в створенні системи управління, підтримці її у високій бойовій готовності та забезпеченні її стійкого функціонування в ході бої (дій).

При організації взаємодії й управління командир батальйону (роти) узгоджує зусилля штатних і доданих вогневих засобів щодо черговості виконання вогневих завдань і знищення найбільш важливих цілей; визначає порядок цілевказівок і корегування результатів стрільби; встановлює сигнали (команди) на відкриття, перенос і припинення вогню. Крім того командир батальйону (роти) визначає порядок ведення вогню по повітряних цілях механізованими, танковими підрозділами.

Під час організації забезпечення бою (дій) командир вказує основні заходи забезпечення, порядок і терміни їх виконання, сили й засоби, які залучаються. У разі необхідності можуть вказуватися й інші дані.

Рішення оформляється на робочій карті (робочих картах заступників в обсязі, необхідному для виконання ними функціональних обов'язків) та доводить до особового складу в частині що стосується в у бойовому наказі.

На робочій карті командира батальйону (роти) відображаються: положення й склад противника; завдання батальйону (роти); завдання сусідів і розмежувальні лінії з ними (напрямки дій); завдання, що виконуються силами й засобами старшого командира в інтересах батальйону (роти); рішення на бій (дії), завдання підрозділам; місця й час розгортання командно-спостережних пунктів; основні питання взаємодії й ін.

Під час організації бою (дій) у батальйоні (роті) розробляються й оформляються:

розрахунок часу, бойовий наказ, бойові розпорядження (попередні бойові розпорядження) підрозділам;

робоча карта командира батальйону (роти);

розпорядження (вказівки) щодо всебічного забезпечення бою;

донесення про бойовий і чисельний склад.

У батальйоні, крім того оформлюються:

заявки на матеріально-технічне забезпечення підрозділів;

донесення з матеріально-технічного забезпечення;

донесення про дози радіаційного опромінення особового складу.

У батальйоні (роті) ведеться журнал відданих і отриманих розпоряджень, у якому записуються всі отримані розпорядження (вказівки) старшого командира (штабу), розпорядження командира батальйону (роти), що віддаються при підготовці бої (дій) та в ході виконання поставленого завдання.

Найважливішою складовою частиною роботи командира з підготовки бою є підготовка вогневого ураження (вогню). Підготовка вогневого ураження включає

організацію вогневого ураження (вогню) та підготовку до виконання вогневих завдань.

Організація вогневого ураження (вогню) включає: визначення порядку вогневого ураження противника в бою (під час ведення дій); постановку завдань з вогневого ураження; узгодження дій сил і засобів вогневого ураження в ході організації взаємодії; визначення заходів щодо всебічного забезпечення вогневого ураження.

Періоди вогневого ураження противника визначаються видами бою.

Для управління підрозділами й вогнем призначаються єдині орієнтири, кодуються топографічні карти та місцеві предмети, до командирів доводяться радіо-данні та сигнали, на озброєння й військову техніку наносяться пізнавальні знаки й умовні номери.

Підготовка підрозділів до бою (дій) полягає в їх доукомплектуванні особовим складом, озброєнням і технікою; забезпеченні необхідними матеріальними засобами; підготовці командирів, штабу й особового складу до виконання поставленого завдання, а озброєння й техніки – до бойового застосування (використання); проведенні заходів усебічного забезпечення.

Контроль готовності підрозділів до бою (дій) здійснюється командиром й полягає в детальній перевірці готовності до виконання поставленого завдання та наданні необхідної допомоги.

При цьому перевіряється точність виконання відданого бойового наказу, знання підлеглими противника й своїх завдань; визначається відповідність прийнятих підлеглими командирами рішень поставленим бойовим завданням; розбираються разом з підлеглими доцільні способи виконання завдань; організуються й проводяться заходи щодо підготовки до бою (дій); контролюється виконання заходів щодо організації вогневого ураження, взаємодії, управління й всебічного забезпечення; оцінюється морально-психологічний стан особового складу й готовність підрозділів до виконання бойових завдань у точно встановлений час; надається допомога в забезпеченні підлеглих усім необхідним. Виявлені недоліки усуваються в найкоротші терміни.

Командир зобов'язаний вчасно доповідати старшому начальникові про отримання бойового завдання, прийняте рішення, наслідки застосування супротивником зброї масового ураження й систем високоточної зброї, виконання завдання, нові дані про противника й застосування їм нових способів і засобів ведення бою, а також про різкі зміни обстановки й значні втрати своїх сил і засобів, у тому числі про психогенні втрати.

У доповіді вказується: ступінь виконання поставленого завдання; положення, характер дій штатних і доданих підрозділів; дані про противника, який діє перед фронтом і на флангах; прийняте рішення щодо обстановки, яка склалася (якщо воно приймалося), та інші питання. Крім того, у доповіді може бути прохання до старшого командира про підтримку дій підлеглого підрозділу. Доповідь про виконання завдань згідно з раніше затвердженим рішенням може здійснюватися встановленим сигналом.

Практична робота офіцерів по підготовці бою повинна відрізнятися особливою чіткістю, конкретністю, високою організованістю.

Командири повинні вникати в усі деталі підготовки підрозділів, особисто перевірити й переконатися, що бойові завдання правильно зрозумілі всім особовим складом, що підрозділи повністю готові до бою, а зброя й бойова техніка до бойового застосування, боєприпаси, паливо й інші матеріальні запаси поповнені до норми.

4. Норми міжнародного гуманітарного права

Міжнародне гуманітарне право являє собою застосовувану в період збройних конфліктів систему правових принципів і норм, що втримуються в міжнародних договорах (угодах, конвенціях, протоколах) або сталих звичаїв, що є наслідком, ведення бойових дій.

Норми міжнародного гуманітарного права застосовуються з початком збройного конфлікту.

Застосування норм міжнародного гуманітарного права припиняється із загальним закінченням бойових дій, а на окупованій території – по закінченні окупації. Особи й об'єкти, остаточне рішення участі яких буде прийнято пізніше, залишаються під захистом міжнародного гуманітарного права.

Ціль міжнародного гуманітарного права -полегшити, наскільки можливо, нещастя й позбавлення, принесені бойовими діями. Крім того, міжнародне гуманітарне право надає гарантії захисту об'єктам, що не мають військового значення.

Міжнародне гуманітарне право встановлює ряд обмежень і заборон на застосування воюючими способів (методів) і засобів ведення бойових дій; визначає правове положення (статус) осіб і об'єктів, що перебувають у зоні ведення бойових дій; регламентує права й обов'язки осіб, що перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права; а також установлює відповідальність держав і окремих осіб за порушення норм міжнародного гуманітарного права. У випадках, не передбачених міжнародними договорами, цивільні особи й комбатанти (воюючі) залишаються під захистом і дією принципів міжнародного права, що виникають зі сталих звичаїв, принципів гуманності й вимог суспільної свідомості. Заборонені способи (методи) і засоби ведення бойових дій.

З метою запобігання зайвих страждань і невинуватих жертв серед цивільного населення й заподіяння великого, довгострокового й серйозного збитку природному середовищу, сполученого з бойовими діями, установлюються заборони й обмеження воюючим сторонам у виборі способів (методів) і засобів ведення бойових дій.

До заборонених способів (методів) ведення бойових дій ставляться:

вбивство або поранення цивільних осіб;

вбивство або поранення осіб, які, склавши зброю або не маючи засобів захищатися, здалися в полон;

вбивство парламентаря й супровідних його осіб;

напад на особи, що рятуються на парашуті під час нещастя, що терпить повітряне судно й не здійснюючих ворожих дій протягом усього часу спуску на землю до надання можливості здатися в полон (за винятком осіб, що роблять

десантування в складі повітряних десантів і в інших випадках використання десантування з парашутом для виконання бойового завдання);

примус підданих противної сторони брати участь у бойових діях, спрямованих проти їхньої держави, навіть у тому випадку, якщо вони були на його службі до початку війни;

віддача наказу нікого не залишати в живих, загрожувати цим або вести бойові дії на цій основі;

узяття заручників;

віроломство;

використання не по призначенню міжнародної відмітної емблеми Червоного Хреста (Червоного Півмісяця), міжнародних відмітних знаків цивільної оборони й культурних цінностей, міжнародного спеціального знака особливо небезпечних об'єктів, білого прапора парламентаря, інших міжнародно визнаних відмітних знаків і сигналів, використання форменого одягу противника й емблеми Організації Об'єднаних Націй, крім як з дозволу цієї Організації;

напад невиборчого характеру, у тому числі поразка об'єктів (цілей), що може спричинити втрати серед цивільного населення й збиток цивільним об'єктам, нерозмірні перевазі над противником, що передбачається одержати в результаті бойових дій;

терор відносно цивільного населення;

використання голоду серед цивільного населення для досягнення військових цілей; знищення, вивіз або приведення в непридатність об'єктів, необхідних для його виживання;

напад на медичні формування, санітарно-транспортні засоби, що мають належні відмітні емблеми (знаки) і встановлені сигнали, що використовують;

вогнева поразка населених пунктів, портів, домівок, храмів, госпіталів за умови, що вони не використовуються у військових цілях;

знищення культурних цінностей, історичних пам'ятників, місць відправлення культу й інших об'єктів, що становлять культурну або духовну спадщина народів, а також їхнє використання з метою досягнення успіху в бойових діях;

знищення або захоплення власності противника, крім випадків, коли такі дії викликаються військовою необхідністю;

віддача на розгарбування міста або місцевості.

Військовослужбовці Збройних Сил України повинні знати й неухильно дотримувати норм міжнародного гуманітарного права.

Контрольні питання

1. Якими є основні принципи ведення сучасного загальновійськового бою?
2. Що відноситься до сил та засобів сучасного загальновійськового бою?
3. Що входить до підготовки сучасного загальновійськового бою?
4. Якими є норми міжнародного гуманітарного права?

4.3. Основи управління підрозділами в бою

1. Сутність та зміст управління. Обов'язки командира підрозділу в бою

Сутність управління підрозділами і вогнем полягає в цілеспрямованій діяльності командира взводу (відділення, танка) щодо підтримання постійної бойової готовності взводу (відділення, танка), своєчасній підготовці його до воєнних дій і безперервному керівництві ним під час виконання поставлених завдань. Успіх у бою в більшості випадків залежить від якості управління. Досвід війн показує, що вміле управління підрозділами дозволяло громити противника з найменшими втратами й домагатися перемоги в короткій термін.

Основний зміст управління підрозділами становлять заходи щодо підвищення (підтримці) їх високого морального стану й бойової готовності, забезпеченню (відновленню) їхньої боєздатності; безперервне добування, збір, вивчення, відображення, узагальнення, аналіз й оцінка даних обстановки; ухвалення рішення, постановка завдань підлеглим, організація й підтримка взаємодії, організація й виконання заходів щодо виховної роботи й всебічного забезпечення бою; організація управління, контроль за підготовкою до бою, виконанням підрозділами поставлених завдань. Вчасно й добре організоване безперебійне управління підрозділами сприяє захопленню й утриманню ініціативи, скритності підготовки бою й раптовості нанесення ударів по противнику, своєчасному здійсненню заходів щодо захисту підрозділів від зброї масового ураження. Крім того, воно дозволяє більш ефективно використати бойові можливості сил і засобів, що беруть участь у бою. Швидкі переходи підрозділів від одного виду бою до іншого викликають необхідність уточнення або організації управління заново. Умови обстановки, що раптово змінюються, пред'являють більш високі вимоги до управління підрозділами.

Основними принципами управління частинами підрозділами є: єдиноначальність; особиста відповідальність командирів (начальників) за прийняття рішення й результати виконання поставлених завдань; централізація управління в поєднанні з ініціативою підлеглих; знання і глибокий аналіз обстановки; передбачення ходу подій; твердість і наполегливість у втіленні прийнятих рішень і планів у життя; висока організованість, оперативність і творчість у роботі командира і штабу.

Основою управління є рішення командира.

Управління підрозділами може бути успішним лише в тому випадку, якщо воно буде стійким, безперервним, оперативним і прихованим. Стійкість управління полягає в знанні обстановки, що склалася; швидкому відновленні порушеного управління й засобів зв'язку; своєчасному зборі даних обстановки, ухваленні рішення, доповіді його старшому командирові й доведенні до підлеглих; підтримці надійного зв'язку з підлеглими, взаємодіючими підрозділами й старшими командирами; надійному захисті пункту управління від всіх видів зброї, а також від ведення противником радіоелектронної боротьби. Безперервність управління полягає в постійному впливі командира на хід бою всіма наявними в його розпорядженні засобами в інтересах успішного виконання підрозділами поставленого завдання. У бою командир взводу (відділення, танка)

зобов'язаний уважно стежити за ходом бою, безупинно вести розвідку противника; вчасно ставити або уточнювати завдання відділенням (танкам), а також доданим і підтримуючим підрозділам. Неодмінною умовою досягнення безперервності управління є постійне знання обстановки на поле бою перед фронтом своїх підрозділів і сусідів, її аналіз і передбачення найбільш істотних змін. Це дозволить командирові вміло застосовувати в ході бою штатні й додані вогневі засоби й ефективно використати результати вогневої поразки противника.

З метою досягнення безперервності управління необхідно вміло вибирати місце командно-спостережливого пункту, приховано його розташовувати й вчасно переміщати, особливо при веденні бою в умовах обмеженої видимості й на важкодоступній місцевості. Командир повинен перебувати на найбільш важливому напрямку в цей момент і вчасно впливати на хід бою всіма наявними в його розпорядженні силами й вогневими засобами. У важкі моменти бою він особистим прикладом, проявляючи сміливість, ініціативу й спритність, повинен повести за собою підрозділ й виконувати бойове завдання, незважаючи ні на які труднощі й навіть погрозу самому життю, вселяючи цю рішучість всім підлеглим.

Командир взводу (відділення, танка) ще при організації бою повинен призначити собі заступників крім штатних. Якщо в ході бою порушиться управління, командир негайно вживає заходів для його відновлення.

Оперативність управління полягає у своєчасному й швидкому здійсненні всіх заходів, пов'язаних з управлінням підрозділами при підготовці й у ході ведення бою; у постійному знанні обстановки й швидкому реагуванні на її зміни; у своєчасному уточненні ухваленого рішення й поставлених підрозділам завдань; в умінні командира застосувати найбільш доцільний метод роботи й виконати поставлені завдання в строки, що забезпечують випередження противника у діях, в умінні працювати на штатних засобах зв'язку. Особливо висока оперативність у роботі необхідна при підготовці бою в короткий термін й у динаміці його ведення.

Швидке добування даних про противника, своєчасність доповідей підлеглих командирів, добре налагоджена інформація з боку старшого командира й сусідів мають вирішальне значення для підтримки оперативності управління.

Прихованість управління й у минулому мала важливе значення. У сучасному бою вона здобуває ще більше значення у зв'язку зі зростанням ролі раптовості дій, збільшенням можливостей розвідки противника. Тому збереження в таємниці всіх заходів, пов'язаних з підготовкою й веденням бою, є найважливішою умовою прихованості управління. Воно досягається строгим дотриманням установленого режиму переговорів по технічних засобах зв'язку, застосуванням різних шифрів і кодів; використанням таблиць, позивних і сигналів, переговорних таблиць і кодування карт, заборонаю відкритих переговорів; надійним маскуванням командно-спостережливих пунктів.

2. Накази, розпорядження, команди та способи їх передачі

Завдання підлеглим підрозділам (особовому складу, вогневим засобам) ставляться бойовим наказом або бойовим розпорядженням, які віддаються усно або за допомогою засобів зв'язку.

У бойовому наказі командир взводу вказує:

у *першому* пункті – орієнтири і відомості про противника (склад, положення і характер дій противника, місця розміщення вогневих засобів);

у *другому* пункті – завдання роти, взводу, об'єкти і цілі на напрямках дії взводу, які уражаються засобами старших командирів, а також завдання сусідів;

у *третьому* пункті (після слова “наказую”) – завдання відділенням (танкам) доданим підрозділам і вогневим засобам, а командир механізованого взводу, крім цього, безпосередньо підлеглому особовому складу (заступнику командира взводу, розрахунку кулемета, снайперу, санітару-інструктору) і групам, що створюються (управління і вогневої підтримки, розгородження (підриву) і захвату);

у *четвертому* пункті – сигнали оповіщення, управління, взаємодії, порядок дій за ними та час готовності до виконання завдання;

у *п'ятому* пункті – своє місце і заступника.

У бойовому розпорядженні командир взводу вказує: короткі відомості про противника і бойові завдання підлеглим підрозділам (танкам, вогневим засобам, безпосередньо підлеглому особовому складу, створеним групам), а в разі потреби – й інші відомості.

Бойовий наказ (розпорядження) повинен викладатися коротко і зрозуміло.

Під час організації взаємодії та управління командир взводу зобов'язаний погодити зусилля штатних і доданих вогневих засобів для успішного виконання поставленого завдання, досягти правильного і єдиного розуміння всіма командирами відділень (танків) бойового завдання і способів його виконання, а також вказати сигнали оповіщення, управління, взаємодії, порядок дій за ними, уточнити (довести) радіо-дані і порядок користування радіо і сигнальними засобами зв'язку.

Під час організації забезпечення бойових дій командир взводу вказує, які заходи з видів забезпечення і до якого часу виконати.

Заходи морально-психологічного забезпечення у взводі організуються на підставі вказівок командира роти (його заступника з виховної роботи). Під час організації морально-психологічного забезпечення командир взводу вказує, які заходи й у які терміни провести, ставить завдання активу, що призначається.

Під час організації технічного і тилового забезпечення командир взводу вказує порядок, терміни отримання боєприпасів, заправлення пально-мастильними матеріалами, проведення технічного обслуговування і поточного ремонту бойових машин і озброєння, забезпечення особового складу продуктами, водою та іншими матеріальними засобами, а також стежить за станом екіпіровки солдатів і сержантів та використанням її за призначенням.

Командир відділення (танка) у бойовому наказі вказує:

у *першому* пункті – орієнтири і відомості про противника;

у *другому* пункті – завдання взводу, відділення (екіпажу танка) і сусідів, об'єкти та цілі на напрямку дій взводу, які уражаються засобами старшого начальника;

у *третьому* пункті – після слова “наказую” ставляться завдання особовому складу (командири гранатометного і протитанкового відділень, крім того, вказують завдання обслузі);

у четвертому пункті – час готовності до виконання завдання;
у п'ятому пункті – своє місце і заступника.

Крім того, у бойовому наказі командир відділення (танка) доводить сигнали оповіщення, управління, взаємодії і порядок дій за ними.

Під час дій механізованого відділення у складі бойових тактичних груп командир відділення, визначаючи порядок виконання поставленого завдання, у третьому пункті бойового наказу встановлює: склад бойових груп, їх завдання (якого противника, де, коли, у взаємодії з ким і як знищити й у якому напрямку діяти) і порядок взаємодії під час знищення противника і взаємної підтримки вогнем, способи і сигнали управління.

При постановці завдань важливо дотримуватися обґрунтованої черговості їхнього доведення. У першу чергу варто ставити завдання тим підрозділам, які повинні почати дії раніше і яким потрібно більше часу на підготовку до виконання завдання.

Основними способами доведення завдань є усна постановка завдань, постановка завдань передачею установленими сигналами і формалізованими командами по технічних засобах зв'язку.

У ході бою при діях на бойових машинах піхоти (бронетранспортерах, танках) командир взводу управляє взводом по радіо, командами й сигналами. При цьому, працюючи на радіо-засобах, командири повинні строго дотримуватися правил ведення переговорів. У взводі (відділенні, танку) всі команди в бою передаються по радіо відкритим текстом. При подачі команд командири відділень (танків) викликаються позивними, а пункти місцевості вказуються від орієнтирів й умовними найменуваннями. Під час створення противником радіоперешкод радіостанції за командою командира роти (взводу) переводяться на запасні частоти. Від уміння командира підрозділу навіть у важких умовах бою чітко і впевнено подати команду багато в чому залежить успіх ведення бою. Команди на відкриття вогню і постановка бойових завдань повинні крім прямого призначення бути дисциплінуючим і організуючим засобом.

При веденні бою в пішому порядку командир механізованого (гранатометного) взводу управляє підлеглими шляхом подачі команд голосом, сигналами й через зв'язкових. Радіостанцію він застосовує для керування діями бойових машин піхоти (бронетранспортерів). Подачу команд і постановку бойових завдань на відкриття вогню з озброєння БМП (БТР) він здійснює через свого заступника й навідників-операторів, що залишаються в бойових машинах піхоти (бронетранспортерах). При керуванні одиночними військовослужбовцями, що діють у пішому порядку, у команді звичайно вказуються: звання й прізвище, яку дію зробити, виконавча частина команди. Наприклад: “Рядовий Ткаченко – ДО БОЮ”. “Рядовому Лисенко перебігти до окремого дерева – УПЕРЕД”. “Єфрейторові Арєп'єву переповзти до окремого куща – УПЕРЕД”.

Сигнальні засоби використовуються для передачі заздалегідь установлених зорових, світлових і звукових сигналів, і повинні бути простими, легкими для запам'ятовування, відмінними між собою.

До зорових сигнальних засобів належать прапорці, прожектори БМП (БТР, танків), димові шашки, ручні димові гранати, димові снаряди (міни). Крім цього вони можуть подаватися за допомогою автомата, головного убору і рукою.

До світових сигнальних засобів належать сигнальні патрони, снаряди і трасуючі кулі і снаряди, сигнальні ліхтарики.

До звукових сигнальних засобів належить електро- і пневмо- сигнали, сирени, сигнальні свистки, удари в гільзу тощо. У розвідці для передавання звукових сигналів використовується імітація звуків тварин і птахів.

Сигнали управління повинні бути доведені до всього особового складу. Сигнали, які подає старший командир, стосуються тільки підлеглих командирів:

підрозділи повинні виконувати сигнали тільки свого безпосереднього командира;

сигнали подаються до одержання відповіді (відклику) або початку виконання команди (сигналу);

отримані сигнали негайно підтверджуються їх повторенням.

Під час управління підрозділами (підлеглими) сигналами необхідно пам'ятати, що сигнальні засоби демаскують місце розташування командира.

3. Сигнали управління, оповіщення, цілівказіння, взаємодії та взаємного впізнавання

Для управління підрозділами і вогнем старшим командиром встановлюються сигнали управління по радіо і сигнальними засобами зв'язку, у разі необхідності командир взводу (відділення, танка) може встановити свої додаткові сигнали.

1. Передача сигналів, команд і постановка завдань по радіо здійснюється таким чином:

позивний радіостанції, що викликають, – *один раз*;

слово “**Я**” і позивний своєї радіостанції – *один раз*;

сигнал (команда) – *двічі (при надійному зв'язку передається один раз)*;

слово “*прийом*” – *один раз*.

Сигнали і команди передаються без попереднього виклику кореспондента і одержання згоди на прийом.

Приклад:

Виклик: **Яструб-45, я Сокіл-33, орієнтир перший, протитанкова гармата, знищити, прийом.**

Відповідь: **Я Яструб-45, зрозумів, прийом.**

На прийнятті команду здійснюється *зворотні* перевірки шляхом точного повторення команди або підтвердженням прийому словом “**Зрозумів**”.

2. Сигнали та загальні команди подаються, як правило, для всіх кореспондентів радіомережі з використанням циркулярного позивного.

У решті випадків використовуються лінійні та індивідуальні позивні. При надійній якості зв'язку дозволяється робота скороченими позивними або без позивних.

При циркулярній передачі команда повторюється двічі. Перед цим кореспондент головної радіостанції зобов'язаний переконатися в тому, що радіостанції мережі не працюють між собою.

При одночасному виклику всіх радіостанцій мережі, як правило, застосовуються циркулярні позивні. Якщо циркулярні позивні не призначаються, то при одночасному виклику кількох радіостанцій мережі позивні кореспондентів, які викликаються, передаються по одному разу кожний у тій послідовності, у якій вони записані в радіо-даних.

Відповідь на виклик дає кожна радіостанція в порядку черговості виклику.

Приклад переговорів для установлення зв'язку в радіомережі з використанням циркулярного позивного (*Марс 20* – циркулярний позивний):

Виклик: *Марс 20, прийом.*

Відповідь: *Я Газета 32, прийом.*

Відповідь: *Я Нептун 30, прийом.*

Підтвердження: *Марс 20, прийнято, прийом.*

Приклад переговорів для установлення зв'язку в радіомережі з використанням індивідуальних позивних:

Виклик: *Газета 32, Нептун 30, я Броня 40, прийом.*

Відповідь: *Я Газета 32, прийом.*

Підтвердження: *Я Броня 40, прийнято, прийом.*

Відповідь: *Нептун 30, прийом.*

Підтвердження: *Я Броня 40, прийнято, прийом.*

3. На прийнятій сигнал (команду) негайно здійснюється зворотна перевірка (квитанція) шляхом точного повторення кожного сигналу (команди) або підтвердженням одержання команди передачею слова “**Зрозумів**”. Квитанцією на прийнятій сигнал (команду) є також передача сигналу (команди) підлеглим, що працюють у радіомережі старшого начальника.

Зворотна перевірка (квитанція) на прийнятій сигнал (команду), що передається циркулярно, дається на вимогу головної радіостанції.

Приклад циркулярної передачі сигналу “Каскад-389”:

Виклик: *Газета 32, Нептун 30 я Броня 40, Каскад-389, Каскад-389, прийом.*

Відповідь: *Броня 40, я Газета 32 Каскад-389, зрозумів, прийом.*

Підтвердження: *Я Броня 40, прийнято, прийом.*

Відповідь: *Броня 40, я Нептун 30 Каскад-389, зрозумів, прийом.*

Підтвердження: *Я Броня 40, прийнято, прийом.*

Приклад передачі команди одному кореспонденту і видачі від нього квитанції на прийом:

Виклик: *Яструб-10, я Сокіл-15, збільшити швидкість руху, прийом,*

Відповідь: *Я Яструб-10, зрозумів, збільшити швидкість руху, прийом, або Я Яструб-10, зрозумів, прийом.*

Приклад роботи між двома кореспондентами скороченими позивними:

Виклик: *10-й, я 15-й, зменшити інтервали, прийом,*

Відповідь: *Я 10-й, зрозумів, прийом.*

Приклад роботи між двома кореспондентами без позивних:

Виклик: *Дозвольте виконувати завдання, прийом*

Відповідь: *Дозволяю, прийом.*

Приклад постановки завдання одному кореспонденту і видачі на нього квитанції на його прийом:

Виклик: **Яструб-10, я Сокіл-15, прийміть радіограму, прийом.**

Відповідь: **Я Яструб-10, готовий, прийом.**

Виклик: **Я Сокіл-15, атакувати з рубежу ... , знищити противника в ... , оволодіти ... , продовжувати наступ в напрямку ... , артилерія пригнічує ... , Ворон-20 наступає в напрямку ... , готовність ... прийом.**

Відповідь: **Я Яструб, зрозумів, прийом**

Місцеві пункти, рубежі, напрямки, район вказуються за орієнтирами, кодовою картою або за закодованим найменуванням місцевих предметів, сусіди – за їхнім позивним, час – за таблицею сигналів.

Подача команд в бою повинна супроводжуватися подачею сигналів жестами. Відмінністю від встановлених сигналів управління строєм, єдиних сигналів управління жестами в бою немає, тому можливо користуватися нижче перерахованими сигналами. Ці сигнали можуть використовуватися для управління підрозділами на великій відстані, в умовах маскування від спостереження противника.

Сигнали жестами.

1. Для розгорнення підрозділу у ланцюг – декілька разів розвести обидві руки у різні боки.

2. Для того щоб повільно та безшумно розійтись – повільно зігнути руки у ліктях та повільно розвести їх у різні боки вниз з розширенням пальців обох рук.

3. Для того щоб підрозділ швидко розбігся – різко розвести руки в сторони вниз.

4. Лягай – підняти зогнуту в лікті руку до підборіддя та швидко опустить її долоню до низу.

5. Увага – підняти руку догори на висоту голови.

6. До мене – підняти руку догори, зробити коло рухами над головою та енергійно опустити її вниз.

7. Для пересування вперед, назад, в боки – підняти руку на висоту голови та опустити її до висоти плеча, вказуючи бажаний напрямок.

8. Бачу противника – підняти руку з долоню згорнуту в кулак догори на висоту голови

9. Бачу, чую (відгук) – підняти обидві руки до гори на висоту голови та опустити їх.

10. Безшумно підповзти до противника – лівою рукою вказати напрямок, а долоню правої зробити декілька зигзагоподібних рухів.

11. Оглушити противника та зв'язати – зазначити удар лівим кулаком по шелепі або по голові, правою рукою провести 2–3 рази круговий рух навколо лівої.

12. Умовні знаки: знищити противника ножем, заглянуть у вікно, оточити дім, пропустити противника, залізти на дерево та інші – показувати різкими багатозначними рухами руки (або обох рук). Таке тренування проводить наступним чином: командир показує дії жестом та питає у підлеглих, правильно

чи вони зрозуміли жест. Після засвоєння знаків можливо викопувати необхідні дії за сигналами жестів.

13. Щодо дій уночі: безшумні шикування, перешукування, рух здійснюється по раніш вивченим сигнальними жестами, доторканням руки до плеча, груди, спини, головному убору, а також за легким поштовхом рукою об тіло.

Сигнали управління та взаємодії (варіант):

спішування з БМП (БТР) – **“Земля”**;

атака – **“Лавина - 100”**, серія червоних ракет;

перед пересуванням на полі бою подати сигнал товаришам: **“Прикрий”**;

після отримання від товариша сигналу **“Прикрий”**, відповіді: **“Тримаю”**;

щодо пересування або динамічного проникнення у приміщення, кімнату подати команду (сигнал): **“Уперед”**;

перед заходом у приміщення для огляду, подати команду (сигнал): **“Заходимо”**;

закінчивши огляд сектору, смуги, напрямку подати сигнал: **“Чисто”**;

завершивши огляд приміщення, подати сигнал: **“Чисто”**, а потім команду (сигнал): **“Виходимо”**;

підчас пересування по східцям подається команда(сигнал): **“Піднімаємося”** або **“Спускаємося”**;

щодо виходу з активного бою з метою перезаряджання зброї та отримання вогневого прикриття, подати команду (сигнал): **“Набої”**;

на полі бою, помітивши яскравий сполох та трасу гранати, необхідно подати команду: **“Лягай!”**, за якою необхідно лягти на землю (за укриття) і закрити вуха руками;

перший хто побачив гранату противника, подає команду: **“Граната праворуч (ліворуч, позаду)”**;

попереджати товаришів у момент кидка гранати, поданням команди: **“Осколки”**.

Сигнали оповіщення, які використовуються щодо підготовки та під час бою, порядок їх подання.

Оповіщення особового складу про повітряного противника, безпосередню загрозу і початок застосування противником ядерної, хімічної і біологічної зброї, а також про радіоактивне, хімічне і біологічне зараження здійснюється за єдиними і постійними сигналами. Сигнали оповіщення повинен знати весь особовий склад підрозділу. Командир взводу (відділення, танка) завчасно визначає порядок дій підлеглих за сигналами оповіщення, і одержавши сигнал, подає відповідні команди.

Сигнали оповіщення:

про безпосередню загрозу використання противником ядерної та хімічної зброї і нанесені ядерних ударів – голосом **“Атом”**; по радіо – **“222”**;

про радіоактивне зараження – голосом **“Радіаційна небезпека”**; по радіо – **“333”**; рідкі гудки техніки;

про хімічне та біологічне зараження – голосом **“Хімічна тривога”**; по радіо – **“444”**, ракета СХТ; часті гудки техніки;

про загрозу повітряного нападу – голосом “*Повітря*”; по радіо – “555”.

Для взаємного розпізнання, визначення належності та місця розташування частин і підрозділів від спеціально підготовленого відділення (екіпажу) може призначатися пост (пункт) позначення батальйону (роти).

Спостереження ведеться безперервно. У разі наявності на посту технічних засобів впізнання і позначення відповідні сигнали подаються, виходячи з отриманого завдання, від командира (начальника), який виставив пост.

Пост (пункт) позначення, як правило, складається з двох солдатів і одного сержанта, який призначається старшим.

На посту (пункті) повинні бути прилади спостереження, великомасштабна карта або схема місцевості, журнал спостереження, компас, годинник, ліхтар, засоби зв'язку і подачі сигналів пізнавання, позначення та оповіщення.

Старший поста (пункту) позначення зобов'язаний: встановити порядок чергування; організувати обладнання місця розташування поста (пункту) і його маскування; перевірити справність приладів спостереження, засобів зв'язку і подання сигналів пізнавання, позначення та оповіщення; вчасно подавати сигнали відповідно до отриманого завдання від командира (начальника), який виставив пост (пункт).

Черговий поста (пункту) позначення веде спостереження за повітрям і місцевістю у вказаних секторах. Виявивши сигнали впізнання, які подаються військами, а також літаками і вертольотами, встановлює їх відповідність діючим сигналам, доповідає старшому поста (пункту) і за його наказом подає сигнал позначення або оповіщення.

Старший поста (пункту) у разі виявлення сигналу і цілі встановленим порядком доповідає командирі (начальнику), який виставив пост, і відповідно до отриманого завдання дає команду на подання сигналів позначення або оповіщення. Про результати спостереження, подані сигнали здійснюється запис у журналі спостереження.

Сигнали цілівказання та впізнавання (варіант):

від стрільців до танків – довгими чергами трасуючих пуль;

від танків до стрільців – короткі черги трасуючих пуль;

ми, свої війська – помаранчеві дими на флангах взводів;

я, свій літак (вертоліт) – серія ракет червоного диму з борта літака (вертольота).

Контрольні питання

1. Яка сутність та зміст управління?
2. Що входить до обов'язків командира підрозділу в бою?
3. Якими способами передаються накази, розпорядження і команди?
4. Якими є сигнали управління, оповіщення, цілівказання, взаємодії та взаємного впізнавання?

4.4. Підготовка загальновійськового бою

1. Порядок роботи командира підрозділу після отримання бойового завдання

Робота командира щодо організації дій починається з одержанням завдання і здійснюється, як правило, на місцевості, а якщо це неможливо – у вихідному районі на карті (схемі, макеті місцевості). У цьому випадку бойові завдання відділенням (екіпажам танків) і доданим засобам командир взводу уточнює на місцевості в період зайняття ними позицій (висування їх до рубежу переходу в атаку).

Командир взводу, одержавши бойове завдання, організує заходи, які включають: з'ясування завдання і надання першочергових вказівок щодо найшвидшої підготовки взводу до його виконання, оцінює обстановку, приймає рішення та оформлює його на карті, проводить рекогносцировку, ставить завдання підлеглим підрозділам (особовому складу, вогневим засобам), організовує взаємодію та управління, бойове забезпечення, виконання заходів морально-психологічного, тилового і технічного забезпечення. Після цього організовує та особисто керує підготовкою особового складу, ОВТ до дій, здійснює контроль (практична робота в підрозділах) і в установлений час доповідає командирі роти.

З'ясування завдання полягає у вивченні завдання, поставленого старшим командиром (начальником), з якого командир взводу повинен зрозуміти завдання роти і взводу, об'єкти (цілі) на напрямку дій взводу, які уражаються засобами старшого начальника, завдання сусідів, порядок взаємодії з ними, час готовності до виконання завдання.

Оцінюючи обстановку, командир взводу повинен вивчити: склад, положення та можливий характер дій противника, місця розташування його вогневих засобів, стан, забезпеченість і можливості взводу та доданих підрозділів; склад, положення, характер дій сусідів і умови взаємодії з ними; характер місцевості, її захисні та маскувальні властивості, вигідні підступи, загородження та перешкоди, умови спостереження і ведення вогню. Крім того, командир взводу враховує стан погоди, пори року, час доби та їхній вплив на підготовку і ведення бою.

У рішенні командир взводу визначає способи виконання одержаного завдання (якого противника, де, коли і якими засобами завдати ураження, які при цьому заходи вживаються для введення його в обману), побудову бойового (передбойового, похідного) порядку, завдання відділенням (танкам), доданим підрозділам та вогневим засобам і організацію управління.

Під час проведення рекогносцировки командир взводу на місцевості вказує орієнтири, положення противника і найбільш можливий характер його дій, уточняє завдання відділенням (танкам) та інші питання, пов'язані з використанням місцевості в бою (місця позицій відділень, вогневих позицій БМП, БТР, танків, протитанкових та інших вогневих засобів, загороджень і проходів у них, маршрут висування взводу і місця спішування механізованих відділень).

Управління діями і вогнем взводу (відділення, танка) під час виконання поставлених завдань полягає в спостереженні за результатами дій підлеглих

(доданих) підрозділів, сусідів і вогню, включаючи і засоби старшого начальника, прийнятті рішень за обстановкою, яка складається, у постановці (уточненні) завдань підрозділам, вогневим засобам і доведення порядку взаємодії до підлеглих.

Командир відділення (танка), отримавши бойове завдання, повинен: усвідомити його (зрозуміти завдання взводу, відділення (танка) і завдання сусідів), порядок і терміни його виконання; оцінити обстановку (з'ясувати де противник і характер його дій, а також місце розташування його вогневих засобів; вивчити місцевість, її захисні і маскуючі властивості, вигідні підступи, загородження і перешкоди; умови спостереження і ведення вогню); провести бойовий розрахунок і визначити завдання особовому складу, віддати бойовий наказ.

2. Підготовка підрозділу до бою

Після віддання бойового наказу командир відділення (танка) організує підготовку відділення (танка) до виконання завдання: поповнення ракет, боєприпасів, технічне обслуговування БМП (БТР, танка), виконання встановлених робіт щодо інженерного забезпечення, а потім перевіряє знання завдань особовим складом, його забезпеченість усім необхідним для бою і доповідає командирі взводу про готовність відділення (танка) до бою.

Управління вогнем є найважливішою складовою роботи командира взводу (відділення, танка) щодо управління підрозділами. Вона включає підготовку вогню та управління вогнем під час бою.

Підготовка вогню включає заходи, які проводяться в рамках підготовки дій взводу (відділення, танка): організацію вогню, підготовку до виконання вогневих завдань.

Організація вогню проводиться під час організації дій взводу (відділення, танка) і включає: вивчення та оцінку місцевості, вибір і призначення орієнтирів, кодування місцевих предметів, організацію системи спостереження за противником, вибір вогневих позицій; постановку вогневих завдань підрозділам (особовому складу); підготовку вихідних даних для стрільби; призначення (доведення) сигналів управління вогнем.

Під час з'ясування отриманого завдання та оцінки обстановки командир повинен вивчити призначені старшим командиром єдині орієнтири і сигнали; оцінити вплив місцевості, погоди, часу доби на виконання вогневих завдань, а також визначити заходи, які необхідно провести щодо підготовки озброєння до бойового застосування.

Для управління підрозділом і вогнем призначаються єдині орієнтири і сигнали. Змінювати орієнтири і сигнали, призначені старшим командиром, забороняється. У разі потреби командир взводу може призначити додатково свої орієнтири з розрахунку не більше п'яти (на напрямку і в межах дій відділень: межах смуги і додаткового сектора вогню). Під час доповіді старшому командирі та організації взаємодії використовуються тільки орієнтири, які призначені старшим командиром. Орієнтирами вибираються добре видимі місцеві предмети. При використанні нічних приладів орієнтирами вибираються місцеві предмети з

великою відбивною здатністю в межах дальності їх дії. Орієнтири нумеруються справа наліво і за рубежами від себе в бік противника. Один із них призначається основним. Крім орієнтирів для управління вогнем можуть використовуватися добре видимі місцеві предмети.

Визначаючи порядок і способи виконання отриманого завдання і завдання відділенням (танкам, бойовим групам), доданим підрозділам, штатному і доданому вогневому засобу, командир взводу (відділення, танка) розкриває порядок і способи знищення (ураження) противника за завданнями, видами зброї і вогню, способами його ведення, напрямками, напруженості і способами стрільби.

Під час організації взаємодії та управління командир взводу (відділення) узгоджує зусилля штатних і доданих вогневих засобів щодо її виконання вогневих завдань і знищення найбільш важливих цілей: визначає порядок корегування результатів стрільби і цілівказіння; встановлює (уточнює) сигнали (команди) на відкриття, перенесення і припинення вогню.

Управління вогнем у ході виконання завдання включає: розвідку наземних і повітряних цілей, оцінку їх важливості, визначення черговості ураження; вибір виду зброї і боєприпасів, види і способи ведення вогню (стрільби), цілівказіння, постановку вогневих завдань; спостереження за результатами вогню і його корегування; контроль за витратою боєприпасів.

Розвідка цілей противника ведеться спостерігачами, а в разі необхідності – усім особовим складом взводу (відділення, танка, обслуги) у призначених секторах. З БМП (БТР, танків) у всіх видах воєнних дій ведеться кругове спостереження. Сектори повинні забезпечити виявлення противника і призначаються залежно від розташування прицілів, приладів спостереження, бійниць і розміщення особового складу.

У першу чергу знищуються протитанкові засоби, броньовані машини на передньому краї і в найближчій глибині, обслуги кулеметів і мінометів, снайпери, артилерійські корегувальники, авіа-навідники і командири підрозділів противника. Вибір засобів ураження повинен забезпечити надійне знищення розвіданих цілей.

Під час постановки (уточнення) вогневих завдань командири вказують: кому (якому підрозділу); де (цілівказіння); що (найменування цілі) і завдання (знищення, подавлення або зруйнування тощо).

Цілівказіння може здійснюватися від орієнтирів (місцевих предметів) і від напрямку руху (атаки), за азимутальним покажчиком, трасуючими кулями і снарядами, розривами снарядів, сигнальними засобами, а також наведенням приладів і зброї в ціль.

Корегування вогню здійснюється від місця розташування цілі, орієнтирів (місцевих предметів) і розривів снарядів із оголошенням величини відхилення за дальністю і напрямком.

Виклик і корегування вогню артилерії, яка підтримує, здійснюється, як правило, через артилерійських командирів (корегувальників), а в разі їх відсутності – особисто командиром взводу. Під час виклику вогню командир взводу вказує: характер і місце розташування (номер) цілі, завдання стрільби (придушити, знищити, зруйнувати, освітити, задимити, засліпити), терміни

виконання вогневого завдання. Під час корегування вогню – характер і місце розташування (номер) цілі, величину відхилення за дальністю і напрямком.

Цілівказіння екіпажам вертольотів (літаків) здійснюється тільки за розпорядженням старшого командира методом позначення місця цілі вогнем стрілецької зброї, озброєнням БМП (БТР) і танків трасуючими кулями (снарядами), а також з використанням технічних засобів наведення і цілівказіння за наявності авіаційного навідника. Завдання на позначення місця цілі ставиться так, як вогневе завдання із оголошенням часу відкриття вогню.

Командир взводу (головний сержант взводу, командир відділення, танка) відповідає за бойову готовність, підготовку взводу (відділення, танка), ОВТ до дій та успішне виконання бойового завдання у встановлений термін, а також за виховання, військову дисципліну і морально-психологічний стан особового складу. Він завжди повинен знати, де перебувають, яке завдання виконують підлеглі його підрозділу (солдати, сержанти), їхні запити та морально-психологічний стан.

Основний обов'язок командира взводу (відділення, танка) – домогтися виконання поставленого завдання у визначений термін. Відсутність наказу (бойового розпорядження) старшого командира не може бути командиром виправданням його бездіяльності.

Командир взводу зобов'язаний: знати завдання роти і взводу; уміло керувати взводом під час виконання поставлених завдань; знати обстановку, вчасно приймати рішення, ставити завдання, наполегливо домагатися їх виконання і вчасно доповідати старшому командирі про виконання поставленого завдання; уміло використовувати вогневі засоби взводу, а також результати вогневого ураження противника, уміти викликати і корегувати вогонь артилерії; вчасно організувати технічне обслуговування техніки і озброєння, а в разі їх пошкодження – доповідати старшому командирові та організувати ремонт; знати засоби зв'язку взводу, уміти ними користуватися і навчати своїх підлеглих роботі на них; стежити за витратою боєприпасів, пального, продовольства і води, своєчасно доповідати своєму командирі щодо використання 0,5 і 0,75 запасу боєприпасів і заправки паливом, уживати заходів щодо їх поповнення; бути для підлеглих прикладом активності, хоробрості, витривалості і розпорядливості, особливо у важкі хвилини; підтримувати ініціативу, заохочувати героїзм, самовідданість, військову хитрість і кмітливість своїх підлеглих; стежити за утриманням екіпірування сержантів і солдатів та правильним його використанням; уживати заходів щодо своєчасного укриття поранених (тих, які отримали важкі бойові та психологічні травми) військовослужбовців і вести їх облік; уживати заходів щодо своєчасного збирання, винесення, упізнання та евакуації тіл загиблих (померлих) військовослужбовців; доповідати за командою про кожного загиблого (померлого) з позначенням місця, часу та обставин загибелі військовослужбовця.

Головний сержант взводу *вповні* та *особисто* відповідає за бойову підготовку рядового та сержантського складу взводу, озброєння і техніки в бою та успішне виконання бойового завдання у встановлений строк.

Головний сержант взводу *зобов'язаний*: знати тактику дій взводу в різних видах бою, досконало володіти озброєнням та військовою технікою взводу; підтримувати злагодженість взводу, знати стан військової дисципліни, ділові якості та морально-психологічний стан своїх підлеглих; знати завдання роти, взводу і рішення командира взводу; перевіряти виконання особовим складом взводу відданих наказів та інших розпоряджень командира взводу; знати обстановку на полі бою, у разі неможливості командування командиром взводу – уміло керувати взводом у бою, наполегливо вимагати виконання поставленого завдання; організовувати несення чергування спостерігачами і черговими вогневими засобами;

подавати рядовому і сержантському складу взводу приклад зразкового виконання військового обов'язку; бути для підлеглих їхнім лідером, прикладом активності, хоробрості, витривалості та розпорядливості особливо у важкі хвилини бою; піклуватися про підлеглих, знати їхні потреби та порушувати перед командиром взводу та головним сержантом роти питання про їх задоволення; уміло використовувати прилади спостереження, особисто вести спостереження за противником, сигналами командира взводу та діями сусідів; уміло готувати до роботи засоби зв'язку та працювати на них, постійно підтримувати якісний зв'язок з командиром взводу; уміти проводити вивірку та пристрілку озброєння, водити БМП (БТР), вести влучну стрільбу зі зброї відділення, озброєння БМП (БТР), орієнтуватися на різній місцевості, користуватися навігаційною апаратурою, топографічною картою, визначати положення цілей, наносити їх на карту (схему) та передавати одержані дані командиром взводу; знати та утримувати в справному стані БМП (БТР) та озброєння, своєчасно організовувати їх технічне обслуговування, а в разі несправності доповідати командиром взводу і організувати ремонт; стежити за витратою боєприпасів та пального, доповідати командиром взводу про витрату запасу боєприпасів та заправки пального, вживати заходів щодо їх поповнення (недоторканий запас матеріальних засобів витратити тільки з дозволу командира взводу); знати обов'язки командира взводу, у разі його поранення або загибелі виконувати його обов'язки.

Командир відділення (танка) в мирний і воєнний час відповідає за правильне несення служби рядовим складом відділення (танку), виконання ним функціональних обов'язків, його індивідуальну підготовку, морально-психологічний стан, підтримання внутрішнього порядку, стан військової дисципліни у відділенні (екіпажі), стан і збереження озброєння, боєприпасів, техніки та іншого майна відділення (танку).

Командир відділення (танка) підпорядковується командиром взводу і головному сержанту взводу і є прямим начальником для всього рядового складу відділення (танку). У разі відсутності головного сержанта взводу виконує його обов'язки.

Командир відділення (танку) *зобов'язаний*:

знати тактику дій відділення (танка) в різних видах бою, досконало володіти основними видами озброєння та військової техніки відділення (танка);

стежити за наявністю і правильною експлуатацією, обслуговуванням і збереженням озброєння, техніки, спорядження, речового та іншого майна відділення (танка);

проводити з рядовим складом відділення (танка) заняття з бойової підготовки;

з повагою ставитися до підлеглих, уживати заходів щодо згуртування військового колективу;

стежити за зовнішнім виглядом підлеглих, виконання ними правил носіння військової форми одягу;

знати військове звання, прізвище, ім'я та по батькові, анкетні дані (дати народження рядового складу відділення (екіпажу), віросповідання, ділові якості, захоплення, рід занять перед військовою службою, родинний стан, адресу батьків (рідних), морально-психологічний стан та успіхи й недоліки у військовій службі);

піклуватися про підлеглих, знати їхні потреби та порушувати перед командиром взводу та головним сержантом взводу питання про їх задоволення, дбати про їхнє здоров'я, уживати заходів щодо його зміцнення, постійно вдосконалювати фізичну тренуваність рядового складу відділення (танка);

підтримувати постійну бойову готовність і високу злагодженість відділення для ведення бою, знати моральні і ділові якості своїх підлеглих;

готувати відділення (екіпаж) у підготовці взводу до занять та навчань, забезпечити додержання заходів безпеки на заняттях, стрільбах, навчаннях, під час роботи з технікою та озброєнням;

уміло командувати відділенням (екіпажем) у бою і наполегливо домагатися виконання поставленого завдання;

підтримувати постійну бойову готовність і високу злагодженість відділення (екіпажу) для дій, знати моральні і ділові якості своїх підлеглих;

бути для підлеглих прикладом активності, хоробрості, витривалості і розпорядливості, особливо у важкі хвилини бою, постійно піклуватися про своїх підлеглих, про забезпеченість їх усім необхідним для успішного ведення бою;

уміло використовувати прилади спостереження, особисто вести спостереження за противником, сигналами командира взводу і діями сусідів; за наявності дублюючого пульта управління в необхідних випадках вести вогонь по цілях з озброєння БМП (танка);

постійно підтримувати засоби зв'язку справними, готовими до використання, уміти працювати на них, підтримувати стійкий зв'язок із командиром взводу;

уміти робити вивірку і пристрілювання зброї, водити БМП (БТР), танк, автомобіль, вести влучний вогонь зі зброї відділення, озброєння БМП (БТР), танка, орієнтуватися на будь-якій місцевості, користуватися навігаційною апаратурою і топографічною картою, визначати положення цілей, наносити їх на карту (схему) вогню і передавати отримані дані командиром взводу;

знати і утримувати в справному стані БМП (БТР), танк і озброєння, вчасно організувати їх технічне обслуговування, а у разі пошкодження доповісти командиром взводу та організувати ремонт;

стежити за розходом боєприпасів і пального, доповідати командирі взводу про використання 0,5 і 0,75 запасу боєприпасів і заправки пального, вживати заходів щодо їх поповнення;

знати обов'язки заступника командира взводу, командира взводу і в разі необхідності виконувати їх;

дотримуватися вимог чинного законодавства України і питань охорони державної таємниці;

під час вибуття для виконання завдань залишати замість себе одного старшого солдата;

залишаючись за головного сержанта взводу виконувати його обов'язки.

Контрольні питання

1. Який порядок роботи командира підрозділу після отримання бойового завдання?

2. Що визначає командир у рішенні?

3. З чого складається підготовка підрозділу до бою?

4. Які обов'язки командира при підготовці підрозділу до бою?

4.5. Види бойових документів.

1. Види бойових документів та їх класифікація.

Бойовими називаються усі документи, що стосуються підготовки і ведення бойових дій, проведення спеціальних операцій, а також пов'язані з пересуванням і розташуванням військ на місці. Вони призначені для усвідомлення отриманого завдання, оцінки обстановки і прийняття рішення; доведення завдань; планування виконання бойових, службово-бойових завдань; організації взаємодії; всебічного забезпечення і управління військами; вивчення і поширення досвіду щодо виконання бойових, службово-бойових завдань. До бойових документів відносяться усі документи по організації, підготовці та веденню бойових дій, а також документи по розташуванню та переміщенню частин та підрозділів.

Бойові документи за своїм призначенням і змістом поділяються на три види: документи з управління військами, звітно-інформаційні і довідкові документи (рис. 1.48).

Документи з управління військами розробляються для планування бойових дій, доведення завдань до виконавців і контролю за їх виконанням. До цих документів відносяться: робоча карта, рішення командира, оформлене на окремій карті; попередні бойові розпорядження, бойові накази (бойові розпорядження); схеми взаємодії; плани і бойові розпорядження з розвідки; плани і розпорядження по зв'язку; план рекогносцировки; план виховної роботи; план охорони і оборони КП та інші документи.

Звітно-інформаційні документи призначені для доповіді старшому командирі або штабу про результати виконання отриманих бойових задач і про прийняте рішення, а також для доведення інформації до підлеглих, взаємодіючих військ і сусідів, про обстановку, а також для вивчення і розповсюдження бойового

досвіду. До них відносяться: бойові донесення, донесення по зв'язку, інженерному, хімічному, тиловому і технічному забезпеченню, розвідувальні донесення; звітні карти і схеми.

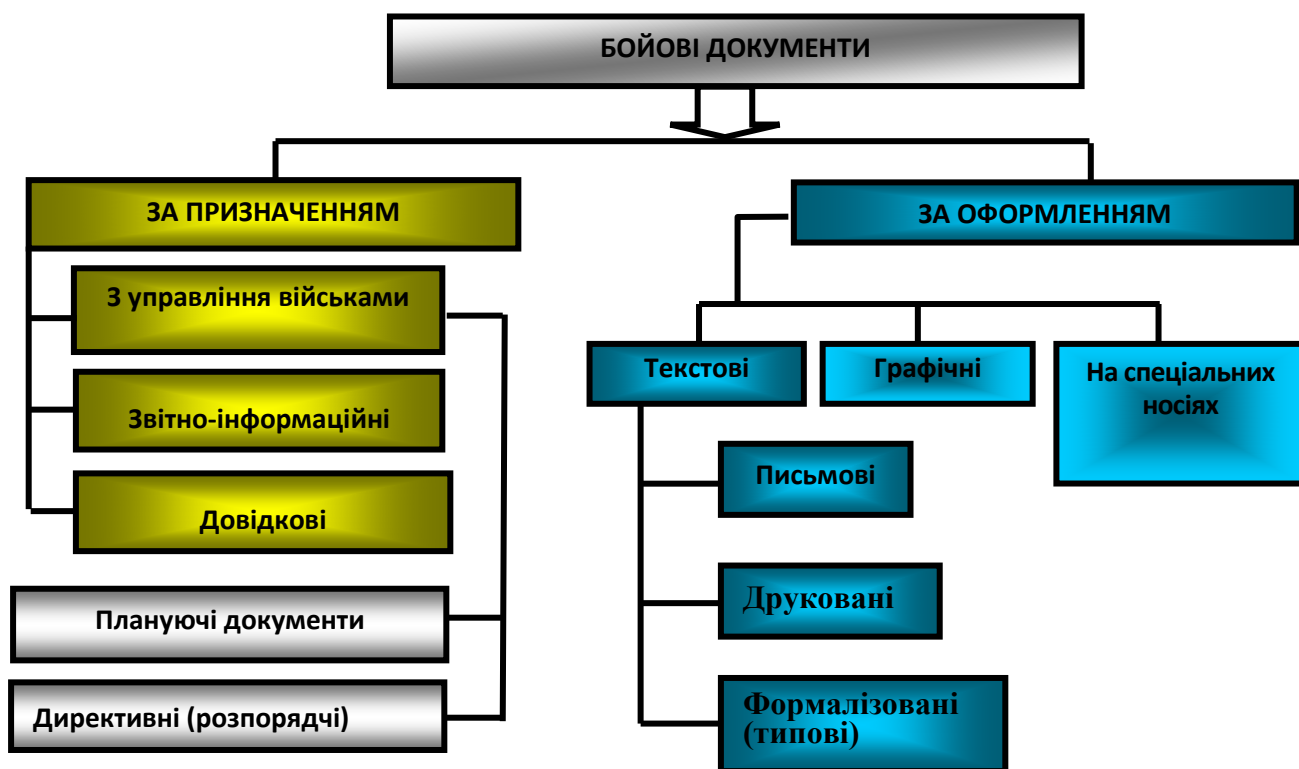

Рис. 1.48. Класифікація бойових документів

Довідкові документи розробляються, як вихідні і підсобні (робочі) документи при плануванні бойових дій і проведенні інших заходів по керівництву військами. До них відносяться різного роду розрахунки, відомості, таблиці, довідки та інші документи.

За оформленням бойові документи можуть бути текстовими (письмовими і друкованими), графічними та на спеціальних носіях.

Вони відпрацьовуються вручну або за допомогою технічних засобів і фіксуються на папері, кальці, топографічних або спеціальних картах (планах, схемах), мікрофільмах, фотознімках, магнітних дисках, формалізованих бланках тощо.

Кількість бойових документів обмежується суворою необхідністю. Кожен бойовий документ відповідає своєму призначенню тільки при умові виконання ряду вимог. Основними з них є: своєчасність розробки і доведення документа до виконавців, стислість, якість, достовірність змісту, а також наочність оформлення.

Своєчасність розробки і доведення (передачі) документів за призначенням - є найважливішою з перерахованих вимог. Вона впливає з характеру виконання бойових, службово-бойових завдань у сучасних умовах, які характеризуються різкими і швидкими змінами в обстановці. У цих умовах навіть бездоганно

виконаний у всіх відношеннях, але не своєчасний документ втрачає цінність, а іноді може внести дезорганізацію в управління підрозділами.

Стислість бойового документа досягається викладенням у ньому тільки необхідної інформації, вживанням стислих формулювань, простої мови, застосуванням загальноприйнятих статутних термінів і скорочених позначень. У бойовому документі, особливо в бойовому наказі і бойовому розпорядженні, повинна відображатися і викладатися тільки така інформація; яка не відома підлеглим і дійсно необхідна їм для управління військами, успішного виконання отриманого завдання і своїх функціональних обов'язків.

Разом з тим стислість викладення змісту бойового документа не повинна зашкоджувати ясності.

Ясність бойового документа нерозривно пов'язана з його стислістю. Бойовий документ необхідно викладати чітко і ясно. Його зміст не повинний викликати різного тлумачення, додаткових питань і роз'яснень.

При викладенні змісту необхідно уникати невизначених, ухильних виражень, виражень, які допускають різний характер виконання, таких, наприклад, як “спробувати”, “дивлячись по обстановці”, “по можливості” і т.п., або виражень, які неточно визначають дії за часом їх виконання, наприклад, “негайно”, “з настанням темряви”. Не можна також допускати загальні, тобто неконкретні за місцем і часом формулювання.

Достовірність бойового документа досягається викладенням у ньому лише ретельно перевірених даних. Рівень вірогідності буде характеризуватися точністю відображеної в ньому інформації. У першу чергу це відноситься до таких даних обстановки, як час, положення, характер дій своїх військ і противника. Відомості, які вимагають перевірки або уточнення, якщо є необхідність відображення їх у документі, повинні бути обговорені.

З особливо високою точністю повинна відображатися обстановка на картах і інших графічних документах, оскільки на їх основі розробляються текстові документи, у яких будуть продубльовані допущені помилки, що може привести до важких наслідків, наприклад, до нанесення по своїх військах вогневих ударів своїми ж засобами, а також до зниження ефективності цих ударів по противнику.

Наочність бойового документа забезпечує швидкість вивчення його змісту. Недбале виконання бойового документа затрудняє його вивчення і розуміння адресатом. Наочність досягається: правильним розміщенням тексту; написанням (друкуванням) окремих пунктів з абзацу або в новий рядок; друкуванням (розмноженням) на справних, з чітким шрифтом множних апаратах або написанням від руки розбірливим почерком з виділенням великим шрифтом назв населених пунктів і місцевих предметів, які мають власні назви.

Особливо важливе значення має наочність графічних бойових документів. Вона досягається: правильним застосуванням і чітким нанесенням умовних знаків; вмілим виділенням положень військ у різний час; правильним розміщенням на карті (схемі) службових і пояснювальних написів; виділенням (підйомом) даних топографічної основи, необхідних для показу тактичного (оперативного) змісту документа, який є в ньому головним.

Кожен бойовий документ повинен мати: гриф таємності і номер примірника; вказівку кому він призначений (адресат); службовий заголовок, підпис посадової особи з вказівкою посади, військового звання, прізвища; відмітку про виконання з вказівкою кількості виготовлених примірників; прізвище виконавця і друкарки (кресляра), дату виконання і номер по журналу обліку множення документів. Обліковий номер ставиться на кожному аркуші. На наказах прізвище виконавця не вказується.

За ступенем терміновості бойові документи поділяються на п'ять категорій “Горизонт”, “Ефір”, “Буран”, “Зліт”, “Звичайна”. (Керівництво по радіозв'язку ЗСУ, ч. II, Правила радіозв'язку)

Категорія терміновості документів визначається їх черговістю передачі (доставки).

“ГОРИЗОНТ” – з перервою передачі й прийому повідомлень усіх інших категорій терміновості;

“ЕФІР” – після радіограм категорії “ГОРИЗОНТ” та з перервою передачі й прийому радіограм категорій терміновості “БУРАН”, «ЗЛІТ» та “ЗВИЧАЙНА”;

“БУРАН” – після радіограм категорій “ГОРИЗОНТ”, “ЕФІР” з перервою передачі і прийому радіограм категорій терміновості “ЗЛІТ” та “ЗВИЧАЙНА”;

“ЗЛІТ” – після радіограм категорій “ГОРИЗОНТ”, “ЕФІР”, “БУРАН” з перервою передачі й прийому звичайних радіограм.

Радіограми категорії терміновості “ЗВИЧАЙНА” передаються після радіограм категорії терміновості “ЗЛІТ” у порядку їх надходження.

Обмежений об'єм документу, який передається по технічним засобам, не повинен перевищувати: “Горизонт” – 25 груп (слів); “Ефір” – 25 груп (слів); “Буран” – 200 груп (слів) або один аркуш надрукованого тексту; “Зліт” і “Звичайна” – 100 груп (слів).

Бойові документи, які відправляються фельд'єгерсько-поштовим зв'язком закладаються в конверт і опечатуються. Бойові накази, розпорядження, бойові і розвідувальні донесення закладаються в окремі пакети і доставляються офіцерами зв'язку і вручаються адресату під підпис на лицевій стороні конверту або реєстру. Вкладати в ці пакети будь-які інші документи забороняється.

Залежно від способів оформлення бойові документи можуть бути *письмовими* або *графічними*, а також у вигляді *запису на дискетах, магнітних стрічках, фотограм і фотознімках*. У свою чергу письмові документи можуть бути як *текстовими*, так і у вигляді бланків установленої форми (*формалізовані документи*).

Формалізовані документи готуються завчасно у вигляді типових бланків, де постійна частина елементів інформації розміщується по горизонталі з лівого боку бланка, перемінна – з правого. Бланки формалізованих документів випускаються у вигляді брошур з відривними аркушами і зберігаються у штабах.

Графічні бойові документи відпрацьовуються на топографічних картах або на папері.

До графічних бойових документів на топографічних карт слід віднести: рішення загальновійськового командира на оборону (наступ); робоча карта командира загальновійськового підрозділу в обороні (наступі); план бойового

застосування підрозділу в обороні (наступі); план рекогносцировки; план маршу; система вогню батальйону (мб, тб) в обороні; схема батальйонного району оборони.

До графічних бойових документів на папері (кальці) відносяться: схеми місцевості (вони замінюють топокарти); картка вогню механізованого відділення (картка вогню танка); схема опорного пункту механізованого (танкового) взводу; схема вогню взводу; схема опорного пункту роти; схема маршу; схема орієнтирів; схема полів невидимості.

Кожний бойовий документ повинен мати службовий заголовок та підпис із зазначенням посади, військового звання та прізвища особи, що підписала документ, дату відпрацювання документу.

Таким чином, розуміючи призначення бойових документів, їх важливість та місце в системі управління необхідно зрозуміти що головне завдання – це виконання СБЗ (бойових завдань) підрозділами, а їх успішне виконання залежить від якісного відпрацювання бойових документів .

2. Загальна характеристика основних бойових документів

Бойовий наказ командира на бойові дії

Бойовим наказом командир ставить бойові завдання штатним підрозділам, приданим підрозділам та безпосередньо підпорядкованому особовому складу.

Бойовий наказ віддають командири усіх ланок. Він складається з пунктів, кількість яких залежить від рівня командира.

У бойовому наказі вказуються:

орієнтири (для відділення, взводу);

склад, положення та характер дій противника;

завдання свого підрозділу та на ступінь вище, позицію (опорний пункт, район бойових дій), смугу вогню та додатковий сектор обстрілу; порядок спостереження і ведення вогню; ділянки зосередженого вогню та місця в них вогню свого підрозділу;

завдання сусідів та дії старшого начальника в інтересах виконання бойового завдання підрозділом;

бойові завдання штатним підрозділам, приданим підрозділам та безпосередньо підпорядкованому особовому складу;

сигнали оповіщення, управління, взаємодії та порядок дій за ними;

час готовності до виконання бойового завдання і заступник командира.

Схема місцевості

На топографічній карті не завжди можливо детально показати бойову обстановку, крім того, на карті внаслідок її старіння можуть бути відсутні деталі місцевості, які необхідні для управління підрозділами у бою. Тому у підрозділах широко застосовуються схеми місцевості - спрощені топографічні креслення невеликих ділянок місцевості, які складають у великому масштабі. Вони складаються командирами підрозділів за топографічною картою,

аерофотознімками або безпосередньо на місцевості прийомами окомірного знімання.

Перед складанням схеми необхідно встановити, для вирішення яких завдань вона необхідна, які дані та з якою точністю необхідно на неї нанести.

Під час складання схеми необхідно дотримуватись встановлених правил. Схему орієнтують на аркуші паперу таким чином, щоб противник знаходився у верхній частині аркуша.

На схему наносять тільки ті місцеві предмети і форми рельєфу, за якими у подальшому найбільш точно можна нанести бойові порядки своїх підрозділів і цілі. |

Схему складають тільки встановленими умовними знаками, а якщо використовують новий знак, то його пояснюють на полях схеми.

При необхідності виконують перспективні малюнки об'єктів місцевості які розміщують на вільних місцях або на полях схеми з показом стрілкою місцезнаходження на схемі.

Замість малюнків на схему можна наклеїти фотографії об'єктів. Для точної вказівки важливих об'єктів на схемі підписують магнітні азимутути і відстані до них від місцевих предметів.

Масштаб схеми (чисельний або лінійний) вказують під схемою. Якщо схема складена у приблизному масштабі, дається пояснення, наприклад: "Масштаб приблизно 1:6000".

Якщо масштаб по різних напрямкам неоднаковий, його на схемі не вказують. На такій схемі необхідно вказати відстані від значних об'єктів до незначних або від переднього краю до орієнтирів.

Особливості місцевості, які не показані графічно, подаються в легенді на полях схеми. На схемі, яка складена за масштабом топографічної карти, показуються лінії координатної сітки або їх виходи за рамку схеми.

Картка вогню відділення

Складається командиром відділення (танка) під час організації оборони. Вона полегшує вивчення і запам'ятання місцевості, підготовку даних для ведення вогню, цілівказання та управління вогнем відділення (танка).

Основою картки вогню служить схема місцевості, складена окомірним зніманням з однієї точки стояння способом кругового візування або за допомогою баштового кутоміра. При цьому тактичні об'єкти наносять одночасно з топографічними.

На картку вогню відділення наносять: орієнтири, їх номери, найменування та відстані до них, положення противника (виявлені об'єкти, можливий напрям наступу); позицію відділення, а командири гранатометного та протитанкового відділень і положення механізованого підрозділу, якому вони придані; смугу огню та додатковий сектор обстрілу; основні та запасні вогневі позиції бойової машини піхоти (бронетранспортера), гранатометів і протитанкових керованих комплексів; основні та додаткові сектори обстрілу з кожної позиції (крім сектора обстрілу ручного протитанкового гранатомета); позиції сусідів та межі їхніх смуг вогню на флангах відділення; ділянки зосередженого, а для гранатометного відділення – і рубежі загороджувального вогню взводу та місця в них, по яких

відділення, та ті, що прикриваються його вогнем. На картку вогню танка, крім того, наносять вихідні установки для стрільби вночі та в інших умовах обмеженої видимості, а також ділянки зосередженого вогню роти і взводу.

Схема опорного пункту взводу

Складається командирами механізованого (танкового) взводу під час організації оборони і графічно відображає його рішення на оборону. Вона складається на місцевості прийомами окомірного знімання з однієї або двох точок стояння (спостережних пунктів).

На схемі опорного пункту взводу, як правило, наносять: орієнтири, їх номери, найменування та відстані до них; положення противника; смугу вогню взводу та додаткові сектори обстрілу; позиції відділень, їх смугу вогню і додаткові сектори обстрілу; основні та запасні (тимчасові) вогневі позиції бойових машин піхоти (бронетранспортерів), танків, а також вогневих засобів, які забезпечують проміжки з сусідами, їх основні та додаткові сектори обстрілу з кожної позиції; ділянки зосередженого вогню взводу та місця в них, по яких повинні вести вогонь відділення (танковому взводу – тільки ділянки зосередженого вогню); ділянку зосередженого вогню роти та місце в ньому, по якому веде вогонь взвод; рубежі відкриття вогню з танків, бойових машин піхоти, протитанкових та інших вогневих засобів; позиції вогневих засобів командира роти (батальйону), розташованих в опорному пункті взводу і на його флангах, та їх сектори обстрілу; загородження і фортифікаційні спорудження; позиції сусідніх підрозділів та межі їхніх смуг вогню на флангах взводу; місце командно-спостережного пункту взводу, а також місцеві предмети і деталі рельєфу, які можуть мати важливе значення для оборони (можливі місця скупчення противника перед атакою, підступи з його сторони до опорного пункту взводу).

Схема опорного пункту взводу надається командиром роти для складання схеми опорного пункту роти.

Схема вогню взводу складається командиром гранатометного і протитанкового взводів так само, як і схема опорного пункту взводу. На схему вогню гранатометного взводу, крім даних, які указують на схемі опорного пункту взводу, додатково наносять рубежі загороджувального вогню та позиція механізованого підрозділу, якому взвод приданий.

Схема опорного пункту роти

Уявляє собою план ведення бою роти в обороні і розробляється командиром роти на схемі місцевості, яка складається за великомасштабною картою прийомами окомірного знімання, або за допомогою баштового кутоміра чи координатора.

Масштаб схеми повинен бути не менше 1:10000. Для складання схеми опорного пункту роти командир роти використовує схеми опорних пунктів взводів, з яких переносить всі необхідні дані, а потім уточнює їх на місцевості з декількох, закритих від спостереження противника точок (спостережних пунктів), а при відсутності зіткнення з противником – шляхом обходу або об'їзду опорного пункту.

Особливу увагу при цьому звертають на місцевість перед переднім краєм оборони, на об'єкти місцевості, які можуть суттєво вплинути на ведення бою (наявність потайних підходів до опорного пункту, ділянок, які не прострілюються вогневими засобами роти, важкопрохідних ділянок).

На схемах опорного пункту роти, як правило, показують: орієнтири, їх номери, найменування і відстані до них від переднього краю; положення противника; смугу вогню роти; опорні пункти взводів, їх смуги вогню і додаткові сектори обстрілу; основні і запасні (тимчасові) вогневі позиції бойових машин піхоти (бронетранспортерів), танків, протитанкових, вогнеметних і зенітних засобів; вогневі позиції і сектори обстрілу вогневих засобів, які забезпечують фланги і проміжки між взводними опорними пунктами, а на схемі опорного пункту механізованої роти – приданих їй танків; ділянки зосередженого вогню роти і взводів;

рубежі відкриття вогню з танків, бойових машин піхоти, протитанкових керованих (коректованих) і самонавідних ракетних комплексів та інших вогневих засобів; район зосередження і вогневі рубежі бронегрупи; позиції і шляхи маневру кочуючих вогневих засобів; місця улаштування засад; фортифікаційні спорудження та інженерні загородження; місця розгортання пунктів технічного спостереження, бойового забезпечення і медичного поста роти; місця командно-спостережних пунктів роти і взводів, розташування автомобілів механізованої роти.

На схемі опорного пункту танкової роти, крім того, вказуються позиції приданого механізованого підрозділу і система вогню його засобів. Копія схеми району оборони (опорного пункту) надається командирові полку (батальйону).

Вміння складати бойові графічні документи, а також схеми місцевості, точно наносити бойову обстановку, розвідувальні дані про противника і місцевість має важливе значення в роботі командирів, тому що в бою неправильна, неточна або несвоєчасна інформація про бойову обстановку, місцезнаходження об'єктів (цілей) може призвести до значних втрат і поразки в бою.

Таким чином, бойові документи мають певну структуру та порядок відпрацювання. Усі документи повинні відпрацьовуватись, точно, лаконічно з високою штабною культурою. Документи повинні мати тільки необхідну для виконання бойового завдання інформацію.

3. Основні умовні позначення та скорочення, які застосовуються в бойових графічних документах

Важливе значення для успішного оволодіння мистецтвом розробки та оформлення графічних бойових документів є використання правил скорочення слів і словосполучень. Перелік умовних скорочень визначаються Бойовими статутами та настановами Сухопутних військ.

У тих випадках, коли застосовуються непередбачені статутами чи настановами умовні скорочення, їх значення повинно бути пояснено на полях карти в таблиці умовних позначень.

Перейдемо до вивчення самих позначень і скорочень, за допомогою яких наноситься тактична обстановка на топографічні карти, будь-то учбові чи бойові документи.

Основні скорочення, що застосовуються в бойових документах

Загальновійськові частини і підрозділи	
Механізована бригада, полк, батальйон, рота, взвод, відділення	<i>мбр, мп, мб, мр, мв, мвід</i>
Танкова бригада, полк, батальйон, рота, взвод	<i>тбр, тп, тб, тр, тв</i>
Гранатометний взвод, відділення	<i>гв, гвід</i>
Комендантська рота, взвод	<i>кр, кв</i>
Артилерійські частини і підрозділи	
Артилерійський полк, дивізіон, батарея	<i>ап, адн, абатр</i>
Батарея протитанкових керованих ракет	<i>батр ПТКР</i>
Взвод управління	<i>ву</i>
Мінометна батарея, взвод	<i>мінбатр, мінв</i>
Протитанковий артилерійський дивізіон, батарея, взвод	<i>птадн, птабатр, птав</i>
Протитанковий взвод, відділення	<i>птів, птівд</i>
Реактивний артилерійський дивізіон, батарея	<i>реадн, реабатр</i>
Самохідно-артилерійський дивізіон, батарея	<i>садн, сабатр</i>
Частини і підрозділи ППО	
Зенітна ракетно-артилерійська батарея	<i>зрбатр</i>
Зенітний артилерійський полк, дивізіон, батарея, взвод	<i>зенап, зенадн, зенабатр, зенав</i>
Зенітний дивізіон, взвод, відділення	<i>здн, зв, звід</i>
Зенітний ракетний полк, дивізіон, батарея, взвод	<i>зрп, зрдн, зрбатр, зрв</i>
Зенітний самохідно-артилерійський взвод	<i>зсав</i>
Підрозділи спеціальних військ	
інженерні війська	
Рота, взвод, відділення інженерної розвідки	<i>рір, вір, відвір</i>
Інженерно-саперний батальйон, рота, взвод, відділення	<i>ісб, іср, ісв, ісвід</i>
Інженерний батальйон загороджень, рота, взвод	<i>ібзаг, ірзаг, івзаг</i>
Інженерно-дорожній батальйон, рота, взвод	<i>ідб, ідр, ідв</i>
Інженерно-позиційний батальйон, рота, взвод	<i>інб, інр, інв</i>
Інженерний батальйон (обладнання пунктів управління), рота	<i>ібоПУ, іроПУ</i>
Інженерно-технічний батальйон, рота, взвод	<i>ітб, ітр, ітв</i>
Інженерно-маскувальний батальйон, рота, взвод	<i>імаскб, імаскр, імаскв</i>
Рота, взвод, відділення польового водопостачання	<i>рПВП, вПВП</i>
Понтонно-мостовий батальйон	<i>помб</i>
Понтонна рота, взвод	<i>понр, понв</i>

Переправно-десантна рота	<i>пдеср</i>
Відділення мостоукладальників (танкових)	<i>відмту</i>
Група інженерного забезпечення	<i>ГІЗ</i>
Психологічне забезпечення	<i>ПсЗ</i>
Пункт радіотехнічного контролю	<i>ПРТК</i>
Район спостереження	<i>РС</i>
Ремонтна рота, взвод	<i>ремр, ремв</i>
Ремонтно-відновлювальний батальйон	<i>рвб</i>
Розвідувальний батальйон (окремий розвідувальний батальйон), рота, взвод, відділення	<i>рб (орб), рр, рв, рвід</i>
Рота, взвод радіаційного, хімічного, біологічного захисту	<i>Ррхбз, врхбз</i>
Рота, взвод, відділення зв'язку	<i>рзв, взв, відзв</i>
Соціально-правове забезпечення	<i>СПрЗ</i>
Підрозділи тилу	
Автомобільна рота, взвод, відділення	<i>автр, автв, автвід</i>
Батальйон, рота, взвод матеріального забезпечення	<i>бмз, рмз, вмз</i>
Взвод забезпечення	<i>взаб</i>
Взвод, відділення постачання	<i>впост, відпост</i>
Господарчий взвод, відділення	<i>госв, госвід</i>
Медичний батальйон, рота	<i>медб, медр</i>
Медичний пункт полку, батальйону	<i>МПП, МПБ</i>
Пункти управління	
Командний (запасний командний) пункт	<i>КП (ЗКП)</i>
Командно-спостережний пункт	<i>ксП</i>
Повітряний пункт управління	<i>ПвПУ</i>
Пост повітряного спостереження	<i>ППвС</i>
Пункт (пост) позначення	<i>ППоз</i>
Спостережний пункт (пост)	<i>сП</i>
Тиловий пункт управління	<i>ТПУ</i>
Термінологія загального призначення	
Авангард (ар'єргард)	<i>Ав, (Ар)</i>
Автомобільний бензин	<i>АБ</i>
Батальйонний заправний пункт (пункт боєпостачання, продовольчий пункт)	<i>БЗп (БПБ, БПП)</i>
Біологічні засоби	<i>БЗ</i>
Бойова машина (піхоти)	<i>БМ (БМП)</i>
Бойова розвідувальна (броньована розвідувальна дозорна) машина	<i>БРМ (БРДМ)</i>
Бокова (головна, тильна) похідна застава	<i>БПЗ (ГПЗ, ТПЗ)</i>
Бронегрупа	<i>БнГр</i>
Бронетранспортер	<i>БРТ</i>
Вибухові речовини	<i>ВР</i>

Виключно	<i>(викл)</i>
Високоточна зброя	<i>ВТЗ</i>
Висота	<i>вис.</i>
Вихідний рубіж (пункт)	<i>Вих.Р (Вих.П.)</i>
Вогнева (розвідувальна) засідка	<i>ВЗас (РЗас)</i>
Вогнева (стартова) позиція	<i>ВП (СП)</i>
Вогневе ураження противника	<i>ВУП</i>
Вузол зв'язку	<i>ВЗв</i>
Гармата (гаубиця)	<i>Г</i>
Головний дозор	<i>ГД</i>
Група розгородження (розмінування)	<i>ГрРозг (ГРозм)</i>
Дистанційно встановлене мінне поле	<i>ДВМП</i>
Добова дача	<i>д/д</i>
Довгочасна вогнева (фортифікаційна) споруда	<i>ДВС (ДФС)</i>
Дозорне відділення (танк)	<i>ДВід (ДТ)</i>
Загальновійськовий (протитанковий, протидесантний) резерв	<i>ЗагРез (ПТРез, ПДРез)</i>
Загін ліквідації наслідків (забезпечення руху)	<i>ЗЛН (ЗЗР)</i>
Запалювальна зброя (запалювальні засоби)	<i>ЗпЗ (ЗпЗас)</i>
Заправлення	<i>запр.</i>
Захист від зброї масового ураження	<i>ЗЗМУ</i>
Зброя масового ураження	<i>ЗМУ</i>
Зенітна керована ракета	<i>ЗКР</i>
Зенітний ракетний (гарматно-ракетний) комплекс	<i>ЗРК (ЗГРК)</i>
Зона радіоактивного зараження	<i>ЗРЗ</i>
Зосереджений вогонь	<i>ЗВ</i>
Інженерний (радіаційний, хімічний, біологічний) розвідувальний дозор	<i>ІРД (ДРХБР)</i>
Інженерний спостережний пункт (пост радіаційного, хімічного, біологічного спостереження)	<i>ІСП (ІРХБС)</i>
Кілотонна	<i>кт</i>
Командир 1-го механізованого (2-го танкового) батальйону, роти, взводу	<i>кмб-1, кмр-1, кмв-1, (ктб-2, ктр-2, ктв-2)</i>
Командно-штабна машина	<i>КШМ</i>
Комплект	<i>компл.</i>
Контрольно-пропускний пункт	<i>КПП</i>
Малопомітне загородження	<i>МПЗ</i>
Медичний пост роти	<i>МПП</i>
Мінно-вибухове загородження	<i>МВЗ</i>
Морський (тактичний повітряний) десант	<i>МДес (ТакПД)</i>
Непорушний (не зменшувальний) запас	<i>НЗ (НЗЗ)</i>
Нерухоми (рухоми) загороджувальний вогонь	<i>НЗВ (РЗВ)</i>
Обхідний (рейдовий, спеціальний) загін	<i>ОбЗ (РейдЗ, СпЗ)</i>

Околиця, позначка, окремий	<i>окол., позн., окр.</i>
Отруйні речовини (стійкі, нестійкі, отруйні речовини)	<i>ОР (СОР, НОР)</i>
Пально-мастильні матеріали	<i>ПММ</i>
Передовий (розвідувальний) загін	<i>ПЗ (РЗ)</i>
Передовий спостережний пункт	<i>псП</i>
Переправно-десантні засоби	<i>ПДесЗ</i>
Північний, південний, східний, західний, північно-західний, північно-східний, південно-західний, південно-східний	<i>півн., півд., сх., зах., півн.-зах., півн.-сх., півд.-зах., півд.-сх.</i>
Противник	<i>пр-к</i>
Протипіхотне (протитанкове) мінне поле	<i>ППМП (ПТМП)</i>
Протиповітряна (протитанкова) оборона	<i>ППО (ПТО)</i>
Протитанкова керована ракета (ракетний комплекс)	<i>ПТКР (ПТРК)</i>
Пункт (рубіж) регулювання	<i>Прег. (Ррег)</i>
Пункт спеціальної обробки	<i>ПуСО</i>
Пункт технічного спостереження (допомоги)	<i>ПТС (ПТД)</i>
Радіаційна, хімічна, біологічна розвідка	<i>РХБр</i>
Радіаційний, хімічний, біологічний захист	<i>РХБз</i>
Радіонапрямок (радіомережа)	<i>р/н (р/м)</i>
Радіоактивні речовини	<i>Радр</i>
Радіоелектронна боротьба (захист)	<i>РЕБ (РЕЗ)</i>
Радіоелектронні засоби	<i>РЕЗас</i>
Район	<i>р-н</i>
Ремонтна (ремонтно-евакуаційна) група	<i>РемГ (РЕГ)</i>
Розвідувальний загін (дозор, група)	<i>РЗ (РД, РГ)</i>
Розвідувально-вогневий (розвідувально-ударний) комплекс	<i>РВК (РУК)</i>
Рубіж розгортання в батальйонні (ротні, взводні) колони	<i>РРБК (РРРК, РРВК)</i>
Рухомий загін загороджень	<i>РЗЗ</i>
Система дистанційного мінування	<i>СДМ</i>
Сторожовий загін (застига, пост)	<i>СтЗ (СтЗаст, СтП)</i>
Технічне обслуговування	<i>ТО</i>
Укріплений район	<i>УР</i>
Фальшива теплова ціль (“пастка”)	<i>ФТУ (ФТП)</i>
Хімічний фугас	<i>ХФ</i>
Час отримання сигналу	<i>“С”</i>
Час початку дій: викидання (висадки) десанту, виходу на передній край оборони противника, початку форсування	<i>“Ч”</i>
Штурмовий загін	<i>ШЗ (ШГ)</i>

При розробці і веденні бойових документів необхідно дотримуватися таких правил, які визначені у додатку №15 Бойового Статуту Сухопутних військ, ч.ІІІ, взвод, відділення, танк.

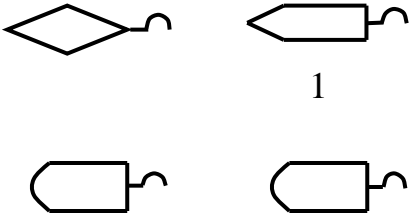
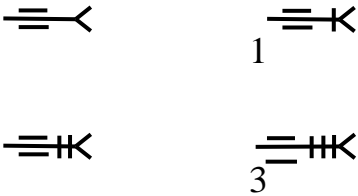
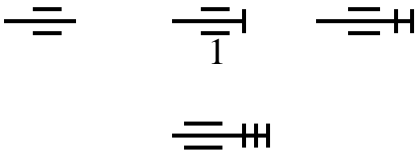

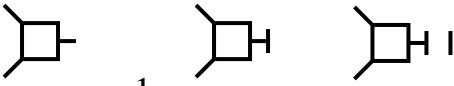
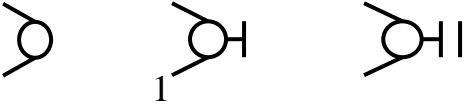
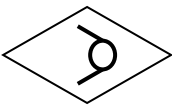
Таким чином, в бойових документах використовуються прийняті загальновійськові скорочення.

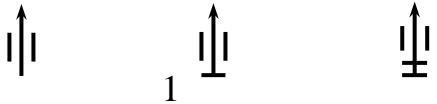

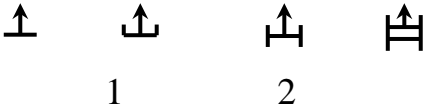

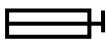

У тих випадках, коли застосовуються непередбачені статутами чи настановами умовні скорочення, їх значення повинно бути пояснено на полях карти в таблиці умовних позначень.

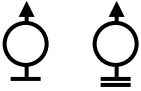

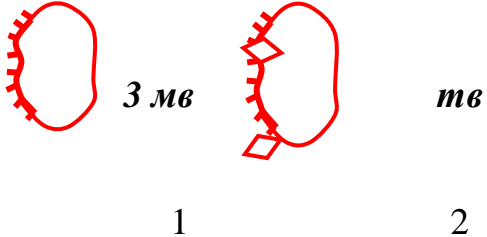

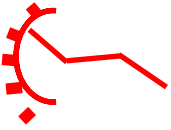
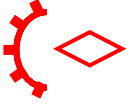

Основні умовні позначення, які застосовуються в бойових документах

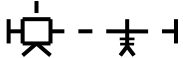

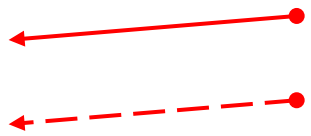
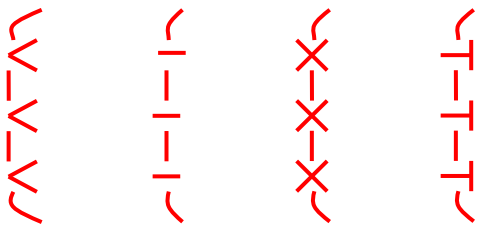
1 2	Пункт управління (штаб) 1 – бригади, 2 – полку
1 2	Командно-спостережний пункт батальйону: 1 – на місці, 2 – у русі
1 1 мр 1 мв	Командно-спостережний пункт: 1 – роти в обороні і пішому порядку в наступі, 2 – взводу в обороні і в пішому порядку в наступі, 3 – у русі на бойовій машині піхоти (на іншій техніці – з відповідним знаком)
	Спостережний пункт (пост) із зазначенням належності. З буквами всередині знака: П – повітряного спостереження, І – інженерний, Т – технічного спостереження, Х – радіаційного, хімічного, біологічного спостереження
	Пункт (пост) позначення. Інші пункти (пости) – з відповідним написом
	Пост регулювання руху або регулювальник (К – комендантський пост, КПП – контрольно – пропускний пункт, КТП – контрольно – технічний пункт)
1 2	Вузли зв'язку: 1 – польовий (рухомий), 2 – стаціонарний (незахищений)
	Радіоприймач (цифри всередині знака – відповідно до типу станції (приймача)

<p style="text-align: center;">140</p> <p style="text-align: center;">1 2 3</p>	<p>Радіостанції: 1 – рухома; 2 – переносна; 3 – у танку (БМП, БТР, на автомобілі – з відповідними знаками) (цифри всередині знака – відповідно до типу станції (приймача)</p>
<p style="text-align: center;">1 2</p>	<p>Радіолокаційні станції розвідки: 1 – повітряних цілей, 2 – наземних цілей (цифри всередині знака – відповідно до типу станції (приймача)</p>
	<p>Радіомережа переносних радіостанцій (інших радіостанцій – з відповідними знаками) (цифри всередині знака – відповідно до типу станції (приймача)</p>
	<p>Радіо напрямок рухомих радіостанцій (інших радіостанцій – з відповідними знаками) (цифри всередині знака – відповідно до типу станції (приймача)</p>
<i>Озброєння і техніка</i>	
<p style="text-align: center;">1 2</p> <p>3</p>	<p>Кулемети: 1 – ручний, 2 – ротний або станковий, 3 – великокаліберний</p>
<p style="text-align: center;">1 2 3</p>	<p>Гранатомети: 1 – ручний протитанковий, 2 – станковий, 3 – автоматичний станковий</p>
<p style="text-align: center;">1 2</p>	<p>Комплекси ПТКР: 1 – переносний, 2 – на бойовій машині</p>
<p style="text-align: center;">1 2 3 4 5</p>	<p>Бойові машини: 1 – бойова машина піхоти (загальне позначення), 2 – бойова машина піхоти, яка оснащена мінним тралом, 3 – бронетранспортер, 4 – бойова розвідувальна машина, 5 – броньована розвідувальна дозорна машина</p>
<p style="text-align: center;">1 2</p> <p>2</p>	<p>Танки: 1 – загальне позначення, 2 – плаваючий, 3 – оснащений мінним тралом, 4 – з навісним бульдозерним обладнанням</p>

 4	
 3	Автомобілі: 1 – загальне позначення, 2 – з причепом, 3 – санітарний (транспортер колісний)
	Мотоцикл
 2	Тягачі: 1 – танковий, 2 – гусеничний, 3 – автомобільний, 4 – автомобільний з великовантажним причепом (автопоїзд)
 2	Протитанкові гармати: 1 – загальне позначення, 2 – калібру до 85 мм, 3 – калібру до 100 мм, 4 – калібру більше 100 мм
 3	Гармати: 1 – загальне позначення, 2 – калібру до 122 мм, 3 – калібру до 155 мм, 4 – калібру більше 155 мм
	Самохідна гармата – загальне позначення (знак гармати – залежно від її калібру)
 3	Бойові машини реактивної артилерії: 1 – загальне позначення, 2 – середнього калібру, 3 – великого калібру
 3	Міномети: 1 – загальне позначення, 2 – малого калібру (до 82 мм), 3 – середнього калібру (до 120 мм)
	Самохідний міномет (знак міномета – залежно від калібру)

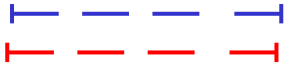

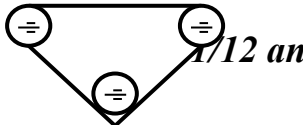

	<p>Зенітна кулеметна установка</p>
	<p>Зенітні гармати: 1 – загальне позначення, 2 – малого калібру, 3 – середнього калібру</p>
	<p>Зенітні самохідні установки: 1 – загальне позначення, 2 – з радіолокаційним комплексом</p>
	<p>Зенітний гарматно-ракетний комплекс (установка)</p>
	<p>Бойова машина зенітного ракетного комплексу ближньої дії. Знак – залежно від типу комплексу і транспортного засобу</p>
	<p>Зенітні ракетні комплекси: 1 – загальне позначення і типу “Стріла – 2”, 2 – ближньої дії, 3 – малої дальності, 4 – середньої дальності</p>
	<p>Вертольоти: 1 – загальне позначення, 2 – бойовий, 3 – транспортний</p>
	<p>Танковий містоукладальник</p>
	<p>Гусеничний плаваючий транспортер</p>
	<p>Гусеничний самохідний пором (поромно-мостова машина)</p>
	<p>Понтонний парк (ПМП – понтонно-мостовий парк, ВПП – важкий понтонний парк)</p>
	<p>Інженерна техніка на колісній базі (ВММ – важкий механізований міст, ШКТ – шляхопрокладач)</p>
	<p>Інженерна техніка на гусеничній базі (БАТ – шляхопрокладач, ІМР – інженерна машина розгородження, ГМЗ – гусеничний загороджувач, УР – установка розмінування)</p>

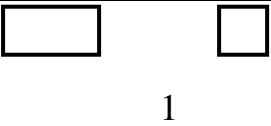
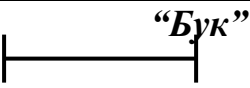

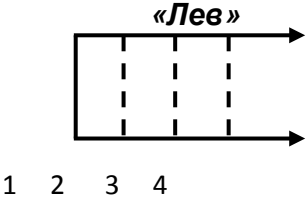
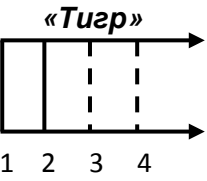
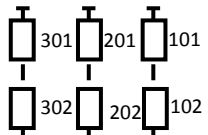
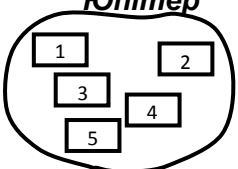
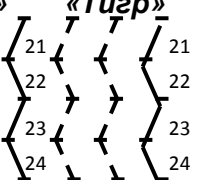

 <p style="text-align: center;">1 2</p>	<p>Ракетний комплекс: 1 – тактичний, 2 – оперативно-тактичний</p>
	<p>Рубіж (позиція) оборони, що не зайнятий підрозділами</p>
	<p>Розташування підрозділу в обороні з відповідними написами: 1 – загальне позначення, 2 – район оборони (опорний пункт) танкового підрозділу (механізованого підрозділу – із знаками, що відповідають його техніці)</p>
 <p style="text-align: center;"><i>1 мвід</i></p>	<p>Окоп з перекритою щілиною (бліндажем), що зайнятий механізованим відділенням</p>
	<p>Траншея з ходом сполучення</p>
	<p>Танк в окопі (гармата, міномет та інші вогневі засоби – з відповідним знаком). Колір знака окопу такий самий, як і колір знака вогневого засобу</p>
	<p>Автомобіль в укритті (інші види техніки – з відповідними знаками і відповідного кольору)</p>
	<p>Відкрита щілина</p>
	<p>Перекрита щілина</p>
	<p>Бліндаж</p>
	<p>Сховище для особового складу</p>
 <p style="text-align: center;"><u>№ 3</u> <i>3 мб</i></p>	<p>Вогневий рубіж танкового батальйону із зазначенням номера рубежу (механізованого підрозділу на БМП – з відповідними знаками і написами)</p>

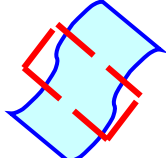

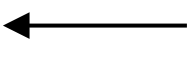
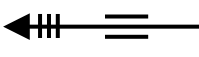

 <p style="text-align: right;"><u>№ 1</u> БнГмр</p>	<p>Вогневий рубіж бронегрупи із зазначенням номера рубежу (на іншій техніці – з відповідними знаками і написами)</p>
<p><u>2</u></p> <p style="text-align: right;"><u>№</u> Птмв</p>	<p>Рубіж розгортання протитанкового взводу із зазначенням номера рубежу (інших підрозділів – з відповідними знаками і написами)</p>
<p>2</p> <p style="text-align: center;">1</p>	<p>Рубіж переходу в атаку (вводу в бій, розгортання для контратаки) механізованого і танкового підрозділів: 1 – загальне позначення, 2 – механізованого підрозділу на БМП (на іншій техніці і танкового підрозділу – з відповідними знаками)</p>
	<p>Кочуючий танк (інший вогневий засіб – з відповідним знаком)</p>
<p>мр</p> <p style="text-align: right;">1/9</p> <p style="text-align: center;">1</p> <p>мр</p> <p style="text-align: right;">1/1</p> <p style="text-align: center;">2</p>	<p>Підрозділ в засідці (із зазначенням його належності): 1 – у вогневій засідці, 2 – у розвідувальній засідці</p>
 <p style="text-align: right;">1</p> <p style="text-align: right;">2</p>	<p>Межа смуги вогню: 1 – основного сектора обстрілу, 2 – додаткового сектора обстрілу</p>
<p>4</p> <p style="text-align: center;">1 2 3</p>	<p>Рубежі відкриття вогню: 1 – ПТКР, 2 – з танкових гармат, 3 – із гармат БМП, 4 – із стрілецької зброї</p>

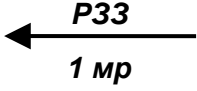
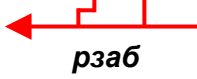
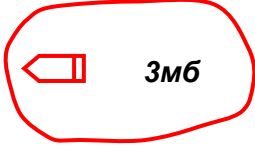
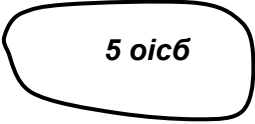

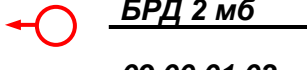

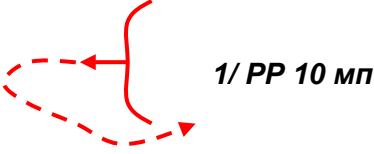
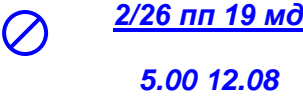
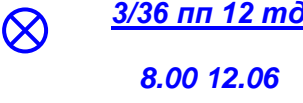

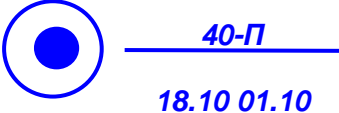

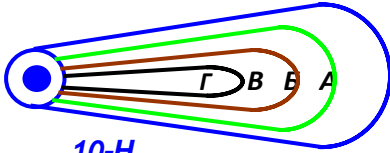
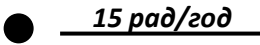
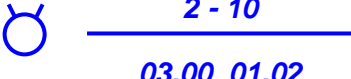
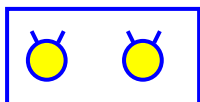
<p><u>1</u> <i>мр</i></p> 	<p>Зосереджений вогонь механізованої роти із зазначенням його номера і ділянок вогню взводів (танкової роти, механізованого, танкового і гранатометного взводів – з відповідними написами)</p>
	<p>Рубіж загороджувального вогню гранатометного взводу із зазначенням його номера і ділянок вогню відділень</p>
	<p>Фронт (рубіж), що займають підрозділи сторін у бою</p>
	<p>Положення підрозділів на визначений час з відповідними позначками</p>
	<p>Бойовий порядок гранатометного взводу в пішому порядку (інших підрозділів – з відповідними знаками)</p>
	<p>Напрямок наступу (атаки) і контратаки підрозділу</p>
	<p>Найближче завдання батальйону: 1 – загальне положення, 2 – механізованого батальйону на БМП та іншій техніці – з відповідними знаками). Найближче завдання роти (взводу) – з двома (однією) рисочками</p>
	<p>Подальше завдання батальйону: 1 – загальне положення, 2 – танкового батальйону (механізованого батальйону на БМП та іншій техніці – з відповідними знаками)</p>

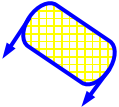

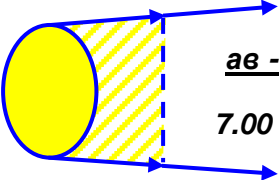
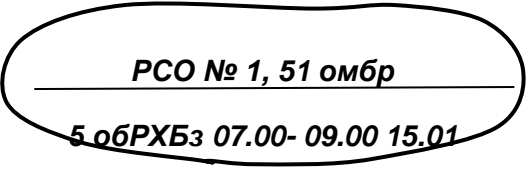

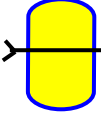
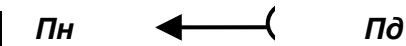

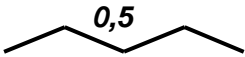

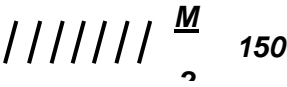

1	2
	Рубіж спішування механізованого підрозділу
	Рубіж посадки механізованих підрозділів десантом на танки
	Рубіж розгортання в батальйонні колони. В ротні (взводні) колони – з двома (однією) рисочками
	Вихідний рубіж (пункт), рубіж (пункт) регулювання, вихідний рубіж для форсування
	Ділянка і пункти висадки морського десанту
	1 2 Розмежувальні лінії: 1 – між бригадами, полками, 3 – між батальйонами
	Рубіж імовірної зустрічі з противником
	Підрозділ, зупинений на досягнутому рубежі
	Підрозділ відходить з рубежу, що займав
	Район вогневих позицій артилерійського дивізіону із зазначенням розташування батарей (зенітного дивізіону – з відповідними знаками і написом)
	Артилерійська батарея на вогневій позиції (знак гармати – залежно від типу і калібру)
	Мінометна батарея на вогневій позиції (знак міномета – залежно від типу і калібру)
	Вогонь по окремій цілі із зазначенням її номера
	Удар ракетою у звичайному спорядженні
102	202

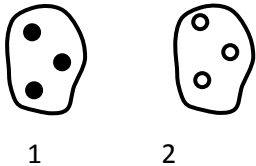
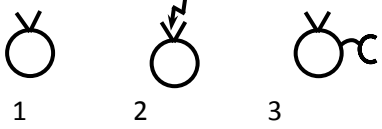
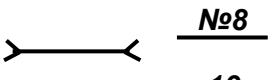

	<p>цілі (ділянки): 1 – ствольної артилерії, 2 – реактивної артилерії. Розміри цілі (ділянки) – у масштабі карти</p>
	<p>Нерухомий загороджувальний вогонь із зазначенням його умовного найменування. Довжина ділянки – у масштабі карти</p>
<p>«Дуб»</p> 	<p>Глибокий нерухомий загороджувальний вогонь на трьох рубежах із зазначенням його умовного найменування і номерів рубежів. Довжина рубежів (дільниць) – у масштабі карти</p>
<p>«Лев»</p> 	<p>Одинарний рухомий загороджувальний вогонь із зазначенням його умовного найменування і номерів рубежів (суцільною лінією – рубіж, по якому починається ведення вогню, пунктирними лініями – рубежі, на які планується перенесення вогню). Довжина рубежів (ділянок) – у масштабі карти.</p>
<p>«Тигр»</p> 	<p>Подвійний рухомий загороджувальний вогонь із зазначенням його умовного найменування і номерів рубежів (суцільними лініями – перші два рубежі, по яких відкривається і одночасно ведеться вогонь, пунктирними лініями – наступні рубежі). Довжина рубежів (ділянок) – у масштабі карти</p>
<p>«Вовк»</p> <p>«Лиса» «Барс»</p>	<p>Послідовне зосередження вогню із зазначенням умовних найменувань рубежів і номерів цілей або дільниць (суцільними лініями – рубежі, по яких планується вести вогонь одночасно; при подвійному ПЗЗ суцільними лініями сполучаються цілі на двох рубежах, при потрійному – на трьох і т. д.). Рубежі і цілі – у масштабі карти</p>
<p>«Юпітер»</p> 	<p>Масований вогонь із зазначенням його умовного найменування і номерів ділянок</p>
<p>«Гепард» «Тигр»</p> 	<p>Вогневий вал із зазначенням умовних найменувань рубежів, ділянок для дивізіонів і їх номерів, а також номерів проміжних рубежів</p>
	<p>Район висадки тактичного повітряного десанту на вертольотах із зазначенням бойового складу, часу і дати висадки</p>

	Посадковий майданчик (майданчик приземлення)
	Освітлювальний пост
	Район, що освітлюється артилерією
	Район, що освітлюється авіацією
	Світловий орієнтир, поставлений артилерією
	Світловий орієнтир, поставлений авіацією
	Світловий створ
	Рубіж освітлення
	Рубіж осліплення
	Ділянка форсування частини (підрозділу). Указуються місця і види переправ, їх кількість і якісні характеристики
<p>1</p> <p style="text-align: center;">ГПЗ</p> <p style="text-align: right;"><i>1 мр з 2/1 тр</i></p> <p>2</p> <p style="text-align: center;">2 мр</p>	Колона механізованого або танкового підрозділу з відповідним написом: 1 – загальне позначення, 2 – механізованої роти на БМП (на іншій техніці і танкова рота з відповідними знаками). Колона батальйону і взводу – відповідно з трьома і однією рисками
 <p style="text-align: center;">5 оісб</p> <p style="text-align: center;">1</p> <p style="text-align: center;">3 адн</p> <p style="text-align: center;">2</p>	Колона підрозділу роду військ (спеціальних військ) з відповідним написом: 1 – загальне позначення, 2 – артилерійського дивізіону (підрозділів інших родів військ з відповідними знаками). Колона батареї (рота) і взводу відповідно з двома та однією рисками
<p style="text-align: center;">ГПЗ</p> <p style="text-align: center;">1 мр з 1/2 тр</p>	Головна (бічна, тильна) похідна застава у складі посиленої механізованої роти на БМП (на іншій техніці і до складу танкової роти з відповідними знаками). ГПЗ у складі взводу і головний дозор – з однією рисою; авангард або передовий загін у складі батальйону – з трьома рисками і з відповідним написом

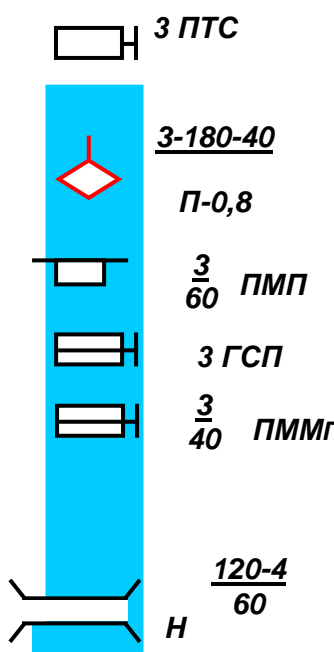

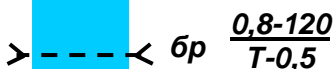
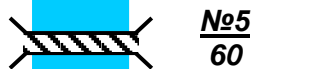

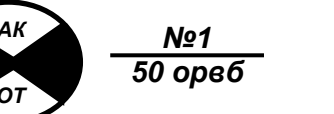

	<p>Рухомий загін загороджень із зазначенням належності (ЗЗР – загін забезпечення руху, ГРозг – група розгородження)</p>
	<p>Колона роти забезпечення батальйону (іншого підрозділу тилу з відповідним написом)</p>
	<p>Район, що займається механізованим (танковим) підрозділом, з відповідним написом. Перед написом або над ним може наноситися знак, що відповідає техніці, якою озброєний підрозділ</p>
	<p>Район, що займається підрозділом роду військ або спеціальних військ, з відповідним написом. Перед написом або над ним може наноситися знак, що відповідає техніці, якою озброєний підрозділ</p>
Забезпечення бою	
<p><u>№ 1 мп</u> <u>P3</u> 01.02 05.00</p>	<p>Розвідувальний загін (інші загоны, які складаються з підрозділів спеціальних військ, – з відповідними написами біля знака)</p>
	<p>Дозорне відділення на БМП (на БТР та дозорний танк – з відповідними знаками)</p>
	<p>Бойовий розвідувальний дозор із зазначенням його належності, часу і дати (РД – розвідувальний дозор, ОфРД – офіцерський розвідувальний дозор, РГ – розвідувальна група, ІРД – інженерний, ДРХБР – дозор радіаційної, хімічної, біологічної розвідки)</p>
	<p>Піші дозорні (2 – 3 військовослужбовці)</p>
	<p>Піший патруль (пунктиром вказується маршрут патрулювання)</p>
	<p>Секрет із зазначенням належності</p>
	<p>Підрозділ (група), який проводить пошук (наліт), із зазначенням належності</p>
	<p>Місце захоплення полоненого із зазначенням його належності і часу захоплення</p>
	<p>Місце вилучення документів убитого із зазначенням його належності і часу вилучення документів</p>

	<p>Сторожовий пост</p>
	<p>Район (зона) пожежі і напрямок його поширення. Ділянка задимлення наноситься чорним кольором</p>
 <p style="text-align: center;"><u>2 - М - 10</u></p> <p style="text-align: center;">5 одб 10.00-11.00 01.02</p>	<p>Рубіж маскуванню аерозолями (димами) із зазначенням довжини (2 км), засобів постановки (М – машинами, Ш – шашками, А – артилерією, Ав – авіацією, Пр – приладами, Т – танками) і їх кількості (10), найменування частини, підрозділу, які виконують димопуск, часу і дати</p>
 <p style="text-align: center;">40-П</p> <p style="text-align: center;">18.10 01.10</p>	<p>Ядерний удар із зазначенням потужності заряду (40 кт), виду вибуху (П – повітряний, Н – наземний або надводний, Під – підземний або підводний), часу і дати вибуху. Радіус внутрішнього кола – суцільних зруйнувань, зовнішнього кола – ураження відкрито розташованого особового складу</p>
	<p>Рубіж безпечного віддалення (виступи у бік зон зараження внаслідок аварії АЕС і підприємств хімічної промисловості)</p>
	<p>Район зруйнувань, що утворився від ядерного вибуху противника, із зазначенням кордонів: суцільних зруйнувань (внутрішнє коло), суцільних завалів у лісах і населених пунктах (середнє коло), слабких зруйнувань (зовнішнє коло) і в разі необхідності зони нейтронного впливу на відкрито розташований особистий склад (пунктирною лінією або заштрихована частина кола)</p>
 <p style="text-align: center;">10-Н</p>	<p>Зони радіоактивного зараження, що прогноуються: А – помірного, Б – сильного, В – небезпечного, Г – надзвичайно небезпечного (за даними розвідки реальні межі) із зазначенням потужності (10 кт), вигляду (Н), часу і дати вибуху</p>
 <p style="text-align: center;">15 рад/год</p>	<p>Точка замірювання рівня радіації із зазначенням рівня радіації, часу і дати замірювання</p>
 <p style="text-align: center;">2 - 10</p> <p style="text-align: center;">03.00 01.02</p>	<p>Ядерна міна противника із зазначенням потужності заряду (2 кт), глибини установки (10 м) або виду вибуху, часу і дати виявлення</p>
 <p style="text-align: center;">Ф-VX</p> <p style="text-align: center;">05.10 01.02</p>	<p>Поле хімічних фугасів противника із зазначенням часу і дати виявлення. Поле підірваних фугасів – знак зафарбовується жовтим кольором</p>

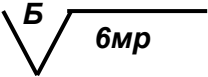
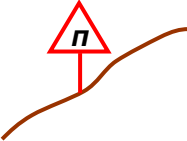

 <p><u>ав – Зарін</u> 09.00 03.01</p>	<p>Ділянка місцевості (район), заражена противником отруйними речовинами, із зазначенням напрямку поширення зараженого повітря, типу ОВ і часу застосування (виявлення)</p>
 <p><u>Чума – 90</u> 09.00 03.09</p>	<p>Ділянка місцевості (район), яка заражена противником бактеріологічними (біологічними) засобами, із зазначенням збудника, числа захворілих, часу і дати застосування (виявлення)</p>
 <p><u>ав - напалм</u> 07.00 03.03</p>	<p>Застосування запалювальної зброї із зазначенням засобу застосування, типу запалювальної речовини, часу і дати застосування</p>
 <p><u>ав - VX</u> 7.00 10.6</p>	<p>Район, що потрапив під дію хімічної зброї, із указанням засобів застосування (ав – авіація, р – ракети, а – артилерія, ф – фугаси), типу ОР, часу і дати застосування. Стрілки вказують напрям розповсюдження зараженого повітря: 1 – глибина поширення первинної хмари, 2 – глибина поширення вторинної хмари</p>
 <p><u>PCO № 1, 51 омбр</u> 5 обРХБз 07.00- 09.00 15.01</p>	<p>Район спеціальної обробки із зазначенням номера, найменування військової частини (підрозділу), яка проходить і виконує обробку, часу і дати обробки</p>
 <p>ПуСО</p>	<p>Пункт спеціальної обробки (ДП – дегазаційний пункт)</p>
 <p><u>№1</u></p>	<p>Дегазований прохід із зазначенням його номера і ширини (3 м)</p>
 <p>Пн ← Пд</p>	<p>Стрілка для позначення напрямку північ-південь</p>
	<p>Рубіж мінування</p>
 <p>0,5</p>	<p>Ескарп (контрескарп) із зазначенням протяжності (0,5 км)</p>
	<p>Малопомітне загородження (дротяна спіраль, сітка на низьких колах, дріт у накид). Для позначення загороджень, що електризуються, ставиться знак ⚡</p>
 <p><u>M</u> 150</p>	<p>Надовби із зазначенням їх виду (М – металеві, ЗБ – залізобетонні), кількості рядів (2) і протяжності (150 м)</p>
 <p>0,4</p>	<p>Мінований завал із зазначенням протяжності (0,4 км)</p>

	<p>Дротяне загородження (кількість штрихів – число рядів)</p>
	<p>Ділянка загороджень із їжаків із зазначенням кількості рядів (2) і протяжності (400 м)</p>
<p>0,7</p> 	<p>Протитанковий рів із зазначенням протяжності (0,7 км)</p>
	<p>Протитанкове мінне поле</p>
	<p>Противіхотне мінне поле</p>
	<p>Змішане мінне поле</p>
	<p>Хибне мінне поле</p>
	<p>Мінні поля, встановлені засобами дистанційного мінування: 1 – протитанкове, 2 – противіхотне</p>
	<p>Фугаси: 1 – некеровані, 2 – керовані по радіо, 3 – керовані по проводах</p>
	<p>Прохід у загородженні із зазначенням його номера і ширини (10 м)</p>
	<p>Зруйнований міст</p>
<p>0,8</p> 	<p>Зруйнована (несправна) ділянка дороги з зазначенням її протяжності (0,8 км) і об'їзду</p>
	<p>Десантна переправа із зазначенням кількості (3) і типу переправно-десантних засобів (ПТС - плаваючий транспортер середній)</p>

 <p>3 ПТС</p> <p><u>3-180-40</u></p> <p>П-0,8</p> <p>$\frac{3}{60}$ ПМП</p> <p>3 ГСП</p> <p>$\frac{3}{40}$ ПММп</p> <p>Н $\frac{120-4}{60}$</p>	<p>Переправа танків під водою із зазначенням глибини (3 м), ширини водяної перешкоди (180 м), ширини траси (40 м), характеру дна (П – піщане, Т – тверде, К – кам’янисте) і швидкості течії (0,8 м/с)</p> <p>Поромна переправа із зазначенням кількості поромів (3), вантажопідйомності (60 т), типу парку (ПМП) або переправного засобу (ГСП – гусеничний самохідний пором, ПММ – поромно-мостова машина)</p> <p>Міст на жорстких опорах із зазначенням його виду (Н – низьководний, В – висоководний, П – підводний, Д – дерев’яний, К – кам’яний, М – металевий, ЗБ – залізобетонний. довжини (120 м), ширини (4 м) і вантажопідйомності (60 т)</p>
 <p>ПМП $\frac{120}{60}$</p>	<p>Міст на плавучих опорах із зазначенням типу парку (ПМП), довжини моста (120 м) і вантажопідйомності (60 т)</p>
 <p>бр $\frac{0,8-120}{T-0,5}$</p>	<p>Брід із зазначенням його глибини (0,8 м), довжини (120 м), характеру дна (Т – тверде, П – піщане, К – кам’янисте, В – в’язке) і швидкості течії (0,5 м/с)</p>
 <p>№5 $\frac{60}{60}$</p>	<p>Крижана переправа з зазначенням її номера і вантажопідйомності (60 т)</p>
 <p>$\frac{500-0,5}{10}$</p>	<p>Затоплена ділянка місцевості із зазначенням її ширини (500м), глибини (0,5м) і тривалості затоплення (10 год.)</p>
 <p>С-8</p>	<p>Пункт водопостачання (С – свердловина, Д – джерело, К – колодязь) із зазначенням продуктивності (8 м³/год)</p>
 <p>1</p>	<p>Маршрут руху військ (1 мб – механізованого батальйону номер один)</p>
 <p>2</p>	<p>Маршрут евакуації озброєння і техніки із зазначенням номера маршруту і його приналежності</p>
 <p>№1 $\frac{50 \text{ орвб}}$</p>	<p>Пункт збору пошкоджених машин (ОТ – озброєння і техніки) із зазначенням його номеру та належності</p>
	<p>Ремонтно-евакуаційна група на БТР (на танковому тягачі, БМП або автомобілі – 3</p>

	відповідними знаками) із зазначенням приналежності (П – полкова, Б – батальйонна) і виду техніки, що ремонтується (БТ – бронетанкова, Авт – автомобільна)
 Пр 10 мбр	Бригадний (полковий) склад із зазначенням належності (П – пального, Пр – продовольчий, Р – речовий, ВТМ – військово-технічного майна, АБТМ – автобронетанкового майна, А-артилерійський)
 9 мп	Медичний пункт бригади (полку) із зазначенням належності
 1 тб	Медичний пункт батальйону із зазначенням належності
 7 мр	Медичний пост роти із зазначенням належності
	Стрілець-санітар
 ПСТ	Пост санітарного транспорту
 3 мб	Пункт батальйону із зазначенням приналежності (Пр – продовольчий, Б – боєпостачання, П – пального)
 6 мр	Пункт боєпостачання роти із зазначенням належності
	Пункт обслуговування на маршруті руху (П – заправлення паливом, Пр – продовольчий, Т – технічної допомоги, В – відпочинку і обігріву, з червоним хрестом – медичний)
	Сховище ядерних боєприпасів
	Сховище хімічних боєприпасів
	Культурні цінності
	Особливо небезпечні об'єкти

4.6. Правила розробки та ведення бойових графічних документів

1. Розробка та ведення бойових графічних документів

Порядок розробки і ведення бойових документів

Бойові документи у взводі розробляються, як правило, графічно на топографічних картах, папері або кальці. Отримані і віддані бойові накази та розпорядження записуються, як правило, у робочих зошитах або на звороті топографічної карти.

Під час розробки і ведення бойових документів необхідно дотримуватися таких правил:

будь-який бойовий документ повинен мати службовий заголовок та підпис із зазначенням посади, військового звання та прізвища особи, що підписала документ; у заголовку письмового документа, крім найменування документа, вказується порядковий номер документа, місце пункту управління, час і дата його складання (підпису), масштаб і рік видання карти, за якою документ розроблений;

населені пункти і місцеві предмети, рубежі, райони зосередження (розташування) або дії своїх підрозділів указуються, починаючи з правого флангу, а противника – з лівого флангу; рубежі указуються двома, райони (опорні пункти) – трьома пунктами; назви населених пунктів, рік та інших місцевих предметів указуються в називному відмінку;

розмежувальні лінії вказуються не менше ніж трьома пунктами, один з яких повинен бути на передньому краю; в обороні і в наступі – з тилу в бік противника, а при відході – від противника в напрямку відходу. Лінії указуються спочатку справа, потім зліва; в обороні – на граничну досяжність своїх вогневих засобів, у наступі – на глибину бойового завдання; розмежувальні лінії в тил указуються на глибину бойового порядку своїх підрозділів;

напрямок наступу вказується декількома пунктами на всю глибину бойового завдання;

маршрут руху вказується назвами місцевих предметів або населених пунктів: перша – на вихідному рубежі (пункті), решта – найбільш важливі, через які проходить маршрут, і останній – в районі зосередження або на рубежі переходу в атаку;

дані обстановки наносяться на карту встановленими умовними знаками, тонкими лініями, не забиваючи топографічну основу карти і написи на ній; завдання і положення підрозділів, а також озброєння і техніка наносяться, як правило, знаками загального позначення; при відсутності необхідних знаків допускається застосовувати додаткові знаки з поясненнями на карті (схемі);

положення своїх військ, їх завдання і дії позначаються **червоним кольором**, ракетних військ, артилерії, військ ППО і спеціальних військ – **чорним кольором**; положення і дії противника – **синім кольором**;

нумерація, найменування частини (підрозділів) і пояснювальні написи своїх військ наносяться **чорним кольором**, противника – **синім**;

для скорочення організаційно-штатних формувань підрозділів і частин використовуються тільки рядкові букви;

при одноколірному виконанні графічних документів всі умовні знаки і написи наносяться **чорним кольором**, знаки умовних позначень противника – **подвійною лінією**;

умовні знаки військ, озброєння і техніки наносяться на карту (схему) відповідно до дійсного положення їх на місцевості і розташовуються по напрямку дій або ведення вогню; всередині або поряд з умовними знаками при необхідності вказуються кількість і тип озброєння і техніки;

для позначення військ противника використовуються ті самі умовні знаки що і для своїх військ, з необхідними написами;

джерела одержання відомостей про противника позначаються **чорним кольором**, при цьому найменування джерел пишуться початковими буквами, наприклад: *спостереження – С; показання полонених – П; документи противника – ДП; військова розвідка – ВР, повітряна розвідка – ПвР, артилерійська розвідка – АР, інженерна розвідка – ІР, радіаційна, хімічна, біологічна розвідка – РХБР*, час одержання відомостей про противника підписується під позначенням джерела або в рядок; відомості, що потребують перевірки, відмічаються знаком питання;

другорядні дані, а також дані, що неможливо відобразити умовними знаками, записуються на полях карти або в робочому зошиті;

розташування і дії військ наносяться умовними знаками суцільною лінією, а дії, що передбачаються або намічаються, дороги, аеродроми та інші споруди, які будуються – переривчастою лінією (пунктиром); запасні райони розташування військ і запасні позиції позначаються переривчастою лінією (пунктиром) з буквою “З” всередині знака або поряд з ним; хибні райони, рубежі, хибні споруди і об’єкти позначаються **зеленим кольором** і доповнюються буквою “Х” всередині знака або поряд з ним;

під час нанесення на карту (схему) положення підрозділів до різного часу умовні знаки доповнюються штрихами, пунктирними лініями, крапками, іншими значками або підтушовують різними кольорами; час, до якого відноситься те або інше положення військ указується під найменуванням підрозділу (частини) або в рядок;

всі написи розташовуються паралельно нижньому (верхньому) обрізу карти (схеми); букви і цифри пишуться без зв’язок, пристосовуючи їх розміри з масштабом карти і військовою інстанцією; написи можуть бути зроблені на вільному місці карти (схеми) із стрілкою до умовного знака;

графічний документ, виконаний на прозорій основі з карти, повинен мати не менше трьох пунктів (для наступного сполучення), розташованих, як правило, по кутах верхньої рамки листка карти або в пересіченні координатної сітки, масштаб, номенклатуру і рік видання карти, за якою він виготовлений.

Бойові документи можуть бути текстовими, графічними або табличними. Вони виготовляються ручним способом або за допомогою комп’ютерної техніки чи друкарської машинки.

Бойові документи оформлюються:

текстуальні – на білому папері формату А3 (297 х 420 мм), А4 (210 х 297 мм) та А5 (148 х 210 мм), зазвичай, із книжковою орієнтацією аркуша;

графічні і табличні документи – на топографічних і спеціальних картах (планах, схемах), на кальках, плівці, фотознімках, фотограмах та білому папері формату А1 (840 x 584 мм), А3, А4;

Електронні копії бойових документів фіксуються (перезнімаються) та можуть зберігатися на магнітних (гнучких та жорстких магнітних дисках), оптичних (CD, DVD дисках), електронних (USB) носіях інформації тощо.

У батальйоні (роті) розробляються, як правило, графічні бойові документи на топографічних картах, папері або кальці. Віддані бойові накази, розпорядження записуються в робочих зошитах або на звороті топографічних карт з дальшим оформленням на папері та відповідною постановкою на облік. Отримані бойові накази і розпорядження записуються в робочий зошит (журнал отриманих наказів і розпоряджень).

Під час розробки і ведення бойових документів необхідно дотримуватися таких правил:

кожен бойовий документ повинен мати гриф обмеження доступу до документа; напис номера примірника; відомості про затвердження документа (якщо документ з планування); службовий заголовок; текст документа (зміст графічної частини документа); підпис із зазначенням посади, військового звання, ініціалів та прізвища особи, яка підписала документ; масштаб (якщо графічний документ виконано на топографічній карті, схемі або плані);

у заголовку письмового бойового документа вказується його найменування, порядковий номер документа, місце пункту управління, київський час і дата його складання (підпису), масштаб і рік видання карти, за якою документ розроблений. Коли є необхідність вказати місцевий або поясний час, після цифрової величини вказаного часу в лапках робиться відповідна примітка;

документи друкуються (пишуться) на одній стороні аркуша, за винятком останнього;

кожен аркуш, за винятком першого, повинен бути пронумерований посередині верхнього поля аркуша арабськими цифрами.

Текстуальні бойові документи повинні мати такі вільні від тексту поля:

лицьовий бік – ліве – 35мм, верхнє – не менше як 10мм, праве – не менше як 8мм, нижнє – 20мм;

зворотний бік – ліве – не менше як 8мм, верхнє – не менше як 10мм, нижнє – 20мм, праве – 35мм.

Перший рядок кожного абзацу тексту документа друкуються (пишеться) з відступом 5 знаків (15 мм) від лінії лівого поля.

У разі використання в тексті документів цифрової інформації:

Кількісні характеристики відтворюються словами або цифрами, наприклад “три” або “3”;

Нумерація підрозділів, частин відображується цифрою, наприклад: 3 мр, 2 мб; 72 омбр;

числа із зазначенням міри, довжини, ваги і т. ін. пишуться цифрою, наприклад: 32 км, 12 т;

числівники, що вказують на кількість, на початку речення завжди пишуться словом, наприклад “Три танки підтримують 3 мр”; “Два літаки завдають удару....”;

порядкові числівники, за винятком нумерації військових частин і підрозділів, пишуться із відмінковим закінченням, наприклад: “батальйон 2-го ешелону”, “1-а колона”;

у нетаємних документах вказуються лише умовні найменування військових частин.

При оформленні письмових бойових документів від руки текст пишеться чітким, рівним почерком із використанням друкованого та прописного шрифту чорного кольору висотою 2,5 – 3 мм та міжрядковим інтервалом 6 мм;

При оформленні письмових бойових документів друкарським способом необхідно дотримуватися таких правил:

з використанням комп’ютерної техніки – текст друкується шрифтом “Times New Roman”, 12 – 14 розміру, звичайного накреслення, 100% масштабу зі звичайним інтервалом та з одинарним міжрядковим інтервалом тексту документа з вирівнюванням по ширині;

при друкуванні на друкарській машинці – текст друкується машинописним шрифтом, без деформації букв та знаків, розташовуючи на аркуші 28 – 30 рядків з висотою шрифту 2,5 – 3 мм по 60 – 65 знаків у рядку (враховуючи за знак кожний проміжок між словами), а також з міжрядковим інтервалом близько 6 мм.

Оформлення графічних бойових документів повинно здійснюватися з дотриманням таких правил:

населені пункти і місцеві предмети, рубежі, райони зосередження (розташування) або дій своїх підрозділів вказуються починаючи з правого флангу, а противника – з його лівого флангу; рубежі вказуються двома, а райони (опорні пункти) – трьома точками; назви населених пунктів, річок та інших місцевих предметів вказуються у називному відмінку, великими літерами та в разі перелічування відокремлюються один від одного комою;

перед назвою населених пунктів слова “село, населений пункт, селище, місто” не застосовуються;

розмежувальні лінії вказуються не менше ніж трьома пунктами, один з яких повинен бути на передньому краю: в обороні й у наступі – з тилу і в бік противника, при відході – від противника в напрямку відходу. Лінії вказуються спочатку справа, потім зліва: в обороні – на граничну досяжність своїх вогневих засобів, у наступі – на глибину бойового завдання; розмежувальні лінії в тил вказуються на глибину бойового порядку батальйону (роти). Якщо деякі пункти не входять у район, смугу дій тощо, то перед його назвою в дужках ставиться скорочена форма слова “виключно” (вик.);

координати місцевих предметів, населених пунктів можуть зазначатися за допомогою географічних, прямокутних координат або номера квадрата із застосуванням цифрової координатної сітки. Для більш точного визначення використовується спосіб “равлик”, при цьому зазначають частину квадрата шляхом ділення його на дев’ять частин, позначених цифрами, яка вказується останньою у цифровому значенні;

у разі зазначення місця знаходження відносно великих населених пунктів або місцевих предметів використовуються скорочення сторін світу: західніше – “зах.”, східніше – “сх.”, північніше – “півн.”, південніше – “півд.”, а також можуть вказуватися відстань від точок із застосуванням цифрових величин у кілометрах, наприклад: 1,5 км зах. НОВОМИКОЛАЇВКА;

напрямок наступу вказується декількома пунктами на всю глибину бойового завдання;

маршрут руху вказується назвами місцевих предметів або населених пунктів: перший – на вихідному рубежі (пункті), потім – найбільш важливі, через які проходить маршрут, і останній – у районі зосередження або на рубежі переходу в атаку;

дані обстановки наносять на карту встановленими умовними знаками, тонкими лініями, не забиваючи топографічну основу карти і написи на ній; завдання і положення підрозділів, а також озброєння і техніка наносяться знаками загального позначення; за відсутності необхідних знаків допускається застосування додаткових знаків з поясненням на карті (схемі);

скорочення організаційно-штатних формувань підрозділів і частин наносяться тільки рядковими малими буквами;

умовні знаки військ, озброєння і техніки наносяться на карту (схему) відповідно до дійсного положення їх на місцевості і розташовуються за напрямком дій або ведення вогню; усередині або поряд з умовними знаками вказується кількість, тип озброєння і техніки, час їх знаходження;

для позначення військ противника застосовуються ті самі умовні знаки, що й для своїх військ, з необхідними написами;

джерела одержання відомостей про противника позначаються чорним кольором, при цьому найменування джерел пишуться початковими літерами, наприклад: спостереження – С, показання полонених – П, документи противника – ДП, військова розвідка – ВР, повітряна розвідка – ПР, артилерійська розвідка – АР, інженерна розвідка – ІР, хімічна розвідка – ХР, час і дата одержання відомостей про противника підписуються під позначенням джерела відомостей або в рядок; відомості, що потребують перевірки, відмічаються знаком питання;

пункти управління наносяться на карту так, щоб вертикальна лінія флагштока спиралася своєю нижньою частиною в точку його знаходження на місцевості, а напрямок прапора розташовувався з урахуванням напрямку дій своїх військ: праворуч від флагштока – у західному або південному напрямку, ліворуч від флагштока – у східному або північному напрямку;

знищені цілі (об’єкти) позначаються двома суцільними лініями, що перехрещують умовний знак, а виведені з ладу, пошкоджені та подавлені закреслюються косо зверху вниз однією суцільною лінією відповідного кольору, залежно від того ким знищена (виведена з ладу або пошкоджена) ціль, – своїми військами або противником;

другорядні дані, а також дані, які неможливо відобразити умовними знаками, записуються на зворотний бік карти, в пояснювальній записці (легенді) або в робочому зошиті.

Розташування і дії військ наносяться умовними знаками суцільною лінією, а дії, що передбачаються, дороги, аеродроми та інші спорудження, які будуються, – переривчастою лінією (пунктиром); запасні райони розташування військ і запасні позиції позначаються переривчастою лінією (пунктиром) з літерою “З” усередині знака або поряд з ним; удавані райони, рубежі, позиції, споруди і об’єкти доповнюються позначкою “УР” усередині знака або поряд з ним;

під час нанесення на карту (схему) положення підрозділів до різного часу умовні знаки доповнюються штрихами, пунктирними лініями, крапками, іншими зручними позначками або підтушовуються різними відтінками основного кольору; час, до якого відноситься те чи інше положення військ, вказується під найменуванням підрозділу або в рядок;

усі написи розташовуються паралельно нижньому (верхньому) зрізу карти (схеми); букви і цифри пишуться без зв’язок, погоджуючи їх розмір з масштабом карти; написи можуть бути зроблені у вигляді виноски на вільному місці карти (схеми) зі стрілкою до умовного знаку;

графічний документ, який виконано на прозорій основі (кальці, плівці) по карті, повинен мати не менше трьох пунктів сполучення з топографічною основою карти, розташованих, як правило, по кутах внутрішньої рамки листка карти або в місці перетину вертикальних і горизонтальних координатних сіток. На такому документі повинні позначатися також масштаб, номенклатура і рік видання топографічної карти, з якої він був знятий, а виконаний у довільному масштабі і який не має координатної сітки – стрілку для позначення напрямку північ-південь.

Обстановка на карту наноситься тонкими лініями та умовними знаками п’яти основних кольорів: червоного, чорного, синього, коричневого, зеленого.

Червоним кольором наносяться: положення, завдання і дії своїх військ (крім вказаних у наступному абзаці); розмежувальні лінії, межі операційних зон (районів); межі районів введення правового режиму воєнного стану; тилові межі та пункти управління (крім вказаних у наступному абзаці); зони ураження зенітних ракетних підрозділів.

Чорним кольором наносяться: положення, завдання і дії ракетних військ і артилерії, зенітних ракетних військ, їх пункти управління; положення завдання та дії підрозділів радіотехнічних і спеціальних військ, частин матеріально-технічного забезпечення та їх пункти управління; удари своїх військ ракетами у звичайному спорядженні (крім ударів авіаційними ракетами); вогонь артилерії, рубежі досяжності вогню артилерії і ракет (крім авіаційних), а також усі реквізити, формуляри, заголовки, таблиці та їх зміст за свої війська (сили).

Синім кольором наносяться: положення, завдання і дії військ (сил) противника; усі пояснювальні підписи, формуляри, таблиці, що стосуються противника, а також пункти водопостачання.

Коричневим кольором наносяться: положення і дії військ збройних сил суміжних (третіх) держав, які на час оформлення документа не є противником; маршрути висування своїх військ (сил) і проходи в гірських хребтах; межі зон відповідальності за ведення розвідки; сектори огляду та зони виявлення;

стаціонарні вузли зв'язку державної мережі; кордони районів бактеріологічного зараження та епідемій (епізоотій).

Зеленим кольором наносяться: оманні позиції, рубежі, об'єкти та інші заходи щодо введення противника в оману; положення, дії та пункти управління органів ДПС України.

Також на карті можуть застосовуватися:

жовтогарячий колір – для нанесення стану, положення, дій та пунктів управління органів цивільного захисту МНС;

малиновий колір – для нанесення стану, положення, дій та пунктів управління органів і ВВ МВС;

жовтий колір – для позначення (підтушування) радіаційно-небезпечних об'єктів та об'єктів, що мають сильнодіючі отруйні речовини; а також позначення районів радіаційного, хімічного і біологічного зараження місцевості.

2. Порядок роботи командира щодо підготовки та оформлення робочої карти (бланковка)

В сучасних умовах організувати бій підрозділу та управляти ним в ході бою без топографічної карти не можливо. Використання карти, як особливої форми передачі інформації, як засобу пізнання бойової обстановки дозволяє командирові вивчити незнайому місцевість, а також положення об'єктів та військ, які мають просторове розміщення на місцевості.

Топографічна карта, на якій графічно, за допомогою умовних топографічних знаків і скорочених позначень відображається тактична обстановка та її зміни в ході бою, називається робочою картою того командира, який її веде.

Робоча карта є одним з основних, дуже часто і єдиним бойовим документом, за допомогою якого командири підрозділів організують та здійснюють управління в бою. Вона базується на топографічній основі карти, тому за її допомоги можливо вирішувати не тільки тактичні, але і топографічні задачі, що пов'язані з управлінням підрозділу в бою.

Робоча карта командира призначена для вирішення багатьох та різноманітних завдань, а саме за допомогою робочої карти командир може:

- усвідомити отримане бойове завдання;
- вивчити та оцінити обстановку;
- прийняти рішення;
- поставити бойові завдання підлеглим;
- віддати вказівки щодо взаємодії, бойового, тилового та технічного забезпечення;
- скласти донесення старшому начальнику;
- інформувати сусідів;
- особисто доповісти про обстановку старшому начальнику;
- пересуватися з підрозділом по місцевості, на якій важко орієнтуватися;
- вирішувати вогневі завдання щодо придушення (подавлення) або знищення противника.

Безумовно, всі ці завдання можливо виконати в тому випадку, коли на робочу карту будуть нанесені необхідні дані та відомості про противника, свої підрозділи, сусідів, радіаційну і хімічну обстановку і т. ін.

Робоча карта повинна відповідати певним вимогам, найважливішими з яких є:

- наочність;
- повнота нанесення обстановки;
- точність нанесення обстановки.

Наочність робочої карти командира полягає у ясному та чіткому відображенні бойової обстановки з виділенням її головних елементів. Це досягається:

- правильним застосуванням і чітким викреслюванням тактичних умовних знаків;
- виділенням положення військ, які відносяться до різного часу;
- правильним розташуванням на робочій карті службових та пояснювальних надписів;
- правильним чітким зображенням фактичного положення військ та імовірного характеру дій;
- правильним підйманням карти.

Велике значення щодо наочності робочої карти має правильний вибір співвідношення розмірів умовних знаків, позначок та пояснювальних надписів, які залежать від обсягу нанесеної на робочу карту інформації, тобто від її графічного навантаження.

Повнота нанесення обстановки на робочу карту визначається тим обсягом відомостей, які командирові потрібні для управління підлеглим підрозділом в бою. Це означає, що на свою робочу карту командир повинен наносити тільки ті дані обстановки і з такою деталізацією, які йому дійсно потрібні. Дотримання цієї вимоги дозволить економити час при нанесенні обстановки, полегшить користування робочою картою та, що саме головне, буде сприяти збереженню у таємниці задуму командира щодо організації і ведення бою підрозділом та задуму старшого начальника.

Зміст робочої карти того чи іншого командира може бути різним. Найбільша повнота відомостей, які наносяться на карту необхідна командирам механізованих, танкових підрозділів.

На робочу карту командира механізованого підрозділу звично наносяться: склад, положення своїх підрозділів з докладністю на два ступені нижче; склад, положення та можливий характер дій противника на глибину поставленого завдання на напрямках дій підрозділу та флангах, що до нього примикають;

- дані щодо радіаційної, хімічної та біологічної обстановки;
- бойове завдання підрозділу, яке поставив старший командир (начальник);
- положення та завдання безпосередніх сусідів (праворуч, ліворуч), а також тих, що діють попереду підрозділу, їх пункти управління;
- розмежувальні лінії між батальйонами;
- завдання вогневих засобів, які знаходяться у підпорядкуванні

(розпорядженні) командира підрозділу, та їх позиції;
місця встановлення інженерних загороджень;
маршрути висування;
спостережні, командно-спостережні та командні пункти старшого командира (начальника) та сусідів;
райони розташування тилових підрозділів.

Точність нанесення обстановки має виключне значення. Нанесення на робочу карту обстановки повинно точно відповідати дійсному положенню військ на місцевості.

Неточність нанесення обстановки на робочу карту може привести в бойових умовах до небажаних, а дуже часто і до тяжких наслідків. Так, наприклад, неточне нанесення на робочу карту положення своїх підрозділів може призвести до ураження їх своїми вогневими засобами. Помилки у нанесенні даних щодо положення противника можуть знизити ефективність нанесення вогневих ударів по об'єктах і противник може виявитися там, де наші підрозділи його не очікують. Помилка у нанесенні обстановки на 1 сантиметр на карті масштабу 1:50 000 на місцевості дорівнює 500м.

Підготовка карти до роботи

Кожний командир повинен працювати завжди на підготовленій робочій карті. Найбільш доцільно готувати робочу карту послідовно.

Підготовка карти складається з:

вибору карти;
оцінки карти;
склеювання карти;
складання карти;
підйому карти.

Вибір карти. В якості робочої карти командира можуть використовуватися карти різних масштабів. Вибір масштабу карти залежить від умов майбутніх бойових дій, характеру та змісту бойових завдань, що покладаються на той чи інший підрозділ. Тому перед тим, як вибрати масштаб робочої карти командир повинен вивчити та усвідомити район майбутніх бойових дій свого підрозділу.

Найбільш докладною та точною картою є топографічна карта масштабу 1:50000 (точність вимірювань – до 50м) і тому вона широко використовується і якості робочої карти командирів механізованих підрозділів, особливо при вирішенні питань вогневого ураження противника.

Оцінка карти. Після вибору необхідного для робочої карти масштабу, значення якого надається на кожному листі під південною (нижньою) стороною рамки, командир приступає до всебічної оцінки підібраної карти. Робоча карта командира як правило буває багатоаркушною і складається з серії стандартних аркушів, які мають свою номенклатуру. Оцінка карти полягає у вивченні кожного аркушу карти. Це робиться для того, щоб встановити, в якій мірі карта відповідає дійсності, чи не застаріла вона. При цьому уточнюються:

масштаб та рік зйомки або виправлення аркушу карти;
рік видання карти;

система координатної сітки та поправка напрямку.

Склеювання карти. Для правильного склеювання підібраних аркушів карти важливо встановити їх взаємне розміщення. Як що карта буде складати декілька аркушів, досить взяти один аркуш та визначити номенклатуру сусідніх аркушів, яка вказується на кожній стороні рамки аркушу карти, та підібрати решту аркушів, що потрібні для склейки. Перед тим, як приступити до склеювання, потрібно виконати певну підготовчу роботу. По-перше необхідно правильно обрізати край аркушів карти. Для цього потрібна гострий ніж або лезо бритви. Зрізати край карти слід без лінійки.

Зрізання країв аркушів слід робити у певному порядку. Попередньо у місцях склейки на всіх аркушах крім крайніх аркушів що праворуч, зрізують східню (праву) та південну (нижню) сторони аркушу карти по її внутрішній рамці. В останньому ряду південні (нижні) поля аркушів склейки не зрізуються.

Після того, як проведено зрізання зайвих полів аркушів карти, також у певному порядку проводиться їх склеювання. Склейку можна проводити по колонках або по рядках. Краще всього починати склеювання за коротким напрямком.

Спочатку треба склеїти аркуші карти по вертикалі, тобто склеїти колонку. При цьому спочатку верхній лист (2) наклеюється на нижній (3), створюючи колонку з двох аркушів; потім аркуш 1 наклеюється на необрізане поле аркушу 2. В результаті утворюється колонку з трьох аркушів, східне (праве) поле яких зрізане. Аналогічно треба склеїти аркуші кожної наступної колонки. Далі треба склеїти колонки між собою. Склейка колонок ведеться справа на ліво. У наведеному прикладі друга колонка наклеюється на третю, утворюючи склейку з шести аркушів. Потім перша колонка наклеюється на другу, яка раніше була склеєна з третьою. Таким чином підготовлюється для робочої карти склейка з дев'яти аркушів.

Цей порядок склеювання карти створює певні зручності при роботі на ній в любих умовах. Склеєні аркуші карти не будуть відриватися при застосуванні утиральної гумки, а при роботі олівцем аркушу місцях склейки не будуть задиратися, тому що як правило лінії проводять зверху у низ та зліва на право, гумкою стирають у тих самих напрямках.

Складання карти. Правильне складання робочої карти забезпечує:
зручне розміщення карти у планшеті, польовій сумці;
користування картою без повного її розгортання;
швидке знаходження на карті потрібного району;
збереження карти від передчасного зіпсування.

Форма складання робочої карти може бути різною. Це залежить від масштабу карти та від умов, в яких карта буде використовуватися. Для занять у класі складена карта повинна відповідати розмірам та формі відповідного столу. Під час роботи на місцевості доцільно, щоб карта була складена у відповідності з формою та розмірами планшету або польової сумки.

На форму складання робочої карти впливає також характер майбутньої бойової задачі. Розгорнув на столі склеєну робочу карту визначають район майбутніх бойових дій. Потім орієнтуючи карту за напрямком до противника або

вздовж маршруту майбутнього пересування, потрібно, виходячи з ширини польової сумки або планшета, підігнути з двох сторін непотрібні для роботи частини карти, після чого скласти її гармошкою покласти у польову сумку або планшет. Перегортуючи сторінки складеної карти, як книгу, можна зручно працювати з картою, не розгортаючи її цілком. Робочу карту не слід складати по лініях склеювання, тому що вона зразу порветься у місцях склейки.

Підйом карти – це важливий етап підготовки карти до роботи. Процес підйому карти міститься у роботі командира, яка направлена на те, щоб найбільш наглядно відобразити на ній ті елементи місцевості або місцеві предмети, які за характером наступних дій необхідно виділити з решти, або доповнити карту новими даними, які потрібні для оцінки обстановки та прийняття рішення.

Карта підіймається кольором з використанням умовних скорочень, позначок та картографічних знаків. Наприклад, зелений колір застосовується для підйому деревної та кущової рослинності, синій – для підйому гідрографії та боліт, світло-коричневий – для рельєфу, темно-коричневий – для дорожньої мережі (крім залізниці), чорний – для інших об'єктів та для надписів.

Населені пункти, залізниці підіймаються збільшенням їх умовного знаку. Надписи назв населених пунктів підкреслюються або збільшуються. Як правило, на картах підіймаються населені пункти, які орієнтують смугу або напрямок наступу, рубіж, район, який потрібно зайняти або утримувати підрозділом, вузлові пункти на маршрутах висування при здійсненні маршу і т.п.

Річки та струмки, що зображуються однією лінією, відтіняються синім кольором шляхом стовщення їх умовного знаку. Крім самої річки на ній підіймаються броди, мости, переправи та гідротехнічні споруди, які мають важливе значення для виконання майбутньої бойової задачі з визначенням їх властивостей. Поряд зі знаком броду вказується його глибина та стан ґрунту дна річки, для характеристики мосту або переправи біля умовного знаку надписують їх довжину, ширину і вантажопідйомність.

Об'єкти, які можуть бути використані в якості орієнтирів (тригонометричні пункти, заводи, фабрики, церкви, могильники і т. ін.) зображені поза масштабними умовними знаками, обводять чорними кружками однакового розміру або підкреслюють.

Рельєф будь-якої ділянки місцевості підіймають, відтіняючи світло-коричневим кольором одну чи декілька горизонталей там де їх форма визначена найбільш чітко. Вершини командних висот штрихуються і їх відмітки підкреслюються. Крім того, підіймаються всі елементи рельєфу, які можуть служити перешкодою діям механізованих та танкових підрозділів.

Дуже важливо знати, яку площу (ділянку) карти необхідно підіймати. Це залежить від конкретного бойового завдання підрозділу, Так, наприклад, як що підрозділ має іти у наступ, то карту слід підіймати в сторону противника на глибину приблизно одного дня наступу. На робочій карті, яка готується до майбутнього наступу *необхідно підняти наступне:*

- вихідний район для наступу;
- вихідний рубіж (пункт);
- маршрут висування;

рубежі регулювання;
рубіж переходу в атаку;
рубежі, оволодіння якими має особливе значення для підрозділу, що наступає.

При підготовці робочої карти для організації та ведення оборонного бою вона повинна бути піднята:

в своєму розташуванні – не менше ніж до тилової межі підрозділу;
в сторону противника – на глибину імовірного розташування його тактичних резервів.

При організації оборони, рекомендується підняти весь район оборони підрозділу і особливо виділити висоти, які можуть бути використані для опорних пунктів, і маршрутів висування для можливих контратак. Попереду переднього краю оборони необхідно підняти висоти, яри, ліси та інші місцеві предмети, які наступаючий противник може використати. Важливо також підняти основні дороги, які ведуть зі сторони противника, райони імовірного розташування основних позицій його артилерії та райони можливого зосередження танків.

Під час підготовки до здійснення маршу у передбачені зустрічного бою на робочій карті рекомендується підняти:

дороги по яких підрозділ буде здійснювати марш;
рокадні дороги, які мають забезпечити зв'язок з підрозділом, що рухається по паралельному маршруту;

райони (місця)привалів, денного (нічного) відпочинку;
маршрути висування противника та рубежі імовірного зіткнення з ним.

Завершується підготовка робочої карти до роботи виконанням таких робіт:
підписання карти (наприклад, РОБОЧА КАРТА КОМАНДИРА ...);
нанесенням цифрових значень координатної сітки на ту частину карти, яка покриває район майбутніх бойових дій;
підняти масштаб карти з таким розрахунком, щоб не розгортаючи всієї склейки карти можна було б користуватися нею під час орієнтування.

3. Нанесення тактичної обстановки на робочу карту (бланковку)

Після того, коли карта буде готова до роботи, можна приступати до нанесення на неї обстановки. Та обстановка, яка наноситься на карту до прийняття рішення командиром, називається *вихідною*.

Послідовність нанесення на карту обстановки (варіант):
положення підрозділу на момент отримання завдання, розмежувальні лінії (вони наносяться у першу чергу);

відомості про противника у напрямку виконання завдання;
завдання підрозділу;
завдання сусідніх підрозділів;
позиції для очікування, маршрути висування, рубежі розгортання та рубежі переходу в атаку приданих танків;

основні позиції приданої та підтримуючої артилерії; райони вогневих ударів, що плануються старшим начальником у напрямку виконання завдання підрозділу та сусідів;

рубіж введення в бій другого ешелону, вогневі рубежі протитанкового резерву та рубежі мінування рухомим загonom загородження старшої інстанції на фронті виконання завдання підрозділом;

місця пунктів управління та тилкових підрозділів старшої інстанції;
метеорологічні відомості.

Відомості про розташування і дії своїх військ наносяться на робочу карту з деталізацією *на два ступеня нижче*. Топографічна основа карти, назви населених пунктів, висот, мостів і тлі. ні в якому разі не можуть бути забитими.

Лінії оборони наносяться на карту лініями із штрихами товщиною 0,5 – 1 мм. Штрихи наносяться перпендикулярно до лінії з Рухом олівця “на лінію” з ліва на право. Величина шагу між штрихами повинна бути близько 2 мм, висота штриха 1 мм і товщина – 0,5 мм.

Фактичні дії військ та їх розташування наносяться на карту суцільною лінією.

Контрольні питання за темою

1. Види бойових документів та їх класифікація.
2. Який порядок роботи командира щодо підготовки та оформлення робочої карти?
3. Як наноситься тактична обстановка на робочу карту?
4. Як робоча карта бланкується?

4.7. Всебічне забезпечення бою

1. Бойове забезпечення бою

Залежно від сформованої обстановки й характеру майбутніх дій командир взводу звертає увагу підлеглих на виконання необхідних заходів бойового забезпечення, і насамперед з організації:

розвідки;

охорони;

захисту від зброї масового ураження (запальної й високоточної зброї);

тактичного маскування;

інженерного забезпечення;

забезпечення РХБ захисту.

Розвідка – найважливіший вид бойового забезпечення. Вона включає заходи щодо добуванню відомостей про противника, місцевість і погоду, необхідних для організації й успішного ведення бойових дій. Розвідка повинна вестися безупинно, активно, вчасно, забезпечуючи достовірність даних.

У кожному відділенні у всіх видах бою організується й ведеться розвідка спостереженням, а вночі й в інших умовах обмеженої видимості спостереження доповнюється підслуховуванням. Спостереження за супротивником ведеться безупинно особисто командиром відділення і спеціально призначеними спостерігачами.

Механізоване відділення може бути призначений у:

- спостережний пост;
- для дій дозорним відділенням;
- для улаштування засади;
- для проведення пошуку.

При веденні розвідки вночі й в інших умовах обмеженої видимості відділення для спостереження використовує прилади нічного бачення.

Охорона у відділенні організується з метою виключення раптового нападу наземного противника й забезпечення часу й вигідних умов для розгортання й вступу в бій. Вона здійснюється постійно спеціально призначеними спостерігачами, в обороні, крім того, – черговими вогневими засобами, а при розташуванні взводу окремо від роти – і безпосередньою охороною, що здійснюється парними патрулями шляхом обходу району розташування взводу.

При організації охорони командир відділення вказує порядок спостереження за місцевістю, повітрям і сигналами командира роти, призначає спостерігача, указує його місце й завдання, визначає порядок дій особового складу взводу при раптовому нападі противника. В обороні, крім того, командир взводу визначає необхідну кількість чергових вогневих засобів, їхнє місце й завдання, а при розташуванні взводу на місці окремо від роти – склад безпосередньої охорони, маршрут його руху, завдання й пропуск.

На кожен добу для пізнавання своїх військовослужбовців установлюються пропуск і відгук. Пропуском служить найменування озброєння або бойової техніки, наприклад: “Автомат”, а відгуком – назва населеного пункту, що починається з тої ж букви, що й пропуск, наприклад: “Азов”.

Пропуск повідомляється усно всьому складу призначеному у сторожову заставу (пост) і для ведення розвідки, а також особам, що посилаються за межі підрозділу, а вночі – і в межах розташування свого підрозділу; відгук – командирам цих підрозділів, а також особам, що посилається для передачі усних наказів. Пропуск запитується у всіх осіб, що проходять через рубіж охорони й прямують по розташуванню підрозділу вночі, а відгук – в осіб, що передають наказ командира, і в командирів підрозділів, ведучих розвідку.

Пропуск і відгук вимовляються тихо. Всі особи, які не знають пропуску, а ті що прибули з наказами - відгук, затримуються. Затриманих командир взводу опитує особисто і залежно від обставин дозволяє їм переміщуватись або далі направляє під конвоєм до командира роти або до командира, який вислав охорону.

Захист від зброї масового ураження організується в повному обсязі незалежно від того, застосовується або не застосовується в бою ядерна зброя. Він здійснюється з метою максимально послабити дії ядерного, хімічного, біологічного зараження противника, а також результатів зруйнувань об'єктів атомної енергетики та хімічної промисловості, збереження боєздатності особового складу взводу і забезпечення успішного виконання поставленого бойового завдання.

Виконання цієї мети досягається:

- веденням радіаційної, хімічної й біологічної розвідки;

своєчасним забезпеченням і вмiлим користуванням засобами захисту;
використанням захисних властивостей місцевості й iнженерних спорудженнi;
своєчасним оповiщенням особового складу про радiацiйну, хiмiчну i
бiологiчну небезпеку;

проведенням протиепiдемічних, санiтарно-гiгiєнічних i спеціальних
профiлактичних медичних заходiв;

забезпеченням безпеки й захистом особового складу при дiях у зонах
зараженнi, районах руйнувань, пожеж i затоплень;

своєчасною лiквідацiєю наслiдкiв застосування супротивником зброї
масового ураженнiя.

Тактичне маскуваннiя – це самий необхідний i самий масовий прояв
вiйськової хитрості й кмітливості. Воно організується командиром вiддiлення
вiдповiдно до отриманого бойового завдання, вказiвок командира роти й
обстановки що склалася. Тактичне маскуваннiя має на меті сховати вiд противника
дiйсне положеннiя своїх пiдроздiлiв вiд вiзуальної, оптичної, радiолокацiйної й
повiтряної розвiдки противника й увести його в оману щодо побудови бойового
(похiдного) порядку й дiй пiдроздiлiв. Воно також є найважливішим засобом
досягненнiя раптовості дiй i зменшеннiя втрат своїх пiдроздiлiв.

Тактичне маскуваннiя повинно бути безперервне й активне. У всiх умовах
обстановки воно здiйснюється силами взводу, при цьому озброєння, бойова й
iнша технiка маскуються в першу чергу. Вiдновленнiя порушеного маскуваннiя й
усуненнiя демаскуючих ознак здiйснюються негайно.

Виконання завдань тактичного маскуваннiя досягається:

збереженнiям вiйськової таємниці;

потайливим розмiщенням i перемiщенням особового складу, озброєння,
бойовий i iнший технiки шляхом умiлого застосування табельних i місцевих
маскувальних засобiв, димiв та аерозолiв, фарбуваннiя озброєння, бойовий i iнший
технiки пiд фон навколишньої місцевості;

використанням маскувальних властивостей місцевості, місцевих предметiв,
темного часу доби й iнших умов обмеженої видимості;

дотриманням мер свiтлового й звукового маскуваннiя, особливо вночі, а
також правил радiообмiну;

збереженнiям попереднього режиму дiяльності при змiнi пiдроздiлiв i їхнiй
пiдготовцi до виконання нового бойового завдання;

найсуворішим виконанням вимог маскувальної дисциплiни.

Органiзовуючі маскуваннiя, командир взводу вказує:

які табельні й місцеві засоби використовувати для маскуваннiя, строки його
здiйсненнiя;

порядок здiйсненнiя й пiдтримки маскуваннiя в ході бою.

Инженерне забезпеченнiя організується й здiйснюється з метою створеннiя
вiддiленню необхідних умов для успішного виконання бойового завдання, а також
для пiдвищеннiя захисту особового складу й бойової технiки вiд всiх засобiв
поразки.

Інженерне забезпечення являє собою сукупність інженерних заходів, проведених (виконуваних) штатними й приданими підрозділами на основі рішення командира. Воно включає:

устаткування позиції (місць розташування) і його маскування, улаштування мінно-вибухових і невибухових загороджень;

пророблення проходів у загородженнях і руйнуваннях противника, розвідку загороджень противника, водних перешкод і доріг.

Командир відділення, організуючі інженерне забезпечення, вказує:

завдання й порядок їхнього виконання;

обсяг інженерних робіт, сили, засоби й строки їхнього виконання.

При визначенні обсягу інженерних робіт і часу на їхнє виконання командир взводу враховує ступінь навченості й тренуваності відділень (екіпажів), їхнє оснащення інженерними засобами, можливості приданих інженерних сил і засобів, а також заходи, що проводяться засобами старшого начальника в інтересах взводу.

Для виконання завдань інженерного забезпечення взвод використовує навісне обладнання, мінні трали, інженерні боєприпаси, табельні засоби маскування, шанцевий інструмент і місцеві матеріали.

Забезпечення радіаційного, хімічного, біологічного захисту організується з метою створення відділенню необхідних умов для виконання поставленого завдання в обстановці радіоактивного, хімічного й біологічного зараження, а також з метою маскування своїх дій димами й аерозолями.

Забезпечення радіаційного, хімічного, біологічного захисту відділення включає:

радіаційну й хімічну розвідку;

своєчасне й уміле використання засобів індивідуального й колективного захисту;

дозиметричний контроль;

спеціальну обробку підрозділу й матеріальних засобів;

застосування димів і аерозолів.

Заходи радіаційного, хімічного, біологічного захисту здійснюються особовим складом відділення, підрозділами військ радіаційного, хімічного, біологічного захисту, а також силами й засобами служб тилу.

2. Морально-психологічне забезпечення бою

Морально-психологічне забезпечення у взводі (відділенні, екіпажі) організовується і здійснюється з метою безумовного виконання рішень командира на бойові дії, формування і підтримку високого бойового духу, стійкого морально-психологічного стану особового складу, досягнення переваги над противником, підтримку високої бойової готовності, дисципліни і бойової згуртованості особового складу, відновлення психічних втрат.

Основними завданнями морально-психологічного забезпечення під час підготовки і в ході бойових дій є: формування в особового складу високої морально-психологічної стійкості, готовності і здатності успішно виконати

поставлені завдання; інформування особового складу, роз'яснення отриманих завдань, наказів командирів і мобілізація особового складу на їх виконання, підтримання військової дисципліни, зниження психогенних втрат; підтримка і своєчасне відновлення духовних і фізичних сил військовослужбовців, створення умов для відпочинку і дозвілля; захист особового складу від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

Морально-психологічне забезпечення організовується в усіх видах бойових дій. Заходи морально-психологічного забезпечення командир взводу (відділення, екіпажу) здійснює особисто на основі рішення з морально-психологічного забезпечення командира роти і вказівок заступника командира роти з виховної роботи.

Командир взводу (відділення, екіпажу) особисто відповідає за ефективність проведення заходів морально-психологічного забезпечення; щоденно доповідає командирові роти та його заступнику з виховної роботи про виконання завдань морально-психологічного забезпечення та морально-психологічний стан особового складу, його готовність до бою.

Під час організації і ведення бою в обороні морально-психологічне забезпечення спрямовується на підтримку в особового складу стійкості, мужності, взаємної підтримки та виручки в бою, мобілізацію особового складу на відбиття атак противника та оборону зайнятих позицій, здатність вести бойові дії при повному оточенні.

Основними способами виконання завдань морально-психологічного забезпечення в обороні є: проведення бесід із пропаганди прикладів мужності і героїзму, передового досвіду ведення бойових дій, із дискредитації задумів і дій противника; щоденне бойове інформування, періодичне правове інформування, прослуховування інформаційних радіопередач, доведення до особового складу періодичного друку, інших інформаційних матеріалів; навчання особового складу простих прийомів психологічної саморегуляції.

Під час розташування взводу (відділення, екіпажу) у підрозділах другого ешелону оборони додатково можуть проводитися загальні збори військовослужбовців, заняття з нештатним інформаційним активом та інші заходи.

У наступі морально-психологічне забезпечення спрямовується на зміцнення бойового духу особового складу, підтримку високого наступального пориву, сміливості, героїзму та винахідливості в бойовій обстановці, ініціативи, самовідданості й рішучості в досягненні перемоги над противником; роз'яснення особовому складу бойових завдань, характеру й особливостей майбутнього бою, необхідності збереження в таємниці заходів, які проводяться щодо підготовки до наступу; формування ненависті до ворога й упевненості в його розгромі; мобілізацію особового складу на ефективне застосування в наступі техніки й озброєння для прориву оборони і знищення противника; уміле використання результатів вогневого ураження противника, підтримка в особового складу другого ешелону (резерву) постійної готовності до введення в бій і вирішення інших завдань, які раптово виникають.

Основними способами виконання завдань морально-психологічного забезпечення в наступі є: оперативне доведення до особового складу змін у тактичній обстановці, роз'яснення нових бойових завдань, популяризація успіхів підрозділів, які наступають, героїчних подвигів воїнів; організація прослуховування інформаційних передач; навчання, поповнення і підготовка новоприбулих військовослужбовців до ведення активних наступальних дій, правильна їх розстановка з урахуванням бойового досвіду, спеціальності і морально-психологічних якостей.

У зустрічному бою морально-психологічне забезпечення спрямовується на досягнення постійної готовності військовослужбовців до стрімких і маневрених дій з розгрому противника, випередження його в розгортанні, відкритті вогню, завданні йому раптових ударів у фланг і тил, розчленування і знищення противника по частинах. Особлива увага приділяється роботі з особовим складом, що діє в розвідувальних дозорах.

Морально-психологічне забезпечення в зустрічному бою організовується відповідно до морально-психологічного забезпечення наступу. Головна увага звертається на оперативне доведення до особового складу бойових завдань і мобілізацію його на рішучі й ініціативні дії.

Під час бою в оточенні і виходу з оточення морально-психологічне забезпечення спрямовується на підтримку стійкості, організованості і дисципліни серед особового складу; припинення панічних настроїв; мобілізацію військовослужбовців на створення кругової оборони в короткі терміни; забезпечення здатності військовослужбовців вести бій у відриві від головних сил роти, готовності військовослужбовців до рішучого знищення противника, що вклинився, його повітряного десанту та організованого виходу з оточення.

Морально-психологічне забезпечення проводиться шляхом оперативного інформування особового складу про події в районі бойових дій, заходи, що вживаються командирами для деблокування оточених військ, пропаганди прикладів стійкості і завзятості в бою.

При бойових діях ТакПД морально-психологічне забезпечення спрямовується на роз'яснення особовому складу особливостей бойових завдань, досягнення високої психологічної стійкості особового складу під час захоплення та утримання важливих рубежів (об'єктів) до підходу своїх військ; на забезпечення рішучих дій під час завдання ударів у фланг і тил противника; на підготовку особового складу до тривалих дій в екстремальних ситуаціях у відриві від основних сил.

Морально-психологічне забезпечення здійснюється шляхом оперативного інформування військовослужбовців про зміни в тактичній обстановці в районі бойових дій, роз'яснення бойових завдань, пропаганди прикладів мужності і героїзму воїнів, виявлення та припинення панічних настроїв.

Під час пересування (на марші) морально-психологічне забезпечення зосереджується на підготовці особового складу до здійснення пересування різними способами, забезпеченні своєчасного прибуття взводу в призначений район у готовності до виконання поставлених завдань.

Особлива увага приділяється підвищенню витривалості особового складу, дотриманню дисципліни маршу, правил маскуванню і заходів безпеки, готовності взводу до ведення бойових дій за будь-яких умов обстановки.

Морально-психологічне забезпечення на марші організовується, як правило, на привалах, у місцях нічного (денного) відпочинку шляхом проведення бесід, інформування особового складу про характер майбутніх бойових завдань, популяризації передового досвіду, прослуховування радіопередач, випуску інформаційних бюлетенів і бойових листків, виступів учасників художньої самодіяльності.

Первинна психологічна допомога і реабілітація військовослужбовців, що отримали психічні травми, здійснюється безпосередньо в підрозділі. Надання допомоги військовослужбовцям, що отримали бойові психічні травми, та їх евакуація здійснюється у тісній взаємодії з фахівцями медичної служби.

3. Матеріально-технічне забезпечення бою

Матеріально-технічне забезпечення – це вид забезпечення взводу, що включає: комплекс організаційно-технічних заходів, які організуються і здійснюються з метою підтримання бойової готовності і боєздатності взводу шляхом накопичення до встановлених норм запасів матеріально-технічних засобів і своєчасного забезпечення ними; зберігання і підтримання цих засобів у стані, який забезпечує своєчасне приведення їх у готовність до використання за призначенням; освоєння особовим складом зразків ОВТ, а також своєчасного відновлення ОВТ при пошкодженнях (несправностях); поповнення запасів матеріально-технічних засобів взводу замість втрачених і витрачених.

Матеріально-технічне забезпечення взводу включає технічне і тилове забезпечення.

Технічне забезпечення включає комплекс заходів з накопичення до встановлених норм запасів ОВТ, ракет, боєприпасів, військово-технічного майна та інших видів матеріально-технічних засобів і своєчасного забезпечення ними взводу, зберігання і підтримання цих засобів у стані, який забезпечує своєчасне приведення їх у готовність до використання за призначенням, освоєння особовим складом зразків ОВТ, а також своєчасного відновлення ОВТ при пошкодженнях (несправностях), поповнення запасів матеріально-технічних засобів взводу замість витрачених і втрачених.

Тилове забезпечення включає комплекс заходів з накопичення до встановлених норм запасів пально-мастильних матеріалів, продовольства, речового майна та інших видів матеріальних засобів і своєчасного забезпечення ними взводу, зберігання і підтримання цих засобів у стані, що забезпечує своєчасне приведення їх у готовність до використання за призначенням, а також поповнення запасів матеріально-технічних засобів у взводі замість витрачених і втрачених, а також задоволення побутових і фінансових потреб взводу.

Матеріально-технічне забезпечення організується і здійснюється у всіх видах бойових дій, під час пересування і в повсякденній діяльності взводу в тісній взаємодії з бойовим, морально-психологічним, медичним забезпеченням на підставі централізованого взаємопогодженого вирішення питань щодо

своєчасного надходження у взвод необхідної кількості матеріально-технічних засобів, своєчасного відновлення пошкоджених (несправних) зразків ОВТ.

Забезпечення взводу всіма необхідними видами матеріально-технічних засобів здійснюється централізовано, а також шляхом передачі матеріально-технічних засобів з одного підрозділу до іншого. Додатковими джерелами забезпечення матеріально-технічними засобами можуть бути придатні до використання агрегати, вузли, деталі зразків ОВТ, які за своїм технічним станом належать до безповоротних втрат, а також відремонтовані та виготовлені на підприємствах, в органах технічного забезпечення і ресурси місцевої промислово-економічної бази, і трофейні матеріально-технічні засоби.

Необхідні дані про подачу матеріально-технічних засобів певної номенклатури із зазначенням їх типу, кількості, строку подачі надаються командиром роти.

Безперервне матеріально-технічне забезпечення є однією з основних умов успішного ведення бою (бойових дій) взводом.

Командир взводу відповідає за своєчасне матеріально-технічне забезпечення підпорядкованого взводу. Він зобов'язаний уживати заходів щодо підтримання ОВТ в постійній готовності до використання за призначенням і швидкого відновлення в разі виходу з ладу, забезпечення взводу ракетами, боєприпасами, пально-мастильними матеріалами, продовольством та іншими необхідними матеріально-технічними засобами; піклуватися про харчування особового складу.

Основою організації матеріально-технічного забезпечення є рішення командира взводу на бій, його вказівки, розпорядження старшого начальника з цих питань.

Під час підготовки та в ході бою (бойових дій) командир взводу здійснює контроль за готовністю до використання за призначенням і технічним станом ОВТ, наявністю, витратою ракет, боєприпасів, пально-мастильних матеріалів, продовольства і своєчасною доставкою їх до відділень взводу; доповідає командиром роти про наявність і технічний стан озброєння і техніки, про забезпеченість ракетами, боєприпасами, пально-мастильними матеріалами й іншими необхідними матеріально-технічними засобами, про наявність поранених і хворих та подає заявки на поповнення взводу необхідними матеріально-технічними засобами.

У взводі створюються у встановлених розмірах запаси ракет, боєприпасів, продовольства та інших необхідних матеріально-технічних засобів, у бойових машинах, при озброєнні й особовому складі.

Запаси поділяються на витратну частину та непорушний запас, який витрачається з дозволу командира бригади, а у випадку, що не терпить зволікання, – з дозволу командира батальйону з наступною доповіддю про це старшому командиром.

У всіх випадках силами і засобами старшого начальника організується забезпечення взводу водою, а в разі потреби – і пально-мастильними матеріалами.

Потреба взводу в матеріально-технічних засобах на бій (бойові дії) визначається з урахуванням встановленої витрати і зберігання запасів у необхідних розмірах до кінця бою (бойових дій).

Потреба в ракетах, боєприпасах, пально-мастильних матеріалах та інших необхідних матеріально-технічних засобах, забезпеченість ними взводу і норми витрати обчислюються в розрахунково-постачальних одиницях (бойових комплектах, заправках пального, добової видачі, комплектах) та в інших одиницях виміру.

Бойовий комплект – це установлена кількість боєприпасів на одиницю озброєння (автомат, карабін, гвинтівку, пістолет, кулемет, міномет, гармату та ін.) або на бойову машину (танк, бойову машину, БТР тощо). Бойовий комплект взводу обчислюється на наявне озброєння.

Заправка пального – визначена маса пального, що вміщується у паливну систему машини (агрегату) або забезпечує установлений запас її ходу (час роботи). Заправка для гусеничних машин, колісної військово-інженерної техніки визначається місткістю основних баків і додаткових ємностей, які конструктивно входять у паливні системи; для колісних машин (крім військово-інженерних) – визначена маса пального, яке забезпечує запас ходу на відстані 500км, а для агрегатів – установленою кількістю часу їх роботи (50 годин). Заправка паливом взводу нараховується на всю облікову техніку взводу.

Добова видача – кількість продуктів, установлена нормами для харчування однієї людини на добу. Добова видача взводу нараховується на його облікову чисельність.

Комплект – набір приладів (інструментів, запасних частин, предметів речового й іншого майна), складений за визначеним переліком і в установленій кількості.

Зарядка – визначена маса спеціальних речовин (твердих, рідких, розчинів тощо), які вміщуються в основні ємності спеціальних машин і приладів.

Технічне забезпечення

Технічне забезпечення організовується та здійснюється з метою підтримання бойової готовності та боєздатності підрозділів шляхом своєчасного укомплектування їх ОВТ; забезпечення ракетами, боєприпасами та військово-технічним майном; підтримання їх у справному стані та постійній готовності до використання за призначенням; відновлення пошкодженого (несправного) ОВТ та своєчасного повернення їх до ладу.

Безпосереднім організатором технічного забезпечення у взводі є командир взводу. Він відповідає за: підтримання ОВТ у справному стані та постійній готовності до використання за призначенням; правильну експлуатацію і своєчасне відновлення пошкодженого (несправного) ОВТ, забезпечення підрозділів ракетами, боєприпасами і військово-технічним майном.

Командир взводу повинен: знати завдання взводу, його укомплектованість озброєнням, технікою та їх технічний стан, забезпеченість ракетами, боєприпасами і військово-технічним майном; керувати підготовкою ОВТ до бою (бойових дій) і їх технічним обслуговуванням; організовувати та здійснювати контроль за технічним станом бойових машин у бою, встановлювати причини виходу їх з ладу; організовувати евакуацію, ремонт і своєчасне повернення до ладу та передачу техніки, що вийшла з ладу, засобам старшого командира

(начальника); підтримувати зв'язок з командирами підрозділів, старшим командиром (начальником) і пунктом технічного спостереження, ремонтно-евакуаційною (ремонтною, евакуаційною) групою батальйону (роти); доповідати командирі роти про кількість, місцезнаходження і технічний стан ОВТ, що вийшли з ладу, та вжиті заходи для їх евакуації і ремонту.

Забезпечення підрозділів взводу боєприпасами для стрільби зі стрілецької зброї та гранатами під час бою здійснюється підношувачами боєприпасів.

У наступальному бою поповнення підрозділів взводу боєприпасами може здійснюватися двома способами: перший – боєприпаси підвозяться до бойових машин (танків), які розташовані в першому ешелоні бойового порядку під час бою; другий – відновлення запасу витрачених ракет і боєприпасів відбувається у заздалегідь встановлених місцях за етапами бою (з виконанням підрозділами бойових завдань або з виводом їх у другий ешелон або резерв).

Під час ведення оборонного бою заправлення техніки і поповнення боєприпасами бойових машин може проводитися безпосередньо на позиціях, як правило, у темний час доби або під час бою в місцях, укритих від спостереження і вогню противника позаду позицій у порядку, встановленому командиром взводу.

Комплексне технічне обслуговування ОВТ проводиться згідно з вказівками командира роти у встановлений командиром взводу час перед боєм (бойовими діями) та після виконання бойового завдання і здійснюється безпосередньо в бойових порядках, як правило, без виводу їх у тил, зі збереженням боєздатності не менше ніж 70% ОВТ. Роботи виконуються екіпажами (обслугами), механіками-водіями (водіями) з використанням запасних частин, майна і приладдя машин із залученням особового складу взводу, а також засобів технічного забезпечення батальйону під безпосереднім керівництвом командира взводу. Першими обслуговуються взводи, які вирішують головне завдання та приступають до дій першими. Комплексне технічне обслуговування включає: заправлення машин пально-мастильними матеріалами; перевірку справності та готовності до використання озброєння, приладів стрільби і спостереження, агрегатів, вузлів, механізмів і систем, їх очищення, промивання, змащування, вивірку та регулювання, усунення дрібних несправностей і виконання кріпильних робіт; зарядку (підзарядку) акумуляторних батарей (за потреби); перевірку укомплектованості та поповнення ОВТ запасними частинами, інструментом і приладдям, засобами підвищення прохідності та іншими табельними засобами; перевірку наявності та справності обладнання на автомобілях, які призначені для перевезення особового складу, озброєння, військової техніки і військово-технічного майна. У разі потреби під час комплексного технічного обслуговування може здійснюватися поповнення боєкомплекту озброєння ракетами і боєприпасами.

Евакуація несправних ОВТ взводу здійснюється евакуаційними засобами батальйону (штатними і доданими), а іноді для цього використовуються бойові машини взводу. У першу чергу евакуюються ті бойові машини, яким загрожує небезпека захоплення або знищення противником, а також озброєння і військова техніка, які найбільш важливі для забезпечення боєздатності підрозділів і потребують найменшого обсягу робіт. Озброєння і техніка, які не можуть бути

евакуйовані або відремонтовані власними силами, передаються на місці виходу з ладу, в найближчих укриттях або на шляху евакуації засобам старшого командира. Пошкоджене озброєння, стріляні гільзи та укупорка (тара) вивозяться з підрозділів взводу попутним транспортом.

Поточний ремонт пошкодженого ОВТ проводиться, зазвичай, у місцях виходу з ладу або в найближчих укриттях силами екіпажів (обслуги), механіків-водіїв (водіїв) і ремонтно-евакуаційних (ремонтних) груп старшого командира (начальника). У першу чергу ремонтуються озброєння і військова техніка, які мають найменший обсяг робіт. Якщо пошкоджені машини відремонтувати на місці виходу з ладу або в найближчому укритті неможливо, засобами старшого командира (начальника) вони евакууються на збірний пункт пошкоджених ОВТ.

Ремонт ОВТ залежно від характеру несправності може проводитися безпосередньо в ремонтному підрозділі батальйону (дивізіону) або ремонтно-відновлювальному батальйоні бригади. Несправні протитанкові ракети повертаються на пункт боєпостачання роти, з подальшим їх поверненням на склад бригади.

Відремонтовані озброєння і військова техніка приводяться у готовність до застосування за призначенням і негайно повертаються у взвод.

Управління технічним забезпеченням здійснюється з пункту технічного спостереження заступником командира батальйону з озброєння.

Пункт технічного спостереження батальйону призначений для своєчасного виявлення ОВТ, що вийшли з ладу; визначення причин, характеру та ступеня їх пошкодження; обсягу евакуаційних (ремонтних) робіт і необхідних сил і засобів для їх виконання, а також визначення стану екіпажів (обслуг), механіків-водіїв (водіїв).

Пункт технічного спостереження батальйону очолює заступник командира батальйону з озброєння. У деяких випадках, зазвичай, знаходиться заступник командира роти з озброєння (старший технік роти), хімік-дозиметрист, сапер, санітарний інструктор (санітар), а також резервні члени екіпажів (обслуг) і спеціалісти-ремонтники.

На пункті технічного спостереження організовується зв'язок із командно-спостережним пунктом батальйону (рот), ремонтно-евакуаційною (ремонтною, евакуаційною) групою батальйону, командирами бойових машин, що вийшли з ладу.

Ремонтно-евакуаційна (ремонтна) група батальйону призначена для евакуації ОВТ, що вийшли з ладу, з-під вогню противника в найближчі укриття, проведення поточного ремонту в місцях виходу їх з ладу або в найближчих укриттях.

Під час виконання завдань ротою самостійно їй можуть додаватися засоби технічного обслуговування, ремонту та евакуації. У цьому випадку технічне забезпечення здійснюється ремонтно-евакуаційною (ремонтною) групою роти, яку очолює заступник командира роти з озброєння (старший технік роти).

Під час зайняття і організації оборони в першу чергу здійснюється дозаявлення машин і поповнення боєприпасами, проведення контрольного огляду й усунення виявлених несправностей. Інші роботи з комплексного

технічного обслуговування ОВТ проводяться в перервах або коли немає бойових дій.

Порядок використання засобів технічного обслуговування батальйону, що надані згідно зі заявками, для надання допомоги екіпажам (обслугам), механікам-водіям (водіям) у роті визначає командир (заступник командира з озброєння, старший технік) роти.

Під час оборони евакуація ОВТ, що вийшли з ладу, здійснюється в межах опорного пункту взводу (роти) своїми силами та засобами, а на збірний пункт пошкодженого ОВТ – засобами евакуації старшого командира. Евакуація ОВТ з-під вогню, а також у разі загрози захоплення противником може здійснюватися з використанням бойових машин, а якщо неможливо евакуювати – уживають заходів щодо їх знищення (виведення з ладу).

Ремонт ОВТ, що вийшли з ладу, здійснюється в місцях виходу їх з ладу або в укриттях силами екіпажу, ремонтно-евакуаційною (ремонтною) групою батальйону (роти), а також силами і засобами старшого командира (начальника). Роботи, пов'язані з частковим розбиранням машин і втратою ними рухомості, а також виведенням їх у найближчі укриття проводяться тільки з дозволу командира роти. Пошкоджена бойова техніка, яка має справне озброєння і спроможна вести бій, евакуюється тільки з дозволу командира батальйону (роти).

На вогневих позиціях танків, БМП (БТР) та інших вогневих засобів, а також у взводі можуть створюватися додаткові запаси боєприпасів, поповнення яких проводиться залежно від їх витрати. Після відбиття атаки противника запаси боєприпасів у взводі (відділенні, екіпажі) негайно поповнюються.

Під час підготовки до наступу підготовка ОВТ проводиться в обсязі, який забезпечує їх надійне використання (бойове застосування) під час виконання поставлених завдань. Для цього, як правило, проводиться необхідний (черговий) вид технічного обслуговування і додаткові роботи, що забезпечують використання за призначенням ОВТ в конкретних умовах обстановки, місцевості, пори року, погоди і доби. У разі потреби створюються додаткові запаси ракет і боєприпасів. Несправні ОВТ, які не можуть бути відремонтовані до початку наступу силами підрозділу, передаються ремонтно-відновлювальним органам старшого командира (начальника).

Під час висування до рубежу переходу в атаку в ар'єргарді батальйону (однієї з рот) прямує замикання похідної колони, яке встановлює причини зупинки машин, допомагає екіпажам (обслужі), механікам-водіям (водіям) в усуненні несправностей, евакуює в укриття несправні машини та витягує машини, які застрягли і заважають руху колони.

Після виконання взводом бойового завдання проводиться комплексне технічне обслуговування ОВТ. При цьому щонайперше здійснюється поповнення боєкомплекту і заправлення пально-мастильними матеріалами.

Під час підготовки до маршу проводиться чергове номерне технічне обслуговування ОВТ, додаткові роботи, які визначаються умовами здійснення маршу, і здійснюються заходи щодо створення необхідного запасу ходу; запаси ракет, боєприпасів і військово-технічного майна поповнюються до встановлених норм; при машинах створюються додаткові запаси пального та охолоджувальної

рідини. ОВТ, які неможливо відремонтувати до початку маршу, передаються ремонтно-відновлювальним органам старшого командира (начальника).

Комплексне технічне обслуговування ОВТ під час маршу проводиться на привалах і в районах зосередження (відпочинку). На привалах, як правило, проводиться контрольний огляд, усунення виявлених несправностей і дозаправлення паливом з додаткових ємностей і пересувних засобів заправки, а в районі відпочинку – щоденне технічне обслуговування ОВТ із заправленням машин засобами старшого командира і тилу батальйону.

Технічне замикання похідної колони батальйону (роти) здійснює евакуацію машин взводу, які зійшли з маршруту руху внаслідок несправностей; разом з екіпажем (обслугою), механіком-водієм (водієм) визначає їх причину, характер та обсяг ремонтних робіт; надає допомогу в їх усуненні (видаються необхідні запасні частини й інструмент, проводиться інструктаж, у разі потреби виділяються один або декілька спеціалістів-ремонтників).

Тилове забезпечення

Тилове забезпечення взводу організовується і здійснюється у всіх видах бою (бойових дій) з метою підтримання його у боєздатному стані та створення сприятливих умов для виконання поставлених завдань.

Командир взводу відповідає за своєчасне тилове забезпечення взводу. Він повинен уживати заходів щодо забезпечення пально-мастильними матеріалами, продовольством, водою та іншими матеріально-технічними засобами; проявляти постійну турботу про харчування особового складу, його лазне-пральне обслуговування і своєчасну заміну раніше отриманих предметів речового майна, які стали непридатні.

Основою організації тилового забезпечення є рішення командира взводу на бій (дії) і вказівки та розпорядження командира роти (батальйону) щодо тилового забезпечення.

Під час організації бою командир взводу в питаннях тилового забезпечення повинен вказати: розміри і терміни створення запасів пально-мастильних матеріалів, продовольства, медичного майна, води та інших матеріально-технічних засобів, норми їх витрат і порядок підвозу; місця розгортання підрозділів тилового забезпечення батальйону: місце, час і порядок поповнення взводу матеріально-технічними засобами, заправку ОВТ пально-мастильними матеріалами; організацію харчування особового складу взводу; режим споживання води і порядок її підвозу; порядок лазне-прального обслуговування особового складу; порядок підтримання зв'язку з підрозділами тилового забезпечення, шляхи підвозу та евакуації, а також довести райони розміщення підрозділів тилу батальйону.

Тилове забезпечення взводу командир взводу організовує через головного сержанта взводу і командирів відділень.

Під час бою командир взводу здійснює контроль за витратами пально-мастильних матеріалів, продовольства та своєчасною доставкою їх до підрозділів; доповідає командирі роти про забезпеченість взводу пально-мастильними матеріалами та іншими матеріально-технічними засобами.

Безпосереднім організатором тилового забезпечення взводу є командир взводу. Він відповідає за своєчасне забезпечення підрозділів взводу матеріально-технічними засобами. Командир взводу повинен: знати завдання взводу; організувати отримання та зберігання запасів матеріально-технічних засобів; уживати заходів щодо своєчасної подачі (розподілу) до підрозділів матеріально-технічних засобів; організувати доставку і видачу гарячої їжі, а також підвезення, зберігання питної води і забезпечення нею особового складу; разом із командирами відділень забезпечувати заправлення техніки пально-мастильними матеріалами; підтримувати постійний зв'язок із командирами відділень і старшиною роти у питаннях тилового забезпечення і доповідати командирі роти про забезпеченість підрозділів взводу.

Під час ведення оборони у взводі визначаються місця зберігання боєприпасів (у разі збільшення їх кількості) і місце збору поранених (хворих); місце зберігання боєприпасів, виділених більше норми для ведення бою, призначеного для приймання, зберігання і видачі ракет, боєприпасів у підрозділи взводу, обліку їх витрат, а також зосередження і здавання стріляних гільз і укупорки (тари).

Приймання і видачу боєприпасів за наказом командира взводу здійснює один із підношувачів боєприпасів. Безпосередня охорона та оборона визначеного місця здійснюється, зазвичай, відділеннями, у яких воно розміщується, їх силами і засобами.

Місце збору поранених призначено для збирання і винесення (вивезення) поранених і хворих із підрозділів взводу та тимчасового їх укриття і надання їм першої медичної допомоги, підготовки до подальшої евакуації за першої нагоди.

У період підготовки до бою (бойових дій) запаси матеріальних засобів у підрозділах накопичуються до встановлених норм. Взвод звільняють від поранених і хворих.

В обороні харчування особового складу організовується так, щоб основний прийом їжі припадав на час спаду бойової напруги. Доставка їжі до взводу здійснюється висуванням польової автомобільної кухні зі взводу забезпечення якомога ближче до підрозділів роти в найближче укриття виділеним для цього транспортом або підношувачами їжі від підрозділів. Харчування особового складу організовується в спеціально обладнаних місцях, роздавання гарячої їжі проводиться безпосередньо у казанок кожному військовослужбовцю. подача води здійснюється, зазвичай, разом із доставкою гарячої їжі.

У наступі з ходу під час висування до рубежу розгортання в ротні колони підрозділи тилового забезпечення батальйону висуваються за бойовими підрозділами, там само розміщуються автомобілі з майном роти і старшина роти. Після розгортання в ротні колони за підрозділами другого ешелону висуваються пункт бойового постачання, продовольчі і пункти заправлення батальйону.

Переміщення підрозділів тилу батальйону **під час наступу** здійснюється відповідно до просування бойових підрозділів таким чином, щоб не порушувалася безперервність їх матеріального забезпечення.

З початком переслідування противника, що відходить, тил батальйону наближається до бойових підрозділів першого ешелону. Під час переслідування

він переміщується в повному складі однією колоною безпосередньо за бойовими підрозділами.

Під час підготовки до маршу створюються додаткові запаси пально-мастильних матеріалів і вживаються заходи щодо підвищення прохідності транспорту.

Харчування особового складу здійснюється в районах відпочинку, зосередження, а також під час двогодинних привалів. Додані взводу підрозділи забезпечуються харчуванням через польовий продовольчий пункт батальйону, а дрібніші – разом із підрозділами взводу. Потреба взводу в матеріальних засобах на бій (бойові дії) визначається з урахуванням їх витрат і наявності запасів у встановлених розмірах на кінець бою (дій).

Потреба визначається командиром взводу і вимагається згідно з наданими доповідями. Підвезення ракет і боєприпасів, пально-мастильних матеріалів та інших необхідних матеріально-технічних засобів, заправлення техніки взводу організовуються заступником командира роти з озброєння (старшим техніком роти) разом із командиром взводу. Підвезення і забезпечення продовольством організовуються старшиною роти. У всіх випадках організовується забезпечення взводу водою, а за потреби – і пально-мастильними матеріалами. Потреба взводу в матеріально-технічних засобах забезпечується за рахунок запасів, що перевозяться та підвезенням транспортом старших командирів. У разі необхідності рішенням старшого командира у взводі можуть створюватися додаткові запаси ракет, боєприпасів, пально-мастильних матеріалів та інших матеріально-технічних засобів. Вони створюються шляхом розміщення на техніці, в місцях, можливих для кріплення і транспортування. Під час бою (бойових дій) розхід матеріально-технічних засобів суворо лімітується встановленням старшим командиром норм їх витрат на день бою (виконання бойових завдань), особливо пального і боєприпасів. Витрачені запаси ракет, боєприпасів, пально-мастильних матеріалів, продовольства та інших матеріально-технічних засобів поповнюються до кінця дня бою (бойових дій) до встановлених норм. Підвезення ракет, боєприпасів, пально-мастильних матеріалів, продовольства й інших необхідні матеріально-технічних засобів у взвод здійснюється за усними заявками командира взводу.

Поповнення танків, БМП (БТР) боєприпасами і заправлення їх пально-мастильними матеріалами під часі бою проводиться безпосередньо в бойових порядках, а під час здійснення маршу – в районах привалів, денного (нічного) відпочинку і після прибуття в зазначений район. У разі неможливості підвезення боєприпасів і пально-мастильних матеріалів до танків, БМП (БТР) безпосередньо в бойові порядки транспортні засоби з боєприпасами і пально-мастильними матеріалами підходять якнайближче до них. Танки, БМП (БТР) почергово приховано підходять до місця розташування транспортних засобів для поповнення боєприпасів і заправлення пально-мастильними матеріалами. Відповідає за підвіз боєприпасів і пально-мастильних матеріалів до взводу командир взводу забезпечення батальйону, а за своєчасне поповнення боєприпасами і заправлення техніки пально-мастильними матеріалами – командир взводу. Доставка боєприпасів механізованим підрозділам, під час дій у

пішому порядку, здійснюється підношувачами боєприпасів з ротного пункту боєпостачання. Поповнення боєприпасами танків, БМП (БТР) здійснюється під час бою (бойових дій) після відведення їх у найближче укриття, а якщо дозволяє обстановка – безпосередньо в бойових порядках взводу. Запаси продовольства утримуються в транспортних засобах взводу забезпечення батальйону, а недоторканий запас продовольства (сухий пайок) – у речових мішках, танках, БМП (БТР). Забезпечення особового складу взводу гарячою їжею організовується через продовольчий пункт батальйону, зазвичай, тричі на добу. У разі неможливості організувати триразове приготування їжі з дозволу командира батальйону особовий склад забезпечується гарячою їжею двічі на добу, при цьому частина продовольчого пайка, яка залишилася, видається продуктами в сухому вигляді. Приготування, доставка і видача підрозділам гарячої їжі організовується начальником продовольчого пункту батальйону згідно з вказівками командира батальйону, який визначає: на яку кількість особового складу, для яких підрозділів і до якого часу повинна бути готова їжа, порядок доставки (видачі) її підрозділам. Отримання і видачу їжі особовому складу взводів здійснює старшина роти відповідно до вказівок командира роти. Для доставки їжі підрозділам взводу від них у разі потреби виділяються підношувачі. У деяких випадках із дозволу командира батальйону приготування їжі може здійснюватися безпосередньо в підрозділах на доданих засобах приготування їжі. Харчування організовується, як правило, за межами зони зараження. У разі вимушеної організації харчування у зонах радіоактивного зараження видача і прийом їжі здійснюється при рівні радіації до 1 рад/год – у звичайному режимі; від 1 до 5 рад/год – у дезактивованих спорудах; більше 5 рад/год – у дезактивованих спорудах захищеного типу. Для приготування їжі в зонах радіоактивного забруднення використовують тільки консервовані та концентровані продукти харчування, а також раціони харчування в герметичній тарі й упаковці. У районах, заражених отруйними речовинами, дозволяється харчування тільки у спеціальних спорудах, які обладнані фільтровентиляційним устаткуванням. Харчі і воду, які забруднені радіоактивними речовинами і біологічними засобами, уживати в їжу заборонено. Забезпечення підрозділів водою для пиття і господарських потреб здійснюється з пункту забезпечення водою (водозбірного) пункту батальйону. Використання води з інших джерел забороняється. Вода для пиття у зонах зараження доставляється в герметичних ємностях. Відпуск речового майна і мийних засобів особовому складу взводу здійснюється виходячи з чисельності взводу і чинних норм. Миття особового складу здійснюється один раз на тиждень з обов'язковою заміною натільного комплексу білизни в порядку, встановленому старшим командиром. У разі необхідності проводиться санітарна обробка особового складу на підставі епідемічних показників, а також заміна та спеціальна обробка зараженого речового майна.

Контрольні питання

1. Що включає бойове забезпечення бою?
2. З чого складається морально-психологічне забезпечення бою?
3. З чого складається матеріально-технічне забезпечення бою?

4.8. Бойове забезпечення бою

1. Розвідка. Охорона

Розвідка. Розвідка організовується і ведеться в будь-яких умовах обстановки з метою недопущення раптового нападу противника і добування даних про противника і місцевість у районі майбутніх дій, та результатів застосування своїх підрозділів.

Розвідка противника ведеться із завданнями: виявити його бойовий склад, приналежність, місце розташування, характер дій підрозділів і вогневих засобів.

Розвідка місцевості ведеться із завданнями встановити: ступінь і характер інженерного обладнання районів (позицій, об'єктів), загороджень; особливості рельєфу, наявність природних перешкод, стан ґрунту, доріг, стежок, джерел води, характер водних перешкод, наявність переправ і бродів; ступінь впливу місцевості на пересування військ; райони руйнувань, пожеж і затоплень, зони (райони) радіоактивного і хімічного забруднення, можливі напрямки їх подолання та обходу.

Основними вимогами до розвідки є цілеспрямованість, безперервність, активність, оперативність, скритність, достовірність і точність визначення координат об'єктів (цілей), які виявляються. Добуті відомості передаються всіма можливими способами командиром, який поставив завдання на ведення розвідки. Особливо важливі відомості доповідаються негайно.

У взводі ведеться військова, радіаційна і хімічна розвідка.

Військова розвідка у взводі ведеться спостерігачами, дозорними відділеннями, а розвідувальна інформація добувається спостереженням, підслуховуванням, опитуванням місцевих жителів й іншими способами.

Військова розвідка організовується і безупинно ведеться у всіх видах воєнних дій спостереженням за противником особисто командиром і спостерігачами.

Радіаційна і хімічна розвідка ведеться відділеннями (екіпажами танків) за допомогою приладів радіаційної і хімічної розвідки, встановлених на БМП (БТР, танках).

Спостереження за повітряним і наземним противником організовується у всіх видах воєнних дій і ведеться безперервно командиром взводу і відділення (танка) особисто, спостерігачами, розрахунками чергових вогневих засобів, а в разі необхідності – усім особовим складом. Уночі та в інших умовах обмеженої видимості спостереження ведеться з використанням приладів і прицілів нічного бачення, засобів освітлення місцевості і доповнюється підслуховуванням.

Для ведення розвідки спостереженням у відділенні й у взводі, як правило, призначається по одному спостерігачеві, які знаходяться: у взводі – на командно-спостережному пункті взводу, у відділенні – на позиції, на БМП або в бойовому порядку.

Завдання спостерігачеві на командно-спостережному пункті взводу (у відділенні, в екіпажі танка) ставить командир взводу (відділення, танку) безпосередньо з місця ведення спостереження. При цьому вказується:

орієнтири й умовне найменування місцевих предметів;

відомості про противника (де знаходиться, що робить або звідки очікується його поява);

розташування передових підрозділів своїх військ і противника;

місце для спостереження і його обладнання;

сектор спостереження, що, до якого часу встановити і на що звертати особливу увагу;

порядок доповіді про результати спостереження (що, яким способом і коли доповідати).

В обороні і при розташуванні на місці зі складу взводу за рішенням командира батальйону може виділятися спостережний пост для розвідки наземного і повітряного противника, а пост РХБ спостереження (спостерігач) – для радіаційної і хімічної розвідки. До складу поста РХБ спостереження призначається особовий склад спеціально підготовленого відділення (екіпажу танка).

Спостережний пост (спостерігач) розташовується в місці, що забезпечує найкращий перегляд місцевості перед фронтом на флангах і по можливості в тилу підрозділу, та повинен мати скриті підходи (відходи) до них, бути якісно замаскованим та не розташовуватись поблизу чітких орієнтирів.

Спостережний пост складається з двох-трьох спостерігачів, один з яких призначається старшим.

На спостережному посту мають бути прилади спостереження, великомасштабна карта або схема місцевості, журнал спостереження, компас, годинник, ліхтар, засоби зв'язку і подачі сигналів оповіщення, а в спостерігача – прилади спостереження.

На посту РХБ спостереження (у спостерігача), крім цього, мають бути прилади радіаційної і хімічної розвідки та засоби для подачі сигналів оповіщення про радіоактивне, хімічне і біологічне (бактеріологічне) зараження.

Старший спостережного поста зобов'язаний: встановити порядок безперервного спостереження; влаштувати місця для спостережного поста і його маскуванню; перевірити справність приладів спостереження, засобів зв'язку і оповіщення; своєчасно доповідати командирі, що виставив пост, про результати спостереження. Старший поста РХБ спостереження, крім цього, зобов'язаний встановити час увімкнення приладів радіаційної і хімічної розвідки, знати сигнали оповіщення про радіоактивне, хімічне і біологічне (бактеріологічне) зараження та порядок їх передачі.

Для спостереження вночі та в інших умовах обмеженої видимості спостережний пост (спостерігач) забезпечується приладами нічного бачення (тепловізійними приладами для спостереження) і засобами освітлення місцевості.

Під час постановки завдання спостережному посту командир взводу (відділення, танка) вказує: склад, посади (спостерігачів); орієнтири та умовні найменування місцевих предметів; відомості про противника (де знаходиться, що робить, звідки очікується його поява; відомості про свої підрозділи; місце спостережного поста (спостерігача); сектор (смуга, район, об'єкт) спостереження; що установити, за чим спостерігати, на що звертати особливу увагу; порядок ведення радіаційного, хімічного і біологічного спостереження); порядок

доповідей результатів розвідки (що, яким способом і коли доповідати); час готовності.

Сектор ведення розвідки, як правило, розбивається на зони:

ближню – глибиною до 400м;

середню – до 800м;

далеку – на глибину бачення.

Завдання, яке поставлене спостережному посту, записується в журнал спостереження.

Під час організації роботи спостережного поста старший спостерігач зобов'язаний: вивчити розташування противника в зазначеній смузі спостереження; призначити чергового спостерігача для несення служби і визначити черговість їхньої зміни; установити порядок обладнання місця для спостережного поста; скласти схему орієнтирів; перевірити справність приладів спостереження і засобів зв'язку; доповісти про готовність до виконання завдання.

Під час постановки завдань черговому спостерігачу старший поста вказує: місце і сектор ведення спостереження; що встановити, за чим спостерігати, на що звертати особливу увагу; порядок доповіді результатів спостереження.

Старший поста РХБ спостереження, крім цього, вказує час увімкнення бортових приладів радіаційної, хімічної і біологічної розвідки; довести сигнали оповіщення про радіоактивне, хімічне і біологічне зараження; порядок їхньої передачі.

Перед початком розвідки наземного противника спостерігач зобов'язаний детально вивчити місцевість у секторі спостереження; визначити відстані до орієнтирів і характерних місцевих предметів і де, імовірніше всього, противник може розташувати вогневі засоби, інженерні споруди і загородження; бойову техніку і живу силу; запам'ятати кількість, форму, розміри і місця розташування місцевих предметів.

Спостереження починається, як правило, з ближньої зони і ведеться справа наліво, від себе в глибину послідовним оглядом місцевості і місцевих предметів по зонах спостереження.

Знайшовши ціль, спостерігач визначає її положення на місцевості щодо орієнтирів (характерних місцевих предметів) і доповідає про неї старшому спостережного пункту. Старший спостережного пункту встановленим порядком доповідає про ціль командирю, який виставив пост, і наносить її на карту або схему місцевості. Про результати спостереження здійснюється запис у журналі спостереження.

Розвідка повітряного противника ведеться спостережними постами (спостерігачами) для своєчасного виявлення засобів повітряного нападу противника, їх складу, безперервного спостереження за його діями та своєчасного оповіщення своїх підрозділів про дії засобів повітряного нападу, виявлення повітряних десантів противника.

Спостереження за повітряним противником ведеться за допомогою оптичних приладів. Для спостереження за повітряним противником можуть окремо призначатися спостерігачі та обладнуватися пост повітряного спостереження. Спостереження ведеться послідовним переглядом повітряного простору,

починаючи від обрію. Виявивши повітряну ціль, у тому числі і місця розкриття касетних бойових частин ракет (бомб), спостерігач негайно подає сигнал оповіщення, визначає її характер, напрямок польоту і доповідає своєму командирі (старшому спостережного поста).

Пост РХБ спостереження (спостерігач) веде безперервне спостереження у визначеному районі та у встановлений час, і при кожному артилерійському та авіаційному нальоті противника вмикає бортові прилади радіаційної, хімічної і біологічної розвідки і стежить за їхніми показниками.

У разі виявлення потужності дози випромінювання **0.5 рад/рентген** і більше старший спостережного пункту (спостерігач) доповідає командирі, який його виставив, і за його вказівкою подає сигнал **“Радіаційна небезпека”**.

У разі виявлення зараження старший поста РХБ спостереження (спостерігач) негайно подає сигнал **“Хімічна тривога”** і доповідає командирі, який виставив пост. Оповіщення про біологічне (бактеріологічне) зараження здійснювати за вказівкою командира, який виставив пост (спостерігача), аналогічним сигналом.

Результати радіаційного, хімічного і біологічного спостереження заносяться в журнал спостереження.

Охорона. Охорона у взводі (відділенні, екіпажі танка) організується з метою недопущення несподіваного нападу наземного противника, проникнення його розвідки і забезпечення часу і вигідних умов для розгортання і вступу в бій.

Вона організовується командиром взводу (відділення, танка) на основі отриманого завдання, умов обстановки і наказу командира роти (взводу), а при діях у відриві від головних сил – самостійно. Охорона здійснюється спеціально призначеним спостерігачем, в обороні, крім того, – черговими вогневыми засобами, а при розташуванні взводу на місці окремо від роти – і парними патрульними для обходу району розташування взводу.

За розпорядженням старших командирів взвод (відділення, танк) може виконувати завдання щодо охорони частини (підрозділів), ПУ, інших об'єктів.

На кожен добу для впізнавання своїх військовослужбовців устанавлюються пропуск і відгук.

Пропуск повідомляється усно всьому особовому складу сторожової застави (поста) і особам, які висилаються за межі свого підрозділу, а вночі і в межах свого підрозділу, а відгук – командирам підрозділів, призначених у розвідку, охорону, а також особам, які посилаються для передачі усних наказів.

Пропуском служить найменування озброєння або бойової техніки, наприклад **“Кулемет”**, а відгуком – назва населеного пункту, що починається з тієї ж букви, що і пропуск, наприклад, **“Ковель”**.

Пропуск запитується у всіх осіб, які проходять через рубіж охорони і переміщуються по розташуванню підрозділу вночі, а відгук – у осіб, які передають наказ командира, і командирів підрозділів, які ведуть розвідку.

Пропуск і відгук вимовляються тихо. Усі особи, які не знають пропуску, а прибулі з наказом – відгуку, затримуються. Затриманих командир взводу (відділення, танка) опитує особисто, і залежно від обставин дозволяє їм прямувати далі або направляє під конвоем до командира, який вислав охорону.

Під час організації охорони командир взводу (відділення, танка) призначає спостерігача, вказує порядок ведення спостереження за місцевістю, повітрям і сигналами командира роти (взводу), указує його місце і завдання, а також встановлює порядок дій особового складу в разі раптового нападу противника. В обороні, крім цього, командир взводу визначає необхідну кількість чергових вогневих засобів, їхнє місце і завдання, а при розташуванні взводу на місці окремо від роти – склад патрульних, маршрути їх руху, завдання і пропуск.

2. Захист від зброї масового ураження. Забезпечення радіаційного, хімічного, біологічного захисту

Радіаційний, хімічний, біологічний захист. Радіаційний, хімічний, біологічний захист організовується і здійснюється з метою недопущення або максимального зменшення втрат особового складу підрозділу і забезпечення необхідних умов для виконання поставлених завдань під час дій в обстановці радіоактивного, хімічного, біологічного зараження, підвищення їх захисту від високоточної та інших видів зброї, а також маскуванню своїх дій димами (аерозолями).

Основними завданнями РХБ захисту є: виявлення та оцінювання РХБ обстановки; підтримання живучості військ (сил) в умовах РХБ зараження; ліквідація РХБ зараження; маскуванню дій військ (сил) та об'єктів із застосуванням аерозолів.

Завдання радіаційного, хімічного, біологічного захисту виконуються силами і засобами взводу (відділення, екіпажу танка) з використанням табельних засобів у всіх видах воєнних дій, різних умовах обстановки, будь-який час року і доби. При цьому найбільш складні та специфічні завдання, які потребують особливої підготовки особового складу і застосування спеціальної техніки, виконуються підрозділами радіаційного, хімічного, біологічного захисту.

До заходів радіаційного, хімічного, біологічного захисту, які проводяться взводом (відділенням, екіпажем танка), належать: виявлення та оцінювання РХБ обстановки (радіаційна, хімічна розвідка і контроль); підтримання живучості (оповіщення про РХБ обстановку, застосування засобів індивідуального і колективного захисту, виконання режимно-обмежувальних заходів), ліквідація РХБ зараження (часткова спеціальна обробка ОВТ; часткова санітарна обробка особового складу; а також дегазація, дезактивація, дезінфекція фортифікаційних споруд та пілозбирання на них); маскуванню дій військ та об'єктів (застосування димів, аерозолів).

Виявлення та оцінювання РХБ обстановки проводиться з метою своєчасного забезпечення інформацією про РХБ обстановку на місцевості, у повітрі, морській акваторії та оповіщення про РХБ зараження і включає: ведення радіаційної, хімічної розвідки; радіаційний і хімічний контроль.

У результаті РХБ розвідки (спостереження) одержуються дані про факт, масштаби радіаційного і хімічного зараження та фактичної радіаційної і хімічної обстановки, визначається необхідність використання засобів індивідуального і колективного захисту. Вона ведеться безперервно спеціальними підготовленими відділеннями (екіпажами, розрахунками) з використанням бортових (переносних)

приладів радіаційної і хімічної розвідки. Дані про радіаційну, хімічну і біологічну обстановку наносяться командиром взводу на карту (схему) і передаються старшому командиру.

Радіаційний та хімічний контроль організується з метою отримання даних для оцінки боєздатності військ і визначення обсягу його спеціальної обробки, дезактивації та дегазації матеріальних засобів, ділянок місцевості, шляхів і споруд.

Радіаційний і хімічний контроль у взводі (відділенні, екіпажі танка) проводиться з використанням військових вимірювачів доз опромінювання (дозиметрів) і приладів радіаційної і хімічної розвідки.

Підтримання живучості військ (сил) в умовах РХБ зараження організується та здійснюється з метою максимального зменшення їх втрат під час дій на зараженій місцевості (повітрі) і включає: оповіщення військ (сил) про РХБ обстановку, застосування засобів індивідуального та колективного захисту, виконання режимно-обмежувальних заходів на зараженій території.

З одержанням попередження про безпосередню загрозу і початок застосування противником ЗМУ особовий склад продовжує виконувати поставлене завдання і переводить засоби захисту в положення “наготові”.

За сигналами оповіщення про радіоактивне, хімічне і біологічне зараження особовий склад, який діє в пішому порядку або на відкритих машинах, не припиняючи виконання бойового завдання, надягає засоби індивідуального захисту, а особовий склад, який перебуває в закритих БТР, БМП і танках, – негайно надягає засоби захисту органів дихання, закриває люки, жалюзі, бійниці і вмикає систему захисту від ЗМУ.

За сигналом “*Радіаційна небезпека*” особовий склад надягає респіратори (протигази), а за сигналом “*Хімічна тривога*” – протигази.

У разі потреби спішування або залишення техніки особовий склад надягає індивідуальні засоби захисту шкіри.

Використання засобів індивідуального та колективного захисту організується та здійснюється з метою збереження боєздатності військ (сил) і надання можливості діяти в умовах РХБ зараження.

Своєчасне й уміле використання засобів індивідуального та колективного захисту досягається: постійним контролем наявності та справності засобів індивідуального захисту особового складу, а також засобів колективного захисту в підрозділі; завчасною підготовкою та тренуванням особового складу у використанні засобів індивідуального та колективного захисту в різній обстановці; правильним визначенням місця та часу завчасного переведення засобів індивідуального та колективного захисту в бойове положення; визначення часу перебування особового складу в засобах індивідуального захисту, а також режиму експлуатації засобів колективного захисту; установленням часу зняття засобів індивідуального захисту та вимкнення систем фільтровентиляції для засобів колективного захисту.

Виконання режимно-обмежувальних заходів на зараженій території організується та здійснюється з метою зменшення ризику ураження особового складу в умовах РХБ зараження.

Для зменшення ризику ураження особового складу в умовах РХБ зараження командир повинен розглянути такі заходи: зонування території за ступенями небезпеки; застосування профілактичних засобів від впливу радіаційних, хімічних, біологічних факторів; виведення або заміна підрозділів, які розташовуються на зараженій місцевості; дотримання правил поведінки і дій на зараженій місцевості; пілозбирання на ділянках місцевості.

Для запобігання зараженню особового складу під час дій на зараженій місцевості командир (начальник) повинен визначити зони, які небезпечні для здоров'я особового складу в разі тривалого перебування на місцевості.

Під час здійснення маршу через заражені зони у пішому порядку або на відкритих автомашинах особовий склад надягає засоби захисту органів дихання, очей і шкіри, а особовий склад, який перебуває у закритих бойових машинах (машинах), надягає засоби захисту органів дихання та очей, закриває люки, двері, бійниці і жалюзі та вмикає систему захисту від ЗМУ.

Зони з високими значеннями потужності дози випромінювання, великою концентрацією отруйних і сильнодіючих отруйних речовин, як правило, обходять. У разі неможливості обходу ці зони долаються з максимальною швидкістю за напрямками, що забезпечують найменше зараження бойової техніки і ураження особового складу.

При передбаченні ведення бойових дій на зараженій місцевості профілактичні заходи включають застосування протирадіаційних препаратів, антидотів, антибіотиків й інших засобів.

Спеціальна обробка організується командирами підрозділів та полягає в проведенні дегазації, дезактивації, дезінфекції озброєння, військової техніки, засобів індивідуального захисту та інших матеріальних засобів. Вона здійснюється силами та засобами самих підрозділів та підрозділами військ РХБ захисту. Залежно від обстановки, наявності часу та засобів спеціальної обробки вона виконується частково або в повному обсязі.

Часткова спеціальна обробка проводиться особовим складом без припинення виконання бойових завдань за вказівкою командирів військових частин (підрозділів) у разі зараження: отруйними речовинами – негайно; радіоактивними речовинами – за першої нагоди, але якнайшвидше після зараження.

Повна спеціальна обробка включає проведення у повному обсязі дегазації, дезактивації, дезінфекції озброєння, військової техніки, засобів індивідуального захисту, обмундирування та інших матеріальних засобів. Вона проводиться з дозволу старшого командира (начальника) силами та засобами самих підрозділів, а також підрозділами військ РХБ захисту, як правило, після виконання бойових завдань у районах, зайнятих військами (на маршрутах висування), або після виходу військ з бою у незаражені райони.

Дегазація, дезактивація та дезінфекція споруд здійснюється, як правило, силами підрозділами, які займають ці споруди.

Маскування дій підрозділів і об'єктів із застосуванням димів, аерозолів організується та здійснюється з метою зниження ефективності наземної і повітряно-космічної розвідки противника та його засобів ураження.

Основними завданнями є: маскування розташування (базування), висування та бойових дій військ (окремих елементів), відкритих найбільш важливих ділянок маршрутів і доріг, переправ через водні перешкоди та інших об'єктів від засобів розвідки та наведення (самонаведення) зброї противника; осліплення спостережних пунктів, ПУ та розрахунків (екіпажів) вогневих засобів противника; участь у протидії засобам наземної і повітряно-космічної розвідки та системам наведення високоточної зброї противника.

Радіаційний, хімічний, біологічний захист організовується командиром взводу (відділення, танка) на підставі отриманого завдання і вказівок командира роти.

Організовуючи радіаційний, хімічний, біологічний захист, командир взводу (відділення, танка) вказує: завдання і порядок щодо ведення радіаційної і хімічної розвідки (радіаційного, хімічного, біологічного спостереження) із застосуванням бортових (переносних) приладів радіаційної і хімічної розвідки (контролю); порядок застосування індивідуальних і колективних засобів захисту, захисних властивостей місцевості, техніки та інших об'єктів; порядок використання табельних радіопоглинальних матеріалів; порядок використання термодимової апаратури машин і аерозольних (димових) засобів; порядок забезпечення озброєнням хімічних військ і засобами захисту; місце і час технічної перевірки протигазів.

Крім того додатково може визначатися порядок проведення часткової спеціальної обробки.

Організовуючи взаємодію та управління, командир взводу відпрацьовує питання застосування димових шашок, ручних димових гранат, запалювальних димових патронів, термічної димової апаратури танків і БМП, доводить до особового складу сигнали оповіщення про радіоактивне, хімічне і біологічне зараження і порядок дій за ними.

3. Тактичне маскування. Інженерне забезпечення

Тактичне маскування. Тактичне маскування має за мету приховати дійсне положення своїх підрозділів від візуальної, оптичної, радіолокаційної і повітряної розвідки противника і ввести його в оману відносно побудови бойового порядку і дій підрозділів. Тактичне маскування організовується командиром взводу (відділення, танка) відповідно до отриманого бойового завдання, вказівок щодо маскування командира роти (взводу) і обстановки, яка склалася, для досягнення раптовості дій своїх підрозділів і збереження їхньої боєздатності. Воно здійснюється постійно і, як правило, самостійно. Тактичне маскування досягається: використанням маскувальних властивостей місцевості, місцевих предметів, темного часу доби та інших умов обмеженого бачення; використанням табельних засобів маскування, місцевих матеріалів і аерозолів (димів); фарбуванням ОВТ під фон навколишньої місцевості; дотриманням правил радіодисципліни і радіообміну; збереженням колишнього режиму діяльності при зміні підрозділів і підготовці до виконання нового бойового завдання; суворим виконанням вимог маскувальної дисципліни; своєчасним виявленням і усуненням демаскуючих ознак.

З метою захисту від високоточної зброї противника використовуються маскувальні властивості лісу, а також яри, зворотні схили висот, поля радіолокаційної невидимості тощо.

Приховування БМП (БТР) і танків від керованих і самонавідних боєприпасів противника досягається шляхом зниження радіолокаційної, теплової та оптичної контрастності техніки стосовно навколишнього середовища, для чого застосовуються деформуюче фарбування техніки, маскувальні покриття, над тепловипромінюючими поверхнями машин встановлюються теплопоглинальні (теплорозсіюючі) екрани (козирки). Крім того, можуть застосовуватися теплові імітатори (пастки), радіолокаційні і лазерні відбивачі. Введення противника в оману здійснюється демонстративними діями (навмисним показом дій взводу, відділення, танка на хибному напрямку, позиції) та імітацією (створенням хибних позицій, окопів шляхом відтворення відповідних демаскуючих ознак їхньої наявності і функціонування). Ці способи маскування, як правило, проводяться з дозволу командира роти (взводу). Забороняється для введення противника в оману вдаватися до віроломства: використовувати відмітні знаки (позначки) червоного хреста (червоного півмісяця, прапора парламентаря (білий прапор), знаків і емблем Організації Об'єднаних Націй, форменого одягу противника і пізнавальних знаків його ОВТ, симулювати поранення (хворобу і намір здатися в полон). Організуючи тактичне маскування командир взводу (відділення, танка) вказує: які табельні засоби і місцеві матеріали використовувати для маскування і терміни його здійснення; порядок дотримання заходів маскування; порядок проведення маскування під час виконання поставленого завдання. До підручних засобів належить усе, що є довкола (гілки, трава, сіно, каміння тощо). Проте необхідно пам'ятати, що гілки і трава придатні для маскування на короткий термін, тому що в'януть і змінюють колір, і з засобів маскування перетворюються у демаскуючі. До табельних засобів маскування належать маскувальні комплекти (МКТ, МКС тощо), дими, гранати, шашки. Для розміщення танків (БМП, БТР) і облаштування позицій вибираються ділянки, колір яких наближений до кольору об'єкта. На місцевості, що має один тон, для поліпшення маскування підбираються кольорові плями під тон об'єкта штучним шляхом. Не рекомендується розміщувати вогневі засоби біля добре помітних місцевих предметів, які можуть служити для противника орієнтирами. У разі неможливості влаштування позиції в іншому місці вони повинні руйнуватися.

Для проведення інженерних робіт щодо влаштування вогневих позицій сповна використовується темний час доби та інші умови обмеженого бачення.

Узимку для маскування використовується сніг, вогневі засоби розфарбовуються у білий колір, використовують зимові маскувальні комплекти.

Залежно від характеру дій військ і умов обстановки може обмежуватися або заборонятися пересування людей і техніки у визначених місцях, використання фар і ліхтарів без світломаскувальних засобів, паління печей і розкладання вогнищ, робота радіозасобів на передачу. Встановлюється також режим ведення вогню, який унеможливує розкриття його системи до початку бою, режим використання приладів нічного бачення, порядок пересування, підвозу матеріальних засобів й інженерного обладнання позицій.

Інженерне забезпечення. Інженерне забезпечення організовується і здійснюється з метою створення взводу (відділенню, танку) необхідних умов для успішного виконання бойового завдання, підвищення захисту особового складу, ОВТ від усіх засобів ураження, а також для ускладнення просування противника і завдання йому ураження за допомогою мінно-вибухових і невибухових загороджень. Завданнями інженерного забезпечення взводу (відділення, танка) є: ведення інженерної розвідки місцевості, об'єктів і загороджень противника; фортифікаційне обладнання і маскування опорного пункту взводу (позиції відділення, вогневої позиції танка), місця розташування; встановлення інженерних (мінно-вибухових і невибухових) загороджень на займаній позиції; пророблення проходів у загородженнях і руйнуваннях. З метою захисту від високоточної зброї противника під час фортифікаційного обладнання опорного пункту (позиції) над танками, БМП (БТР) встановлюються маски, влаштовуються екрани, козирки, поруч з ними створюються хибні теплові цілі (пастки). Інженерне забезпечення організовується командиром взводу на основі отриманого завдання і вказівок командира роти. Організуюючи інженерне забезпечення, командир взводу вказує:

в обороні – черговість і терміни фортифікаційного обладнання позицій відділень, основних і запасних вогневих позицій БМП (БТР), танків, укриттів для автомобілів, перекритих щілин (бліндажів); глибину окопів на відділення, траншеї і ходу сполучення; порядок і терміни інженерного обладнання опорного пункту, а також добове завдання; які табельні засоби і місцеві матеріали використовувати при фортифікаційному обладнанні; які переносні загородження для боротьби в траншеї і ходах сполучень виготовити і де їх розташувати; обсяг роботи щодо дообладнання траншей і ходу сполучення після відриву їх землерийною машиною; ділянки розчищення місцевості для поліпшення спостереження і ведення вогню; хто виділяється для обладнання командно-спостережного пункту взводу і час його готовності; місце установки мінного поля і невибухових загороджень, за допомогою яких матеріалів і як їх улаштовувати, порядок їх вогневого прикриття; заходи забезпечення захисту особового складу від зброї масового ураження, високоточної і запальної зброї;

у наступі – способи пророблення проходів у загородженнях противника; способи подолання інженерних загороджень противника і перешкод, місце і номер проходу, його позначення, порядок висування до нього підрозділів і подолання загороджень;

при форсуванні водної перешкоди – маршрут виходу до річки для кожної БМП (БТР), танка; командир танкового взводу, крім того, вказує: місце завантаження на пором і номер порома;

при здійсненні маршруту – порядок розвідки і подолання загороджень на маршруті руху та в районах привалів і районі зосередження; використання вбудованого (навісного) бульдозерного обладнання і мінних тралів, підготовки і використання шанцевого інструмента;

при розташуванні на місці – місця укриттів (окопів) для БМП (БТР, танків, автомобілів); де мати перекриті щілини (бліндажі), хто і до якого терміну їх обладнає; які табельні засоби і місцеві матеріали використовувати при

фортифікаційному обладнанні; які і де влаштувати інженерні загородження, черговість і терміни фортифікаційного обладнання району розташування. Взвод (відділення, танк) своїми силами проводить фортифікаційне обладнання опорного пункту (позиції відділення, основної і запасної вогневої позицій танка) і його маскуванню, у тому числі маскуванню техніки від високоточної зброї противника, встановлює інженерні загородження, проробляє проходи в загородженнях і руйнуваннях. Дистанційно встановлені мінні поля взвод (відділення, танк) обходить, а при неможливості обходу проробляє прохід або вихід до проходу роти. У разі призначення взводу (відділення, танка) для посилення групи розгородження батальйону (дій як групи розмінування роти) його командир до початку виконання поставленого завдання зобов'язаний: уточнити місце загородження і ступінь його прикриття від вогню противника, порядок виконання робіт, поставити завдання відділенням (групам), уточнити порядок взаємодії з підрозділом інженерних військ і організувати підготовку необхідного обладнання та інструменту. Для виконання завдань інженерного забезпечення взвод (відділення, танк) використовує навісне (вбудоване) обладнання, мінні трали, інженерні боєприпаси, табельні засоби маскуванню, комплекти розмінування, шанцевий інструмент, інше інженерне майно і місцеві матеріали.

Контрольні питання за темою

1. Як організовується і ведеться розвідка?
2. З якою метою у взводі ведеться військова, радіаційна і хімічна розвідка?
3. Які завдання виконують спостерігачеві на командно-спостережному пункті взводу?
4. З якою метою у взводі (відділенні, екіпажі танка) організується охорона?
5. Як у взводі організовується і здійснюється радіаційна, хімічний, біологічний захист
6. З якою метою організується тактичне маскуванню?
7. Як організовується і здійснюється інженерне забезпечення?
8. Як організовується і здійснюється тилове забезпечення?
9. Які завдання виконує взвод (відділення, танк) в плані інженерного забезпечення?

РОЗДІЛ 5. ОРГАНІЗАЦІЯ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ

5.1. Організація бойової підготовки

1. Система бойової підготовки. Принципи бойового навчання, виховання особового складу

Бойова підготовка – є система заходів щодо навчання та виховання в душі патріотизму та гордості за Батьківщину особового складу, підрозділів, військових частин, з'єднань Збройних Сил України для ведення бойових дій та виконання інших завдань у відповідності до їх призначення.

Вона включає: навчання; заняття; тренування та інші заходи в ході яких військовослужбовці вивчають військові статuti, бойову техніку, зброю та інші засоби боротьби та способи їх бойового використання, відпрацьовують вміння та навички, які їм будуть необхідні для виконання обов'язків у відповідності з військовою спеціальністю і призначенням. Згідно Рекомендацій з організації і методики проведення занять з бойової підготовки в механізованих і танкових підрозділах, бойова підготовка – це один з основних видів підготовки Збройних Сил України, що являє собою цілеспрямований, організований процес військового навчання і виховання особового складу, злагодження (бойового злагодження) підрозділів, військових частин та їх органів управління (штабів) для виконання бойових і інших завдань відповідно до їх призначення. Бойова підготовка, як вид підготовки Збройних Сил України, є основним змістом повсякденної діяльності командувачів (командирів), органів управління (штабів) і військ (сил). Вона проводиться як у мирний, так і у воєнний час і обумовлена потребами держави в якісно підготовлених військовослужбовцях, підрозділах, частинах, здатних успішно виконувати покладені на них завдання.

Бойова підготовка включає:

підготовку (злагодження) органів управління (штабів);

одиначну підготовку військовослужбовців;

підготовку (злагодження) підрозділів (військових формувань), частин.

Підготовка органів управління (штабів) проводиться з метою забезпечення їх готовності до планування бойових дій, підготовки військ і управління ними в будь-яких умовах обстановки, а також вирішення питань взаємодії і всебічного забезпечення.

Підготовка органів управління (штабів) включає:

індивідуальну підготовку офіцерів і прапорщиків органів управління (штабів);

підготовку підрозділів забезпечення органів управління (штабів);

злагодження груп бойового управління та органів управління (штабів) в цілому.

Одиначна підготовка – це навчання сержантів (старшин), військовослужбовців (курсантів) після їх прибуття в підрозділ (навчальний підрозділ).

Мета одиначної підготовки – дати військовослужбовцям знання, уміння і навички (освоїти військово-облікові спеціальності), необхідні для виконання

обов'язків у бою, при поводженні зі зброєю, військовою технікою і несенні служби.

Одиночна підготовка сержантів (старшин) і військовослужбовців (курсантів), у тому числі військовослужбовців за контрактом і військовослужбовців – жінок, включає:

первинну (загальновійськову) підготовку військовослужбовців, у тому числі, які призвані на військову службу за контрактом на посади сержантів (старшин) і солдат;

набуття знань, вмінь і навичок на посаді, яку обіймає (з військово-облікової спеціальності);

вивчення основ навчання і виховання особового складу, вироблення командирських якостей у сержантів (старшин);

допуск сержантів (старшин) і військовослужбовців до самостійної роботи на техніці, несення бойового чергування (чергування) у складі змін, обслуг;

підготовку і здавання заліків на присвоєння (підтвердження) класної кваліфікації, освоєння суміжної спеціальності;

підготовку до дій у складі чергових змін, обслуг, команд, підрозділів (військових формувань).

Підготовка екіпажів, обслуг, підрозділів (військових формувань), військових частин проводиться з метою забезпечення їх постійної готовності до ведення бойових дій у будь-яких умовах обстановки, відповідно до бойового призначення.

Підготовка екіпажів, обслуг, підрозділів (військових формувань), військових частин проводиться в ході їх послідовного злагодження (бойового злагодження) в умовах, максимально наближених до бойових.

Злагодження – це навчання військовослужбовців спільним діям у складі чергових змін, екіпажів, обслуг, команд, підрозділів (військових формувань) з наступною підготовкою в складі військової частини для виконання бойових (спеціальних) завдань за призначенням.

Найважливішим показником рівня бойової підготовки є польова виучка та готовність підрозділів активно діяти на полі бою в різних умовах обстановки.

Під організацією бойової підготовки розуміється діяльність командирів яка направлена на детально-продумане планування та системне навчання особового складу частин та підрозділів. Вона організується в частинах, а проводиться в підрозділах.

Ця діяльність передбачає проведення цілого ряду заходів, найважливішими з яких є:

визначення завдань до бойової підготовки, будувannya навчального процесу; розробка програм;

планування;

здійснення всебічного забезпечення бойової підготовки;

організація контролю;

З цілого ряду завдань і вимог, які стоять перед бойовою підготовкою військ насамперед необхідно виділити завдання, які визначаються Міністром Оборони України в наказах і директивах щодо підготовки Збройних Сил України.

Посилення бойової могутності і підвищення бойової готовності частин та підрозділів самим тісним чином пов'язані з рівнем їх бойової підготовки. Внаслідок цього озброєння всіх військовослужбовців знаннями, вміннями і навичками для виконання своїх функціональних обов'язків в будь-яких умовах обстановки, є однією з найбільш важливіших завдань бойової підготовки, що передбачає тверде знання усіма військовослужбовцями своїх функціональних обов'язків і вміле застосування ними способів і засобів озброєної боротьби.

Особливе місце в рішенні завдань, які розглядаються, займає професійна підготовка офіцерів, так як від її рівня в багатьох залежить навченість особового складу.

У зв'язку з цим офіцерський склад повинен досконало володіти основами ведення сучасного загальновійськового бою, знати організацію, озброєння бойові можливості і тактику дій підрозділів своїх військ, а також противника, мати глибокі знання та тверді навички в організації бойових дій і управлінні підрозділами.

Крім того, кожен офіцер повинен глибоко засвоїти наукові основи військового навчання і виховання особового складу, найбільш ефективні форми, методи і засоби навчання, а також передову методіку підготовки і проведення занять, тренувань і навчань.

Бойова підготовка надає великі можливості для виховання військовослужбовців, тому однією з її основних завдань є виховання у особового складу високих морально-бойових якостей.

В сучасний період здібність військ вміло діяти як в наступальному, так і в оборонному бою в багатьох пов'язана з їх злагодженістю і високою польовою виучкою, що також є однією з основних завдань бойової підготовки.

Підвищення рівня польової виучки досягається якісним проведенням занять і навчань, відпрацюванням у особового складу навиків і вміло діяти в будь-яких умовах обстановки.

На підставі завдань бойової підготовки, які витікають з вимог наказів Міністра оборони України, Командувача Сухопутних військ в своїх організаційно-методичних вказівках по бойовій підготовці визначає конкретні шляхи їх виконання. Подальша конкретизація завдань бойової підготовки здійснюється командирами з'єднань і частин в їх наказах і планах.

Метою бойової підготовки є досягнення, підтримання і удосконалювання необхідного рівня військово-професійної підготовки особового складу, його фізичної витривалості, злагодженості екіпажів, обслуг, підрозділів, частин та їх органів управління (штабів) для виконання бойових і інших завдань відповідно до їх призначення.

Спрямованість бойової підготовки визначається, виходячи з принципів положень військової доктрини України, Основ (Концепції) державної політики України щодо розвитку та будівництва Сухопутних військ Збройних Сил України з урахуванням тенденцій розвитку військового мистецтва. Вона будується на суворо науковій основі з використанням досвіду збройних конфліктів і навчань, перспектив розвитку організаційних форм і технічного оснащення військ (сил), а також досвіду підготовки армій іноземних держав.

Система бойової підготовки – це сукупність взаємозалежних елементів, які утворюють визначену цілісність і єдність, що функціонує в інтересах навчання і військового виховання військовослужбовців, злагодження органів управління і військ (сил) для ведення бойових дій або виконання інших завдань відповідно до їх призначення.

Елементами системи бойової підготовки є:

центральні органи Міністерства оборони України, цілі, завдання, структура та основний зміст бойової підготовки;

органи військового управління (оперативних командувань, військових частин), які безпосередньо здійснюють управління бойовою підготовкою, проведенням її заходів та всебічним забезпеченням;

екіпажі, обслуги, підрозділи, частини та органи управління (штаби), з якими проводиться навчання;

організація навчання;

предмети навчання, тобто сукупність завдань, прийомів, нормативів, з виконання яких навчаються військовослужбовці, підрозділи, частини та органи управління;

форми і методи навчання військовослужбовців, злагодження підрозділів, частин та органів управління;

навчальна матеріально-технічна база бойової підготовки;

матеріальне, тилове, фінансове, технічне забезпечення заходів бойової підготовки.

Всі елементи системи бойової підготовки взаємозалежні і органічно взаємодіють з іншими системами підготовки і забезпечення Сухопутних військ Збройних Сил України.

Основними завданнями бойової підготовки є:

підтримання постійної високої бойової готовності підрозділів і частин до виконання бойових завдань (завдань за призначенням);

набуття офіцерами, прапорщиками, сержантами (старшинами) твердих професійних знань і умінь, розвиток у них командирських якостей, педагогічних навичок щодо навчання і виховання підлеглих, а також навичок з управління екіпажами, обслугами, підрозділами, частинами і вогнем при виконанні поставлених завдань і їх подальше удосконалення;

підготовка військовослужбовців до самостійного і у складі екіпажів, обслуг, підрозділів виконання своїх посадових і спеціальних обов'язків у ході виконання бойових (спеціальних) завдань і вмілого застосування штатного озброєння та військової техніки за бойовим призначенням;

злагодження екіпажів, обслуг, підрозділів, частин, удосконалення польової виучки;

освоєння нових зразків озброєння і військової техніки, набуття особовим складом знань і навичок у проведенні їх технічного обслуговування і підтриманні в готовності до бойового застосування, виконанні вимог безпеки;

підготовка військ (сил) до участі в збройних конфліктах і дій у складі об'єднаних угруповань з підтримки (відновлення) миру і безпеки;

перевірка в ході навчання існуючих статутних положень щодо організації і

ведення бою (тактичних дій), вироблення нових способів бойового застосування військ (сил);

злагодження органів управління (штабів) підрозділів, частин, навчання умінню управляти військами (силами) у різних умовах обстановки і виконувати заходи, які забезпечують живучість органів управління (штабів);

навчання військовослужбовців суворому і точному виконанню вимог законів і загальновійськових статутів Сухопутних військ Збройних Сил України;

виховання у особового складу високих морально-бойових якостей, почуття відповідальності за захист Батьківщини, пильності, дисциплінованості, ретельності, військового товариства;

вироблення у особового складу високої психологічної стійкості, сміливості і рішучості, фізичної витривалості і спритності, кмітливості, вміння переборювати труднощі загальновійськового бою, здатності переносити фізичні і психологічні навантаження в складних умовах обстановки;

навчання військовослужбовців виконанню норм міжнародного гуманітарного права і правил поведінки при веденні війни (у ході збройних конфліктів);

забезпечення підготовки резервів;

розробка способів і прийомів удосконалення методичних систем навчання і виховання, окремих методів з урахуванням специфіки військ (сил), особливостей підготовки військових фахівців різного профілю;

подальша розробка і конкретизація принципів навчання і виховання відповідно до змін, які відбуваються у житті суспільства і його Збройних Сил, з урахуванням удосконалення озброєння і військової техніки, способів бойових дій, необхідності постійного підвищення бойової готовності.

При організації і проведенні заходів бойової підготовки слід неухильно дотримуватися таких *принципів*:

відповідність спрямованості навчання державній ідеології, положенням Воєнної доктрини України;

забезпечення постійної бойової готовності підрозділів, частин до виконання бойових завдань за призначенням, незалежно від тривалості їх підготовки;

вчити війська тому, що необхідно на війні;

кожен командир навчає своїх підлеглих;

наочність і максимальне наближення навчання до обстановки реального бою;

систематичність і послідовність навчання;

науковість навчання;

колективний і індивідуальний підхід до навчання;

свідомість, активність і самостійність тих, хто навчається;

єдність навчання і військового виховання.

Високий рівень бойової підготовки досягається:

знанням командирами (начальниками) реального стану виучки військ, своєчасною і конкретною постановкою завдань, якісним і цілеспрямованим плануванням заходів бойової підготовки, безперервним, гнучким і оперативним керівництвом бойовим навчанням, особистою участю командувачів (командирів, начальників) у плануванні заходів бойової підготовки і навчання підлеглих;

суворим виконанням розпорядку дня, планів і розкладів занять, виключенням

зривів і переносів занять, відриву особового складу від бойового навчання;
своєчасною підготовкою і всебічним забезпеченням занять, правильним вибором форм і методів навчання, використанням рекомендацій військової педагогіки і психології;
прикладним характером і практичною спрямованістю навчання військовослужбовців;
ефективним використанням навчальної матеріально-технічної бази, її розвитком, удосконаленням і підтриманням в справному стані;
вмілою організацією і проведенням методичної роботи у військових частинах, постійним пошуком нових форм і методів навчання військовослужбовців, удосконаленням методичної майстерності керівників занять, узагальненням і поширенням передового досвіду навчання військовослужбовців;
цілеспрямованою і безперервною виховною роботою і вмілою організацією змагань при проведенні занять;
постійним контролем за ходом підготовки військ і ефективною роботою органів військового управління (штабів) щодо надання допомоги підлеглим;
аналізом досягнутих результатів і підбиттям підсумків з кожною категорією тих, хто навчається;
всебічним матеріально-технічним забезпеченням бойової підготовки, повним доведенням встановлених норм до військовослужбовців.

2 Вимоги керівних документів щодо підготовки особового складу

Навчальний процес будується в залежності з вимогами загальновійськових статутів, наказів і директив МО України, організаційно методичних вказівок по бойовій підготовці і програм. В цих документах встановлюється початок і кінець навчального року, поділення його на періоди навчання, їх тривалість, кількість учбових днів в місяць і кількість учбових годин.

В організаційно-методичних вказівках встановлюється:

тривалість і кількість зборів і занять, які проводяться з генералами, офіцерами, прапорщиками і сержантами;

кількість командно-штабних і тактичних навчань, в тому числі і з бойовою стрільбою;

тренувань.

В цих же вказівках визначаються і основні організаційні заходи по тактико-спеціальної, вогневої, технічної, стройової і фізичної підготовці, а також спеціальної для усіх родів військ, спеціальних військ.

Конкретний зміст бойової підготовки по категоріях навчаємих і предметам навчання розкривається у відповідних програмах. Так програма командирської підготовки офіцерського складу передбачає його навчання на зборах і командирських заняттях.

Однак основним видом навчання для офіцерів, є самостійна робота.

Підготовка прапорщиків здійснюється по програмам командирської підготовки прапорщиків. Їх навчання проводиться по загальним предметам в

єдиної навчальної групи прапорщиків частини, а по спеціальності – в навчальних групах, які створюються по займаним посадам і спеціальностям.

Навчання сержантів організовується по програмам бойової підготовки сержантів і здійснюється на навчально-методичних зборах і командирських заняттях, інструктажах, і вдосконалюється на тактичних навчаннях і заняттях з особовим складом. Для більш швидкого становлення сержантів, які закінчили учбові частини, по їх прибутті в частину, з ними проводяться навчально-методичні збори.

Організація навчання солдат здійснюється по програмам бойової підготовки підрозділів відповідних родів військ. В цих програмах викладається зміст як одиночної підготовки солдат, так і навчання особового складу в складі відділень і підрозділів в цілому.

Навченість військ значно впливає на боєздатність з'єднань, частин та підрозділів військ. Одним з напрямків досягнення високої навченості військ є якісне планування бойової підготовки.

Конкретне і всебічне планування бойової і гуманітарної підготовки в підрозділах є однією з основних умов успішного виконання завдань бойової готовності військ. Правильне планування дозволяє здійснювати рівномірне і якісне навчання підрозділів, дисциплінує особовий склад, допомагає удосконалювати стиль роботи командирів.

Планування бойової і гуманітарної підготовки в підрозділах – складний і творчий процес, який вимагає від командирів глибокого знання природи сучасного бою, стану підготовки підрозділів і окремих категорій військовослужбовців, основ воєнної педагогіки і психології і, що саме головне, передбачення перспектив розвитку воєнної справи, перспектив підготовки військ до ведення сучасного бою.

Коло питань, які стоять перед командирами підрозділів, дуже широкий, а час для їх рішення обмежений жорсткими рамками. Ось чому слід так планувати бойову і гуманітарну підготовку, щоб вона відповідала вимогам по навчанню військ і в той же час була простою, яка б не вимагала багато часу для розробки і вивчення.

Якісні зміни в озброєнні та бойовій техніці механізованих, танкових підрозділів привели до корінних змін в способах ведення бою. Зараз по новому вирішується багато питань організації і ведення бою і його Забезпечення, в тому числі зосередження сил і засобів. Підвищилось значення таких факторів, як час, раптовість, маневр силами і засобами. безперервність і самостійність ведення бою і всебічне його забезпечення.

Бурхливий розвиток техніки, зміни в поглядах на можливий характер майбутньої війни не допускають шаблонної дії і впливають на ведення активних бойових дій підрозділами усіх родів військ. Тому, значення творчого рішення проблем організації бойової підготовки і інтенсифікації навчального процесу, направлених на підвищення воєнної майстерності підрозділів і підтримання їх в постійної бойової готовності, постійно підвищується і вимагає до себе постійної уваги.

Як вже відмічалось, що основним показником рівня бойової підготовки є польова виучка.

Польова виучка – це придбання особовим складом практичних навиків та вмінь в діях на полі бою з ефективним застосуванням зброї і бойової техніки, злагодженість підрозділів, а також сам процес навчання військ і штабів, прийоми і способи їх всебічної підготовки.

Вимоги, які пред'являються до польової виучки підрозділів, постійно змінюються. Вони змінюються з розвитком засобів озброєної боротьби, способів ведення бойових дій і задач які виконують підрозділи.

Характер сучасного загальновійськового бою різко підвищує значення самостійних дій підрозділів. Швидкотечні, високоманеврові бойові дії вимагають від кожного військового організму злагоджених, рішучих, ініціативних дій.

В сучасних умовах готовність особового складу до ведення бойових дій повинна бути всебічною і складатися не тільки з військово-технічної і фізичної, але і обов'язково з морально-психологічної підготовки.

Там, де відступають від цього правила, ефективність росту бойової майстерності зволиться до нуля. При цьому як правило висувається тезис складності і неможливості створення повчальної бойової обстановки. Дійсно повністю усунути елемент умовності на навчаннях важко. Військовослужбовець відчуває відсутність реальної загрози життя. Між тим у ході навчань необхідно вводити елементи небезпечної ситуації в кожне заняття.

Підвищенні вимоги до польової виучки військ викликають необхідність в вишукуванні найкращих, найбільш ефективних форм і методів навчання їх по всім розділам підготовки, і насамперед по тактичній, вогневої підготовці, водінню бойових машин і фізичної підготовці, а також інтенсифікації бойового злагодження підрозділів для ведення бойових дій в залежності з їх призначенням.

До керівних документів щодо підготовки особового складу відносяться офіційні документи, в яких визначаються задачі щодо підготовки особового складу, вимоги до навчання та виховання, а також питання всебічного забезпечення.

Серед цих документів особливе місце займають накази і директиви Міністра Оборони України щодо підготовки Збройних Сил України, підготовці офіцерів, а також витратам моторесурсів, боєприпасів і імітаційних засобів, норм постачання військовим майном, витратам коштів.

Загальні питання, які регламентують організацію і здійснення навчально-виховного процесу, викладені в статуті внутрішньої служби ЗС України.

Ряд керівних документів, які регламентують бойову підготовку військ РХБ захисту, розробляє управління військ РХБ захисту. Серед них особливе місце займають організаційно - методичні вказівки по бойовій підготовці військ.

Вчасності, в організаційно-методичних вказівках визначаються:

заходи щодо підтримання високої бойової готовності, по підготовці офіцерів, прапорщиків, сержантів, штабів і військ, а також організації і проведенню навчань з вказівкою їх кількості терміну і періодичності;

дається перелік вправ стрільб і водіння для усіх категорій тих, хто навчається;

вказується термін і місця проведення різних змагань;
викладаються заходи щодо подальшого вдосконалення навчальної матеріально-технічної бази;

строки початку і кінця планування бойової підготовки, а також Інші питання, які стосуються підготовки особового складу.

До керівних документів щодо підготовки особового складу відносяться і програми бойової і командирської підготовки, в яких дається тематичний розрахунок годин з розподілом навчального часу по предметам, темам і заняттям, а також викладаються необхідні методичні вказівки по кожному предмету навчання.

В програмах бойової підготовки приводиться приблизна тематика тактичних (тактико-спеціальних) навчань з підрозділами.

Бойові статuti, настанови і керівництва по озброєнню і техніці, застосуванню родів військ, курси стрільб і водіння, є також керівними документами.

Так в курсах стрільб і водіння бойових машин, спеціальних машин викладаються основні вказівки по організації і відпрацюванню вправ, а також умови їх виконання.

Головним в повсякденній діяльності командирів, виховних органів і штабів слід вважати особисту організаторську роботу в частинах і підрозділах по забезпеченню високої бойової готовності, виконанню намічених планів бойової і гуманітарної підготовки, повному охопленню підрозділів навчанням, недопущенню зривів, переносів занять і навчань, забезпеченню рівномірності в підготовці особового складу, підрозділів. Здійснюючи керівництво ходом бойової підготовки, командири усіх ступенів повинні добиватися виконання вимог статутів, програм, курсів стрільб і водіння.

Вдосконалення керівництва бойовою підготовкою в сучасний період придбає особливу актуальність.

Викликається це насамперед безперервним розвитком військової справи, надходженням у війська нової техніки і озброєння і у зв'язку з змінами форм і методів ведення бою, що в свою чергу викликає до життя нові прийоми і способи навчання військ.

Постійне вдосконалення керівництво бойовою підготовкою, підвищення його ефективності і наукової обґрунтованості – одна з головних задач командирів і штабів.

Що таке керівництво? Слово “керівництво” по визначенню словника є спрямована діяльність будь-кого. Керівником бойової підготовки підрозділів, як і в будь – якому армійському організмі, є командир.

Таким чином, під керівництвом бойовою підготовкою необхідно розуміти діяльність командира яка спрямована на рішення задач бойової підготовки, які поставлені Міністром Оборони.

Керівництво бойовою підготовкою – це цілеспрямована діяльність командирів і штабів по навчанню і вихованню підпорядкованих підрозділів, спрямованих на вдосконалення і якісне виконання вимог Міністра Оборони, програм і планів бойової підготовки військ.

Ця діяльність укладається в:

- підготовці і проведенні заходів по підтриманню високої бойової готовності;
- прийнятті науково – обґрунтованого рішення на організацію бойової і гуманітарної підготовки і глибоко продуманої її плануванні;
- своєчасної постановки задач підпорядкованим по її організації;
- здійсненні контролю і наданні допомоги підрозділам в виконанні поставлених задач;
- внесенні змін і доповнень в програми і плани у відповідності з новими задачами;
- узагальнення передового досвіду;
- підведення підсумків і мобілізації особового складу на якісне виконання програм і планів бойової і гуманітарної підготовки і визначення задач на новий період навчання.

Основними шляхами вдосконалення керівництва бойовою підготовкою є:

- своєчасна науково – обґрунтована розробка програм бойової підготовки виходячи з вимог наказів Міністра Оборони України і досягнень військової науки;
- глибоко продумане планування бойової підготовки, яке спрямоване на виконання задач з обліком рівня підготовки підрозділів, їх призначенням і ТВД;
- цілеспрямована підготовка командирів і штабів до керівництва бойовою підготовкою;

- організація і здійснення виконання планів бойової підготовки, контролю за її ходом і надання допомоги підрозділам;
- постійне вивчення і оперативне втілення передового досвіду в практику навчання підрозділів;
- постійне вдосконалення навчальної матеріально-технічної бази (НМТБ);
- своєчасне підведення підсумків виконання планів бойової підготовки, визначення її стану і спрямування на рішення нових задач.

Практика роботи показує, що тільки комплексним рішенням цих питань можливо своєчасно спрямувати зусилля командирів, штабів на досягнення високих результатів в підготовці військ.

Керівництво навчанням та вихованням полягає:

- у конкретному плануванні бойової та гуманітарної підготовки своєчасній постановці задач усім категоріям командирів і особовому складу;
- в здійсненні систематичного контролю за підготовкою офіцерів і сержантів до занять і навчань, ходом бойової підготовки та в наданні повсякденної допомоги підлеглим;
- у своєчасному і об'єктивному підведенні підсумків бойової підготовки, стану військової дисципліни;
- у вивченні, узагальненні та впровадженні передового досвіду в практику навчання і виховання особового складу;
- в ефективному використанні тренувальних засобів і навчальних приладів під час навчання;
- в постійному вдосконаленні навчально-матеріальної бази.

3. Програма бойової підготовки

Програма бойової підготовки розроблена на навчальний рік із 11-місячним циклом навчання (10 навчальних місяців, два сезонних технічних обслуговування техніки та озброєння по 2 тижні кожний та підготовчим періодом протягом одного місяця).

На бойову підготовку виділяється:

для військових частин та підрозділів, укомплектованих військовослужбовцями, які проходять військову службу за контрактом – 16 навчальних днів на місяць (4 навчальні дні на тиждень);

для військових частин та підрозділів укомплектованість яких становить більше 50% – 16 навчальних днів на місяць (4 навчальні дні на тиждень);

для військових частин та підрозділів укомплектованість яких становить менше 50% – 8 навчальних днів на місяць (2 навчальні дні на тиждень).

Решта днів місяця використовується для несення служби в добовому наряді, обслуговування озброєння і військової техніки, проведення регламентних робіт на техніці, паркових днів, робіт з відновлення навчальної матеріально-технічної бази, а також як вихідні і святкові дні.

Тривалість навчального дня (без урахування часу для пересування на заняття і з занять) – 6 годин, навчального часу – 50 хвилин. Під час проведення польових виходів, стрільб, водіння, а також інших занять, пов'язаних з виходом на полігони, тривалість навчального дня *не регламентується*. Тактичні (тактико - спеціальні) навчання проводяться в будь-які дні тижня без обмеження загальної тривалості службового часу. Закріплення пройденого матеріалу, вивчення (відпрацювання) слабо засвоєного матеріалу, підготовка до наступних занять, тренування у виконанні нормативів проводиться під час самостійної підготовки у визначений розпорядком дня військової частини час та розкладі занять підрозділу.

Гуманітарна підготовка організовується і проводиться на основі вимог директиви Міністра оборони України від 13.02.06 № Д-3 “Про організацію гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України на 2006-2011 р.”.

У підготовчий період проводиться:

призов (прийом поповнення) та звільнення в запас військовослужбовців, які вислужили встановлені строки служби;

проведення командирських, навчально-методичних зборів з сержантами;

розвиток, удосконалення та обслуговування навчальної матеріально-технічної бази.

Підготовка особового складу та підрозділів здійснюється протягом одного циклу навчання.

Для військових частин та підрозділів, які укомплектовані військовослужбовцями військової служби за контрактом (після завершення підготовки військовослужбовців у навчальних центрах Збройних Сил України) на підготовку особового складу та підрозділів відводиться:

одиначна підготовка – 1 місяць (96 навчальних годин);

екіпажу – 3 місяці (288 навчальні години);

взводу – 3 місяці (240* навчальних годин);

роти – 2 місяці (192 навчальні години);
батальйону – 2 місяці (144** навчальні години).

Для військових частин та підрозділів укомплектованість яких становить більше 50% на підготовку особового складу та підрозділів відводиться:

одиначну підготовку військовослужбовців за фахом – 4 місяці (384 навчальні години);

екіпажу – 2 місяці (144* навчальні години);

взводу – 1,5 місяці (144 навчальні години);

роти – 1,5 місяці (144 навчальні години);

батальйону – 2 місяці (144** навчальні години).

Для військових частин та підрозділів укомплектованість яких становить менше 50% на підготовку особового складу та підрозділів відводиться:

одиначну підготовку військовослужбовців за фахом – 4 місяці (384 навчальні години);

екіпажу – 4 місяці (288 навчальні години);

взводу – 3 місяці (288 навчальні години).

Контрольні питання за темою

1. Що включає бойова підготовка?
2. Що є найважливішим показником рівня бойової підготовки?
3. Чим досягається підвищення рівня польової виучки?
4. З яких елементів складається система бойової підготовки?
5. Що називається системою бойової підготовки?
6. Що таке польова виучка?
7. Що розуміється під керівництвом бойовою підготовкою?
8. Які є основні шляхи вдосконалення керівництва бойовою підготовкою?

5.2. Планування бойової підготовки в підрозділі

1. Основи планування бойової підготовки

Під плануванням бойової підготовки розуміється колективна робота командира та його штабу, щодо визначення і графічного відображення найбільш оптимальної послідовності і обсягу заходів навчання офіцерів, штабів і військ веденню бойових дій, глибокому освоєнню штатної зброї і військової техніки, способів їх застосування у сучасному бою.

Основою планування є рішення командира на організацію бойової підготовки, при цьому дуже важливе дотримання принципів навчання і виховання особового складу, головним з яким є:

поєднання навчання і виховання військовослужбовців з дотриманням їх методичної послідовності;

забезпечення високої постійної бойової і мобілізаційної готовності, польової виучки з'єднань, частин і підрозділів, підпорядкованість всіх предметів навчання тактичній (тактико-спеціальній) підготовці;

максимальне наближення навчання до реальної бойової обстановки;

узгодженість підготовки офіцерів, штабів і військ з заходами їх повсякденної діяльності, завданнями, предметами, строками навчання;

ефективне і економічне використання у підготовці військ учбової матеріально-технічної бази, навчально-тренувальних і матеріальних засобів.

Планування складає одну з найважливіших сторін повсякденної діяльності командирів і штабів та включає:

вивчення і з'ясування вихідних даних;

прийняття рішення на організацію бойової та гуманітарної підготовки;

розробку плануючих документів;

надання допомоги і здійснення контролю за ходом планування.

Планування повинно:

бути реальним і враховувати вимоги щодо підготовки Збройних Сил у сучасних умовах, рекомендації військової педагогіки і психології, рівень вивченості особового складу і бойової злагодженості підпорядкованих з'єднань, частин і підрозділів, наявність і стан озброєння і техніки, навчальної матеріально-технічної бази, моторесурсів, боєприпасів, пального і інших матеріальних засобів необхідних для підготовки органів управління і військ;

бути наочним, тобто виконаним, як правило, графічно.

У графічній частині планів бойової підготовки з'єднання, частини зазначаються загальні заходи, що проводяться тільки даною інстанцією, і те, з плану старшого начальника, що стосується більшої кількості тих, що навчаються, а не окремих категорій військовослужбовців.

Планування повинно забезпечувати:

забезпечувати якісне рішення завдань навчання і виховання особового складу підрозділів, частин, з'єднань з урахуванням театру воєнних дій і бойового призначення військ.

комплексний підхід до рішення навчально-бойових завдань;

максимальне використання навчально-тренувальних засобів та високу інтенсифікацію занять;

використання досвіду війн та конфліктів;

саме передове в методиці організації і проведенні занять та навчань.

Планування бойової та гуманітарної підготовки – це складний і об'ємний процес, який вимагає від командирів та їх заступників, офіцерів штабів, начальників родів військ і служб:

глибоких знань організації бойової підготовки;

знання керівних документів, на підставі яких виконується планування;

принципів планування;

знання змісту документів по плануванню, які розробляються в з'єднанні, частині та підрозділі.

Планування бойової підготовки здійснюється штабами на підставі рішення командира, під його безпосереднім керівництвом і за участю та розробляється у з'єднанні та військовій частині письмово, додатком до плану.

Під час планування бойової підготовки командири частин і підрозділів з урахуванням завдань за бойовим призначенням, укомплектованості підрозділів, можливостей навчально-матеріальної бази прийняти рішення щодо зміни змісту

Програми в обсязі наданих прав: у з'єднанні та частині – письмово, додатком до плану; у батальйоні – у тематичному розрахунку годин; у роті – у розкладі занять.

Тематика з предметів навчання розробляється на весь навчальний рік кількістю, номери тем занять з кожного предмета навчання в залежності від кількості навчальних днів на місяць, а також періоду навчання визначається під час планування.

У разі зміни укомплектованості військової частин протягом навчального року негайно уточнюється план бойової підготовки.

Під час планування бойової підготовки розробляються: у з'єднанні, окремі бригаді (окремому полку), окремому батальйоні – план бойової підготовки на навчальний рік; у батальйоні – план бойової підготовки на навчальний рік з тематичним розрахунком годин; у роті – план основних заходів на місяць та розклад занять на тиждень.

Документи, що розробляються при плануванні бойової підготовки наступні:

у з'єднанні, окремі бригаді (окремому полку), окремому батальйоні – план бойової підготовки на навчальний рік;

у батальйоні – план бойової підготовки на навчальний рік з тематичним розрахунком годин;

у роті – план основних заходів на місяць та розклад занять на тиждень.

Розробка планів бойової підготовки, розгляд і затвердження документів планування старшими начальниками повинно бути завершено у терміни, які визначені у Методичному посібнику з планування бойової підготовки у військових частинах та підрозділах Сухопутних військ Збройних Сил України, видання 2003 р.

2. Документи, що розробляються при плануванні і обліку бойової підготовки

Щомісячно в частині розробляється:

план – календар основних заходів по бойової та гуманітарної підготовці, покращенню військової дисципліни та покращенню служби військ;

розклад занять по командирській підготовці з офіцерами;

план гуманітарної підготовки;

графік виділення підрозділам об'єктів УМБ і учбових машин;

графік несення служби в гарнізонному та внутрішньому наряді.

Крім розкладу занять на тиждень в роті на період навчання звичайно планується:

підготовка класних спеціалістів;

підготовка спортсменів-розрядників;

підготовка і здача особовим складом норм ВСК.

По досвіду військ, для успішної організації бойової підготовки на наступний тиждень у встановлений день і час командири батальйонів і рот прибувають в штаб частини з програмами бойової підготовки, робочими зошитами і бланками розкладів. Командир частини коротко підводить підсумки бойової та гуманітарної підготовки, оцінює стан військової дисципліни в підрозділах, ставить задачі по основним предметам навчання на наступний тиждень, вказуючи з якою

категорією офіцерів і сержантів, в які дні і часи будуть проводитись командирські заняття, Інструкторсько-методичні заняття, з якими підрозділами і коли спланувати ТСЗ (тактичні навчання), як притягнути заходи посилення, уточнює місця занять, хто з офіцерів управління полку, коли і де надає допомогу або контролює якість проведення занять командирами підрозділів.

Вислухавши накази командира частини і маючи виписку з плану бойової та гуманітарної підготовки батальйону на наступний тиждень, командири підрозділів складають розклад занять.

Його склад і порядок розробки ми роздивимось на наступному занятті.

Одним з головних умов в досягненні високого рівня бойової та гуманітарної підготовки особового складу підрозділів є:

систематичний контроль і облік ходу бойової і гуманітарної підготовки і надання повсякденної допомоги підлеглим;

вивчення і внесення передового досвіду в практику навчання і виховання особового складу;

безперервне виховання, вдосконалення навчально-матеріальної бази;

своєчасне підведення підсумків.

Облік навчання є складовою частиною процесу навчання і виховання в підрозділах. Командири підрозділів згідно статуту несуть особову відповідальність за постійну бойову і мобілізаційну готовність, відповідають за бойову та гуманітарну підготовку, виховання, військову дисципліну і моральний стан особового складу, повинні безпосередньо керувати бойовою та гуманітарною підготовкою.

Систематична робота командира підрозділу над результатами бойової та гуманітарної підготовки солдат, сержантів і підрозділів в цілому забезпечують:

виконання програми в повному обсязі;

конкретне керівництво бойовою та гуманітарною підготовкою особового складу.

Облік бойової та гуманітарної підготовки повинен бути об'єктивним, систематичним, індивідуальним і охоплювати усі проведенні заняття, практичного водіння танків, результатів норм військово-спортивного комплексу (ВСК).

Облік бойової та гуманітарної підготовки дає можливість командирам аналізувати стан навченості особового складу і своєчасно приймати заходи по усуненню недоліків в підготовці особового складу.

Облік результатів бойової підготовки ведеться:

у взводі – індивідуальний і за екіпаж;

у роті – індивідуальний, за екіпаж, взводи і сержантів роти;

у штабі батальйону – за роти, окремі підрозділи і офіцерів батальйону;

у штабі бригади (полку) – за роти, батальйони, окремі підрозділи і офіцерів управління військової частини;

у штабі з'єднання – за військові частини, а за тактичні навчання, стрільби і водіння танків – до роти включно.

Підсумки бойової підготовки повинні підводитись:

у відділенні (екіпажі, обслузі), - у кінці кожного заняття щоденно;

у взводі - щоденно;
у роті (батареї) - щотижнево;
у батальйоні - щомісячно;
у частині та з'єднанні - щомісячно і за період навчання.

Дані про проведення навчання, тренування і заняття повинні поступати від нижчестоящої ланці до старшої у встановлений строк та по визначеній формі.

3. Організація бойової підготовки

Підготовка молодого поповнення здійснюється згідно з наказом начальника Генерального штабу Збройних Сил України за окремою програмою в складі нештатних (зведених) підрозділів у масштабі військової частини. У цей період військовослужбовці займаються за програмою молодого солдата, закінчують підготовку виконанням початкової вправи з автомата і складають Військову присягу.

З початком навчального року, протягом першого тижня проводяться: мітинг, присвячений початку навчального року, постановка завдань на навчальний рік, вручення (перезакріплення) особовому складу озброєння та військової техніки, заняття з вивчення особовим складом заходів безпеки, тактико-стройові заняття з бойової готовності (надалі вони проводяться за рішенням командира військової частини з прибуттям поповнення з навчальних військових частин протягом 6 навчальних годин у складі взводу, роти).

*у навчальні години не враховано часу на сезонне обслуговування;

**у навчальні години не враховано часу на сезонне обслуговування та підсумкову перевірку.

Одиночна підготовка військовослужбовців за фахом проводиться у військових частинах та підрозділах, які укомплектовані військовослужбовцями строкової служби у складі штатних підрозділів. Основні зусилля під час навчання особового складу штатних підрозділів зосереджуються на удосконаленні ними знань та навичок відповідно до займаної посади та опануванні суміжних спеціальностей. Заходи одиночної підготовки проводяться на приказарменій навчально-матеріальній базі у пунктах постійної дислокації та польовій базі бригадних (полкових) полігонів.

Одиночна підготовка, підготовка відділень та взводів складає загальновійськову підготовку, а рота і батальйонів – підготовку за призначенням.

Одиночна підготовка завершується проведенням контрольних занять з основних предметів навчання, підготовка відділень та взводів проведення бойових стрільб, підготовка рот, батальйонів – тактичними навчаннями з бойовою стрільбою (без бойової стрільби).

По завершенні кожного етапу навчання комісією військової частини проводиться сертифікація підрозділів та надається допуск до наступного етапу підготовки.

Підготовка підрозділів організується і проводиться у формі виходу їх на полігони. Кількість виходів та їх тривалість визначається рішенням командирів з'єднань і військової частини, виходячи з рівня підготовки підрозділів, їх

бойового призначення, а також з можливостей полігонів щодо організації і проведення заходів бойової підготовки.

Перед бригадними (полковими), батальйонними тактичними навчаннями планується та проводиться *батальйонний польовий вихід на полігон* тривалістю **5-6 діб**. Під час польового виходу проводяться тактико-стройові (тактичні) заняття, стрільби, заняття з водіння танків, здійснюється цілеспрямована підготовка підрозділів з урахуванням змісту, теми майбутнього тактичного навчання. Заняття з особовим складом проводяться в полі, при озброєнні і на техніці, при цьому *не менше 30% усіх польових занять проводяться вночі*. Нічні заняття плануються і проводяться тривалістю *не більше двох* повних ночей на тиждень з організацією відпочинку особового складу вдень.

Основними предметами навчання танкових підрозділів є: гуманітарна, тактична, вогнева, технічна підготовка, водіння танків, стройова та фізична підготовка, статuti Збройних Сил України.

Під час проведення занять з особовим складом обов'язково відпрацьовуються нормативи, якість виконання яких визначає рівень підготовки особового складу і підрозділу. Кількість і номери нормативів, які відпрацьовуються, визначає командир підрозділу під час складання розкладу занять на тиждень з урахуванням обов'язкових нормативів під час виконання вправ стрільб та водіння. Протягом навчального року повинні бути відпрацьовані всі нормативи, які встановлені Збірником нормативів з бойової підготовки Сухопутних військ, для чого в батальйоні складається графік відпрацювання нормативів.

Заняття організуються в масштабі роти (батальйону), до їх проведення залучаються офіцери управління батальйону, штабу і начальники родів військ і служб бригади (полку).

Морально-психологічна підготовка здійснюється під час навчання та повсякденної діяльності військ з метою досягнення морально-психологічної готовності та спроможності особового складу виконувати покладені на нього завдання, переборювати труднощі й небезпеку в бойовій обстановці, а також здатність витримувати великі навантаження. Керівники занять повинні створювати відповідні умови на заняттях, навчаннях та тренуваннях. Заняття (навчання) насичуються елементами напруженості, раптовості, небезпеки і ризику з обов'язковим дотриманням вимог безпеки.

Для посилення емоційного впливу використовуються зорові та звукові ефекти (запис вибухів снарядів, бомб, криків і стогону пораниених, муляжі вбитих).

З метою якісного навчання військовослужбовців діям у сучасному бою заняття і навчання мають проводитися без послаблень і спрощень.

На заняттях і навчаннях повинен бути присутнім увесь особовий склад підрозділів. З рядовим і сержантським складом, звільненим від польових занять у зв'язку з хворобою, організуються заняття в класі відповідно до вказівок командира роти.

Присвоєння (підвищення, підтвердження) класної кваліфікації здійснюється відповідно до вимог керівних документів.

Командирська підготовка сержантів організовується і проводиться відповідно наказу командувача Сухопутних військ Збройних Сил України від 29.03.06 №112 на командирських зборах, командирських, показних та інструкторсько-методичних заняттях, інструктажах і вдосконалюється під час проведення занять за предметами навчання з особовим складом.

Командирська підготовка сержантів, які обіймають командні посади, проводиться в ході командирських зборів – один раз на рік до 5 днів в період одиночної підготовки під керівництвом командирів батальйонів (дивізіонів), командирських занять – щомісяця протягом одного дня по 8 годин та самостійної підготовки – щоденно у визначений розпорядком дня час.

Командирська підготовка сержантів, які не обіймають командних посад, проводиться в ході проведення зборів за фахом один раз на рік до 5 днів у період одиночної підготовки під керівництвом начальників родів військ і служб, командирських занять – один раз у 2 місяці протягом 2 днів по 8 годин.

У разі неможливості охопити навчанням увесь склад сержантів одночасно, збори проводяться у два етапи.

Контрольні заняття за предметами навчання зі всіма категоріями сержантів військових частин зі складу Об'єднаних сил швидкого реагування проводяться наприкінці етапів підготовки підрозділів. Строки проведення контрольних занять з сержантами *решти військових частин* визначаються рішенням командирів армійських корпусів.

Інструкторсько-методичні, показні заняття проводяться перед відпрацюванням з особовим складом нової теми, за якою сержанти будуть проводити заняття, а також під час проведення зборів.

Командирські заняття не проводяться в місяці проведення командирських зборів, підсумкової перевірки (інспектування) та підготовчого періоду.

Інструктажі проводяться командирами взводів і рот напередодні чергових занять, що проводяться сержантами з особовим складом. Під час інструктажу сержантам даються вказівки щодо методики та порядку проведення майбутніх занять, використання навчальних тренувальних засобів і посібників, після чого сержанти розробляють плани-конспекти.

Керівник заняття затверджує (перевіряє) плани-конспекти (алгоритми дій керівників занять, операційні, операційно-методичні картки) та готовність сержантів до занять.

Керівництво навчанням і вихованням має забезпечувати повне і якісне виконання завдань бойової і гуманітарної підготовки.

Для досягнення поставленої мети в керівництві навчанням і вихованням підлеглих необхідно виконувати такі вимоги:

конкретне і реальне планування бойової і гуманітарної підготовки з урахуванням вимог щодо підготовки Збройних Сил України в сучасних умовах, рівень навченості особового складу і злагодженості підрозділів (військових частин);

своєчасна постановка і доведення завдання до всіх категорій командирів і особового складу;

здійснення систематичного контролю за підготовкою офіцерів і сержантів до навчань і занять, ходом бойової підготовки та надання дійової допомоги підлеглим;

своєчасне та об'єктивне підбиття підсумків бойової підготовки, стану військової дисципліни;

узагальнення і впровадження передового досвіду в практику навчання і виховання особового складу;

ефективне використання навчально-тренувальних засобів у ході навчання; постійне вдосконалення навчальної матеріально-технічної бази.

Контроль за ходом бойової і гуманітарної підготовки здійснюється старшими командирами (начальниками) та включає перевірку виконання планів і програм бойової підготовки, ступінь охоплення особового складу навчанням, перевірку організації і методики проведення занять і навчань, рівня підготовки керівників занять, особового складу і злагодженості підрозділів, проведення контрольних, показових та інструкторсько-методичних занять (зміст яких також визначається ними).

З урахуванням підготовленості й укомплектованості частин особовим складом, їхніх завдань за бойовим призначенням рішенням командира армійського корпусу можуть уточнюватися кількість навчальних днів на місяць і зміст Програми зі зміною кількості навчального часу. Крім того, надається право:

командиру об'єднання (з'єднання) – уточнювати зміст Програми із зміною часу, який відводиться на предмети навчання, і послідовність підготовки підрозділів, а також кількість навчальних днів залежно від укомплектованості підрозділів військових частин особовим складом;

командиру військової частини – 20% навчального часу використовувати на вирішення завдань з бойового призначення, уточнювати кількість годин на теми та змінювати зміст окремих занять, а також дні для занять індивідуальною підготовкою військовослужбовцям за контрактом;

командирові батальйону – уточнювати кількість годин та змінювати зміст занять, а також теми командирської підготовки сержантів;

командиру роти – уточнювати зміст занять і встановлювати номери нормативів, що підлягають відпрацюванню на заняттях;

командирові взводу – встановлювати тривалість відпрацювання навчальних питань.

Переведення озброєння та військової техніки на режим сезонної експлуатації проводиться у визначені керівними документами терміни (два рази на рік), для чого виділяється по *два тижні*. У ході роботи на техніці одночасно вдосконалюються знання і навички особового складу з технічної підготовки. Під час роботи на матеріальній частині визначаються питання, які необхідно вивчити та практично виконати. Перелік нормативів і питання, які вивчаються з технічної підготовки, враховуються в журналах обліку бойової підготовки. Командирам (начальникам) не слід починати заняття, навчання, проведення маршів, виконання вправ стрільб, водіння техніки, роботи з озброєнням, бойовою та іншою військовою технікою і обладнанням без встановлення і своєчасного доведення вимог безпеки, а також їх глибокого засвоєння особовим складом. Командири

(начальники) повинні здійснювати заходи щодо безпеки особового складу і вимагати обов'язкового їх виконання. Перед початком кожного заняття, робіт або інших заходів службової діяльності командир (начальник) зобов'язаний особисто впевнитися, що для цього створено і забезпечено відповідні умови, підлеглі засвоїли вимоги безпеки та володіють практичними навичками в їх виконанні. До змісту занять з різних предметів навчання включено нормативи, які рекомендовані для відпрацювання в ході занять. У програмі застосовуються такі скорочення: Н – норматив, Т – тактична, Р – розвідувальна, В – вогнева, Вод – водіння, Тх – технічна підготовка, І – інженерна, ЗЗМУ – захист від зброї масового ураження, З – підготовка зі зв'язку, М – військово-медична, Топ – воєнна топографія.

Контрольні питання за темою

1. Що розуміється під плануванням бойової підготовки?
2. Що є основою планування бойової підготовки?
3. Що повинно забезпечувати планування бойової підготовки?
4. Що розробляється в частині щомісячно?
5. Як ведеться облік результатів бойової підготовки?
6. Що включає підготовка молодого поповнення?
7. Як проводиться одиночна підготовка військовослужбовців за фахом?
8. Як і ким здійснюється контроль за ходом бойової і гуманітарної підготовки

5.3. Організація і методика проведення занять

1. Форми, види занять, їх сутність, методи їх проведення з різних предметів бойової підготовки

Форма навчання (вид заняття) являє собою сукупність певним чином організованого застосування методів у процесі вивчення навчального матеріалу.

Форма навчання відображає умови, у яких здійснюється навчання, специфіку діяльності підлеглих і командирів під час проведення занять. До умов, у яких здійснюється навчання, відносяться склад і організація військовослужбовців, структура заняття, місце і тривалість його проведення. Склад підлеглих визначається присутністю різних категорій військовослужбовців, масштабом підрозділів, частин і органів управління (штабів).

Організація особового складу – це утворені на період навчання навчальні групи, а також спеціально створені на час проведення занять (навчань) колективи військовослужбовців. Підрозділи, частини й органи керівництва (штаби) навчаються в існуючій або утвореній на період виконання службово-бойових завдань організації.

Структура заняття (навчання) визначається в залежності від вибраного основного методу навчання і від того, теоретичну чи практичну підготовку воно має забезпечити. Вона визначає основу змісту заняття (навчання). Місце і

тривалість проведення заняття (навчання) визначаються з урахуванням найбільш ефективного відпрацювання питань, що вивчатимуться.

Кожній формі навчання притаманні певні основні методи навчання:

лекції – усне викладення матеріалу;

семінару – обговорення матеріалу, що вивчається;

тактико-стройовому заняттю – тренування;

тактико-спеціальному заняттю – практична робота і т. п.

Крім основних методів навчання, у кожній формі дуже часто застосовуються ще декілька методів, але їх роль допоміжна. Порушення цього положення може ускладнити досягнення поставленої навчальної мети. Так, наприклад, при виконанні групових вправ основним методом навчання є тренування і, крім того, застосовуються пояснення й і показ. Якщо в ході заняття основну увагу приділяти не вправі, а їх вченню або показу, у підлеглих не будуть у потрібній мірі вироблятися відповідні вміння. Зміниться й форма навчання, мова піде про показне або групове заняття.

Ось чому, у залежності від того, теоретичну чи практичну підготовку забезпечують ті або інші форми навчання, прийнято об'єднувати їх у споріднені групи. Так, заняття, на яких вирішуються завдання переважно теоретичної підготовки військовослужбовців, відносяться до *теоретичних форм навчання*.

Теоретичними формами тактичної (тактико-спеціальної) підготовки військовослужбовців є: для солдатів – групові заняття, інструктажі й самостійна робота; для сержантів, крім того, – лекції, а для сержантів надстрокової служби і прапорщиків – й індивідуальні співбесіди; для офіцерів – самостійна робота, лекції, семінари, індивідуальні співбесіди, інструктажі, групові заняття. Теоретична підготовка військовослужбовців здійснюється в спеціально обладнаних класах.

Практичними формами навчання є такі заняття, основна мета яких – формування вмінь та навичок військовослужбовців, а також влагодження дій підрозділів, частин і органів управління (штабів).

До практичних форм тактичної(тактико-спеціальної) підготовки військовослужбовців відносяться: тактико-стройові заняття, групові вправи, летючки, командирські тренування, самостійна робота і стажування. Практичні заняття складають основу тактичної(тактико-спеціальної) підготовки військовослужбовців і є запорукою успішного їх навчання в ході подальших занять (навчань) у складі підрозділів, частин і штабів.

Підготовка штабів і військ здійснюється на практичних заняттях (штабні тренування, тактико-стройові, тактико-спеціальні й інструктивні заняття) та навчаннях (командно-штабні і тактико-спеціальні навчання). Практичні заняття (навчання) проводяться, як правило, на навчальних об'єктах (у містечках), на місцевості, аналогічній тій, де можливе виконання майбутніх службово-бойових завдань, а при потребі і на об'єктах, які перебувають під охороною.

Таким чином, різноманітність форм навчання дозволяє здійснювати теоретичну і практичну підготовку особового складу, а також підготовку і злагодження штатних підрозділів (частин), штабів і споряджених для несення

бойової служби варт, військових нарядів. Розглянемо стисло сутність і зміст теоретичних форм навчання.

Лекція – систематичне, послідовне викладення навчального матеріалу за визначеною темою; одна з основних форм тактичної(тактико-спеціальної) підготовки офіцерів. Лекції застосовуються також для навчання прапорщиків, а в деяких випадках і сержантів.

Читаються лекції, як правило, під час проведення зборів. Для офіцерів управління з'єднань (частин), а також офіцерів підрозділів і частин, дислокованих при управліннях, лекції можуть читатися і в міжзборовий період. До читання лекцій залучаються командири (начальники) від командира батальйону (начальника штабу) і вище. Тривалість лекції складає 1-2 год.

Основними вимогами до лекції є: емоційність викладення, цілісне розкриття теми або найбільш складних питань службово-бойової діяльності військ, аналіз і обґрунтування положень статутів і порадників, тактичних способів дій підрозділів, частин та з'єднань, ясність аргументації, доведеність висновків.

У лекції використовуються різноманітні методи й прийоми навчання. Основним методом є усне викладення. Можуть застосовуватися також

демонстрація наочних посібників, фрагментів навчальних кінофільмів (діафільмів), прослуховування магнітофонних записів.

Семінари призначені для поглиблення знань і вироблення єдиних поглядів з основних питань службово-бойової діяльності внутрішніх військ. Семінар являє собою обговорення матеріалу, що вивчається підлеглими з безпосередньою участю керівника. Семінарам, як правило, передують лекції та самостійна робота.

Успішне проведення семінару залежить, перш за все, від уміння керівника вірно визначити кількість і зміст питань, що підлягають обговоренню, і скласти план. Однією з основних умов підготовки до семінару є наявність доступних кожному джерел (необхідної літератури).

Семінари проводяться з офіцерами під час зборів і в ході командирських занять. На семінари виносяться найбільш складні питання і теми тактичної(тактико-спеціальної) підготовки внутрішніх військ. Тривалість семінару – 3-4 год. Готуючись до семінару, керівник повинен старанно обміркувати, як обговорити кожне питання і яким чином краще використати наочні посібники, що є у наявності.

Основний метод проведення семінару – обговорення матеріалу у вигляді розгорнутої бесіди на підставі розробленого плану. Крім того, у ході семінару застосовуються інші різновиди бесіди. У тих випадках, коли головна мета семінару полягає в перевірці засвоєння навчального матеріалу і закріпленні знань, він проводиться методом питань та відповідей.

Для більш докладного відпрацювання важливих питань доцільно проводити обговорення рефератів (доповідей, повідомлень). Керівник заняття під час проведення семінару дає підлеглим необхідну самостійність, спрямовуючи їх думку в потрібному напрямку. Він може тактовно підказувати рішення, розкривати тонкощі матеріалу, що вивчається. Завершуючи заняття, керівник дає оцінку виступів підлеглих, указує на ті питання, які належить доопрацювати.

Індивідуальні співбесіди являють собою обговорення військовослужбовцями повних питань з метою поглиблення й перевірки знань. Тривалість співбесіди – 1 - 2 год.

Ця форма аналогічно семінарам дозволяє навчати офіцерів, а часом і прапорщиків різноманітних питань, у тому числі таких, які важко вирішуються в процесі службово-бойової діяльності. Індивідуальні співбесіди, на відміну від семінару, проводяться безпосередньо в підрозділах і частинах, але не з групою офіцерів (прапорщиків), а з одним або 2-3 підлеглими. У ході співбесіди керівник не тільки опитує, але й сам багато пояснює. Одночасно з передачею підлеглим своїх знань і досвіду він озброює їх логікою мислення, умінням аналізувати факти, правильно підходити до оцінки подій, що відбуваються, і явищ службово-бойової діяльності. Необхідність постати перед командиром (офіцером штабу) у бесіді один на один активізує самостійну роботу офіцерів (прапорщиків), виховує цілеспрямованість, наполегливість в оволодінні програмним матеріалом.

Групові заняття – одна з форм теоретичної підготовки військовослужбовців, у ході якої керівник заняття послідовно викладає, а потім обговорює з підлеглими навчальний матеріал. Це основна форма теоретичної підготовки солдатів, сержантів, прапорщиків а з деяких питань – і офіцерів.

Для підготовки офіцерів групові заняття проводяться з метою відпрацювання питань методики роботи командира (офіцера штабу) щодо організації та керівництва службово-бойовою діяльністю частин (підрозділів), а також за темами, вивчення яких не передбачено у ході лекцій і семінарів.

Групові заняття проводять, як правило, за програмною тематикою. Проте за необхідності на них можуть виноситися і питання, раніше слабо засвоєні особовим складом. Тривалість групових занять складає: для солдатів і сержантів – 1-2 год.; для прапорщиків і сержантів надстрокової служби – 2-3 год.; для офіцерів – 2-4 год.

Під час проведення групових занять керівник застосовує різні методи. Заняття можуть починатися з опитування підлеглих за попереднім матеріалом або з короткого викладення основних теоретичних чи практичних питань. У ході заняття командир ставить перед військовослужбовцями питання, заслуховує відповіді, пропонує провести необхідні розрахунки. Упевнившись, що підлеглі засвоїли дане питання, він переходить до іншого і так послідовно досягає наміченої навчальної мети.

Інструктаж – форма навчання виконанню особовим складом певних службових обов'язків. Інструктаж проводиться старшим начальником або за його дорученням певною посадовою особою під час підготовки до виконання службово-бойових завдань, перед призначенням (після призначення) на посаду і в інших необхідних випадках.

Ця форма навчання застосовується для підготовки варт, військових нарядів і підрозділів перед виконанням завдань, які виникли несподівано. Тривалість інструктажу, у залежності від мети й умов його проведення, може бути різною – від декількох хвилин до кількох годин.

Зміст інструктажу визначається у відповідності до вимог Статуту бойової служби внутрішніх військ й інших нормативних документів. Методами проведення інструктажу можуть бути пояснення, бесіда, показ.

Заліки – форма навчання, яка дозволяє визначити ступінь підготовленості різних категорій військовослужбовців з окремих питань, тем і розділів тактичної підготовки внутрішніх військ. Заліки приймають безпосередні (прямі) начальники за тематикою згідно з програмами, наказами, організаційними вказівками з бойової підготовки або за рішенням командира. Їх тривалість, як правило, не перевищує 2 годин (для групи військовослужбовців у кількості 10 чол.).

Іспити проводяться з метою перевірки знань, умінь і навичок підлеглих. Під час їх проведення повинні передбачатися теоретична і практична перевірки. Тривалість усної частини іспиту (з розрахунку на одного військовослужбовця) може складати: для офіцерів – 30-40 хв., для інших категорій – до 30 хв. Практична частина іспиту складає 4-6 год. для всієї групи.

Для приймання іспитів призначається комісія. Її чисельність і склад визначаються наказом відповідного командира (начальника). На іспиті, крім членів комісії, з дозволу командира, що визначив її склад, або голови комісії можуть бути присутні й інші особи.

Під час проведення заліків (іспитів) застосовуються різні методичні прийоми. Особа, що приймає залік або іспит, пропонує військовослужбовцеві вибрати білет

і надає йому час для підготовки до відповіді (25-30 хв.). Після відповіді підлеглого на всі питання білета йому може бути запропоновано відповіді на додаткові або навідні питання. Командир (начальник), який приймає залік або іспит, може вказати підлеглому на його помилки для того, щоб підлеглий зрозумів їх і зробив відповідні висновки на майбутнє. Практична частина іспиту проводиться на місцевості (об'єкті, макеті) шляхом постановки військовослужбовцю питань, доведення ввідних і завдань. Підлеглий виконує завдання, доповідає висновки з обстановки, приймає рішення, віддає команди і розпорядження підрозділам, проводить розрахунки, складає бойові графічні й службові документи. У ході виконання завдань він відповідає на додаткові питання, які може ставити екзаменатор. На завершення екзамену проводиться загальний розбір зі всіма військовослужбовцями, що склали іспит.

Самостійна робота – основна форма як теоретичної, так і практичної підготовки офіцерів, прапорщиків, сержантів. Під самостійною роботою розуміється діяльність підлеглих, як правило, згідно із завданнями, планами (у тому числі й особистими), яка спрямована на закріплення, розширення і поглиблення набутих знань, вмінь, навичок, а також на засвоєння нового матеріалу. Самостійна робота може здійснюватися під керівництвом командирів (начальників).

Тематика самостійної роботи визначається для офіцерів – планами бойової і спеціальної підготовки, для інших категорій військовослужбовців – розкладом занять.

Ефективність самостійної роботи залежить у значній мірі від рівня підготовки, умінь і навичок військовослужбовців, а також від уміння командирів (начальників) організувати її. Для умілої організації самостійної роботи необхідно визначити обсяг завдання і час для самопідготовки, в залежності від можливостей підлеглих; надати методичні поради щодо вивчення літератури або виконання практичних робіт; потурбуватися про те, щоб кожна група військовослужбовців мала навчальне місце, необхідну кількість літератури й наочних посібників; розбити підлеглих на групи таким чином, щоб створити умови для взаємодопомоги; здійснювати контроль і допомогу. Завдання для самостійної роботи повинно визначатись за два-три тижні.

До практичних форм навчання відносяться: командирське тренування, стажування, інструктивне заняття, інструкторсько-методичне заняття, групова вправа, лютючка, тактико-стройове та тактико-спеціальне заняття, штабне тренування, командно-штабне навчання, тактичне навчання. Більш детально розглянемо деякі з них.

Командирське тренування (тренування у виконанні обов'язків за посадою) – індивідуальна форма навчання сержантів, прапорщиків і офіцерів. Сутність її полягає в тому, що підлеглий за вказівкою керівника тренується у самостійному зборі, узагальненні, аналізі даних обстановки, виконанні необхідних розрахунків, прийнятті рішення й доповіді його старшим командирам і начальникам, постановці завдань підлеглим в обмежений час.

Тематика для командирських тренувань визначається з розрахунком відпрацювання як програмних питань, так і питань, вирішення яких у процесі

службово-бойової діяльності підрозділів і частин викликає у сержантів, прапорщиків, офіцерів певні труднощі. Командирські тренування важливе значення мають також для підготовки офіцерів резерву висування. Відмінність командирського тренування від інших практичних форм навчання полягає в тому, що воно може застосовуватися для навчання сержантів, прапорщиків і офіцерів не тільки в процесі командирської підготовки, а й у процесі виконання службово-бойових завдань. Проводиться воно не з групою, а з окремими військовослужбовцями. Командирські тренування проводяться як прямими начальниками, так і офіцерами штабу. Їх тривалість для сержантів та прапорщиків – до 1 год., для офіцерів – 1-2 год.

Основними методами цієї форми навчання є тренування і робота на тренажерах. Застосовується, крім того, пояснення і показ.

Стажування – індивідуальна форма навчання, що забезпечує набуття практичних навичок у виконанні певних обов'язків особовим складом військ.

Стажування прапорщиків, сержантів і солдатів, які пройшли підготовку для несення бойової служби начальниками варт, військових нарядів і їх помічниками, а також вартівими КПП і вартівими-операторами, проводиться під керівництвом офіцерів, досвідчених прапорщиків і сержантів.

Слухачі (офіцери) і курсанти проходять стажування, як правило, на тих посадах, на які вони будуть призначатися після закінчення військово-навчальних закладів (навчальних частин).

Стажування офіцерів-викладачів проводиться з метою вдосконалення їх навичок для виконання обов'язків на відповідних посадах і набуття досвіду службово-бойової діяльності у військах.

Ця форма тактичної (тактико-спеціальної) підготовки внутрішніх військ може використовуватися і для підготовки офіцерів резерву висування.

Тривалість стажування може складати для солдатів, сержантів, прапорщиків до 15 днів, для курсантів і офіцерів – від 1 до 3 місяців.

Порядок організації і проведення стажування визначається відповідними положеннями, інструкціями і розпорядженнями старших командирів (начальників).

Основний метод проведення стажування – це практична робота.

Інструктивне заняття являє собою форму підготовки варт, військових нарядів і підрозділів до виконання службово-бойових завдань. Воно проводиться, як правило, на навчальних об'єктах у відведений розпорядком дня час (до одержання особовим складом наказу для виконання завдання) офіцерами підрозділу (частини) згідно з рішенням відповідного командира. Тривалість інструктивного заняття визначається у суворій відповідності до Статуту бойової служби внутрішніх військ і складає не менше 1 год.

Підготовка особового складу на інструктивному занятті здійснюється у формі окремих інструктажів різних категорій військовослужбовців, спільного відпрацювання дій за бойовим розрахунком і проведення тренувань за нормативами і завданнями. На кожному занятті більш докладно розглядається одне основне питання згідно зі спеціально розробленою тематикою.

Інструкторсько-методичне заняття проводиться напередодні вивчення особовим складом найбільш складних тем тактичної, підготовки внутрішніх військ.

Керівниками інструкторсько-методичних занять призначаються командири (начальники) не менш ніж на ступінь вище підлеглих, що навчаються. Для показу дій до цих занять можуть залучатися відповідні групи військовослужбовців (підрозділи). У залежності від теми та категорії підлеглих тривалість таких занять може бути від 1 до 4 год.

У ході інструкторсько-методичних занять застосовуються різні методи й прийоми навчання. Спочатку керівник може перевірити підготовленість підлеглих до занять. Далі він викладає загальний порядок проведення заняття, демонструє його навчально-матеріальне забезпечення і здійснює показ методичних прийомів і способів, необхідних для його проведення. У разі необхідності проводяться тренування у виконанні тих прийомів і дій, які належить вивчити у майбутньому з військовослужбовцями. Під час проведення заняття організується обмін думками щодо методичних прийомів.

Методика підготовки особового складу – це сукупність прийомів і форм навчання й виховання особового складу, злагодження підрозділів, частин і органів управління внутрішніх військ для дій із виконання поставлених службово-бойових завдань.

Методи тактичної (тактико-спеціальної) підготовки внутрішніх військ – це сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється передача й засвоєння знань, формування вмінь і навичок, а також досягається бойова злагодженість, військ і органів управління (штабів) для виконання службово-бойових завдань. Кожен метод складається з багатьох прийомів навчання, органічно пов'язаних між собою. Проте метод – це не сума окремих прийомів, а єдина і струнка їх система.

Для вирішення завдань тактичної (тактико-спеціальної) підготовки внутрішніх військ застосовуються різноманітні методи навчання. Це викликане, *по-перше*, тим, що універсального методу, придатного для навчання різних категорій військовослужбовців, штабів, підрозділів і частин внутрішніх військ, немає і бути не може.

По-друге, різна за своїм характером, хоча і єдина мета навчання опанування знань, умінь, навичок та злагодження військ і штабів – досягається застосуванням різних засобів.

По-третє, різноманітність методів обумовлена неоднаковістю джерел, з яких воїни внутрішніх військ черпають свої знання: це і слово командира, і приклад товариша, і службово-бойова діяльність військ.

По-четверте, сам характер діяльності тих, кого навчають, і тих, хто навчає, у ході занять навчання різний.

У процесі тактичної (тактико-спеціальної) підготовки внутрішніх військ застосовуються такі основні методи навчання: усне викладення, обговорення матеріалу, який вивчається, показ, вправа (тренування), практична робота й самостійна робота.

Вибір методу визначається метою навчання, категорією і складом аудиторії, іменем підготовки командирів (начальників), характером матеріалу, який вивчається, та умовами, у яких здійснюється тактична підготовка військовослужбовців внутрішніх військ. Перевага при цьому надається меті навчання.

Так, якщо на занятті поставлені три найбільш загальні мети: дати військовослужбовцям нові знання і добитися їх глибокого засвоєння, виробити у підлеглих вміння, закріпити знання і сформувати навички, то для їх досягнення бути застосовані різні методи. Досягнення першої мети потребує переважно таких методів, як усне викладення, показ, обговорення матеріалу, що вивчається, і самостійна робота; другої – показ і вправа; третьої – самостійна робота, вправа (тренування) і практична робота.

Усне викладення навчального матеріалу застосовується з метою повідомлення нових знань, фактів, висновків, подій і пояснення складних питань службово-бойової діяльності військ. Різновидами усного викладення є розповідь, пояснення і лекційний метод.

Розповідь являє собою стисле, образне й емоційне викладення, що містить переважно фактичні дані. Вона застосовується на тих заняттях, де слово спрямоване на вивчення положень, що лежать в основі дій особового складу. У ході розповіді використовуються такі прийоми, як оповідь (послідовне, логічно зв'язане викладення); опис (словесна передача ходу подій, прикладів бойової служби); міркування (логічно послідовний хід думок, суджень, висновків) і діалог.

Тривалість розповіді за часом залежить від характеру матеріалу, що вивчається, місця проведення заняття, складу аудиторії і не повинна перевищувати 20 хв. Важливо пам'ятати, що неможливо звести заняття до словесних міркувань, коли мова йде про те, як повинен діяти військовослужбовець у тій чи іншій обстановці. Часто розповідь поєднується з поясненням і показом.

Пояснення – це розкриття суті явищ, процесів, дій. Воно застосовується тоді, коли недостатньо просто розповісти і показати що-небудь, коли необхідно довести. Тому тут головне місце належить прийомам доказу й обґрунтування. Пояснити що-небудь - означає відповісти на питання: “Що це таке?”, “Чому?”, “Яка схожість або різниця між такими-то явищами?” і т. п. Оскільки доказ має важливе значення, то ще в ході підготовки до занять командирів слід визначити положення, які необхідно пояснити підлеглим та можливі питання, які потребуватимуть пояснень. У процесі пояснень слід говорити стисло, виразно й точно формулюючи висновки та визначення.

Пояснення часто поєднується з іншими методами навчання. Наприклад, воно може передувати вправі або показу, застосовуватися в ході й після вправи і практичної роботи (під час розбору занять, підбиття підсумків бойової служби). З метою активізації уваги та перевірки правильності розуміння підлеглими викладеного матеріалу в ході пояснення перед ними можуть бути поставлені відповідні питання для бесіди.

Лекційний метод тісно поєднує елементи доповіді й опису, аналізу фактів і прикладів, пояснення і доказу, узагальнення і висновків. Це найбільш складний різновид методу усного викладення матеріалу. Поєднуючи в собі розповідь і пояснення, він дозволяє здійснювати розгорнуте теоретичне обміркування і науковий аналіз викладених питань. Лекційний метод вимагає від військовослужбовців добре розвинутого абстрактного мислення, а від командира – вміння активно керувати розумовою діяльністю підлеглих. Досягається це шляхом чіткого, логічного, системного і послідовного викладення в поєднанні з показом необхідних наочних посібників. Мова командира повинна бути неспішною, ясною й емоційною.

Лекційний метод дозволяє розкрити основні положення теми в межах відведеного часу і визначити напрямок подальшої самостійної роботи особового складу. Застосовується він переважно під час проведення занять з тактичної підготовки військ з офіцерами.

Обговорення матеріалу, що вивчається, застосовується з метою систематизації, поглиблення, закріплення та перевірки знань підлеглих. Цей метод забезпечує активне, управління процесом формування в особового складу знань, необхідних для виконання службово-бойових завдань. Він сприяє виробленню у підлеглих вміння точно і стисло формулювати свої думки, обґрунтовувати положення, які розглядаються, виконувати розрахунки й доповідати їх.

У ході обговорення матеріалу, що вивчається, застосовуються різні прийоми: опитування (в усній або письмовій формі), вирішення контрольних задач, безмашинний (формалізований) контроль, заслуховування доповідей (повідомлень, рефератів), бесіда й ін. Найбільш розповсюдженим прийомом є бесіда, яка може розглядатися як різновид методу обговорення матеріалу.

Бесіда являє собою запитувально-відповідальний спосіб добування, систематизації, поглиблення, закріплення й перевірки знань. У ході бесіди керівник заняття ставить перед особовим складом послідовно основні, а при необхідності й навідні питання, а підлеглі, з необхідними обґрунтуваннями, дають відповіді. Якщо питання було розкрито військовослужбовцем недостатньо, інші доповнюють його відповідь. На закінчення керівник робить розбір виступів підлеглих, відмічаючи, що вірно, а що помилково й чому, чого не вистачає для повного висвітлення питання і як необхідно розуміти ті або інші положення.

У залежності від мети навчання, бесіда поділяється на такі види: повідомляюча (евристична), розгорнута й контрольньо-перевірочна.

З метою творчого обміркування питань і надання навчанню проблемного характеру використовується повідомляюча (евристична) бесіда (від грецького слова “еврика” – знайшов, відкрив). Під час такої бесіди керівник намагається загострити увагу аудиторії шляхом постановки питань, примушує підлеглих самостійно шукати знаходити пояснення й відповіді, допомагає їм у цьому.

Активна робота всіх підлеглих на занятті досягається шляхом застосування розгорнутої бесіди, яка являє собою живий обмін думками присутніх щодо питань, нагачених керівником заняття. У процесі розгорнутої бесіди складається

атмосфера вільного висловлювання різноманітних точок зору, забезпечується глибокий і всебічний розгляд поставлених питань.

Контрольно-перевірочна бесіда має на меті перевірити ступінь засвоєння підлеглими вивченого матеріалу.

Успіх будь-якої бесіди здебільшого залежить від методики постановки питань перед аудиторією. З метою ефективного використання можливостей бесіди доцільно добиватися, щоб вона вела слухачів від відомого до невідомого, від простого матеріалу до більш складного й охоплювала якомога більшу кількість військовослужбовців. Керівникові важливо заздалегідь визначати характер і обсяг питань, ставити їх перед аудиторією, а потім чергувати відповіді за бажанням і за викликом, призначати виступаючих; поєднувати бесіду з поясненням, показом наочних посібників, заслуховуванням доповідей (повідомлень, рефератів), проведенням навчальних опитувань (у тому числі й письмових).

Показ являє собою зразкове виконання керівником дій або прийомів, демонстрацію озброєння (техніки), епізоди дій підрозділів, фрагменти кінострічок, схем і т. п. Він застосовується для формування у підлеглих правильної уяви про можливості і способи застосування озброєння, бойової (спеціальної) техніки, характер і види службово-бойової діяльності підрозділів і частин, тактичні способи виконання особовим складом завдань бойової служби. Крім того, показ активно застосовується для демонстрації методики проведення занять і навчань з тактичної підготовки внутрішніх військ (методичний показ).

Виходячи з мети навчання, розрізняють такі різновиди цього методу: показ (демонстрація) та методичний показ (демонстрація методики навчання).

Неоднакова мета визначає і відмінність підготовки занять (навчань). Так, показу тактичних (тактико-спеціальних) способів дій повинна передувати посилена підготовка особового складу. У ході такого заняття демонструється необхідний ступінь підготовленості особового складу до виконання службово-бойових завдань. Методичному показу повинна передувати всебічна завчасна методична підготовка командира, а не тренування особового складу. Тільки завдяки такій підготовці під час методичного показу буде продемонстрована методика підготовки ще ненавчених людей.

Проте важливо не тільки підготувати і показати дії, але й визначити:

чи буде показ використовуватись як допоміжний прийом, і чи він буде виступати основним методом навчання;

на початковому чи завершальному етапі вивчення даного питання (теми) застосувати показ;

яка підготовка військовослужбовців повинна передувати заняттю і яку активну роль під час показу вони будуть виконувати;

яке місце відводиться керівникові й підлеглим під час показу;

які епізоди супроводжуватимуться розповіддю або поясненням;

які технічні засоби навчання будуть застосовані в ході показу.

Важливе значення має також і темп показу. Надмірно швидкі дії керівника не дозволяють підлеглим помітити найбільш суттєві моменти, а надмірно повільні можуть скласти неправильну уяву про прийом, що вивчається. Крім того, не слід

захарашувати показ непотрібними деталями, які відволікають від основного й заважають зосередити увагу аудиторії.

Вправа – планомірно організоване багаторазове, свідомо ускладнене повторення певних прийомів і дій (розумових і практичних), що здійснюються з метою вироблення та вдосконалення у військовослужбовців вмінь і навичок, необхідних для виконання службово-бойових завдань.

Різновидом і більш високим рівнем вправи є *тренування*. Воно служить для закріплення та вдосконалення раніше сформованих умінь і навичок. На тренуванні, як правило, не вивчається щось нове, тут багаторазово повторюються вже відомі прийоми (дії) в більш складних умовах обстановки. Його зміст, як правило, передбачається відповідними нормативами з тактичної (тактико-спеціальної) підготовки внутрішніх військ.

Ефективність вправ (*тренувань*) здебільшого залежить від методики їх організації. Повторне виконання дій саме по собі не удосконалює їх якості. Адже поганий почерк людини від формального писання щодня може ще погіршуватись. Суттєвою умовою ефективності вправи (тренування) є, перш за все, свідомо спрямованість підлеглого, розуміння ним мети навчання. Крім того, велике значення має засвоєння змісту, чіткої послідовності і правил виконання прийомів і дій, що вивчаються, з урахуванням умов, у яких вони здійснюються, а також опробування їх підлеглими. Сутність опробування полягає в тому, що військовослужбовці після того, як керівник покаже прийом або дію, намагаються відтворити їх. Щоб навчання було ефективним і якісним, керівникові треба спочатку добитися правильних дій, а потім уже нарощувати їх швидкість. Ефективність тренувань у значній мірі залежить від правильного розподілу повторень: повторні дії повинні бути не дуже частими (аби не викликати перевтоми) і не зовсім рідкими (порушилися вже утворені зв'язки). Важливе значення має оцінка досягнутих результатів. Дуже важливо під час організації вправ (тренувань) враховувати те, що вони повинні використовуватися не тільки заради вироблення вмінь та навичок підлеглих, але й задля психологічної підготовки особового складу взагалі.

Практична робота застосовується для вдосконалення вмінь і навичок підлеглих. Вона включає виконання військовослужбовцями функціональних обов'язків на своїй посаді або тимчасовій у складі підрозділів, зведених загонів, частин, військових оперативних резервів та органів управління протягом тривалого часу і в умовах, максимально наближених до практики виконання службово-бойових завдань.

У зв'язку з тим, що практична робота потребує від особового складу великої самостійності та певного рівня підготовки, до неї слід приступати тільки тоді, коли підлеглі опанують необхідний обсяг знань, умінь і навичок. Цей метод дозволяє удосконалювати вміння й навички військовослужбовців, формувати в них високі морально-бойові якості. Практична робота дозволяє підлеглим переконатися в необхідності тих знань, вмінь і навичок, які були відпрацьовані раніше, а командирам – перевірити ступінь підготовленості підлеглих.

Метод самостійної роботи над навчальним матеріалом – це сукупність прийомів і способів, за допомогою яких підлеглі без безпосередньої участі

командирів (начальників) закріплюють раніше набуті знання, уміння й навички, а також опановують нові.

Керівник організовує й направляє роботу військовослужбовців, при необхідності дає консультації. У залежності від характеру навчального матеріалу, над яким працюють підлеглі, й умов їх праці, існують різновиди самостійної роботи.

Самостійна робота з вивченням літератури – це робота з метою закріплення (повторення) вивченого матеріалу, набуття нових знань, підготовки до сприйняття нового матеріалу. Її рекомендується виконувати в такій послідовності:

ознайомче читання з метою отримання уяви про зміст матеріалу та виділення розділів, що потребують уважного вивчення;

повторне читання та конспектування тексту, що вивчається, з виділенням основних положень змісту тексту і з'ясування його практичного значення для виконання службово-бойових обов'язків;

доповнення підлеглими законспектованого матеріалу прикладами зі службово-бойової діяльності підрозділу (частини) або свого власного досвіду.

Самостійна робота щодо виконання практичних завдань дозволяє формувати у підлеглих вміння застосовувати свої знання на практиці і включає: вивчення техніки, озброєння, тактичних способів їх застосування, оцінку обстановки і нанесення її на карту, прийняття й оформлення рішення, тренування у відданні наказів і розпоряджень тощо.

Важливе значення в процесі навчання має і самостійна робота щодо сприйняття навчального матеріалу. Це пояснюється тим, що пізнавальна діяльність підлеглих у ході занять організовується і направляється керівником, а саме пізнання здійснюється підлеглими. Кінець-кінцем увесь процес навчання - це добре організована самостійна робота.

З метою підвищення ефективності всіх видів самостійної роботи необхідно: визначити обсяг завдань, давати методичні поради щодо їх відпрацювання; забезпечувати особовий склад навчальними місцями й відповідною навчально-матеріальною базою;

об'єднати підлеглих у групи з урахуванням забезпечення товариської взаємодопомоги;

здійснювати контроль і допомогу в процесі роботи над навчальним матеріалом. Висока якість занять досягається лише в процесі застосування різних методів навчання.

Щоб мати уяву про те, коли і за яких умов буде застосовуватися той або інший метод, необхідно розглянути організаційний бік процесу навчання. У ході тактичної (тактико-спеціальної) підготовки внутрішніх військ застосовуються різноманітні форми навчання, що забезпечують як теоретичну, так і практичну підготовку військовослужбовців, штабів і військ.

2. Послідовність роботи командира підрозділу з підготовки та проведення занять

Якість проведення занять, їх реальність в багатьох випадках залежить від того, наскільки вони ретельно та всебічно підготовлені.

Підготовка занять включає:

уточнення або визначення вихідних даних;
особисту підготовку до занять керівника й особового складу;
вибір і підготовку району (місця) проведення занять;
вибір і підготовку імітаційних та інших матеріальних засобів

Вихідними даними для підготовки до заняття є:

тема заняття;
навчальна й виховна мета;
навчальні питання;
склад підлеглих;
час, який відведено на заняття;
місце (район) проведення заняття;
норми розподілу імітації, матеріальних засобів, моторесурсів тощо.

Значна частина зазначених даних міститься в програмах і планах бойової й спеціальної підготовки, розкладі занять, вказівках старших командирів і начальників. Дані, які старшим командиром невизначені, керівник заняття визначає самостійно.

У ході підготовки до заняття керівник, перш за все, повинен *усвідомити тему*, розкрити її зміст, визначити прийоми й способи дій, обстановку, на фоні якої вони мають бути відпрацьовані, з чого слід почати й чим закінчити відпрацювання теми.

Щоб правильно і змістовно розкрити матеріал теми, керівник повинен вивчити положення Статуту бойової служби (СБС) внутрішніх військ, настанову щодо служби штабів, керівні накази, організаційно-методичні вказівки з підготовки військ на поточний рік, матеріал за даною темою з преси, нормативи, які належить відпрацювати на занятті, а також з'ясувати, що вже відпрацьовано за цією темою на попередніх заняттях.

Усвідомивши тему, керівник визначає *навчальну і виховну мету заняття*. Виховною метою для підрозділу в цілому, наприклад, на тактико-стройовому занятті може бути бойовий склад при виконанні окремих прийомів і дій, наприклад, бойовий склад роти на випадок дій в обороні особливо важливого об'єкта.

Навчальна мета для основних категорій військовослужбовців, як правило, визначає, які конкретно прийоми й дії повинні бути відпрацьовані тією або іншою категорією. Виховна мета заняття, як правило, формулюється у відповідності до тих конкретних рис характеру й поведінки військовослужбовців, які будуть відпрацьовуватися на заняттях. Для теми "Взвод в обороні особливо важливого об'єкта (ОВО)" навчальна й виховна мета може бути сформульована так:

вчити особовий склад взводу діяти при охороні й обороні ОВО;
тренувати особовий склад в діях на випадок оборони ОВО, досягти злагоджених дій взводу при обороні об'єкта;
виховувати у особового складу стійкість, мужність, наполегливість, рішучість.

Керівник заняття визначає мету для всіх категорій військовослужбовців, тому на такому занятті має бути визначена мета і для сержантського складу – дати

практику сержантам взводу в управлінні підрозділами в ході оборони об'єкта, що перебуває під охороною.

Для визначення навчальних цілей з тактичної підготовки, наприклад, за темою “Механізований взвод у наступі” навчальна й виховна мета формулюється наступна:

тренувати командирів відділень в управлінні відділеннями в ході атаки, оволодінні об'єктом атаки та переслідуванні противника;

добитися злагоджених дій особового складу взводу в ході заняття;

розвивати у підлеглих хоробрість, витривалість, ініціативу, й рішучість при виконанні бойових завдань.

Навчальна мета кожного заняття повинна конкретизуватися, враховуючи метод проведення заняття, підготовленість особового складу, вибір місця для його проведення і т. д.

Навчальні питання керівник заняття визначає зі змісту програми, навчальної і виховної мети заняття і підготовленості особового складу. На заняттях, як правило, відпрацьовують такі питання, які потребують активних дій всіх підлеглих, пов'язані з виконанням прийомів й дій в ході бойової служби або за надзвичайних обставин і які дадуть змогу виробити в особового складу необхідні навички й уміння.

Протягом одного, наприклад, тактико-стройового заняття з відділенням, взводом або ротою рекомендується відпрацьовувати 3–4 навчальних питання, охоплюючи діями певний конкретний період.

Так, за темою “Взвод в обороні особливо важливого об'єкта” навчальні питання можуть бути такими:

вихід в заданий сектор і зайняття опорних пунктів, дообладнання їх, організація системи вогню в обороні;

знешкодження атакуючого противника;

порядок взаємодії з сусідами та адміністрацією об'єкта, який охороняється.

На занятті з ротою, більш тривалому за часом, може бути відпрацьовано 5–6 навчальних питань.

Проведене заняття може повторюватись, але в умовах ночі. У такому разі потрібно обирати такі навчальні питання, відпрацювання яких сприятиме навчанню особового складу правильно орієнтуватися, швидко й непомітно займати опорні пункти, вести вогонь по противнику, використовуючи прилади нічного бачення і без них. На таких заняттях командири повинні навчитися чітко керувати своїми підрозділами й підтримувати безперервний зв'язок і взаємодію в нічних умовах.

Визначивши навчальні питання, керівник повинен виконати **розрахунок часу** на їх відпрацювання. При визначенні часу необхідно враховувати:

загальний бюджет часу, відведений на тему;

мету заняття;

складність і важливість навчальних питань;

час, який буде витрачено на вихід до місця проведення заняття і на перерви.

Крім того, підготовка заняття включає:

особисту підготовку керівника до заняття, уточнення (визначення) вихідних

даних, вибір району (ділянки місцевості) для проведення заняття, проведення рекогносцировки району заняття, розробку плану проведення заняття;

підготовку навчаємих до заняття, району заняття та засобів матеріально-технічного забезпечення.

Особиста підготовка керівника включає в себе такі заходи: вивчення керівних документів, необхідної навчальної літератури, складання плану (план-конспекту) та розробка методичних матеріалів до нього.

Робота зі *складання плану (план-конспекту)* має бути закінчена за 2–3 дні до проведення заняття, після чого керівник подає його на затвердження безпосередньому начальнику.

Повнота розкриття навчального матеріалу в плані проведення занять залежить від рівня методичної підготовленості керівника.

Офіцери, які мають недостатній методичний рівень і досвід, повинні розробляти план-конспект більш повно і змістовно. Ретельно розроблений план-конспект дозволяє керівникові чітко й послідовно викладати матеріал й додержуватись методики проведення заняття, аналізувати свої дії, дії підлеглих і уявляти весь хід заняття ще до його початку.

Ті положення й дії, які добре відомі керівникові, записувати до плану не потрібно. Немає потреби, наприклад, записувати до плану послідовність виконання прийому або дії, якщо керівник спланував на занятті його зразково показати, але порядок роботи командира (методику відпрацювання навчальних питань або окремих прийомів) записувати необхідно.

Щоб керівник міг вільно орієнтуватися у план-конспекті і з одного погляду мав можливість відновити у пам'яті послідовність подальших дій, найбільш важливі моменти у тексті виділяються кольором, підкресленням, напівжирним шрифтом тощо.

Підготовка командира підрозділу до проведення заняття здійснюється на показних, інструкторсько-методичних заняттях, інструктажах і під час самотійної роботи. *Самостійна робота* – основний метод підготовки керівника.

Командир відділення:

вивчає вимоги Програми бойової підготовки, необхідні розділи та статті Бойового статуту Сухопутних військ, настанови і керівництва;

визначає навчальні цілі та зміст навчальних питань.

Вихідні дані для підготовки заняття – тема, навчальні цілі і навчальні питання, склад тих, хто навчається, час (вдень, вночі), тривалість і район проведення заняття, витрата моторесурсів та імітаційних засобів – в основному визначаються Програмою бойової підготовки підрозділів внутрішніх військ (стосовно тактичної підготовки), планом бойової підготовки та розкладом занять.

Загальний розрахунок відведеного часу робиться від початку висування підрозділу до місця заняття до повернення в розташування, при цьому керівник повинен враховувати час, необхідний на відпрацювання питань у ході пересування (попутного тренування), постановку завдання і розбір.

Важливе значення для забезпечення відпрацювання навчальних питань має *вибір району заняття*. Ним може бути тактичне навчальне поле або ділянка

місцевості, що забезпечує якісне відпрацювання визначених навчальних питань і найбільшу ефективність заняття.

Для навчання діям у наступі ділянка місцевості повинна забезпечувати приховане висування відділення на рубіж переходу в атаку та розгортання його в бойовий порядок, рішучість атаки, маневр вогнем і підрозділом з метою нанесення ураження противнику у фланг і тил.

При проведенні заняття з оборонної теми місцевість повинна сприяти прихованому розташуванню БМП (БТР) і інших вогневих засобів, організації системи вогню і спостереження, а також забезпечувати відпрацювання питань щодо інженерного обладнання позиції.

Для навчання розвідці та діям у похідній охороні на марші потрібно вибирати ділянку з місцевими предметами та перешкодами, які відділення повинне оглянути: гай, населений пункт, лощина, висота, яр, міст, струмок, зруйновані і заболочені ділянки місцевості та ін.

Рекогносцировка проводиться обов'язково, незалежно від того, де буде проводитися заняття – на відомій або незнайомій місцевості. Рекогносцировка проводиться командиром взводу із залученням командирів відділень.

У ході рекогносцировки командир підрозділу визначає:

вихідне положення;

зміст кожного навчального питання і порядок його відпрацювання;

тактичну обстановку;

порядок і способи позначення дій противника,

які навчальні місця та обладнання тактичного навчального поля або ротного тактичного комплексу (комплексу мішеного обладнання) будуть для цього використовуватися;

які роботи потрібно провести по підготовці місцевості (тактичного навчального поля), скільки часу і які сили для цього потрібно.

Крім того, при проведенні тактико-стройового заняття командирами відділень командир взводу визначає своє місце і порядок роботи в ході заняття з тим, щоб забезпечити контроль за їх діями та надання їм необхідної допомоги.

Після вивчення необхідної літератури, уточнення вихідних даних і проведення рекогносцировки командир відділення розробляє *план (план-конспект) проведення тактико-стройового заняття*.

В плані вказуються: тема; навчальні цілі; час; місце проведення заняття; матеріальне забезпечення; керівництва та посібники; хід заняття.

План заняття складається з текстуальної та графічної частини. В *текстуальній частині* викладається зміст кожного навчального питання та вказуються:

порядок його відпрацювання (які прийоми або дії будуть відпрацьовуватися по елементах, які разом);

час, що відводиться на відпрацювання навчального питання і кожного його елемента;

дії керівника і навчаємих;

сигнали управління;

порядок і способи позначення противника;

нормативи, що відпрацьовуються;
розбір заняття.

Розробка ходу заняття є найбільш трудомісткою частиною роботи та вимагає від командира відділення вдумливого і творчого підходу, певних методичних навичок.

Щоб використати навчальний час із максимальною ефективністю та виключити холості переходи, коли військовослужбовці або підрозділ для виправлення помилок, допущених при відпрацюванні того або іншого навчального питання або його елемента, повертаються у вихідне положення, тренування доцільно проводити і при русі у зворотному напрямку або по колу: місце закінчення відпрацювання одного питання (елемента) повинне бути вихідним для відпрацювання наступного.

В *графічній частині* кольоровими олівцями для кожного навчального питання відображаються:

вихідна тактична обстановка;

можливий (найбільш прийнятний) характер дій тих, хто навчається. при його відпрацюванні;

положення підрозділу, який навчається, та противника до початку його відпрацювання і т. ін.

Крім того, у плані визначаються питання, які будуть відпрацьовуватися при висуванні відділення у вихідне положення для заняття та при поверненні в частину або при пересуванні до нового місця занять.

План проведення тактико-стройового заняття розробляється командиром відділення в робочому зошиті і за один-два дні до початку заняття представляється на затвердження *командирові взводу*.

Затвердження плану повинно стати додатковою формою підготовки керівника заняття, тому що командир взводу, вивчаючи представлений на затвердження план і розмовляючи з керівником, визначає ступінь його підготовленості і, якщо необхідно, надає йому методичні поради та рекомендації щодо проведення та матеріально-технічного забезпечення заняття.

Після затвердження плану командир відділення:

дає вказівки про підготовку озброєння і техніки, матеріально-технічного забезпечення, засобів зв'язку і т.д.;

організовує підготовку особового складу до майбутнього заняття.

Підготовка особового складу підрозділу до тактико-стройового заняття здійснюється під керівництвом командира відділення в години самостійної підготовки, які плануються в розкладі занять роти. Ця підготовка звичайно включає:

вивчення або повторення окремих статей Бойового статуту Сухопутних військ;

повторення обов'язків посадових осіб у різних видах бою;

вивчення умов і часових показників нормативів по тактичній підготовці та інших предметах навчання, що підлягають відпрацюванню.

З метою найбільш раціонального використання навчального часу в години самопідготовки рекомендується ознайомити особовий склад з тими прийомами і діями, які йому потрібно буде відпрацювати на тактико-стройовому занятті.

При підготовці до тактико-стройових занять щодо злагодження відділення доцільно самопідготовку особового складу проводити на макеті місцевості, що дозволить наочно пов'язати теорію із практичними діями на майбутніх заняттях. Більш повну і якісну підготовку до занять забезпечить перегляд кінофільмів (відеоматеріалів) по темі, що вивчається.

У ході самопідготовки організовується *вивчення мір безпеки* при проведенні тактико-стройового заняття.

З командирами відділень, якщо з ними по даній темі не проводилися інструкторсько-методичні заняття напередодні, командири взводів проводять інструктажі на підготовленій до заняття ділянці місцевості або макеті місцевості та радіотренування.

Особлива увага на інструктажах звертається на те, щоб командири відділень вміли дохідливо і коротко розповісти про тактичні прийоми та дії і самі зразково виконували їх, пам'ятаючи, що допущені ними помилки можуть перейняти підлеглі і надалі буде важко домогтися їх виправлення.

Завершуючи підготовку до занять, командир відділення:

організовує огляд і перевірку готовності озброєння та бойової техніки, якщо вона використовується;

перевіряє засоби індивідуального захисту, прапорці, указки, переносні радіостанції, засоби імітації та інше майно, передбачене планом матеріального забезпечення даного заняття.

Контрольні питання за темою

1. Які умови відображає форма навчання?
2. Що відноситься до теоретичних форм навчання?
3. Що відноситься до практичних форм навчання?
4. Які основні види занять застосовуються при навчанні особового складу?
5. Що включає підготовка занять?
6. Яка послідовність роботи командира при підготовці заняття?

5.4. Планування бойової підготовки в підрозділі

1. Вихідні дані для складання розкладу занять на тиждень

Розклад занять є основним плануючим документом роти. Вихідними даними для його розробки є:

план бойової підготовки батальйону;
програми бойової підготовки;
витяг з графіка виділення підрозділам навчальних об'єктів;
графік несення служби та залучення особового складу на господарські роботи.

Крім того, командир роти враховує тематику, строки та порядок проведення занять з особовим складом старшими начальниками, а також сумісні з взаємодіючими органами навчання, тренування, строки контрольних занять.

Приступаючи до розроблення розкладу занять командир роти повинен оцінити повноту і якість відпрацювання попереднього розкладу, а потім скласти як робочий документ розрахунок годин по дням, з вказівкою предметів навчання та тем.

Самостійна підготовка відображається для навчальних підрозділів, підрозділів з підготовки молодого поповнення.

Дозволяється складати розклад занять на тиждень або місяць, в залежності від розрахунку годин для підрозділу, та кількості навчальних днів.

Розклад занять роти містить наступні елементи:

дата та час проведення занять;

предмети навчання, номери тем занять та їх зміст;

місце проведення занять;

хто проводить (військове звання, прізвище, ініціали);

матеріальне забезпечення, підручники, посібники, сторінки.

Розклади занять роти складаються на дні проведення занять з предметів навчання, для кожної категорії військовослужбовців роти окремо: прапорщиками; сержантами; військовослужбовцями військової служби за контрактом; військовослужбовцями строкової служби.

В графі "Предмети навчання, номери тем, занять, їх зміст" визначаються навчальні питання, кількість яких не повинна перевищувати двох - трьох на дві години занять.

При відповідних питаннях вказується і нормативи. Для кожної теми визначається метод і місце проведення заняття.

Всі заняття і заходи узгоджуються по часу з розпорядком дня частини, за винятком тих, що починаються з підйому чи проводяться в нічний час.

Командирські та інструктивно-методичні заняття з сержантами слід планувати в такий час коли вони вільні від занять в складі відділень. Їх тематика повинна випереджати вивчення відповідних тем з підрозділами.

Розклади занять для сержантів містять тільки планові заняття. Усі інші заходи плануються у розкладах занять для особового складу.

Розклад складається на дні проведення занять з предметів навчання. Окремими строками вказуються:

тренування;

планові заняття з предметів бойової підготовки;

самостійна підготовка;

стройові огляди;

польові виходи (ТН, ТСН);

збори;

стрільби;

інструкторсько-методичні заняття;

тренування пожежних розрахунків (плануються у дні та години вільні від планових занять).

Розклад занять роти розробляється у такій послідовності:

з плану бойової підготовки батальйону (Розділ 1) визначаються всі заходи, які заплановано для даної роти та дні їх проведення;

з розділу 2 плану бойової підготовки батальйону визначаються дні тижня і кількість годин проведення занять на тиждень;

3. З розділу 3 плану бойової підготовки батальйону визначаються предмети бойової підготовки, номери тем і кількість годин для їх проведення;

з розпорядку дня частини визначаються години проведення занять по днях тижня, дні та години вільні від несення служби, час для проведення тренувань та інших заходів, що включаються в розклад занять. Дні та години проведення занять узгоджуються з графіком несення служби та залучення особового складу на господарські роботи;

з програми бойової підготовки визначаються назви тем з предметів підготовки та їх зміст. Якщо у штаті роти передбачено різні за призначенням взводи то тематика занять для них, визначається відповідною програмою;

виписуються всі заходи розкладу занять послідовно, починаючи з першого дня тижня;

для кожного заходу визначається керівник заняття, місце проведення, необхідне матеріальне забезпечення

розроблений розклад занять перевіряється та, при необхідності, узгоджуються дні та години проведення занять з витягом з графіка виділення підрозділам навчальних об'єктів.

Розклад занять складається та підписується командиром роти, а затверджується командиром батальйону (частини) не пізніше, як за три дні до початку занять. Перед затвердженням розкладу командир роти подає його начальнику штабу батальйону, заступнику командира батальйону по виховній роботі (якщо рота безпосередньо підпорядковується командирі частини, розклад подається його заступнику), які перевіряють якість планування всіх занять та інших заходів.

Після затвердження розкладу занять командири рот (батарей) доводять до командирів взводів та старшин основні заходи наступного тижня, дають вказівки з методики проведення найбільш складних занять, їх матеріального забезпечення, а також які нормативи і завдання виконуватимуться, визначається час і порядок проведення інструктивно-методичних занять та інструктажів.

На завершення він визначає терміни подання конспектів для затвердження і, при необхідності, дає вказівки щодо підготовки посібників, об'єктів навчально-матеріальної бази.

Командири підрозділів постановку завдань здійснюють за предметами навчання, темами і нормативами бойової підготовки.

При цьому, як правило, вказують:

порядок проведення занять з сержантами;

строки бойового злагодження по підрозділах;

уточнений зміст тем, занять і нормативів;

які заняття, навчання і в яких підрозділах будуть проведені старшими командирами (начальниками);

порядок проведення польових виходів.

Усі конспекти для проведення занять на наступний тиждень мають бути складені та затверджені у терміни, визначені розпорядком дня (як правило, у п'ятницю або суботу).

Не пізніше п'ятниці кожного тижня ротні розклади занять вивішують у встановленому місці, щоб з ними міг ознайомитися увесь особовий склад.

Розклади занять зберігаються в підрозділі протягом всього навчального року, після чого здаються в штаб частини, де зберігаються ще один рік, а потім знищуються встановленим порядком.

2. Складання розкладу занять на тиждень

ЗАВДАННЯ (Приклад)

курсантам ____ групи курсу №__ факультету №__ для підготовки до практичного заняття з методичної підготовки за темою №5/2: "Планування польового виходу"

Кожному курсанту необхідно зробити:

1. Повторити основні положення визначеної навчальної літератури.
2. Скласти розклад занять роти на польовий вихід батальйону за визначеними вихідними даними.

Вихідні дані:

I варіант

Тематичний розрахунок годин з предметів навчання

Підрозділ	Дні занять				
	1-й день	2-й день	3-й день	4-й день	5-й день
Рота спеціального призначення	07.00-08.45 ТПВ – 1/1	09.00-10.45 ФП – 4/2	09.00-10.45 Дес. підг. – 5/2	09.00 – 10.45 ТП – 2/1 11.00 – 11.50 ЗЗМУ – 2/1	09.00-10.45 ВП – 3/2
	09.00-12.45 ТП – 7/1	11.00-12.45 Інж. – 2/2	11.00-12.45 ФП – 6/1	12.00-13.45 ТПВ – 11/2	11.00-12.45 ФП – 4/4
		13.00-14.45 ТПВ – 4/1	13.00-14.45 ВП – 5/1 1 СВНС з СВД 1 ВНС з РПГ	14.00-14.45 В/топогр. – 2/1	13.00-14.45 Техн. підг. – 1/1
		16.00-17.45 Інж. – 3/1	16.00-17.45 ВП – Т5/1 1 СВНС з ПМ 2 СВНС з АК	16.00-17.45 ФП – 4/3	16.00-17.45 В/топогр. – 3/1

II варіант

Тематичний розрахунок годин з предметів навчання

Підрозділ	Дні занять				
	1-й день	2-й день	3-й день	4-й день	5-й день
Стрілецька рота	07.00-08.45 ТПВ – 3/1	09.00-10.45 ТПВ – 5/1	09.00-10.45 ФП – 6/1	09.00 – 10.45 ТП – 4/1	09.00-10.45 ФП – 4/3
	09.00-12.45 ТП – 3/1	11.00-12.45 ТП – 1/1	11.00-11.45 ЗЗМУ – 1/2 12.00-12.45 ТП – 2/1	11.00-12.45 ТПВ – 13/2 13.00-13.45 В/топ. – 1/1	11.00-11.45 В/топ. – 1/1 12.00-12.45 ВМП – 1/1
		13.00-14.45 ФП – 3/3	13.00-14.45 ВП – 4/3 1 ВНС з ПМ 5 ВНС з СВД	14.00-14.45 П-ка по зв. – 1/2	13.00-13.45 ЗЗМУ – 2/1 14.00-14.45 Інж. – 2/1
		16.00-17.45 В/інж. підг. – 1/1	16.00-17.45 ВП – 4/2 1 ПВ з АК 1 ВНС з РПГ	16.00-17.45 ФП – 4/2	16.00-17.45 ТПВ – 13/3

III варіант

Тематичний розрахунок годин з предметів навчання

Підрозділ	Дні занять				
	1-й день	2-й день	3-й день	4-й день	5-й день
Рота оперативного призначення	07.00-08.45 ТПВ – 1/1	09.00-10.45 ФП – 4/2	09.00-10.45 ВП – 3/1	09.00 – 10.45 ТП – 2/1	09.00-10.45 ВП – 3/2
	09.00-12.45 ТП – 10/1	11.00-11.45 Інж. – 2/1 12.00-13.45 Розв. – 5/1	11.00-12.45 ФП – 6/1 13.00-14.50 ТПВ – 6/1	12.00-13.45 Інж. – 3/1 14.00-14.45 П-ка по зв.- 1/1	11.00-12.45 ФП – 4/4
		14.00-14.45 ТПВ – 3/1	13.00-14.45 ВП – 5/1 2 СВНС з ПМ 1 СВНС з АК	16.00-17.45 ФП – 4/3	13.00-14.45 ЗЗМУ – 2/2
		16.00-17.45 ВП – 1/2	16.00-17.45 ВП – 5/1 2 СВНС з СВД 1 ВНС з РПГ		16.00-17.45 В/топ. – 1/2

IV варіант

Тематичний розрахунок годин з предметів навчання

Підрозділ	Дні занять				
	1-й день	2-й день	3-й день	4-й день	5-й день
Рота з охорони особливо важливих об'єктів	07.00-08.45 ТПВ – 16/1	09.00-10.45 ТПВ – 12/1	09.00-10.45 ФП – 6/1	09.00 – 11.45 ТП – 4/1	09.00-10.45 ФП – 4/3
		11.00-12.45 ТП – 3/1	11.00-11.45 3ЗМУ – 2/2 12.00-12.45 ВП – 1/2	12.00-14.45 ТПВ – 14/1	11.00-12.45 В/топ. – 1/2 13.00-13.45 ВМП – 2/1
		13.00-14.45 ФП – 3/3	13.00-14.45 ВП – 4/3 5 ВНС з СВД 1 ВНС з РПГ	16.00-17.45 ФП – 4/2	14.00-14.45 3ЗМУ – 2/2
		16.00-17.45 Інж. – 1/1	16.00-17.45 ВП – 4/2 2 ПВ з АК		16.00-17.45 ТП – 5/1

Час: 6 годин.

Література:

- Організаційно-методичні вказівки командувача внутрішніх військ МВС України з підготовки військ на навчальний рік.
- Наказ КВВ МВС України №442 від 19.09.2000 “Програма бойової підготовки підрозділів військових частин з охорони АЕС, особливо важливих об’єктів та спеціальних вантажів внутрішніх військ МВС України”.
- Наказ КВВ МВС України №445 від 19.09.2000 “Програма бойової підготовки підрозділів з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних внутрішніх військ МВС України”.
- Наказ КВВ МВС України №447 від 19.09.2000 “Програма бойової підготовки підрозділів спеціального призначення внутрішніх військ МВС України”
- Наказ КВВ МВС України №443 від 19.09.2000 “Програма бойової підготовки підрозділів військових частин оперативного призначення внутрішніх військ МВС України”.
- Наказ КВВ МВС України №531 від 29.11.2002 “Збірник нормативів з бойової та спеціальної підготовки ВВ МВС України”. – К.: ГУВВ МВС України, 2002. – 153 с.
- Наказ МВС України №1402 від 21.11.2003 р. “Курс стрільб із стрілецької зброї та бойових машин ВВ МВС України (КС СЗ та БМ)”. – Х.: ГУВВ МВС України, 2003. – 116.
- Полторак С.Т., Мартинюк В.Д. та ін. Методичні рекомендації з планування бойової та спеціальної підготовки. Посібник. – К.: ГУ ВВ МВС України, 2000. – 28 с.

- І.Г. Радванський, В.І. Троб'юк, О.В. Лавніченко, О.М. Тогочинський та ін. /За заг. ред. С.Т. Полторака./ Методика тактичної підготовки внутрішніх військ. Навчально-методичний посібник – Х.: Військ. ін-т ВВ МВС України, 2005. – 265с.
- Посібник зі створення та удосконалення навчальної матеріально-технічної бази у Внутрішніх військах МВС України. – К.: ГУВВ МВС України, 2000. – 36 с.
- Касеев О.Д. Організація бойової та спеціальної підготовки у полку (бригаді), управлінні територіального командування внутрішніх військ МВС України. Навч. посіб. – Х.: Акад. ВВ МВС України. – 2006. – 165 с.

РОЗДІЛ 6. БОЙОВА ГОТОВНІСТЬ ЧАСТИН (ПІДРОЗДІЛІВ).

6.1. Основні поняття бойової готовності

1. Основні нормативно-правові документи, що визначають бойову готовність

Україна, як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава, враховуючи необхідність забезпечення власної воєнної безпеки та оборони, усвідомлюючи свою відповідальність у справі підтримання міжнародної стабільності, має Збройні Сили України із необхідним рівнем їх бойової готовності та боєздатності.

Збройні Сили України – це військове формування, на яке відповідно до Конституції України покладаються:

оборона України;

захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України.

Військові частини і підрозділи Збройних Сил України відповідно до закону, в межах, визначених указами Президента України, що затверджуються Верховною Радою України, можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, посилення охорони державного кордону України і виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу України та їх правового оформлення, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві та міжнародних миротворчих операціях на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, що визначені законодавством України.

Органи військового управління забезпечують неухильне дотримання вимог Конституції України стосовно того, що Збройні Сили України не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів державної влади чи перешкоджання їх діяльності.

До основних нормативно – правових документів щодо бойової готовності відносяться:

1. Конституція України, 1996 р.
2. Закон України “Про оборону України”, 2000 р.,
3. Закон України “Про основи національної безпеки України”, 1998р.
4. Закон України “Про Збройні Сили України”, 1992 р.
5. Наказ Начальника Генерального штабу ЗС України № 05 від 05.07.2006 “Про затвердження Інструкції про порядок оцінки бойової та мобілізаційної готовності у ЗС України”.
6. Наказ Начальника Генерального штабу ЗС України № 06 від 17.07.2006 “Про затвердження та введення в дію Порядку визначення строків готовності до виконання завдань за призначенням органів військового управління, військових

частин та підрозділів ЗС та Порядку планування бойового злагодження у військових частинах ЗС України”

7. Наказ Міністра Оборони України № 0095-БГ від 26.04.07р. “Про затвердження положення по ступеням бойової готовності Збройних Сил України”.

8. Наказ Начальника Генерального штабу - Головнокомандувача ЗС України № 0103-БГ від 27.09.06р. “Про затвердження Порядку роботи і зберігання планувальних документів бойової та мобілізаційної готовності у ЗС України”.

9. Наказ Командувача СВ ЗС України № 004-СД від 02.06.07р. “Про затвердження Переліку заходів за ступенями бойової готовності, які проводяться в органах військового управління, військових частинах і управліннях СВ Збройних Сил України ”

10. Статути Збройних Сил України.

Конституція України

В статті 17 визначено, що Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності.

Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей.

На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом.

На території України не допускається розташування іноземних військових баз.

Закон України “Про Збройні Сили України”

Цей Закон визначає функції, склад Збройних Сил України, правову основу діяльності, дислокації, керівництва та управління ними.

Закон України “Про оборону України”

Цей Закон встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

Він поділяється на *п'ять* розділів:

Розділ I. Засади оборони України та підготовки держави до оборони.

Визначенні основні терміни, в цьому Законі вони вживаються у такому значенні:

оборона України – система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту;

обороздатність держави – здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у

сфері оборони та належних умов для його реалізації;

збройна агресія – застосування іншою державою або групою держав збройної сили проти України. Збройною агресією проти України вважається будь-яка з таких дій:

вторгнення або напад збройних сил іншої держави або групи держав на територію України, а також окупація або анексія частини території України;

блокада портів, узбережжя або повітряного простору, порушення комунікацій України збройними силами іншої держави або групи держав;

напад збройних сил іншої держави або групи держав на військові сухопутні, морські чи повітряні сили або цивільні морські чи повітряні флоти України;

засилання іншою державою або від її імені озброєних груп регулярних або нерегулярних сил, що вчиняють акти застосування збройної сили проти України;

дії іншої держави (держав), яка дозволяє, щоб її територія, яку вона надала в розпорядження третьої держави, використовувалася цією третьою державою (державами) для вчинення дій;

застосування підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав, які перебувають на території України відповідно до укладених з Україною міжнародних договорів, проти третьої держави або групи держав, інше порушення умов, передбачених такими договорами, або продовження перебування цих підрозділів на території України після припинення дії зазначених договорів;

особливий період – період функціонування органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, органів місцевого самоврядування, органів управління у справах цивільної оборони і сил цивільної оборони, а також галузей національної економіки, підприємств, установ та організацій, який настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні, або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій;

воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та

органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове,

зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень;

військове формування – створена відповідно до законодавства України сукупність військових об'єднань, з'єднань і частин та органів управління ними, які комплектуються військовослужбовцями і призначені для оборони України, захисту її суверенітету, державної незалежності і національних інтересів, територіальної цілісності і недоторканності у разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій;

підрозділ збройних сил іншої держави – військове формування іноземної держави, що має постійну чи тимчасову організацію, належить до сухопутних (наземних), морських, повітряних або спеціальних військ (сил) цієї держави, оснащено легкою зброєю чи важкою бойовою технікою, яка підпадає під дію Договору про звичайні збройні сили в Європі, перебуває під командуванням особи, відповідальної перед своєю державою і законами України за поведінку своїх підлеглих, які зобов'язані дотримуватися внутрішньої дисципліни, законів України, норм міжнародного права, та яке направляється в Україну з конкретною метою, визначеною міжнародним договором України;

військове командування – Генеральний штаб Збройних Сил України, командування видів Збройних Сил України, оперативні командування, командування військових об'єднань, з'єднань, частин Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

органи військового управління – Міністерство оборони України, інші центральні органи виконавчої влади, що здійснюють керівництво військовими формуваннями, утвореними відповідно до законів України, Генеральний штаб Збройних Сил України, інші штаби, командування, управління, постійні чи тимчасово утворені органи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, призначені для виконання функцій з управління, в межах їх компетенції, військами (силами), об'єднаннями, з'єднаннями, військовими частинами, військовими навчальними закладами, установами та організаціями, які належать до сфери управління зазначених центральних органів виконавчої влади, а також військові комісаріати, що забезпечують виконання законодавства з питань загального військового обов'язку і військової служби, мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Розділ II. Визначенні повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, обов'язки посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.

Розділ III. Територіальна оборона. Цивільна оборона.

Визначенні завдання територіальної оборони України, що є системою загальнодержавних воєнних і спеціальних заходів, що здійснюються в особливий період, які полягають:

- у охорони та захисту державного кордону;
- у забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил);
- у охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій;
- у боротьби з диверсійно-розвідувальними силами, іншими озброєними формуваннями агресора та антидержавними незаконно утвореними озброєними формуваннями;
- в організації та здійсненні евакуаційних заходів;
- у проведенні аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт у небезпечних районах; захисту населення від наслідків воєнних дій, аварій (руйнувань), зумовлених застосуванням засобів ураження, терористичними актами та диверсіями;
- у підтриманні правового режиму воєнного стану.

Розділ IV. Відповідальність за порушення законодавства про оборону України.

Розділ V. Прикінцеві положення.

Закон України “Про основи національної безпеки України”

Цей Закон відповідно до пункту 17 частини першої, статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Статути Збройних Сил України

В Розділі 8 *Підйом за бойовою тривоگوю і збір*, визначено, кому надається право здійснювати підйом за бойовою тривоگوю, з якою метою, що повинно бути відображено в плані що розробляється в частині.

Бойова готовність повинна забезпечувати:

своєчасне приведення підрозділів у вищі ступені бойової готовності та введення в бій передових сил оборони;

виконання бойового завдання в умовах застосування противником високоточної зброї, засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) і захист від зброї масового ураження (ЗМУ);

спроможність виконувати бойове завдання під час раптового нападу повітряного противника;

своєчасну відбудову порушеної бойової готовності підрозділів.

Бойова готовність передбачає:

визначений ступінь укомплектування підрозділів особовим складом, озброєнням і бойовою технікою;

наявність відповідних запасів матеріальних засобів;

підтримання у справному стані та готовому до використання озброєння і бойової техніки;

високу бойову підготовленість підрозділів, перш за все польову виучку особового складу, бойову злагодженість підрозділів;

необхідну підготовку командних кадрів і штабів, а також високий моральний стан і психологічну підготовку, міцну військову дисципліну і організованість особового складу.

Основними показниками бойової готовності підрозділів є боєздатність військ та час, необхідний для підготовки підрозділів до виконання бойових завдань.

Боєздатність – це можливість підрозділів вести бойові дії і виконувати бойові завдання відповідно до їх призначення. Боєздатність є головним, визначальним показником бойової готовності і залежить:

від укомплектованості підрозділів особовим складом, озброєнням і військовою технікою;

бойової виучки;

забезпеченості матеріальними засобами та інше.

2. Ступені бойової готовності і їх зміст, дії підрозділів і частин при їх введенні

Підрозділи приводяться у вищі ступені бойової готовності за бойовими розпорядженнями. Для відмобілізування та приведення у бойову готовність підрозділів устанавлюються сигнали.

Переведення підрозділів з мирного у воєнний стан завжди відіграло визначну роль в успішному веденні бойових дій щодо відбиття, зриву нападу агресора та його розгрому.

Переведення підрозділів у вищі ступені бойової готовності містить у собі комплекс заходів щодо приведення підрозділів у бойову готовність з проведенням військової мобілізації та безпосередньої їх підготовки до виконання бойових завдань. Основною метою є переведення підрозділів на організацію і штати воєнного часу, їх доукомплектування особовим складом, озброєнням, технікою, поповнення запасами матеріальних засобів, приведення озброєння та техніки у готовність до бойового застосування, проведення бойового злагодження, формування і злагодження нових органів управління, підрозділів і установ.

З урахуванням різноманітної укомплектованості підрозділів, рівнів бойової готовності та з метою планомірного та гнучкого виконання заходів щодо підготовки підрозділів до виконання бойових завдань устанавлені *ступені бойової готовності*.

Стан бойової готовності значною мірою визначається доцільною дислокацією і розміщенням підрозділів, а також безперервним веденням активної розвідки з метою вивчення противника, своєчасного викриття його планів, намірів, підготовки і початку розв'язування агресії.

Під час визначення термінів готовності підрозділів до виконання бойових завдань враховується, що війна проти будь-якої держави, може бути розв'язана агресором після поступового нарощування напруженості міжнародної обстановки або в умовах її різкого загострення. Агресія може перебувати тривалий або короткий загрозливий період, який буде характеризуватися активізацією безпосередніх приготувань до війни. Цей період повинен бути використаний для

підвищення бойової готовності військ. При цьому не виключається імовірність раптового розв'язування агресором воєнних дій.

У зв'язку з надзвичайною обстановкою можливого раптового нападу агресора повинні бути вжиті всі заходи щодо забезпечення необхідної готовності наших військ, щоб максимально знизити ефективність перших ударів противника і забезпечити організований вступ своїх військ у війну за будь-яких умов обстановки. Але при цьому необхідно узяти до уваги, що у мирний час утримувати в повній готовності до дій підрозділи видів Збройних Сил, родів військ, спеціальних військ і тилу, враховуючи політичні, економічні, соціальні та інші фактори, дуже скрутно і через те недоцільно. Їх склад і рівень бойової готовності повинні відповідати оборонній достатності, забезпечувати швидке виконання мобілізації і оперативне розгортання військ, не допускати раптових ударів противника, успішно вирішувати завдання як в перших оборонних операціях, так і в наступних контр наступальних (наступальних) операціях початкового періоду війни. Для цього в підрозділах, які є у складі оперативно-територіальних командувань, визначена частина військ утримується на бойовому чергуванні практично в готовності до негайних дій, необхідна частина підрозділів – у постійній готовності в чисельності і організації, наближеній до воєнного часу. Підрозділи скороченого складу необхідно відмобілізувати у визначені строки.

Усі дії проводяться за сигналом “Збір” з виконанням заходів маскування у вигляді проведення занять з тактичної підготовки, тренувань та навчань.

Тому загальний бойовий склад Збройних Сил України за функціональним призначенням розподіляється на:

об'єднані сили швидкого реагування;

основні сили оборони;

З'єднання та військові частини, які не входять до функціональних структур.

Об'єднані сили швидкого реагування – сили бойової готовності, які спроможні без доукомплектування виконувати визначені завдання.

У їх склад входить частина військ (сил), які здатні до негайного реагування на кризові ситуації. Вони складатимуть до 30% від загального бойового складу Збройних Сил України мирного часу та розподілятимуться на **сили негайного реагування** і **сили швидкого реагування**.

Сили негайного реагування призначені для негайного реагування на загрози, стримування, недопущення та нейтралізації збройних конфліктів на стадії їх зародження.

Укомплектованість особовим складом – більш ніж 90%, озброєнням і військовою технікою – на 100%

Сили швидкого реагування призначені для нарощування (посилення) сил негайного реагування, створення угруповання ОСШР з метою адекватного реагування на рівень загроз, а у разі виникнення збройного конфлікту, недопущення переростання його в локальну війну.

Укомплектованість особовим складом – більш ніж 70%, озброєнням і військовою технікою – на 100%

Основні сили оборони – сили мобілізаційної готовності, спроможні до виконання завдань після відмобілізування і приведення у бойову готовність.

Частка Основних сили оборони від загального бойового складу Збройних Сил України мирного часу становитиме до 70% і вони розподілятимуться на **сили нарощування** та **сили стабілізації**.

Сили нарощування призначені для нарощування зусиль, підсилення при необхідності ОСШР при виконанні ними завдань ліквідації (локалізації, нейтралізації) збройного конфлікту.

Укомплектованість особовим складом – до 50%, озброєнням і військовою технікою – не менш ніж на 80%

Сили стабілізації призначені для розгортання з'єднань і військових частин, необхідних для гарантованого виконання завдань ОСШР і Силами нарощування, та мають бути готовими до застосування в усіх можливих формах ведення воєнних дій, завершення ліквідації збройного конфлікту та стабілізації обстановки.

Укомплектованість особовим складом – до 20%, озброєнням і військовою технікою – не менш ніж на 80%

Таким чином, бойова готовність – це такий стан підрозділів, коли вони здатні у мінімально короткі терміни здійснити перехід з мирного у воєнний стан і успішно виконати бойове завдання, згідно з призначенням, і що основними показниками бойової готовності підрозділів є боездатність військ та час, необхідний для підготовки підрозділів до виконання бойових завдань.

Підйом підрозділів за бойовою тривоною здійснюється командирами (начальниками), яким Міністром оборони України надано це право.

Підйом за бойовою тривоною проводиться з метою підготовки до виконання бойових завдань.

Під час підйому підрозділів за бойовою тривоною здійснюються встановлені заходи з наступним виведенням у визначений район усього особового складу військової частини з належним йому озброєнням, боєприпасами, бойовою та іншою технікою, матеріальними засобами

Підйом підрозділів за бойовою тривоною здійснюється згідно з планом, що розробляється командиром військової частини і затверджується старшим командиром.

У плані передбачаються:

порядок і способи одержання розпоряджень (команд, сигналів) від вищого штабу й доведення їх до штабів і підрозділів;

порядок оповіщення та збору військовослужбовців, які проживають поза розташуванням військової частини;

заходи, які проводяться у військовій частині та її підрозділах щодо підвищення рівня бойової готовності, порядок і термін їх виконання, сили й засоби, які повинні залучатися до їх виконання;

порядок нарощування чергових сил і засобів, посилення охорони морально-психологічні заходи;

організація несення комендантської служби під час виходу військової частини в районі зосередження і пункти збору;

заходи бойового, медичного, технічного й тилового забезпечення;

організація управління та зв'язку під час підйому військової частини за бойовою тривоною та пересування до визначеного району.

Для відпрацювання дій підрозділів за бойовою тривоною, виходу військової частини й підрозділів для гасіння пожежі чи ліквідації стихійного лиха та вирішення інших завдань оголошується збір.

Збір військової частини (підрозділу) оголошується черговим частини після одержання встановленого сигналу (команди, розпорядження) з вищого штабу, а також командиром військової частини або старшим командиром (начальником). Для збору в частині встановлюється єдиний постійно діючий сигнал. Перевірка встановленого рівня бойової готовності підрозділів з проведенням усіх заходів без обмеження може здійснюватися тільки іністром оборони України та від його імені Начальником Генерального штабу Збройних Сил України. Інші посадові особи, зокрема під час інспектування підрозділів можуть здійснювати перевірку з обмеженнями, встановленими Міністром оборони України.

3. Дії особового складу добового наряду з отриманням сигналу на ведення вищих ступенів бойової готовності

Після оголошення бойової тривоги, збору, а також під час перевірки бойової готовності командир військової частини (підрозділу) повинен уточнити завдання і порядок дій.

Для осіб добового наряду розробляється інструкція до дій у разі оголошення бойової тривоги чи збору, в підрозділах крім того розробляється бойовий розрахунок.

В бойовому розрахунку відображається:

порядок оповіщення офіцерів, прапорщиків і військовослужбовців, які мешкають поза казармою;

порядок отримання зброї і боєприпасів;

порядок екіпірування і отримання майна;

порядок виносу (вивозу) майна і матеріальних засобів;

порядок зміни добового наряду;

порядок зміни варті;

порядок охорони, оборони розташування частин, підрозділів;

порядок зняття техніки і озброєння зі зберігання;

порядок виведення машин з парку;

завантажувально-розвантажувальні команди;

заходи щодо захисту від ЗМУ, розвідки, маскування та інші заходи в залежності від пункту дислокації і завдань частин, підрозділів.

Усі перелічені заходи вказуються за прізвищами (командами), або категоріями і суворо розраховані за часом.

Згідно програми бойової підготовки, на початку навчання з усім особовим складом частини проводяться заняття з бойової готовності тактико-стройовим методом і практичним відпрацюванням усіх питань. У подальшому в процесі навчання проводяться планові і позапланові тренування з метою скорочення строків приведення підрозділів у різні ступні бойової готовності і вдосконалення практичних дій військовослужбовців.

Усі військовослужбовці повинні твердо знати й чітко виконувати свої функціональні обов'язки у разі оголошення бойової тривоги чи збору.

Бойовий розрахунок доводиться та уточнюється щодня на вечірній перевірці, з урахуванням відсутнього особового складу.

Порядок дій чергового роти з отриманням сигналу.

Черговий роти у разі тривоги зобов'язаний:

здійснити підйом особового складу;
доповісти черговому частини про отримання сигналу;
відправити посильних для оповіщення офіцерів, прапорщиків і військовослужбовців, які проходять службу за контрактом;
виставити днювального для охорони казарми на вході;
видати зброю особовому складу під розпис у книзі видачі зброї;
до прибуття в роту офіцерів або старшини виконувати вказівки чергового частини.

Отримавши від чергового роти команду, військовослужбовці (якщо нічний час) зобов'язані:

підіймаються з ліжок;
завішують вікна (виконують світломаскування казарми);
одягаються, отримують індивідуальні засоби захисту від зброї масового ураження, укомплектовані речові мішки, особисту зброю і шикуються за командами згідно бойового розрахунку для виконання першочергових завдань.

В денний час черговий роти відправляє днювальних для оповіщення особового складу який знаходиться в місцях проведення занять, робіт та інше;

Особовий склад прибуває в розташування роти, отримує індивідуальні засоби захисту від зброї масового ураження, укомплектовані речові мішки, особисту зброю і діє згідно бойового розрахунку роти.

Усі військовослужбовці повинні твердо знати і чітко виконувати свої функціональні обов'язки у разі оголошення бойової тривоги чи збору.

Одним з елементів бойової готовності є особиста екіпіровка всього особового складу. Вона повинна забезпечувати виконання своїх обов'язків за службою в повному обсязі, з моменту підняття за тривоною й включає мінімум одягу, спорядження і приладдя для роботи у польових умовах.

Порядок предметів екіпірування визначається згідно наказів, відповідно для кожного роду військ.

Екіпіровка військовослужбовця включає: обмундирування та особисту зброю; у речовому мішку повинно бути: котелок; плащ-намет; туалетні прилади; фурнітура (гудзики, 2-3 зошита, конверти, носові хустини, комірці, одна пара онуч, крем, щітка для взуття); індивідуальний комплект захисту; головний убір не по сезону.

Екіпіровка офіцера включає: обмундирування та особисту зброю; польова сумка; індивідуальні засоби захисту від зброї масового ураження, речовий мішок, в якому повинно бути: плащ-накидка, головний убір, натільна білизна (літня), білизна тепла, шкарпетки (онучі), рушник, туалетні прилади, прилади для гоління, щітка, крем для чобіт, щітка для одягу, столові прилади, підкомірці, носові хустинки, ліхтарик, фурнітура, бойовий раціон, індивідуальний пакет.

Військовослужбовці після отримання зброї і військового майна діють згідно бойового розрахунку. Водії (механіки - водії) убувають в парк. По прибутті в парк старший водій з дозволу чергового парку відкриває сховище бойової техніки і керує підготовкою техніки до виходу з парку, з прибуттям решти підрозділу, в призначений час, підрозділ на бойовій техніці виходить до пункту збору, де продовжує виконувати заходи згідно бойового призначення. Військовослужбовці, які призначені згідно бойового розрахунку в вантажно-розвантажувальні команди, прибувають до складів, де чекають начальника сховища. З прибуттям начальника сховища, виконують його команди до особового розпорядження.

Стан бойової готовності прямо залежить від ступеня та якості укомплектованості підрозділів особовим складом, озброєнням, бойовою та спеціальною технікою, запасами матеріальних засобів, тому командир повинен: завжди знати потреби підрозділів у особовому складі, техніці та запасах матеріально технічних засобів (МТЗ); мати точні відомості про обліковий та наявний склад підрозділу, бойову техніку, озброєння та боєприпаси, паливо, про всі інші запаси матеріальних засобів; періодично перевіряти їх стан та бойову готовність.

З виникненням поточного або тимчасового некомплекту по особовому складу та автотранспорту командир повинен в установлений термін через штаб подати у відповідні органи заявку для його усунення.

Для якісного комплектування (доукомплектування) підрозділів командир зобов'язаний знати ділові та морально-бойові риси всіх офіцерів, прапорщиків і старшин рот (батареї) як кадрового складу, так і військовозобов'язаних запасу призначених для укомплектування частини. Для вивчення військовозобов'язаних командир повинен виділяти необхідний час, визначати строки, узгоджувати дату його проведення з військкоматами і відображати це в особистому плані роботи. Командир повинен особисто брати участь у розподілі новоприбулих у частину з навчальних підрозділів сержантів, солдатів та поповнення чергового призову, військовозобов'язаних.

Особливу увагу командир повинен приділяти утриманню в справному стані і підтриманню в готовності до бойового застосування озброєння та військової техніки частини. Практика роботи командирів свідчить, що це досягається проведенням комплексу наступних організаційно-технічних заходів:

суворим додержанням періодичності та обсягу обслуговування техніки та озброєння і постійним контролем за їх станом;

ретельною організацією та проведенням занять з технічної підготовки з офіцерами, прапорщиками та водіями;

удосконаленням паркового обладнання;

проведенням систематичних тренувань з екіпажами, обслугами зі зняття техніки і озброєння зі зберігання та її приведення в готовність до бойового застосування в установлені строки.

Щоб організувати приведення підрозділу в бойову готовність, командир, спираючись на штаб, слід прийняти рішення, дати завдання офіцерам управління та командирам підрозділів, організувати взаємодію, всебічне забезпечення та управління, ретельно спланувати весь комплекс заходів.

Основою виконання всіх заходів з приведення в бойову готовність є рішення командира. Воно приймається особисто командиром на основі всебічного вивчення та усвідомлення вихідних даних, оцінки обстановки та зроблених розрахунків. Вихідними даними для прийняття рішення командира є наказ вищого командира, розрахунки та наряди на поповнення особовим складом та автотранспортом до штатів воєнного часу, а також вказівки щодо всебічного забезпечення та управління. Постановка завдань на приведення підрозділів у бойову готовність має свої особливості. Це доцільно робити по категоріях офіцерів, доводячи завдання в частині, що їх стосується, спочатку до заступників командира потім до начальників родів військ і служб, командирів підрозділів. Планування приведення частини в бойову готовність полягає в детальній розробці змісту та порядку виконання заходів під час приведення частини в бойову готовність. Важливим завданням командира з підтримання постійної бойової готовності є своєчасне уточнення плануючих документів за часом, місцем та обсягом заходів, що проводяться, з метою врахування всіх необхідних змін у бойовому складі та укомплектованості підрозділів особовим складом і бойовою технікою. Для уточнення плану приведення в бойову готовність залучаються заступники командира, начальники родів військ і служб, командири батальйонів (дивізіонів). Документи бойової готовності уточнюються щомісячно у дні, визначені планом бойової підготовки частини.

Контрольні питання за темою

1. Які документи щодо бойової готовності відносяться до основних нормативно – правових?
2. Які є ступені бойової готовності і який їх зміст?
3. Які дії проводять підрозділи і частини при введенні вищих ступенів бойової готовності?
4. Які заходи проводяться особовим складом добового наряду з отриманням сигналу на ведення вищих ступенів бойової готовності?

РОЗДІЛ 7. МОБІЛІЗАЦІЙНА ГОТОВНІСТЬ

7.1. Військова мобілізація

1. Основи військової мобілізації

Мобілізаційна робота в державі організується на підставі наступних керівних документів:

1. Конституція України, 1996 р.
2. Закон України “Про оборону України”, 2000 р.,
3. Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію, 1993 р.
4. Закон України “Про основи національної безпеки України”, 1998 р.
5. Закон України “Про Збройні Сили України”, 1992 р.

Закон України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”. 21 жовтня 1993 року.

Цей Закон встановлює правові основи мобілізаційної підготовки та мобілізації в Україні, визначає засади організації цієї роботи, обов’язки та відповідальність органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності, посадових осіб та громадян України щодо здійснення мобілізаційних заходів. Він поділяється на вісім розділів:

Розділ I. Загальні положення.

В загальних положеннях визначається основні поняття мобілізаційної підготовки та мобілізації в державі, а саме:

Мобілізаційна підготовка в Україні – це комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових і спеціальних заходів, які здійснюються у мирний час з метою підготовки органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України (далі Збройні Сили України, інші військові формування), органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій для своєчасного і організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави в особливий період.

Мобілізація в Україні – це комплекс заходів, які здійснюються у державі з метою планомірного переведення органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань – на організацію і штати воєнного часу. Також розкрити Зміст принципами та Правова основа мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Розділ II. Організаційні основи мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Визначено на кого покладається керівництво мобілізаційною підготовкою та мобілізацією держави, функції щодо координації планування, методологічного, методичного та наукового забезпечення, фінансового забезпечення.

Визначено поняття **військовий обов’язок**. Який встановлюється з метою забезпечення комплектування Збройних Сил України, інших військових

формувань особливим складом у разі мобілізації, а також для підготовки в мирний час військово-навчених ресурсів військовозобов'язаних і призовників. Порядок його виконання визначається законами України з питань військового обов'язку і військової служби.

Розділ III. *Діяльність Верховної Ради України, Президента України та кабінету міністрів України з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації*

Встановленні обов'язки Президента України та Кабінету Міністрів України з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Відповідно до Конституції України та цього Закону Президент України: здійснює керівництво у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації держави;

визначає мету, завдання, вид, обсяги, порядок і терміни проведення мобілізаційної підготовки та мобілізації;

координує діяльність органів державної влади, інших державних органів, Збройних Сил України, інших військових формувань з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;

затверджує мобілізаційний план України на особливий період, Положення про мобілізаційну підготовку Збройних Сил України, інших військових формувань, Положення про порядок проведення мобілізації в Україні;

надає (позбавляє) право на звільнення від призову на військову службу у разі мобілізації та у воєнний час громадянам або окремим категоріям громадян;

приймає рішення про загальну або часткову мобілізацію та демобілізацію, про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

видає нормативно-правові акти з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;

відповідними актами встановлює режим роботи органів державної влади, інших державних органів під час мобілізації та воєнний час.

Розділ IV. *Повноваження та функції органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації.*

В цьому розділі визначенні повноваження та функції Міністерства оборони України, тобто воно:

розробляє і подає Кабінету Міністрів України проект мобілізаційного плану Збройних Сил України, інших військових формувань;

здійснює координацію планування, методологічне, методичне та наукове забезпечення мобілізаційної підготовки Збройних Сил України, інших військових формувань;

розробляє схему мобілізаційного розгортання Збройних Сил України, інших військових формувань у воєнний час, а також спеціальних формувань, призначених для передачі під час мобілізації до складу Збройних Сил України, інших військових формувань;

планує та організовує у мирний час накопичення у непорушному запасі та мобілізаційному резерві Збройних Сил України озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів, продовольства, речового та іншого майна,

забезпечує створення і утримання страхового фонду документації та створює резерв військово-навчених людських ресурсів на період мобілізації;

визначає та узагальнює на воєнний час потреби Збройних Сил України в озброєнні, військовій техніці, продовольстві, пально-мастильних матеріалах, речовому та іншому майні, спеціальних формуваннях, призначених для передачі під час мобілізації до складу Збройних Сил України, будівлях і спорудах, об'єктах інфраструктури, послугах, роботах і транспортних перевезеннях і подає їх на розгляд Кабінету Міністрів України;

формує військово-технічну політику, державні завдання (замовлення) на створення, виробництво та ремонт озброєння, військової техніки, інших матеріально-технічних засобів;

бере участь у плануванні мобілізаційної підготовки галузей національної економіки та контролі за підготовкою підприємств, установ і організацій до виконання мобілізаційних завдань (замовлень) для задоволення потреб Збройних Сил України, інших військових формувань;

планує і організовує підготовку та перепідготовку військовозобов'язаних; разом з іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування забезпечує функціонування системи військового обліку громадян;

розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації у Збройних Силах України, інших військових формуваннях;

планує і здійснює мобілізацію та демобілізацію у Збройних Силах України, інших військових формуваннях;

розробляє проекти положень про мобілізаційну підготовку Збройних Сил України, інших військових формувань та про порядок проведення мобілізації;

розробляє штати та таблиці до штатів оснащення матеріально-технічними засобами спеціальних формувань, призначених для передачі під час мобілізації до складу Збройних Сил України, інших військових формувань.

Розділ V. Обов'язки підприємств, установ, організацій і громадян щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації.

Необхідно звернути увагу на статтю 19 -го розділу – обов'язки громадян.

Громадяни зобов'язані:

З'являтися за викликом у військові комісаріати для постановки на військовий облік та визначення призначення на воєнний час;

надавати на воєнний час будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням з наступним відшкодуванням державою збитків у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Громадяни у разі мобілізації та у воєнний час можуть бути, відповідно до закону, залучені до виконання робіт з метою забезпечення оборони держави, а також зараховані до спеціальних формувань.

Під час оголошення мобілізації громадяни, які підлягають призову на військову службу, зобов'язані з'явитися на збірні пункти в терміни, зазначені у

мобілізаційних посвідченнях, повістках або у розпорядженнях військових комісарів.

Громадянам, які перебувають на військовому обліку, з моменту оголошення мобілізації забороняється виїзд з місця проживання без дозволу військового комісара.

Розділ VI. Призов громадян на військову службу під час мобілізації.

Визначено порядок призову та відстрочка від призову, а також військовозобов'язані, які не підлягають призову на військову службу під час мобілізації.

Розділ VII. Бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час.

Визначено організацію та порядок бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час.

Розділ VIII. Відповідальність за порушення законодавства України про мобілізаційну підготовку та мобілізацію.

Відповідальність за організацію мобілізаційної підготовки та стан мобілізаційної готовності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, галузей національної економіки, регіонів, Збройних Сил України, інших військових формувань, підприємств, установ і організацій покладається на відповідних керівників.

Посадові особи, винні у порушенні законів та інших нормативно-правових актів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації, а також громадяни за невиконання своїх обов'язків щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації несуть відповідальність згідно із законами України.

Закон України “Про основи національної безпеки України” 2003 рік

Цей Закон відповідно до пункту 17 частини першої, статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Під мобілізацією в загальнодержавному масштабі розуміється заздалегідь спланований та всебічно забезпечений процес планомірного переведення ЗС України, Прикордонних військ, Служби безпеки, Міністерства внутрішніх справ, Управління державної охорони України, Цивільної оборони, національної економіки, громадських організацій і інших державних організацій та установ з мирного на воєнний стан для вирішення завдань, викликаних потребами війни.

Мобілізація оголошується Президентом України.

Призов військовозобов'язаних та постачання техніки з національної економіки держави за наказом Міністра Оборони України на підставі указу Президента України.

Військова мобілізація – це планомірне заздалегідь підготовлене розгортання військ на організаційно-штатну структуру воєнного часу, їх доукомплектування у визначені строки особовим складом, до забезпеченні озброєнням, технікою та іншими матеріальними засобами, за рахунок накопичених у мирний час всіх видів ресурсів, або тих, що надходять з національної економіки.

Мобілізаційна готовність – це стан військової частини, який визначає її спроможність організовано здійснити заходи відмобілізування з подальшим приведенням у повну бойову готовність в установлені строки за будь-яких умов обстановки.

У мирний час органи управління підрозділів (частин) різних видів Збройних Сил України, утримуються у різній готовності до виконання бойових завдань.

Успішне проведення мобілізації досягається:

всебічною та ретельною розробкою в мирний час планів відмобілізування та приведення підрозділів у бойову готовність;

практичною розробкою та постійним удосконаленням переведення військ з мирного на воєнний стан;

завчасним обладнанням районів відмобілізування;

чіткою організацією виведення особового складу, озброєння і техніки та вивезення запасів матеріальних засобів з ППД в район відмобілізування;

високою якістю укомплектованості частин особовим складом і забезпеченістю їх озброєнням, технікою згідно штатів та іншими матеріальними засобами;

знанням командирами усіх рівнів приписного складу;

стійкою дією системи оповіщення, збору і призову особового складу і поставкою транспортних ресурсів;

організацією стійкого та безперервного управління мобілізаційним розгортанням;

надійно забезпеченим захистом мобілізаційних ресурсів від ЗМУ і при діях ДРГ;

підтриманням постійної і тісної взаємодії між частинами, військкоматами та місцевою адміністрацією.

Умови в яких може проводитись відмобілізування і приведення військ у бойову готовність.

В мирний час – відмобілізування може початися в мирний час, а закінчуватися в ході війни.

В мирний час ще до початку війни – відмобілізування може починатися і закінчуватися в мирний час, ще до початку війни.

При раптовому нападі противника – відмобілізування підрозділів та частин буде здійснюватись в ході війни, яка розпочалася, в складних умовах обстановки.

Відмобілізування військ може проводитись:

у пунктах постійної дислокації;

районах бойового чергування;

навчальних центрах;

полігонах або зайнятих районах.

Частини, які заново формуються, відмобілізовуються як правило у призначених для них районах відмобілізування або в районах зосередження (дислокації) частин, на які покладено їх формування.

З моменту оголошення мобілізації (крім цільової) чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях настає особливий період функціонування органів державної влади, інших державних органів, органів

місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій.

Військова мобілізація за своїм обсягом може бути *загальною* або *частковою*.

Загальна мобілізація містить в собі відмобілізування усіх Збройних Сил і поширюється на всю територію держави.

Часткова мобілізація містить в собі відмобілізування тільки частини Збройних Сил і проводиться на обмеженій частині території держави, у одному або декількох оперативних-територіальних командуваннях.

В сучасних умовах часткова мобілізація може проводитись з метою:

1. Забезпечення безпеки своїх державних кордонів при загостренні обстановки на визначеному ТВД;

2. Виконання міжнародних домовлених зобов'язань з сусідніми державами в порядку допомоги учасникам договору, які знаходяться під загрозою нападу агресора;

3. При виникненні стихійних лих, аварій, промислових катастроф.

Залежно від обстановки, яка складається, мобілізація за способом проведення може бути *відкритою* або *прихованою* та проводитись плановим чи розпорядчим способом

При відкритому способі оголошення про мобілізацію доводиться до населення відкрито шляхом оголошення її по радіо, телебаченню, у пресі і т. ін.

При прихованому способі відмобілізування проводиться під виглядом заходів мирного часу, без доведення дійсної мети, заходів, які проводяться.

Мобілізаційні ресурси – військовозобов'язані та техніка національної економіки, які поставляються із комплектуючих військкоматів в частини у виконавчий період.

Виконавчий період – час від моменту отримання команди на відмобілізування до доповіді командира про готовність частини виконати бойову задачу в організації і штатах воєнного часу (час М).

Частина-формувач – частина, на яку покладено завдання сформувати нову частину у виконавчий період.

Частина, що формується – частина, яка комплектується особовим складом та озброєнням та військовою технікою, як за рахунок частини – формувача, так і за рахунок інших військових частин та національної економіки.

Район комплектування – район, із якого здійснюється поставка основних мобілізаційних ресурсів.

Район відмобілізування – район, куди надходять мобілізаційні ресурси для формування частини та проведення її бойового злагодження (основний і запасний).

Основний район розташований на безпечній відстані від об'єктів можливих ударів противника, в мирний час не обладнується та не займається військами та час навчань та тренувань. Основний район іноді називають секретним.

Запасний район вибирають на територіях частин або об'єктів, які належать МО. У мирний час в них проводять тренування та навчання.

Район призначення – район, куди направляється частина для виконання бойового завдання після проведення бойового злагодження.

Організаційне ядро – частина особового складу і техніки, які приписані до частини із kadру та запасу та призначені для виконання першочергових заходів відмобілізування. Чисельність військовозобов'язаних у складі орг. ядра не повинна перевищувати 10% від штату воєнного часу.

Термін надходження орг. ядра у частину 6–8 год. з моменту отримання сигналу.

Відмобілізування – процес виконання мобілізаційних заходів у масштабі з'єднання (частини) та проводиться, як правило, прихованим методом та розпорядчим способом.

Мобілізаційне розгортання – процес виконання мобілізаційних заходів у масштабі оперативного командування або в усіх ЗСУ та проводиться відкрито плановим способом.

Відповідно до Законів України право на оголошення мобілізація надано Президенту України.

Призов військовозобов'язаних і поставка техніки із галузей національної економіки в Збройні Сили України проводиться наказом Міністра оборони України на підставі наказу Президента.

Мобілізаційне розгортання частин може здійснюватися, коли:

1. Військова частина зберігає свою організаційну структуру і найменування, але переходить на штат воєнного часу

2. Військова частина змінює свою організаційну структуру і розгортається в з'єднання або поділяється на ряд самостійних частин

3. Військова частина формується заново за штатами воєнного часу за рахунок отримання із інших частин (навчальних закладів) особового складу kadру і військовозобов'язаних запасу

Заступники командирів приймають участь в розробці мобілізаційних заходів, несуть відповідальність за мобілізаційну готовність підлеглих підрозділів і зобов'язані:

знати порядок і послідовність виконання мобілізаційних заходів і вміло керувати відмобілізуванням і приведенням у бойову готовність підлеглих підрозділів;

навчати особовий склад kadру практичним діям по виконанню мобілізаційних заходів;

приймати участь в призначенні на штатні посади воєнного часу приписного складу, систематично вивчати і знати ділові якості приписного складу;

організувати і проводити бойове злагодження екіпажів, підрозділів, штатній організації воєнного часу і проводити заняття з приписним складом без відриву від виробництва;

відпрацьовувати необхідні мобілізаційні документи за підлегли підрозділи;

утримувати в постійної готовності до бойового застосування закріплені за підрозділом озброєння та бойову техніку;

перевіряти технічний стан техніки, що надходить з господарства держави.

2. Комплектування частин мобілізаційними ресурсами

Під комплектуванням військових частин Збройних Сил України мобілізаційними ресурсами розуміється прийнята в державі система забезпечення потреб армії і флоту в особовому складі і техніці у военний час.

Одним із головних завдань успішного проведення відмобілізування, є комплектування підрозділів особовим складом і технікою.

У мирний час комплектування частин, з'єднань передбачає виконання двох основних завдань:

- укомплектування військ до штатів мирного часу;
- накопичення військово-навчених ресурсів.

У военний час комплектування передбачає:

- систематичне поповнення втрат;
- забезпечення нових формувань.

Порядок комплектування особовим складом визначає:

- найбільш раціональний розподіл особового складу кадру і військовозобов'язаних, мобілізаційну потребу в особовому складі та джерела їх поповнення;

- способи відправлення і термін подавання поповнення до частин, з'єднань та його прийому; можливо допустимий обсяг заміни;

- заходи щодо поповнення поточного і тимчасового некомплекту.

Основними заходами комплектування особовим складом частин, з'єднань є:

- планування розподілу наявних ресурсів (особовий склад і військовозобов'язані);

- визначення порядку комплектування;

- персональне призначення офіцерів і посадове призначення військовозобов'язаних прапорщиків, сержантів, солдатів до військових частин;

- призов, відбір, відправлення їх у частини, з'єднання;

- прийом військовозобов'язаних у військових частинах, з'єднаннях;

- підготовка і накопичення у запасі військово-навчених ресурсів;

- розробка планів комплектування.

Якісне комплектування підрозділів особовим складом досягається:

- вивченням ділових і морально-бойових якостей та персональним відбором офіцерів, прапорщиків, сержантів, солдатів в мирний час;

- рівномірним і доцільним розподілом кваліфікованих фахівців по підрозділах, екіпажам і обслугам;

- відповідною підготовкою на навчальних зборах у військах усіх категорій особового складу.

З метою забезпечення високої бойової і мобілізаційної готовності у мирний час проводиться цілеспрямована планомірна військова підготовка і накопичення необхідних військово-навчених ресурсів для укомплектування підрозділів. Підготовка і накопичення військово-навчених ресурсів здійснюється з урахуванням потреб у військових спеціалістах і створення у військових комісаріатах 25% резерву військово-навчених ресурсів до потреб кожної комплектуваної частини на випадок неявки військовозобов'язаних при мобілізації.

Підготовка і накопичення військово-навчених ресурсів повинні здійснюватися з урахуванням перспективи планування організаційних заходів, переозброєння військ на нові зразки зброї і військової техніки.

Підготовка військово-навчених ресурсів у мирний час проводиться:

у ході проходження усіма категоріями військовослужбовців строкової служби і військової служби за контрактом;

у ході проходження учбових зборів військовозобов'язаних;

військової підготовки студентів;

навчання молоді на заняттях НВП.

Основною формою організації військової підготовки військовозобов'язаних є *учбові збори*, які за метою і характером поділяються на види.

Учбові збори приписного складу необхідні для підготовки військовозобов'язаних за відповідними спеціальностями і посадами в складі підрозділів, до яких вони приписані за мобілізаційним планом. На ці збори залучаються в першу чергу військовозобов'язані, призначені на найбільш складними посадовими кваліфікаціями, які визначають боєздатність підрозділів.

Види учбових зборів:

учбові збори з підготовки, перепідготовки і удосконалення військових знань військовозобов'язаних за найбільш дефіцитними для Збройних Сил спеціальностями;

учбові збори військовозобов'язаних з обслуговування озброєння і військової техніки і запасів матеріальних засобів з одночасним їх вивченням.

На учбових зборах по обслуговуванню озброєння, військової техніки і запасів матеріальних засобів із військовозобов'язаними проводиться вивчення озброєння та військової техніки, що обслуговується, а також надання їм практичних навичок щодо їх експлуатації і бойового застосування.

Принципи комплектування військ технікою народного господарства:

комплектування технікою здійснювати з обліком бойового призначення підрозділів і частин;

комплектування необхідно планувати і проводити з обліком компактності приписки і подачі її в суворій відповідності зі штатно-табельною потребою частини;

комплектування здійснювати з обліком якісного забезпечення військ технікою;

комплектування військ технікою проводиться у відповідності зі штатно-табельною потребою частин і з розрахунком їх бойового призначення.

Техніку приймають тільки у справному стані з необхідними паспортами і формулярами, які відповідають інструкціям з експлуатації спеціального та робочого обладнання, заправлену ПММ і спеціальними рідинами у повному обсязі.

Техніку приймають з необхідними комплектами запасних частин, шанцевого інструменту та інвентарю для їх заправки. Вантажні автомобілі, які призначені для перевезення особового складу, передаються постачальниками з установленими на них зйомними сидіннями.

На комплектування призначається тільки технічно-справна техніка, в першу чергу останніх років випуску, підвищеної прохідності, великої грузопідйомності і що мають найбільший запас ходу до чергового ремонту.

Прийому у війська підлягає техніка з запасом ходу до чергового ремонту не менш:

- автомобілі і мотоцикли – 10000км;
- гусеничні транспортери – 2000км;
- трактори і дорожньо-будівельні машини – 400 мотогодин;
- крани на пневмоколісному ході та автозавантажувальні машини – 250 мотогодин.

3. Організація мобілізаційної підготовки в частині

Мобілізаційна підготовка в Україні – це комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових і спеціальних заходів, які здійснюються у мирний час з метою підготовки органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України (далі Збройні Сили України, інші військові формування), органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки, підприємств, установ і організацій для своєчасного і організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави в особливий період.

Мобілізаційна підготовка та мобілізація в Україні проводяться відповідно до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”, Закону України “Про оборону України”, інших законів України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України і є складовими частинами організації оборони держави.

Мобілізаційна підготовка здійснюється за такими принципами:

- централізоване керівництво;
  - завчасність;
  - плановість;
  - комплексність і погодженість;
  - персональна відповідальність за виконання заходів щодо мобілізаційної підготовки та мобілізації;
  - додержання прав підприємств, установ, організацій і громадян;
  - територіальність;
  - гарантована достатність;
  - наукова обґрунтованість.
- Зміст мобілізаційної підготовки становить:
- нормативно-правове регулювання у сфері мобілізаційної підготовки та мобілізації;
  - наукове і методичне забезпечення мобілізаційної підготовки та мобілізації;
  - визначення умов діяльності та підготовка органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, органів і сил Цивільної оборони України, підприємств, установ і організацій до роботи в умовах особливого періоду;

розроблення мобілізаційних планів органів державної влади, інших державних органів, галузей національної економіки і окремих галузей, адміністративно-територіальних одиниць України, Збройних Сил України, інших військових формувань, органів і сил Цивільної оборони України, підприємств, установ і організацій, а також довготермінових та річних програм (планів) мобілізаційної підготовки; підготовка Збройних Сил України, інших військових формувань до проведення мобілізації;

підготовка галузей національної економіки до переведення і функціонування в умовах особливого періоду;

створення, розвиток та утримання виробничих потужностей мобілізаційного призначення для задоволення потреб держави, Збройних Сил України, інших військових формувань і невідкладних потреб населення на особливий період;

підготовка органів і сил Цивільної оборони України до переведення з мирного на воєнний стан;

утворення і підготовка до розгортання спеціальних формувань, призначених для передачі у разі мобілізації до складу Збройних Сил України, інших військових формувань, а також для забезпечення функціонування галузей національної економіки в умовах особливого періоду;

створення, зберігання та освіження запасів мобілізаційного резерву;

створення та утримання страхового фонду конструкторської, технологічної та проектної документації для забезпечення виробництва озброєння, військової техніки, важливої продукції матеріально-технічного призначення, будівництва та відновлення об'єктів народного господарства;

підготовка і утримання в належному стані техніки та об'єктів, призначених для передачі у разі мобілізації Збройними Силами України, іншим військовим формуванням;

створення та утримання в готовності до роботи під час мобілізації та на воєнний час системи управління та зв'язку органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій;

планування і підготовка до нормованого забезпечення населення продовольчими та непродовольчими товарами, медичного обслуговування, забезпечення послугами зв'язку, транспорту, комунальними та побутовими послугами;

військовий облік військовозобов'язаних і призовників;

підготовка та накопичення військово-навчених ресурсів військовозобов'язаних і призовників за військово-обліковими спеціальностями для комплектування Збройних Сил України, інших військових формувань у мирний час та під час мобілізації;

бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час за органами державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями;

підготовка керівного складу органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій до дій у разі мобілізації;

підвищення кваліфікації керівників органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, працівників мобілізаційних органів з питань мобілізаційної підготовки та мобілізації;

проведення військово-економічних мобілізаційних навчань і тренувань;

перевірка й оцінка стану мобілізаційної готовності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, органів і сил Цивільної оборони України, галузей національної економіки і регіонів України, підприємств, установ і організацій;

міжнародне співробітництво у сфері мобілізаційної підготовки.

Для забезпечення необхідного рівня готовності Збройних Сил України до проведення військової мобілізації у військах проводиться мобілізаційна робота.

Складовою частиною мобілізаційної роботи є мобілізаційна підготовка органів управління, з'єднань, частин, військових комісаріатів, офіцерів.

Під мобілізаційною підготовкою військ розуміють комплекс заходів, які проводяться у мирний час, з підготовки органів управління, з'єднань, частин до проведення мобілізації.

Мобілізаційна підготовка в ЗС України організується і проводиться з метою:

удосконалення теоретичних знань та практичних навичок офіцерів в підготовці та проведенні мобілізації;

підготовки органів управління до управління мобілізацією, а з'єднань, частин і військових комісаріатів до проведення мобілізації;

всебічної практичної підготовки особового складу до виконання мобілізаційних заходів.

Основними вимогами, які ставляться до мобілізаційної підготовки є:

постійне підвищення ефективності занять і навчань, які проводяться;

організація цілеспрямованої підготовки особового складу кадру та запасу;

уміле використання усіх форм навчання і забезпечення на цій основі теоретичної, спеціальної та практичної підготовки офіцерського складу, твердого засвоєння ними своїх функціональних обов'язків у мирний час;

всілякий розвиток у офіцерів навичок швидкого орієнтування в складній обстановці, всебічного аналізу, вироблення обґрунтованих рішень і твердого втілення їх у життя;

удосконалення форм та методів мобілізаційного розгортання військ;

постійне дотримання головного принципу підготовки, а саме, обов'язок кожного командира – навчати своїх підлеглих і нести всю повноту відповідальності за рівень їх професійної виучки.

Головним завданням мобілізаційної підготовки є підтримання на необхідному рівні мобілізаційної готовності військ.

Мобілізаційна підготовка офіцерського складу, з'єднань, частин і військових комісаріатів є складовою частиною професійної та командирської підготовки. Мобілізаційна підготовка організується і проводиться спільно з оперативною і бойовою підготовкою.

Основними завданнями мобілізаційної підготовки військ і військових комісаріатів є:

удосконалення теоретичних знань і практичних навичок офіцерів в підготовці і проведенні мобілізаційних заходів в різних умовах обстановки;

оволодіння командирами і начальниками усіх рівнів основами управління підрозділами (частинами) при мобілізації;

підвищення мобілізаційної готовності штабів і військових комісаріатів, злагодження їх роботи в управлінні мобілізаційним розгортанням частин, призовом і поставкою мобілізаційних ресурсів у різних умовах обстановки;

засвоєння командирами форм і методів відмобілізування, бойового злагодження, підготовки підрозділів (частин) до виконання бойових завдань;

удосконалення способів збору і поставки мобілізаційних ресурсів, їх прийому та розподілу у військах, проведення бойового злагодження і підготовки частин і підрозділів до виконання бойових завдань;

всебічна практична підготовка особового складу до виконання мобілізаційних заходів при планомірному їх проведенні та в умовах раптового нападу противника;

розробка та засвоєння більш ефективних способів стійкого управління частинами (підрозділами) в ході мобілізації;

вивчення та облік військово-економічних мобілізаційних можливостей відповідних областей і районів та найбільш раціональне використання їх в інтересах завдань мобілізації;

всебічне вивчення досвіду мобілізації в разі розв'язання різних війн і практичного відмобілізування військ у ході навчань.

Підприємства, установи і організації зобов'язані:

планувати та здійснювати у мирний час заходи щодо підготовки до виконання покладених на них мобілізаційних завдань (замовлень);

виконувати мобілізаційні завдання (замовлення) згідно з укладеними договорами (контрактами) і подавати звіти з цих питань до відповідних органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, які є замовниками цих завдань (замовлень);

у разі оголошення мобілізації здійснювати заходи щодо переведення на роботу в умовах особливого періоду;

утримувати в належному стані техніку, споруди та об'єкти інфраструктури, що належать до передачі у разі мобілізації Збройним Силам України, іншим військовим формуванням або призначені для сумісного з ними використання у воєнний час;

сприяти військовим комісаріатам у їх роботі в мирний час та під час оголошення мобілізації;

забезпечувати своєчасне прибуття працівників, які призиваються на військову службу в разі мобілізації, на збірні пункти та у військові частини;

забезпечувати постачання техніки на збірні пункти та у військові частини у разі мобілізації згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями);

здійснювати заходи щодо розгортання спеціальних формувань, призначених для передачі у разі мобілізації до складу Збройних Сил України, інших військових формувань, та передачі їх згідно з мобілізаційними завданнями (замовленнями);

виділяти будівлі, споруди, комунікації, транспортні та інші матеріальні засоби згідно з мобілізаційними планами з відшкодуванням збитків у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

створювати й утримувати виробничі потужності мобілізаційного призначення, запаси матеріальних цінностей згідно із зазначеними мобілізаційними завданнями (замовленнями) та страховий фонд документації;

вести облік військовозобов'язаних і призовників з числа працюючих, здійснювати заходи щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час і подавати звітність з цих питань до відповідних органів державної влади, інших державних органів та органів місцевого самоврядування;

надавати необхідну інформацію відповідним органам державної влади, іншим державним органам та органам місцевого самоврядування, яка потрібна для планування та здійснення мобілізаційних заходів;

утворювати мобілізаційні органи.

Підприємства, установи і організації не можуть відмовлятися від виконання мобілізаційних завдань (замовлень), якщо з урахуванням мобілізаційного розгортання їх можливості дають змогу виконувати ці мобілізаційні завдання (замовлення).

Обов'язки громадян

Громадяни зобов'язані:

з'являтися за викликом у військові комісаріати для постановки на військовий облік та визначення призначення на воєнний час;

надавати на воєнний час будівлі, споруди, транспортні засоби та інше майно, власниками яких вони є, Збройним Силам України, іншим військовим формуванням з наступним відшкодуванням державою збитків у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

1. Громадяни у разі мобілізації та у воєнний час можуть бути, відповідно до закону, залучені до виконання робіт з метою забезпечення оборони держави, а також зараховані до спеціальних формувань.

3. Під час оголошення мобілізації громадяни, які підлягають призову на військову службу, зобов'язані з'явитися на збірні пункти в терміни, зазначені у мобілізаційних посвідченнях, повістках або у розпорядженнях військових комісарів.

4. Громадянам, які перебувають на військовому обліку, з моменту оголошення мобілізації забороняється виїзд з місця проживання без дозволу військового комісара

В основу мобілізаційної підготовки повинно бути покладено підтримання постійної готовності частин і військових комісаріатів до відмобілізування та приведення їх у бойову готовність в обмежені строки в найбільш складних умовах можливої обстановки; опрацювання питань забезпечення стійкості і автономності

відмобілізування частин, захисту особового складу військ і мобілізаційних ресурсів від зброї масового ураження.

Планування і організація мобілізаційної підготовки в частинах здійснюється на підставі наказів і директив командувачів військ оперативних командувань, планів основних заходів з мобілізаційної підготовки. Командири всіх рівнів є основними організаторами мобілізаційної підготовки і несуть повну відповідальність за її стан.

Планування мобілізаційної підготовки здійснюється на учбовий рік. При плануванні та проведенні мобілізаційної підготовки враховуються: рівень мобілізаційної підготовки та злагодженості штабів, військ і військових комісаріатів; рівень знань і практичних навичок офіцерів; недоліки, виявлені в мобілізаційній підготовці за минулий рік; бойове призначення частин, особливості їх відмобілізування.

Всі заходи мобілізаційної підготовки плануються в планах бойової підготовки частин та в планах основних заходів мобілізаційної і командирської підготовки військових комісаріатів.

Основними документами планування та організації мобілізаційної підготовки у штабі частини є: план основних заходів з мобілізаційної підготовки; розклад занять з офіцерським складом частини.

Заняття з мобілізаційної підготовки проводяться в системі командирської підготовки.

Офіцери, які не мають допуску до мобілізаційної роботи, займаються в окремих групах і за окремою тематикою, направленою на практичне засвоєння ними функціональних обов'язків при виконанні мобілізаційних заходів, формуванні своїх підрозділів і проведенні з ними бойового злагодження.

Облік і зберігання усіх плануючих документів, конспектів, планів та робочих зошитів з мобілізаційної підготовки здійснюється за порядком, установленим для мобілізаційних документів.

Підсумки мобілізаційної підготовки підбиваються: у з'єднаннях і обласних військових комісаріатах – у кінці періоду навчання; у частинах та районних військових комісаріатах – щомісячно.

У кінці учбового року за результатами мобілізаційної підготовки видається наказ.

З офіцерським складом, що залучається до занять з мобілізаційної підготовки, проводяться заліки з метою виявлення конкретного рівня їх підготовки до практичного виконання мобілізаційних заходів. При визначенні загальної оцінки мобілізаційної підготовки офіцерів обов'язково враховується рівень мобілізаційної готовності підпорядкованих частин, а також стан мобілізаційної роботи в них. Оцінка мобілізаційної підготовки обов'язково враховується при атестуванні і призначенні офіцерів на вищі посади.

Звіт про результати мобілізаційної підготовки за рік частини подають у вищий штаб.

Форми та методи мобілізаційної підготовки військ залежать від: мети і завдань, визначених наказами та директивами МО України, НГШ, командувачів

військ оперативних командувань; рівня підготовки офіцерів; специфіки їх службової діяльності; умов мобілізаційного розгортання військ.

Вони повинні забезпечити розвиток творчої ініціативи у тих, хто навчається, уміння швидко вирішувати складні завдання, що раптово виникають.

Основними формами мобілізаційної підготовки частин є:

1. Для офіцерів:

самостійна робота по підвищенню своїх знань з підготовки та проведення мобілізації, у системі командирської підготовки;

мобілізаційні збори керівного складу та офіцерів мобілізаційних органів військ і військових комісаріатів, а також спеціальні збори офіцерів, які не мають досвіду мобілізаційної роботи, призначених на відповідальні посади в мобілізаційні органи військ і військові комісаріати;

2. Для штабів частин і військових комісаріатів:

спільні штабні мобілізаційні тренування та командно-штабні мобілізаційні навчання;

3. Для частин скороченого складу:

практичні заняття з розгортання ППОС, прийому і розподілу особового складу запасу та техніки національної економіки в підрозділах, зняття з консервації озброєння і військової техніки та приведення їх у готовність до бойового застосування;

командно-штабні мобілізаційні навчання з призовом приписного складу на учбові збори;

4. Для районних військових комісаріатів та їх апарату підсилення:

практичні заняття з розгортання та роботи дільниць оповіщення, пунктів збору мобілізаційних ресурсів.

У з'єднаннях, частинах і військових комісаріатах спільні мобілізаційні тренування проводяться під керівництвом командирів з'єднань і ОВК по опрацюванню питань взаємодії військ і військових комісаріатів при проведенні мобілізації.

Для кожної форми мобілізаційної підготовки офіцерів застосовуються відповідні їм методи проведення:

теоретичні (лекції, доповіді, бесіди, семінари, наради);

практичні (групові вправи та мобілізаційні летючки, тренування з виконанням функціональних обов'язків, показові та інші методичні заняття).

Спільні штабні мобілізаційні тренування є початковою формою навчання штабів і військових комісаріатів як органів управління. На спільних штабних мобілізаційних тренуваннях особовий склад штабів та служб усіх рівнів, набуває навичок у виконанні своїх обов'язків на займаній посаді. Одночасно на них відбувається злагодження відділів, відділень і штабу в цілому на спільній роботі по забезпеченню управління проведення мобілізаційних заходів за різних умов обстановки. СШМТ можуть бути одноступеневі і багатоступеневі. Одноступеневі ШМТ проводяться для вдосконалення практичних навичок особового складу при виконанні своїх посадових функціональних обов'язків і злагодження штабу, служб та військового комісаріату. Багатоступеневі спільні штабні мобілізаційні тренування проводяться із залученням штабів кількох інстанцій, обласних та

районних військових комісаріатів. Командно-штабні мобілізаційні навчання є основною формою спільної підготовки командирів, штабів і служб усіх рівнів, військ та військових комісаріатів до практичного виконання мобілізаційних заходів. На КШМН практично опрацьовується увесь комплекс заходів з організації та проведення мобілізації, перевіряється готовність командирів, штабів, частин і військових комісаріатів до здійснення твердого та безперервного управління відмобілізуванням військ.

Контрольні питання за темою

1. Як в державі організується мобілізаційна робота?
2. Якою може бути за своїм обсягом військова мобілізація?
3. Під комплектуванням військових частин Збройних Сил України мобілізаційними ресурсами розуміється
4. Що передбачає у мирний час комплектування частин, з'єднань?
5. Що передбачає у воєнний час комплектування частин, з'єднань?
6. Що розуміють під мобілізаційною підготовкою військ?
7. Які обов'язки громадян при відмобілізуванні?
8. Якими є основні форми мобілізаційної підготовки частин?

РОЗДІЛ 8. ПРИЙОМИ І СПОСОБИ ДІЙ СОЛДАТА В БОЮ

8.1. Місце та обов'язки солдата в бою

1. Місце солдата в бою

Солдат у бою, як правило, діє у складі якого-небудь тактичного підрозділу та є його сполучною ланкою, адже якими б знаннями чи навичками солдат не володів, він фізично не може водночас бути водієм та снайпером, знищувати танки і підносити боеприпаси. Перше тактичне об'єднання солдат для спільних дій називається механізованим відділенням (*мвід*). В залежності від основного озброєння є два типи механізованих відділень – на озброєнні якого знаходиться бойові машини піхоти БМП-1, БМП-2 та на озброєнні якого знаходиться бронетранспортери БТР-70, БТР-80. Механізоване відділення може розподілятися на бойові тактичні групи, які створюються у складі 2 – 3 і більше військовослужбовців. На озброєнні відділення на БМП, ручний кулемет Калашникова (РПК), ручний протитанковий гранатомет (РПГ), автомати Калашникова (АК). Автомати, що мають на озброєнні відділення, і кулемети Калашникова за своїми тактико-технічними характеристиками в основному перевершують зразки стрілецької зброї іноземних армій.

БМП-1(бойова машина піхоти) - бойова броньована водоплавна гусенична машина, призначена для транспортування особового складу до переднього краю, підвищення його мобільності, озброєності і захищеності на полі бою та спільних дій з танками у бою а також підвищення можливостей військ по подоланню водних перешкод. Озброєння БМП-1 включає: 73-мм голодкоствольна гармата 2А28 “Грім”, боекомплект до гармати 40 снарядів; спарений кулемет 7,62-мм ПКТ, боекомплект до кулемета 2000 патронів; протитанковий керований ракетний комплекс 9М14М “Малютка”, боекомплект 4 ракети, також в десантному відділенні кріпиться та перевозиться зенітно-ракетний комплекс 9К32 “Ігла”. Плаваюча гусенична машина, що має кругове протикульне бронювання і вміщує 11 чоловік бойового розрахунку з його зброєю. Бронекорпус зварний, виконаний із сталевий катаної броні високої твердості. У верхній лобовій частині розташований великий люк, який закривається ребристим бронелистом, з алюмінієвого сплаву, що забезпечує доступ до двигуна. Башта конічної форми. Для захисту від проникаючого випромінювання ядерного вибуху використовується протирадіаційна підбивка.

БМП-2 призначена для підвищення мобільності, озброєності і захищеності піхоти на полі бою в умовах застосування звичайних засобів та зброї масового ураження. У її передній частині розташовано моторно-трансмісійне відділення зліва від нього – відділення управління. Центральну частину машини займає двомісне бойове відділення (башта) з основним озброєнням та робочими місцями командира і оператора-навідника, задню – десантне відділення для 6 стрільців з виходом через кормові двері. У десантному відділенні передбачені амбразури для стрільби з особистої зброї. БМП-2 оснащена комплексом озброєння у складі стабілізованої в двох площинах 30-мм гармати 2А42 з двохстрічковим живленням і спареним з нею 7,62-мм кулеметом ПКТ (ПКТМ). На даху башти розташований

комплекс ПТКР “Конкурс”. Вогонь по противнику можуть вести і стрілки безпосередньо з машини через амбразури. Гармата забезпечує обстріл наземних і повітряних цілей у вертикальному секторі до +75 град. в кругову. Для ведення вогню використовуються пасивно-активний прилад навідника-оператора (1К13-2) і активно-пасивний приціл (БПК-1-42) для наведення ПТКР, а також командирський 1ПЗ-3. Управління ПТКР 9М113М “Конкурс” з дальністю поразки до 4км напівавтоматичне по дротах. Боекомплект гармати – 500 снарядів, ПТКР– 4 одиниці, 7,62-мм – 2000 патронів. Бойові машини піхоти мають велику швидкість пересування, успішно долають водні перешкоди, бездоріжжя, болота і глибокий сніг. На озброєнні відділення на БТР, ручний кулемет Калашникова, ручний протитанковий гранатомет, автомати Калашникова, снайперська гвинтівка Драгунова (СГД).

БТР-70(80) (бронетранспортер) – бойова колісна, плаваюча бронемашина, призначена для транспортування особового складу механізованих підрозділів і їх вогневої підтримки, у тому числі і в умовах застосування зброї масового ураження.

Бронетранспортер БТР-70 (80) це плаваюча, з круговим бронюванням, восьмиколісна, з незалежною підвіскою (з усімапровідними колесами) машина, здатна просуватися за танками, з ходу долати окопи, траншеї і водні перешкоди. Озброєння складається з кулемета КПВТ калібру 14,5мм і кулемета ПКТ калібру 7,62мм. В якості основного озброєння використовується 14,5мм кулемет КПВТ, найбільша прицільна дальність стрільби – до 2км, боекомплект, що возиться, складає 500 патронів. Додатково в установці вежі встановлений спарений з КПВТ 762мм кулемет ПКТ, дальність стрільби якого складає до 1,5км, стрічка споряджена 250 патронами, боекомплект, що возиться – 2000 патронів. Особовий склад відділення – від 8 до 10 чол. – має одну бойову машину і засоби радіозв’язку. Його завдання – мобільно й ефективно боротися з особовим складом противника, його броньованими цілями, проводити розвідку, пересуватися з однією одиницею техніки й оберігати її. У складі відділення на БМП (БТР) солдат може виконувати обов’язки одного з номерів бойових розрахунків, або старшого тактичної бойової групи (“двійки” або “трійки”).

К – командир бойової машини – командир відділення (командир відділення, якщо механізоване відділення на БТР) Озброєний автоматом АК. Накази віддає голосом або, перебуваючи у своїй бойовій машині піхоти (БТР), сигналами за допомогою вмонтованої радіостанції Р-123 (173) або переносної радіостанції.

ЗК БМ-НО (К) – заступник командира бойової машини - навідник-оператор БМП, (кулеметник, якщо механізоване відділення на БТР). Озброєний автоматом. Основне завдання – вести вогонь з бортового озброєння, а саме:

на БМП-1 – із протитанкових керованих ракет, що здатні уражати броньовані цілі на відстані від 0,5км. до 3км., із 73-міліметрової голодкоствольної гармати, знищувати цілі до 1,3 км., зі спареного з гарматою кулемета 7,62мм – до 2км.

на БМП-2 – із протитанкових керованих ракет, що здатні уражати броньовані цілі на відстані понад 8,5км, із 30мм автоматичної гармати, знищувати не тільки наземні цілі до 4км, а й повітряні, зі спареного з гарматою кулемета 7,62мм – до 2км.

на БТР-70 (80) – може здійснювати поразку живої сили і вогневих засобів противника, а з великокаліберного – вести стрільбу по легкоброньованим цілям. Коли одночасно починають стрільбу обидва кулемети, на противника обвалюється буквально шквал вогню.

СС – старший стрілець, озброєний автоматом, що має підствольний гранатомет ГП-25. Основне завдання – знищувати живу силу противника, при діях у складі тактичної бойової групи – очолювати маневрову групу.

СН – снайпер, озброєний снайперською гвинтівкою СГД. Завдання – знищувати важливі цілі противника (офіцерів, спостерігачів, розрахунки вогневих засобів, снайперів та інших).

Г – гранатометник, озброєний ручним протитанковим гранатометом РПГ-7. Завдання – уражати броньовані цілі противника на відстані до 500м.

ПГ – стрілець – помічник гранатометника. Озброєний автоматом. Основне завдання – переносити гранати, допомагати гранатометникові, прикривати його від вогню противника.

С – стрілець, озброєний автоматом, що має підствольний гранатомет ГП-25. Основне завдання – знищувати живу силу противника.

К – кулеметник, озброєний ручним кулеметом Калашникова (РПК). Завдання – вражати групові цілі противника.

МВ (В) – механік-водій БМП (водій, якщо механізоване відділення на БТР), озброєний автоматом. Основне завдання – утримувати у технічно справному стані бойову машину (бронетранспортер) та вміло водити її за будь-яких обставин.

На бойовій машині є радіостанція, прилад для визначення зараженості місцевості, система колективного захисту від зброї масового ураження (ЗМУ).

У кожного солдата є також одна наступальна й одна оборонна гранати, а на відділення видаються ще ручні (РГ) та реактивні протитанкові гранати (РПГ).

2. Озброєння та екіпіровка солдата механізованого відділення

Використовуючи сучасне озброєння механізоване відділення спроможне надійно вражати живу силу та знищувати танки і інші броньовані цілі противника, вести боротьбу з його повітряними цілями.

Механізоване відділення може вести бойові дії на бойовій техніці (без спішування) так і в пішому порядку. Для успішного ведення бою солдат механізованого відділення озброюється та екіпірується. Особистою зброєю солдата механізованого відділення, є:

Рис. 149. Автомат Калашникова АК-74 (АКМ).

Рис. 1.50. Ручний кулемет Калашнікова РПК-74 (РПК)

Рис. 1.51. Ручний протитанковий гранатомет (РПГ-7).

Рис. 1.52. 40-мм підствольний гранатомет ГП-25.

Рис. 1.53. Снайперська гвинтівка Драгунова (СГД).

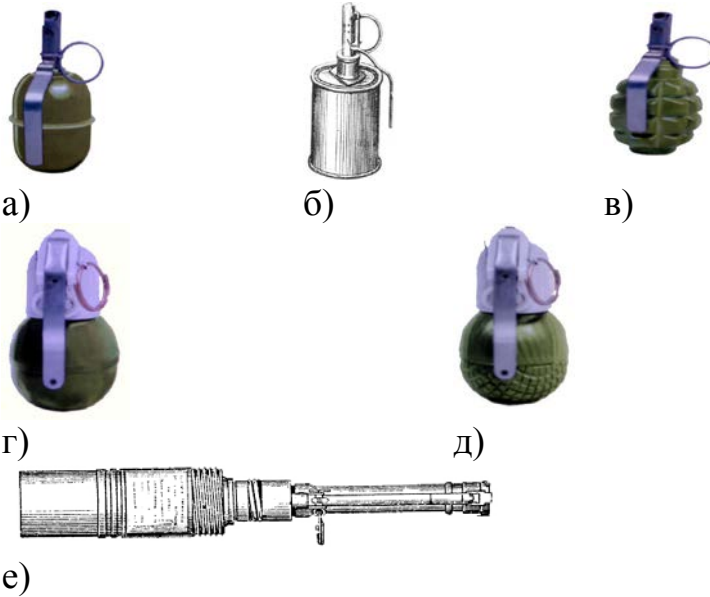

Рис. 154. Ручні осколкові гранати: а) РГД-5; б) РГ-42; в) Ф-1; г) РГН; д) РГО; е) ручна кумулятивна граната РКГ-3.

Рис. 1.55. Реактивна протитанкова граната (РПГ-18, 22):

Екіпіровка включає спорядження та інше майно, призначене для військовослужбовців, і поділяється на частини, що *переносяться* або *перевозяться*.

Частина екіпіровки що переноситься, як правило, знаходиться при солдаті і сержанті та включає особисту зброю, боеприпаси, протигаз (респіратор), піхотну лопату, шолом сталевий армійський зразка 1940р. (СШ-40) або шолом сталевий армійський зразка 1968р.(СШ-68), що являє собою металеву оболонку з ремінною системою для амортизації ударних навантажень, площа захисту – 10,0 дм. кв., вага – 1,4 кг, польове спорядження, засоби індивідуального захисту, бронежилет, флягу з водою, речовий мішок із речами, які знаходяться у ньому: казанком, ложкою, кухлем, сухим пайком на одну добу, аптечкою індивідуальною, засобом знезаражування води і предметами особистої гігієни. Правила використання екіпіровки та спорядження наступні: за рішенням командира верхній гудзик може бути розстібнутий, рукава закатуються вище ліктів, брюки одягнути поверх взуття. Замість чобіт можуть носитися чоботи з високими берцями. Замість шолома сталевого можна носити капелюх польову. Ліва поверхова нагрудна кишеня призначена для носіння аптечки індивідуальної (АІ). Кишені на рукавах призначені для носіння індивідуальних перев'язочних пакетів (всього 2). Використання решти кишень не регламентовано.

Мішок речовий не носить, а перевозиться у бойових або транспортних машинах.

Місце розташування багнет-ножа не регламентується. Розташування протигаза, комплекту засобів протихімічного захисту, сумки польової сержантської, біноклю та іншого додаткового спорядження регламентується правилами, передбаченими для цих видів спорядження.

Поверх польової форми, а в спекотний час замість неї, може одягатися маскувальні костюми різних різнокольорові та камуфляжу.

Ці костюми відносяться до спеціального одягу. При ношенні маскувальних костюмів розташування зброї та спорядження не регламентується.

Лопатка має таку назву – “Мала піхотна лопата”. Саперною її називають щодо безграмотні у військовій справі особи.

У низу кутів коміру кріплять емблеми роду військ (за спеціальністю військовослужбовця). Ніяких нашивок на рукавах, на грудях не передбачено. Ніяких знаків, тризубів, підпису на шоломі сталюму не передбачено.

У гранатній сумці переносяться дві ручні гранати типу Ф-1, РГ-42, РГД-5, РГО, РГН з запалами. Ємність фляги 0,75л. У підсумку переносяться три магазини (90 набоїв, решта боєкомплекту ешелоновано та переносяться або перевозяться у “пачках” чи “цинках”) до автомату (у окремій кишені мастильниці). Боєкомплект до автомату 450 набоїв.

Рішенням командира склад частини екіпіровки, що переноситься, може змінюватися, наприклад, додаванням бронежилету.

Усе інше майно складає частину екіпіровки, що переноситься, і яка перевозиться на бойовій машині піхоти (бронетранспортері, автомобілі), танку і розміщується відповідно до рекомендацій, викладених у посібниках з експлуатації бойової техніки.

Під час виконання поставлених бойових завдань солдати механізованого відділення, вирішує завдання вогнем зі зброї БМП (БТР), автоматів, кулеметів, снайперських гвинтівок, гранатометів та застосовують ручні гранати, у рукопашному бою – удари багнетом, прикладом і саперною лопаткою.

Вогнем із БМП знищуються танки, інші броньовані машини, вогневі засоби і жива сила противника, руйнуються його фортифікаційні споруди, а також уражаються літаки і вертольоти, що низько летять, та інші повітряні цілі.

Автомати і кулемети застосовуються для знищення живої сили і вогневих засобів противника. Крім цього, вони можуть застосовуватися для ураження повітряних цілей на малих висотах.

Снайперська гвинтівка застосовується для знищення важливих поодиноких цілей (офіцерів, спостерігачів, снайперів, обслуги вогневих засобів, вертольоти, що летять низько та безпілотні літаючі апарати) противника.

Протитанкові ракетні комплекси, протитанкові гранатомети і реактивні протитанкові гранати застосовуються для знищення танків і інших броньованих машин, а інші гранатомети і ручні гранати – для ураження живої сили і вогневих засобів противника, розташованих поза укриттями, у відкритих окопах, траншеях і за укриттями (у лощинах, ярах і на зворотних схилах висот).

Солдат зобов'язаний тримати особисту зброю та екіпіровку в справному стані, постійно стежити за витрачанням боєприпасів, вчасно доповідати про те, що половину боєприпасів витрачено.

Не зважаючи на розвиток рівня озброєння, вирішальна роль у військових діях зостається за військовослужбовцем, його моральним духом та професіоналізмом.

Сигнали управління, вживані при підготовці і в ході бою, порядок їх подачі різними способами.

3. Сигнали управління та порядок дій за ними в ході бою

Порядок передачі сигналів, команд і постановки завдань по радіо.

Передача сигналів, команд і постановка завдань по радіо здійснюються в наступному порядку:

позивній радіостанції, що викликається, – двічі (при хорошій якості зв'язку – один раз);

слово “я” і позивній своїй радіостанції – один раз;

сигнал (команда) – двічі (завдання, а при хорошій якості зв'язку і команда – один раз);

слово “я” і позивній своїй радіостанції – один раз;

слово “прийом” – один раз.

Сигнали і команди передаються без попереднього виклику кореспондента і отримання згоди на прийом.

Сигнали і загальні команди передаються, як правило, для усіх кореспондентів радіомережі з використанням циркулярного позивного.

У інших випадках використовуються лінійні або індивідуальні позивні. При хорошій якості зв'язку дозволяється робота скороченими позивними або без позивних.

При циркулярній передачі команда повторюється двічі. Перед цим кореспондент головної радіостанції зобов'язаний переконатися в тому, що радіостанції мережі не працюють між собою.

На прийнятий сигнал (команду) негайно дається зворотна перевірка (квитанція) шляхом точного повторення кожного сигналу (команди) або підтвердження отримання команди передачею слова "зрозумів". Квитанцією на прийнятий сигнал (команду) являється також передача сигналу (команди) підлеглим, працюючим в радіомережі старшого начальника.

Зворотна перевірка (квитанція) на прийнятий сигнал (команду), що передається циркулярно, дається на вимогу головної радіостанції.

Приклад циркулярної передачі сигналу “Лавина-100” : “Бетта - 15, Бетта-15, я – Смерека-25, Лавина-100, Лавина-100, я – Смерека-25, прийом”.

Приклад передачі команди одному кореспондентові і видачі від нього квитанції на її прийом: “Говтва - 08, я – Беркут-15, збільшити швидкість руху, я Беркут-15, прийом”. – “Беркут - 15, я Говтва-08, зрозумів, збільшити швидкість руху, я – Говтва-08, прийом”, або “Беркут - 15, я – Говтва-08, зрозумів, я – Говтва-08, прийом”, або “Зрозумів, я – Говтва-08, прийом”.

Приклад роботи між двома кореспондентами скороченими позивними : “20-й, я – 15-й, зменшити інтервали я – 15-й, прийом”. – “15-й, я – 20-й, зрозумів, я – 20-й, прийом” або “Зрозумів, я – 20-й, прийом”.

Приклад роботи між двома кореспондентами без позивних: “Дозвольте виконувати завдання, прийом”. – “Дозволю, прийом”.

Приклад постановки завдання одному кореспондентові і видачі від нього квитанції на її прийом: “Беркут – 10, я – Сокіл-15, прийом”. – “Я Беркут-10, прийом”. – “10-й, я – 15-й, атакувати з рубежу ..., знищити противника ., оволодіти ., продовжувати настання в напрямі ., артилерія пригнічує ...“Кибець-25” настає в напрямі ..., готовність ..., я – 15-й, прийом”. – “Зрозумів, я – 10-й, прийом” (місцеві пункти, рубежі, напрями, райони вказуються по орієнтирах, карті, що підкрашує, або по закодованих найменуваннях місцевих предметів, сусіди - по їх позивних час – по таблиці сигналів).

Можна сигналити не буквами, а відразу кодованими повідомленнями :

“Бачу або чую” __ “До мене” __-
“Стій, лягай” _- “Продовжуй рух” __
“Вперед” __- “Назад” __-
“Шлях вільний” __- .

Передача команд свистком.

Це найбільш важливий засіб подання та виконання команд. Свисток використовується для подання сигналу про слідування команди, про початок її виконання або про закінчення попередніх дій та виконанні нової команди, а також для звернення до себе уваги підлеглих. Свисток та голос є найбільш важливими способами управління та єдиними, що ефективні у бою. Порядок подання команд свистком:

командир дає свисток – звертає увагу до себе підлеглих;
особовий склад очікує чергової команди та продовжує ведення вогню;
командир подає команду поєднуючи зі жестами;
військовослужбовці передають отриману команду по ланцюжку;
командир дає свисток щодо позначення початку виконання команди;
тривалістю декількох секунд (рекомендується 3-х) увесь особовий склад підрозділів веде суцільний вогонь по противнику та після цього приступає до виконання поставленого завдання.

Наприклад, перед свистком можуть подаватись наступні команди:

щодо пересування вперед: “Взвод (відділення). В напрямку окремого дерева, по “двійкам”, перебіжками, “Вперед”;

щодо відходу назад: “Підготуватися до відходу”. Ця команда як і команда “Підготуватися до атаки” супроводжується словом “підготуватися”. Це пов’язано з тим, що кожний військовослужбовець повинен підготувати димову гранату, а потім кинути її для утворення димової завіси за свистком.

Сигнали управління та взаємодії в бою (варіант):

атака – “Шторм -333”, серія червоних ракет;

перед пересуванням на полі бою подати сигнал товаришам: “Прикрий”;

після отримання від товариша сигналу ”Прикрий”, відповісти: “Тримаю”;

щодо пересування або динамічного проникнення у приміщення, кімнату подати команду (сигнал): “Вперед”;

перед заходом у приміщення для огляду, подати команду (сигнал): “Заходимо”;

закінчивши огляд сектору, смуги, напрямку подати сигнал: “Чисто”;

завершивши огляд приміщення, подати сигнал: “Чисто”, а потім команду (сигнал): “Виходимо”;

підчас пересування по східцям подається команда(сигнал): “Піднімаємося” або “Спускаємося”;

щодо виходу з активного бою з метою перезаряджання зброї та отримання вогневого прикриття, подати команду (сигнал): “Набої”;

на полі бою, помітивши яскравий сполох та трасу гранати, необхідно подати команду: “Лягай!”, за якою необхідно лягти на землю (за укриття) і закрити вуха руками;

перший хто побачив гранату противника, подає команду: “Граната праворуч (ліворуч, позаду)”;

попереджати товаришів у момент кидка гранати, поданням команди: “Осколки”.

Сигнали цілевказіння та впізнавання (варіант):

від стрільців до танків – довгими чергами трасуючих пуль;

від танків до стрільців – короткі черги трасуючих пуль;

“ми, свої війська” – помаранчеві дими на флангах взводів;

“я, свій літак (вертоліт)” – серія ракет червоного диму з борта літака (вертольота).

Сигнали жестами.

Подача команд в бою повинна супроводжуватися подачею сигналів жестами. Відмінністю від встановлених сигналів управління строєм, єдиних сигналів управління жестами в бою немає, тому можливо користуватися нижче перерахованими сигналами. Ці сигнали чудові тим, що вони можуть використовуватися для управління підрозділами на великій відстані, в умовах маскуванню від спостереження противника.

1. Для розгорнення підрозділу у ланцюг – декілька разів розвести обидві руки у різні боки.

2. Для того щоб повільно та безшумно розійтись – повільно зігнути руки у ліктях та повільно розвести їх у різні боки вниз з розсуванням пальців обох рук.

3. Для того щоб підрозділ швидко розбігся – різко розвести руки в сторони вниз.

4. Лягай – підняти зогнуту в лікті руку до підборіддя та швидко опустити її долоню до низу.

5. Увага – підняти руку догори на висоту голови.

6. До мене – підняти руку догори, зробити коло рухами над головою та енергійно опустити її вниз.

7. Для пересування вперед, назад, в боки – підняти руку на висоту голови та опустити її до висоти плеча, вказуючи бажаний напрямок.

8. Бачу противника – підняти руку з долоню згорнуту в кулак догори на висоту голови

9. Бачу, чую (відгук) – підняти обидві руки до гори на висоту голови та опустити їх.

10. Безшумно підповзти до противника – лівою рукою вказати напрямок, а долоню правої зробити декілька зигзагоподібних рухів.

11. Оглушити противника та зв’язати – зазначити удар лівим кулаком по шелепі або по голові, правою рукою провести 2–3 рази круговий рух навколо лівої.

12. Умовні знаки: знищити противника ножем, заглянуть у вікно, оточити дім, пропустити противника, залізти на дерево та інші – показувати різкими багатозначними рухами руки (або обох рук). Таке тренування проводить наступним чином: командир показує дії жестом та питає у підлеглих, правильно чи вони зрозуміли жест. Після засвоєння знаків можливо викопувати необхідні дії за сигналами жестів.

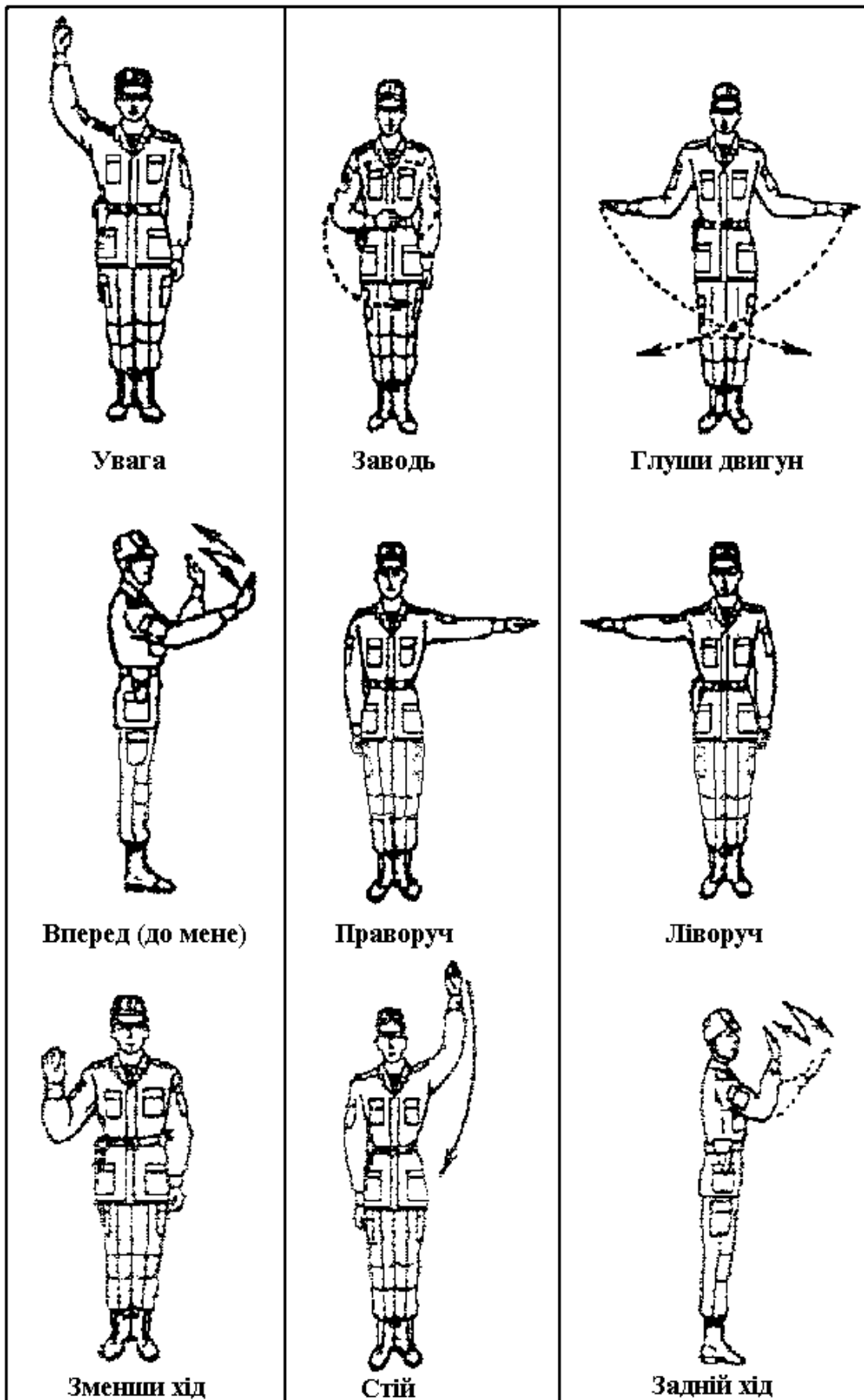

Рис. 1.56. Таблиця сигналів управління машиною.

13. Щодо дій уночі: безшумні шиккування, перешикування, рух здійснюється по раніш вивченим сигнальними жестами, доторканням руки до плеча, груди, спини, головному убору, а також за легким поштовхом рукою об тіло.

Сигнали оповіщення, які використовуються щодо підготовки та під час бою, порядок їх подання.

Оповіщення особового складу про повітряного противника, про безпосередню загрозу та початок використання противником ядерної, хімічної і біологічної зброї, а також про радіоактивне, хімічне і біологічне зараження здійснюється єдиними і постійно діючими сигналами. Сигнали оповіщення повинен знати увесь особовий склад підрозділу.

Командир взводу (відділення) заздалегідь визначає порядок дій підлеглих за сигналам оповіщення і при їх отриманні подає відповідні команди.

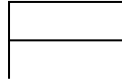
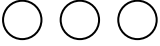
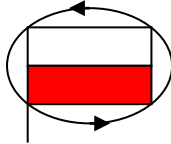
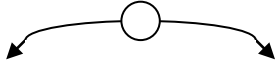
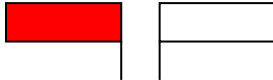

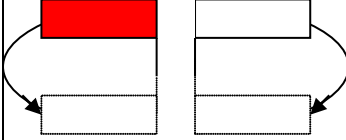

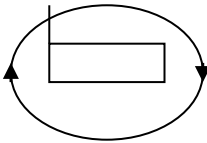
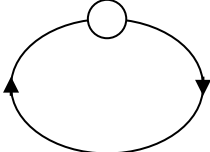
Сигнали оповіщення:

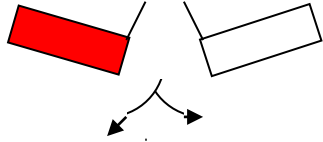
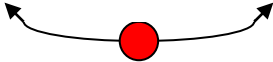
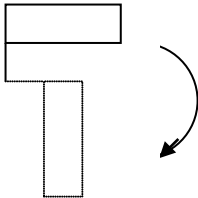

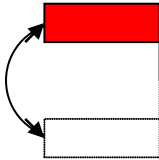

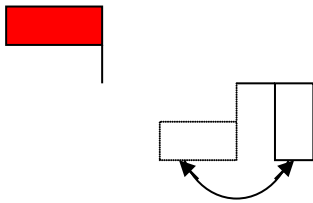
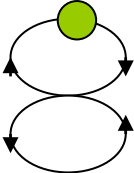
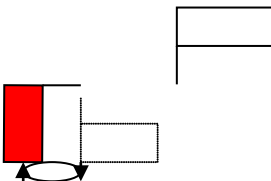
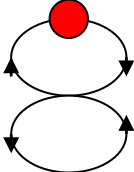
про безпосередню загрозу використання противником ядерної та хімічної зброї і нанесені ядерних ударів - голосом – “Атом”; по радіо – “ 222”;

про радіоактивне зараження – голосом – “Радіаційна небезпека”; по радіо – “333”; рідкі гудки техніки;

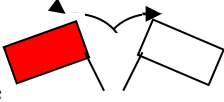
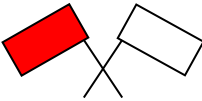

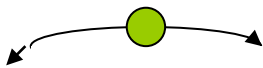
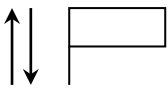

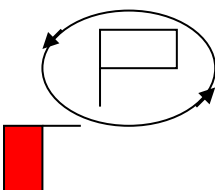
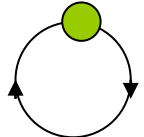
про хімічне та біологічне зараження – голосом – “Хімічна тривога”; по радіо – “444”, ракета СХТ; часті гудки техніки;

про загрозу повітряного нападу – голосом – “Повітря”; по радіо- “555”.

Сигнал	Умовні знаки		
	рукою	прапорцями	ліхтарем
1. Увага (увага, роби те саме, що я; відклик)	Підняти праву руку вгору й тримати до відклику (до повторення сигналу "Увага")	Підняти правою рукою вгору жовтий прапорець й тримати до відклику (до повторення сигналу "Увага") 	Ліхтарем із білим світлом – серія точок
2. Збір командирів (начальників)	Підняти праву руку вгору й крутити нею над головою, після чого руку різко опустити	Те ж із червоним і жовтим прапорцями в правій руці 	Ліхтарем із білим світлом розмахувати над головою вправо і вліво, описуючи півколо
3. До машин	Підняти обидві руки вгору й тримати до виконання	Те ж, тримаючи у правій руці жовтий, а в лівій – червоний прапорці 	Ліхтарем із білим світлом розмахувати перед собою вправо і вліво на рівні плеча
4. На місця	Підняти обидві руки вгору й різко опустити через сторони вниз	Те ж, тримаючи у правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорець 	Ліхтарем із білим світлом розмахувати вертикально вгору і вниз
5. Заводь	Правою рукою робити оберти (крутити) перед собою	Те ж, тримаючи у правій руці жовтий прапорець 	Ліхтарем із білим світлом робити оберти (крутити) перед собою

6. Глуши двигун	Розмахувати перед собою опущеними руками	Те ж, тримаючи у правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорці 	Ліхтарем із червоним світлом, опущеним униз, розмахувати перед собою, описуючи півколо
7. Руш (уперед, рухатися далі в попередньому або новому напрямку, шлях вільний)	Підняти праву руку вгору, повернутися в бік руху та опустити руку в напрямку руку на рівень плеча	Те ж, із жовтим прапорцем у правій руці 	Ліхтарем із зеленим світлом розмахувати вертикально вгору й вниз
8. Стій (стоп)	Підняти ліву руку вгору і швидко опустити вниз перед собою, повторюючи це до виконання	Те ж, із червоним прапорцем у лівій руці 	Ліхтарем із червоним світлом розмахувати вертикально вгору і вниз
9. Збільшити дистанцію	Підняти ліву руку вгору, а праву витягнути горизонтально вбік і розмахувати нею вниз і вгору до рівня плеча	Те ж, тримаючи в правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорці 	Ліхтарем із зеленим світлом у вертикальній площині описувати вісімку
10. Зменшити дистанцію	Підняти праву руку вгору, а ліву витягнути горизонтально вбік і розмахувати нею вниз і вгору до рівня плеча	Те ж, тримаючи в правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорці 	Ліхтарем із червоним світлом у вертикальній площині описувати вісімку

<p>11. У лінію машин</p>	<p>Витягнути обидві руки горизонтально в сторони та примати до відклику</p>	<p>Те ж, тримаючи в правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорці</p> 	<p>Ліхтарем із зеленим світлом розмахувати перед собою вправо і вліво на рівні плеча</p>
<p>12. У лінію колон</p>	<p>У лінію взводних колон: підняти обидві руки вгору та розмахувати ними навхрест над головою</p> <p>У лінію ротних колон: підняти обидві руки вгору, скласти їх навхрест над головою і тримати нерухомо</p>	<p>Те ж, тримаючи в правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорець</p> <p>Те ж, тримаючи в правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорці</p> 	<p>Ліхтарем із зеленим світлом розмахувати над головою вправо та вліво, описуючи півколо</p> <p>Ліхтарем із зеленим світлом розмахувати над головою вправо, описуючи півколо. Повернення ліхтаря в початкове положення виконувати з погашеним або прихованим від того, хто приймає, світлом</p>
<p>13. У колону</p>	<p>Підняти праву руку вгору та опустити її, тримаючи передпліччя вертикально (повторювати до відклику)</p>	<p>Те ж, із жовтим прапорцем у правій руці</p> 	<p>Ліхтар із зеленим світлом спочатку тримати нерухомо, а потім сигнал "Руш" повторювати до відклику</p>
<p>14. Усі кругом</p>	<p>Витягнути ліву руку горизонтально вбік, а праву підняти вгору й крутити над головою</p>	<p>Те ж, тримаючи в правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорці</p> 	<p>Ліхтарем із зеленим світлом робити оберти, (крутити) перед собою</p>

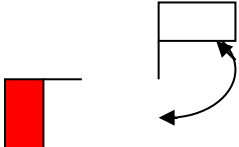

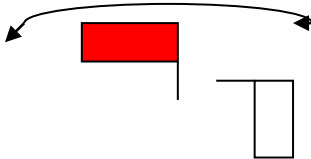
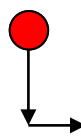
15. Усі праворуч (ліворуч)	Витягнути ліву руку горизонтально вбік, а праву підняти вгору, повернутися в бік повороту й розмахувати правою рукою вгору і вниз до рівня плеча (повторювати до відклику)	Те ж, тримаючи в правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорці 	Ліхтарем із зеленим світлом розмахувати вертикально згори вниз і в бік повороту
16. Аварія (вимушена зупинка)	Витягнути праву руку горизонтально вбік, а ліву підняти вгору та розмахувати нею над головою вправо і вліво	Те ж, тримаючи в правій руці жовтий, а в лівій - червоний прапорці. Після подання сигналу червоний прапорець установлюється на машині під кутом 45 градусів 	Ліхтарем із червоним світлом розмахувати перед собою вправо і вліво на рівні плеча

Рис. 1.57. Сигнали управління строєм.

Примітки:

1. У таблиці сигналів позначені:

Прапорець жовтого (білого) кольору –

Прапорець червоного кольору –

Ліхтар із білим світлом –

Ліхтар із червоним світлом –

Ліхтар із зеленим світлом –

2. Сигнальний прапорець складається з прямокутного полотнища розміром 32 x 22 см, прикріпленого до держака завдовжки 40см.

Замість прапорця жовтого кольору можна використовувати прапорець білого кольору.

8.2. Дії солдата в складі бойових тактичних груп

1. Сутність розподілу механізованого відділення на бойові тактичні групи

Залежно від завдання, яке виконується, характеру місцевості та інших умов обстановки в бойовий порядок механізованого взводу можуть входити група управління і вогневої підтримки, маневрена група, групи розгородження (підриву) і захоплення.

Група управління і вогневої підтримки створюється для управління відділеннями (маневреною групою), вогнем під час бою та їх підтримки, як правило, у складі: обслуга кулемета, снайпер, зв'язківець і спостерігач. Крім того, до її складу включаються додані вогневі засоби. Управління групою здійснює командир взводу.

Маневрена група взводу створюється для знищення (захоплення) противника у взаємодії з вогневою групою шляхом зближення з ним і зайняттям вигідного положення, використовуючи при цьому складки місцевості (місцеві предмети).

Механізоване відділення може розподілятися на бойові тактичні групи, які створюються у складі 2 – 3 і більше військовослужбовців.

Розподіл відділення на бойові тактичні групи дозволяє створити більш гнучкий та розосереджений бойовий порядок, підвищити ефективність вогневого ураження противника і живучість підрозділу, забезпечує взаємну підтримку і прикриття вогнем на полі бою під час здійснення маневру.

Склад бойових тактичних груп залежить від організаційно-штатної структури відділення та завдань, які воно виконує, наявності вогневих засобів, додатково можуть входити обслуга АГС-17 чи СПГ-9.

Відділення складає, як правило, три бойові тактичні групи, дві з яких – вогневі, а одна – маневрена.

Особовий склад підрозділу бажано ділити не на “пари”, а на бойові “трійки”, до розрахунків кулеметів, РПГ, АГС, додавати ще по одному військовослужбовцеві. Утрюх легше взаємодіяти, якщо один поранений, удвох його легше витягнути з під вогню, якщо у когось сталася затримка під час стрільби (при несправності або при перезарядженні), вдвох його легше прикрити.

Із урахуванням вказаних факторів, елементами бойового порядку відділення можуть бути: перша група (“трійка”), друга група (“трійка”), третя група (бойова машина).

Варіант складу бойових груп може бути наступним:

1 група – старший стрілець (старший групи), кулеметник та стрілець;

2 група – командир відділення, снайпер, гранатометник, стрілець-помічник гранатометника;

3 група – заступник командира бойової машини – навідник-оператор (кулеметник КПВТ) та механік-водій (водій).

Способи та прийоми пересування особового складу у бою при діях в пішому порядку у складі бойової групи

Методика переміщення групи у бою ґрунтується на одному принципі або методі: спочатку подави, а потім біжи або “один прикриває – інший біжить”. Цей спосіб нагадує ходьбу, при якій одна нога фіксується на ґрунті, а інша переміщається. Тому цей метод іноді називають “методом однієї ноги на землі”.

Пересування бойової групи “двійки”

Порядок пересування в “двійках” (рис.1.58) методом “одна нога на землі” самоочевидний. Треба лише відмітити, що при роботі в “двійці” солдат, який відкриває вогонь, повинен криком, наприклад, “**ТРИМАЮ**” або “**КРИЮ**” чи іншим способом повідомляти про готовність прикрити вогнем переміщення напарника.

Це необхідно робити, оскільки не завжди навіть усередині “двійки” може підтримуватися візуальний контакт, а у гуркоті бою не завжди можливо відрізнити вогонь свого напарника від вогню іншого солдата.

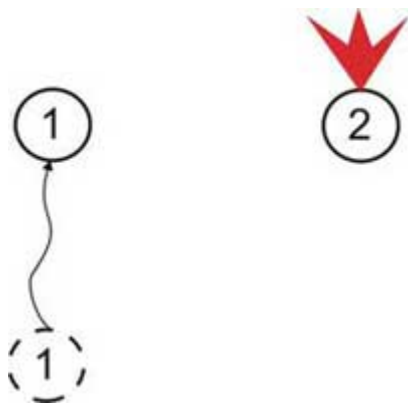
Поширена помилка – повідомляти напарника про те, що готовий його

прикривати, відразу ж після того, як закінчив переміщення, а сам не встиг ще зайняти стрілецьку позицію.

В результаті напарник припиняє свій вогонь до того, як другий член “двійки” почне його вісти оскільки вимагається деякий час, щоб зайняти зручну для ведення вогню позицію.

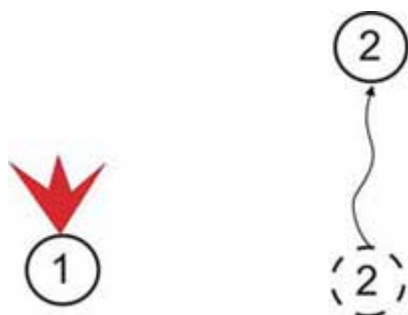
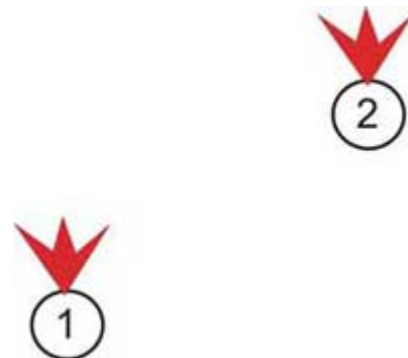
Для боротьби з цією помилкою потрібно відпрацювати наступний прийом. Солдат спочатку повинен зробити один постріл (черга) і лише потім повідомити напарника про свою готовність прикривати його вогнем.

Тобто переміщення розбивається на фази: фаза ведення вогню одним солдатом змінюється фазою ведення вогню обома солдатами.

Третя фаза - №2 прикриває, №1 пересувається.

Друга фаза - №2 заліг, зробив прицільний постріл або чергу та крикнув №1 про готовність прикривати його пересування.

Перша фаза - №1 прикриває, №2 пересувається.

Рис.1.58. Пересування бойової групи “двійки”.

Пересування бойової групи “трійки”.

Організація пересування у бойовій групі “трійка” ненабагато інша. Тут можливі варіанти.

Варіант №1 “Рога”.

“Трійка” просто розбивається на дві підгрупи, що складаються з двох і одного солдата, і вони працюють так само, як працюють в “двійці” – одна група біжить – інша прикриває (рис.1.59).

Тут можлива наступна рекомендація: вперед завжди висувається один солдат, а двоє підтягуються до нього.

Це робиться для того, щоб двоє що біжать попереду одного не перекривали йому сектор обстрілу.

Один двом відразу обидва сектори обстрілу не перекриє, а двоє одному можуть.

Друг фаза - №2 заліг, зробив прицільний постріл або чергу та крикнув напарникам про готовність прикривати їх пересування.

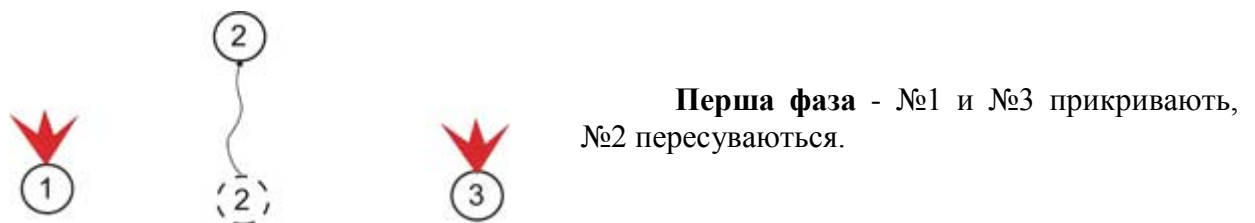

Рис.1.59. Пересування бойової групи “трійки” варіант №1 “Рога”.

Варіант №2 “Два – один”.

Застосовується послідовне пересування: двоє стріляють - один біжить.

Деякі фахівці пропонують переміщатися без суворої послідовності – хто

після кого схоплюється та міняє позицію, для того, щоб у противника не було можливості вгадати хто з членів “трійки” переміщатиметься наступним.

Ця пропозиція добра, але велика вірогідність виникнення плутанини. Тому бажано застосовувати почерговий спосіб, але зі зміною першого, що переміщається.

Наприклад, біжить №1, а №2 та №3 прикривають.

Наступний переміщається №2, №1 та №3 на прикритті.

Нарешті вперед йде №3 під прикриттям №1 та №2.

Перший етап закінчився, вся група перемістилася вперед.

З початком другого етапу розпочинається з руху вперед вже №2, потім №3 і закінчується переміщенням №1.

Третій етап починає №3, потім №1, закінчує №2 і так далі.

Тут можливі варіанти, і в кожному підрозділі бажано напрацювати щось своє, але головна умова простота і зрозуміла: що б, не виникло плутанини у бою.

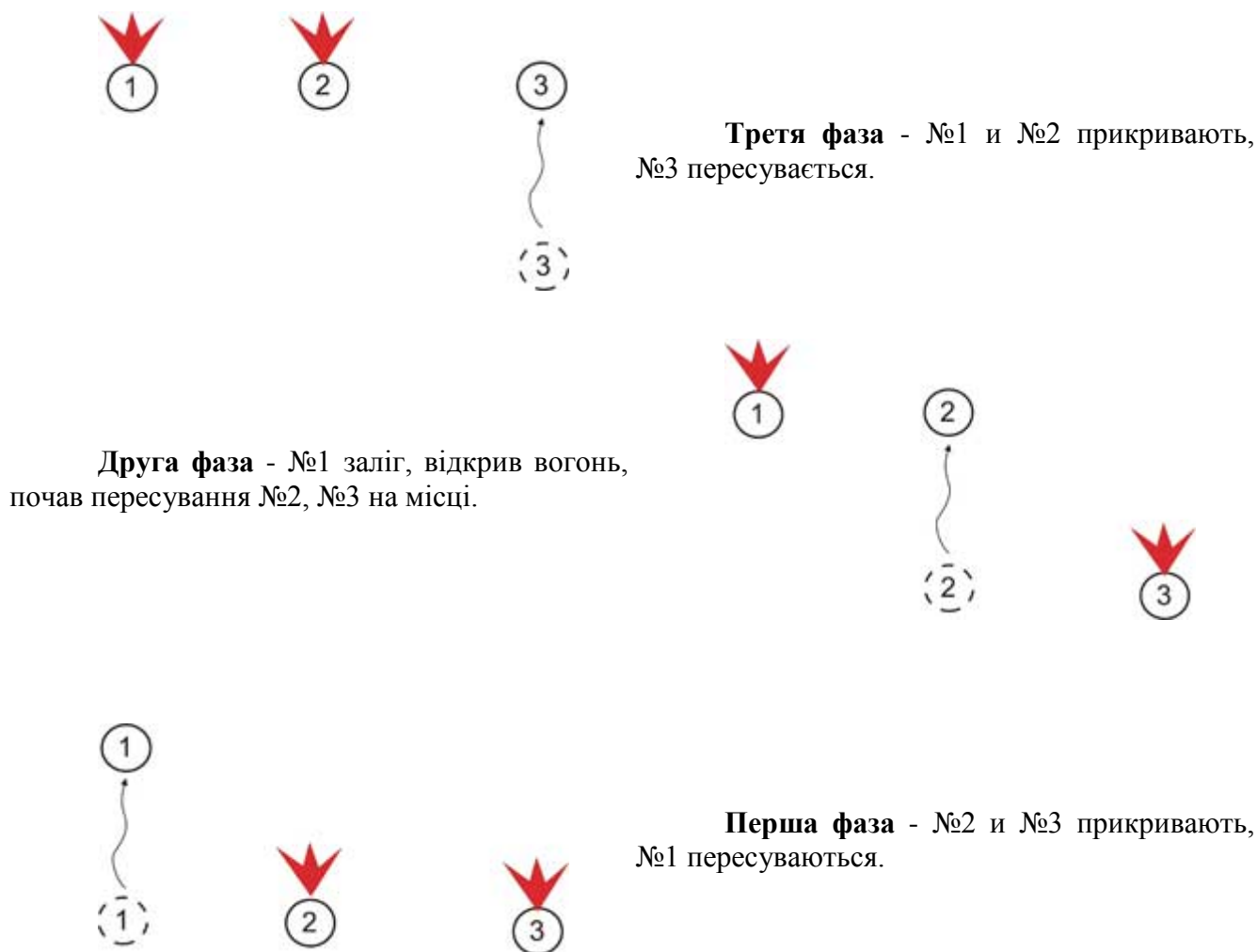

Рис.1.60. Пересування бойової групи “трійки” варіант №2 “Один-два”.

Варіант №3 “Півходу”.

Складнішим варіантом (рис. 1.61) організації пересування в “трійках” є наступний спосіб: один солдат схоплюється і починає пересування, проробляє

половину шляху, у цей момент схоплюється інший солдат та починає пересування, у цей момент перший солдат вже заліг і відкрив вогонь, а третій все ще веде вогонь зі своєю первинною позиції. Як тільки другий солдат проробляє половину шляху, схоплюється третій солдат.

Після того, як другий солдат досягає наміченої ним позиції і залягає, схоплюється перший солдат і так далі. При цьому способі два солдати біжать, а один стріляє, причому між солдатами, що переміщуються, зберігається півходу. Звичайно, цей метод найбільш складний, тут найбільша вірогідність “збитися з ритму”. Не радимо використовувати цей спосіб звичайним підрозділам з солдатами термінової служби.

Цей варіант може підійти групам працюючим спільно багато років, оскільки він вимагає великої злагодженості всередині "трійки".

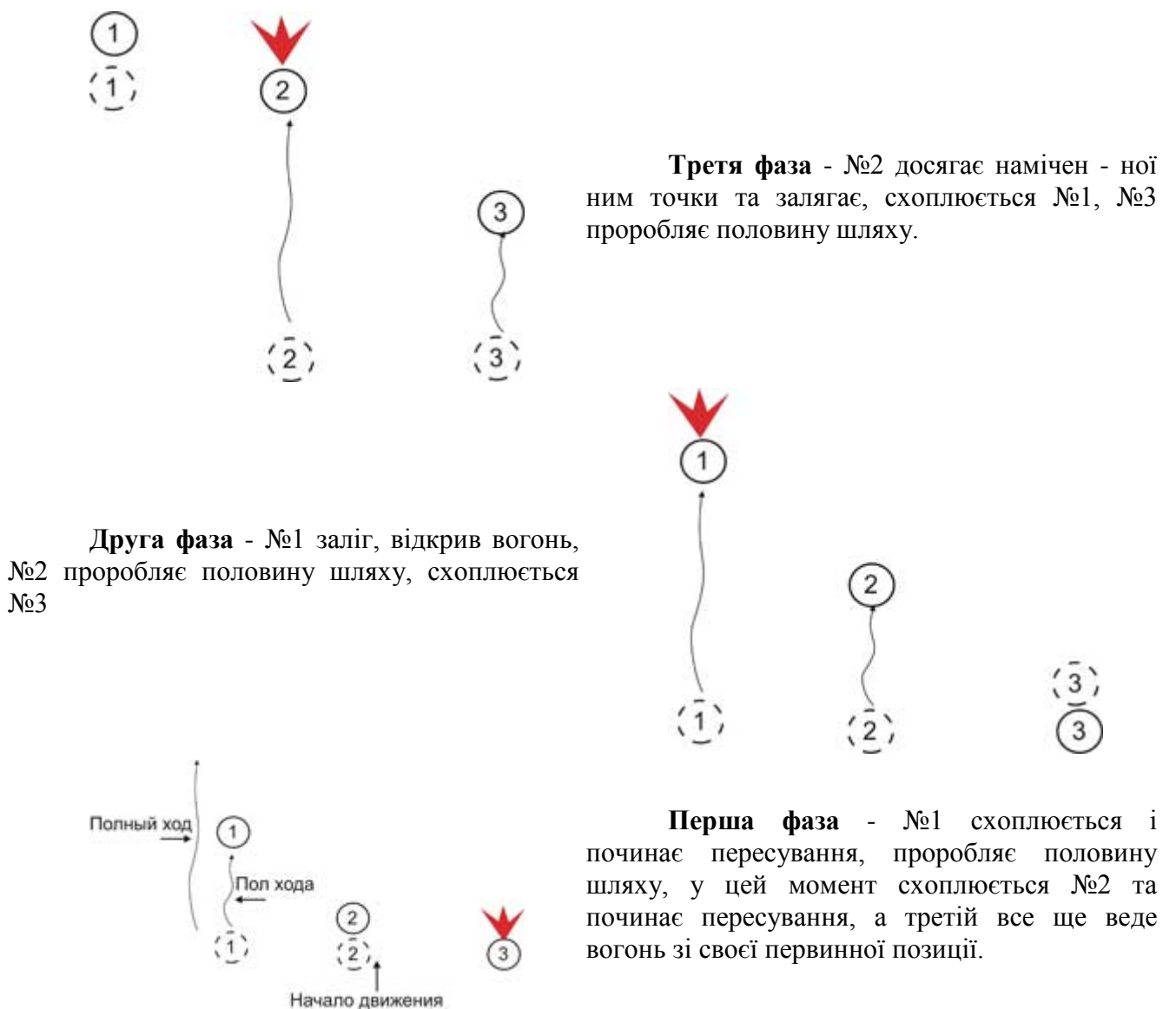

Рис.1.61. Пересування бойової групи “трійки” варіант №3 “півходу”.

Кожен з методів має свої позитивні і негативні боки. Перший - найбільш

простий і тому безпрограшний спосіб, його можна використовувати для пересування солдатів, обслуговуючих один вид зброї, скажімо, кулеметник і його піднощик боєприпасів але при його виконанні виникає момент, коли один прикриває двох. Другий спосіб з точки зору прикриття кращий, оскільки у будь-який момент часу двоє прикривають пересування одного, але він найповільніший з трьох. Третій спосіб найшвидший, але страждає прикриття.

При діях в групах можна заздалегідь встановити, хто стріляє поодинокими пострілами, а хто веде вогонь чергами. Так можна добитися ведення прицільного вогню хоч би частиною солдат, щодо “заспокійливої” дії на них вогню чергами.

Для пересування в “двійках” та “трійках” не слід жорстко прив’язуватися до системи заздалегідь встановлених груп і номерів усередині бойових груп. У непередбачуваній обстановці бою будь-хто, що виявився поруч, може стати членом бойової групи.

За інших рівних умов використання “трійок” краще, оскільки витягувати пораненого удвох легше, а якщо це відбувається під вогнем, то один зможе здійснювати прикриття, а інший перетягання пораненого. Крім того використання “трійок” дозволяє об’єднувати в одній групі ветеранів, солдат середнього терміну служби і новобранців.

Пересування по одному.

Щодо пересування перекатами не обов’язково, щоб відразу після здійснення перебігання одним солдатом, починав перебігати інший. За обстановкою можлива і наступна техніка. Один солдат під прикриттям іншого (інших) долає 50–100м трьома-чотирма перебіганнями окопується, починає стріляти, і тільки після цього починає рух наступний солдат. Можливо, що увесь склад відділення або навіть взводу на черговий рубіж виводитиметься таким чином по одному. В цьому випадку рекомендується першим направляти на черговий рубіж найбільш підготовленого та фізично розвиненого солдата в групі, а останніми виводяться кулеметники, зв’язківці, снайпери та командири.

Якщо зближення здійснюється в повільному темпі, то солдати які підтримують вогнем пересування інших, повинні вести підтримуючий вогонь несистемно, міняючи бойові позиції, проте, пам’ятаючи, що при зміні позиції щільність вогню усього підрозділу падає.

Пересування всіх наступаючих.

У радянській тактиці перевага віддавалася примітивнішому способу, а саме пересуванню бігом усієї маси піхоти (цепом). Річ у тому, що солдат під вогнем може від страху просто не відірватися від землі після чергового пересування. Заляже один – заляже і інший. Якщо підрозділ заляже, противник своїм мінометним вогнем може вигнати його на свої кулемети, не давши відійти назад. У випадку, якщо при пересуванні перекатами солдати заляжуть, то командирів нічого іншого не залишиться як піднімати особовий склад у повний зріст та бігти на позицію противника. Піхоту, що залягла під вогнем, командирів підняти в атаку дуже важко. Тому щодо використання пересування “двійками” та “трійками” слід реалістично оцінювати настрої і підготовку солдат. Крім того цей спосіб набагато повільніший, ніж біг. Спроба воювати “розумніше” може обернутися зривом атаки.

Значення кулемета.

Щодо організації зближення з противником у бою треба пам'ятати, що ротний кулемет ПКМ через більшу практичну скорострільність та здатність вести інтенсивний вогонь має і велику частку вогневої потужності підрозділу. Тому іноді говорять що не кулемет підтримує автоматників, а автоматники кулемет. Причому залежно від вибраного "акценту" в діях міняється їх тактика. У одному випадку пересування підрозділу вбачаються як зближення автоматників з противником за підтримки кулемета, інша справа, якщо бій бачиться, як переміщення кулемету на поле бою за підтримкою автоматників, які розглядаються, передусім, як підношки боєприпасів. Наприклад, міняється момент розгорнення підрозділу по фронту. При верховенстві кулемета розгорнення по фронту треба робити, як можна пізніше, щоб не заважати кулемету вести вогонь в проміжки між своїми військами.

Скупчення.

Дуже поширена помилка щодо наближення до позицій противника - скупчення. Це надає ворогові хороші цілі для зосередженого вогню, підвищуючи тим самим ефективність його оборони. Дистанція між солдатами повинна дотримуватись увесь час. Дистанція визначається тактичною обстановкою, чим більше, тим краще, у рамках розумного, звичайно.

Для боротьби зі скупченням, треба перед початком руху кожному солдату призначити для себе видалену точку, в яку як би здійснюється рух. Ця точка повинна знаходитися від пункту, в якому напрямку рухається вся група, настільки наскільки сам солдат знаходиться в стороні від солдата, що займає центральне положення і призначення усієї групи, що рухається в пункт. Наприклад, орієнтир для руху усього підрозділу – дерево, що окремо стоїть. Один з солдат рухається прямо на дерево. Інші подумки відкладають від цього дерева відрізок, рівний відстані від них до цього солдата, і знаходять на місцевості точку, яка співпадає з кінцем цього відрізка. У напрямку на цю точку вони й рухаються. З іншого боку, у разі вибивання вогнем противника, частини атакуючого ланцюга, для збереження ударної сили підрозділу, треба притискатися до центру, навіть якщо фланги будуть незайнятими, тобто зберігати атакуючу одиницю.

Відстань, і час на його подолання залежить від нижче вказаних чинників. Передусім це наявність укриттів. Навіть на найрівнішій місцевості є невеликі нерівності, підвищення та западини, а під час бою з'являться вирви. Ними можна скористатися щодо пересування. Найкращий спосіб переміщення - пересування від укриття до укриття. Солдату рекомендується перед переходом в атаку подумки пройти шлях який йому доведеться здолати щодо зближення з противником. Як би викласти на поле уявну доріжку, розмістившись на ній місця зупинок для передиху. Якщо увесь шлях так розмітити неможливо те треба заздалегідь спланувати шлях хоч би найближчих декількох перебіжок.

Падати краще не за укриття, а поряд з ним і потім заповзати за нього, або перед здійсненням перебігання відповзати від укриття. Краще робити і те, і інше. Покидати укриття треба іншим шляхом, в порівнянні з тим, яким укриття було зайняте. Усе це робиться для того щоб ворог не міг визначити: звідки почне рух солдат, а відповідно не міг би заздалегідь навести в цю точку свою зброю.

Замість переповзання можна використовувати перекочування, але при перекочуванні велика вірогідність задерти ствол або зігнути ногу в коліні і тим самим демаскувати себе. Відповзати за інших рівних умов треба праворуч від себе, оскільки при стрільбі з автоматичної зброї чергами постріли йдуть ліворуч – вгору від того по кому стріляють. Втім, якщо висота рослинного покриву невелика або якась ділянка місцевості не має укриттів від куль, а укритий тільки від спостереження, або позиція противника вже дуже близька, слід завмирати після падіння і особливо уникати рухів головою, які добре помітні. Якщо з яких-небудь причин віддана команда зупинитися, то не слід повністю припиняти рух в тому місці, де застало така команда, а треба зайняти найближче укриття, зручне для можливого ведення вогню і подальшого пересування.

Використовувати принцип “*від укриття до укриття*” треба в розумних межах. Не слід його використовувати при несподіваному попаданні під вогонь противника. У такій ситуації і 10 м пробігти не вийде. Треба відразу падати.

Не слід, у пошуках безпеки, користуватися занадто відвертими та легко доступними укриттями. Властивість таких укриттів “*притягувати*” солдат відома. У таких місцях часто відбувається “скупчення” солдат. Ворог може добре пристріляти їх або замінувати та замість захисту вони стануть пасткою. Солдати противника, передусім прострілюють найбільш очевидні укриття, які тому навіть називають “гніздами для ворожих снарядів”. Противник може спеціально обладнати такі, щоб заманити і знищити в них атакуючих. Наприклад, ворог може викопати цілі лінії траншей з нормальним бруствером з боку тих, що атакуючих і зірваним бруствером з боку своєї оборонної позиції. Піхота, захопивши таку траншею методично розстрілюється противником або (при близькому розташуванні другої траншеї) закидається гранатами: адже у того, що атакує запас гранат обмежений, а той, що обороняється може задалегідь накопичити їх у великій кількості. Простіший варіант того ж прийому – насипати купки землі і “насадити” куці на суворо визначеній від своїх позицій відстані. Знищення атакуючих набагато полегшується, оскільки точно відома відстань до місць, де вони спробують сховатися. Нарешті при достатньому зближенні з противником, укриттів від вогню, як правило, не залишається і доводиться використовувати короткі перебіжки як засіб, що утрудняє прицілювання противникові. Якщо до наступного укриття далеко, то набуває чинності інший фактор час, який потрібно для подолання відкритої ділянки. Якщо відстань, а, отже, і час на перебігання, значний, то противник зможе почати і головне скоректувати свій прицільний вогонь по солдатах, що пересуваються. Час, що витрачається солдатом на пересування, залежить від щільності та ефективності вогню противника. Чим сильніше вогонь противника – тим воно має бути менше. Як правило з наближенням до позиції противника, його вогонь ставати сильніше і ефективніше.

Отже, ***чим ближче до ворога, тим коротшим і швидшим має бути пересування.*** Якщо на дистанції 700-800м довжина пересування може бути 40-50 кроків (подоланні за 30 сек.д) на відстані 400-500м - 15-20 кроків, то близько від ворога або під його інтенсивним вогнем воно повинне складати 5 кроків.

Вважається, що за 3 сек., що вимагається щодо нетривалого перебігання, противник не встигне зробити прицільний постріл. Середньому солдату на

проведення прицільного пострілу потрібно *близько 5 сек.* Для запам'ятовування довжини цієї короткої дистанції використовується вислів: *“Я встав – він мене побачив – вниз”*. На кожне слово робиться крок.

Якщо противник веде прицільний вогонь, то потрібно пересуватися і не давати йому можливість пристрілятися. У такій ситуації просто впасти на місці означає перетворитися на добру мішень та загинути. Знаходячись під наглядом противника, перед здійсненням перебіжки треба прораховувати, скільки можна пробігти до першого прицільного пострілу противника: треба подумки скласти час, який знадобиться противникові, щоб зрозуміти, що солдат почав перебігання, скільки йому потребується, щоб підкинути зброю, щоб прицілитися, вистрілити, слід також враховувати, скільки часу куля ворога летітиме до місця знаходження солдата (куля долає відстань не миттєво) отриманий результат слід порівняти зі швидкістю перебігання. Так можна приблизно оцінити відстань відносно безпечного перебігання. Взагалі, прорахунок часу реакції противника на власні дії – прийом який доцільно використовувати в різних ситуаціях. Наочною вправою, яка дозволяє солдатам, що навчаються відчутти розумну дальність переміщення, є навчальна атака однієї групи солдат на іншу. При цьому ті, що “обороняються” повинні за час переміщення “атакуючих” встигнути в них прицілитися. Потім ролі міняються. Щоб вірно вибрати відстань для переміщення, потрібно врахувати наявність укриттів та “прорахувати” час, коли той, що перебігає буде відкритий для вогню противника. Якщо наступне укриття розташоване занадто далеко, то не слід намагатися добігти до нього за одне перебігання. Це може коштувати життя.

Перебіжка на рівній місцевості.

Використання перебігань не даремно і на рівній місцевості. Навіть відносно низька рослинність може надати укриття від спостереження противника та відповідно ускладнить йому прицілювання. Положення лежачи – найстійкіше для стрільби, тому покращується результативність стрільби на подавлення противника. Крім того, діє і чисто психологічний чинник. Ворог бачить, що, то в одному, то у іншому місці з'являється противник, що атакує його. А оскільки усі обмундировані однаково, то визначити скільки атакуючих скрутно. Із страху, кількість тих, що атакують, в порівнянні з реальним, збільшується. До того ж той, хто обороняється, важко відстежувати результативність свого вогню, оскільки атакуючи постійно, то падають, то піднімаються. За загальним правилом перевагу слід віддавати все ж пересуванню до укриття, але конкретна ситуація повинна диктувати остаточне рішення.

Якщо артилерія противника відкрила вогонь по зоні, що обстрілюється, її треба здолати одним довгим перебіганням якнайшвидше. Перебіжку слід робити на ширину артилерійської “вилки” (50-100 м).

Перебігання зигзагом можна використовувати при попаданні під поодинокий снайперський вогонь, коли цей маневр примушує ворожого снайпера помилитися з вибором точки прицілювання для його поодинокого пострілу. Звичайний кулеметник і автоматник, щоб уразити мішень, що рухається випускає по тому, що біжить чергу з неминучим розкидом куль, і користі від зигзагів стає небагато, так що тут краще всього просто скоротити час перебування під вогнем противника шляхом прямолінійного перебігання. По можливості, швидкість

наближення до противника, та і усій атаці, має бути така, щоб противник не встиг підвести до атакованих частин свої підкріплення або реорганізуватися для ведення оборони. Також треба робити інші заходи тому, щоб перешкодити підведенню резервів противника, наприклад, обстрілювати можливі шляхи їх підходу, імітувати атаки на інших напрямках і тому подібне.

2. Завдання, способи та прийоми дій військовослужбовців у складі бойових тактичних груп в наступальному бою

Наступ проводиться з метою розгрому (знищення) противника і оволодіння важливими районами (рубежами, об'єктами) місцевості. Він полягає в ураженні противника всіма засобами, які є в наявності, рішучій атаці, стрімкому просуванні підрозділів у глибину його бойового порядку, знищенні та полоненні живої сили, захопленні озброєння, військової техніки, намічених районів (рубежів) місцевості.

Наступ може вестися на противника, який обороняється, наступає або відходить.

Наступ на противника, який обороняється, здійснюється із *положення безпосереднього зіткнення з ним або з ходу* і полягає в стрімкому та безупинному русі танкових і механізованих підрозділів у бойовому порядку на максимально можливій швидкості в поєднанні з інтенсивним вогнем із танків, БМП (БТР), а по мірі зближення з противником – і з інших видів зброї, слідом за вибухами снарядів своєї артилерії і мінометів з метою знищення його живої сили, вогневих засобів і оволодіння вказаним об'єктом (рубежем).

Перед атакою механізованих і танкових підрозділів проводиться вогнева підготовка наступу, а в ході наступу – вогнева підтримка наступу та вогневе супроводження підрозділів углиб.

Атака в пішому порядку застосовується при прориві підготовленої оборони противника, укріплених районів, коли є значна кількість протитанкових засобів, а також на важкодоступній для танків і БМП (БТР) місцевості і може проводитись одночасно або послідовно.

Одночасна (фронтальна) атака проводиться механізованим відділенням при наступі у бойовій лінії, бойовими “двійками” (“трійками”) або тактичними групами, особовий склад яких діє безпосередньо за бойовою лінією танків на віддаленні, яке забезпечує його безпеку від розривів снарядів своєї артилерії і підтримку просування танків вогнем стрілецької зброї. БМП (БТР) у даному випадку, використовуючи складки місцевості, стрибками від рубежу до рубежу (від укриття до укриття) просуваються за своїми відділеннями на віддаленні, що забезпечує надійну підтримку вогнем свого особового складу, що атакує, а БМП зі стабілізованим озброєнням – безпосередньо в бойовій лінії своїх відділень або у складі групи вогневого забезпечення (маневреної).

Послідовна атака відділенням проводиться в такому порядку: група вогневого забезпечення відділення своїм вогнем забезпечує дії маневреної групи, знищуючи живу силу і вогневі засоби противника на об'єкті атаки відділення, на флангах і в найближчій глибині.

Маневрова група під прикриттям вогню відділення, БМП (БТР) аерозолів, (димів) атакує противника, оволодіває вказаним рубежем, закріплюється на ньому і забезпечує атаку групи вогневого забезпечення.

З виходом групи вогневого забезпечення на рубіж маневреної командир відділення уточнює завдання і продовжує наступати вглиб.

В наступальному бою солдат, використовуючи результати вогневого ураження противника, діє з повним напруженням сил у тісній взаємодії з іншими солдатами відділення.

Перед наступом він повинен: з'ясувати своє завдання, а також завдання відділення та взводу, цілі для ураження та порядок відкриття вогню; знати номер (пізнавальний знак) танка, за яким буде діяти відділення, порядок взаємодії з ним, а також з іншими вогневими засобами; при атаці в пішому порядку – місце та порядок спішування, місце в цепу відділення, порядок подолання загороджень та перешкод; запам'ятати встановлені командиром сигнали; перевірити справність зброї та підготувати її до бою; перевірити наявність набоїв та при необхідності поповнити їх; перевірити наявність та справність засобів індивідуального захисту, підігнати спорядження.

Під час атаки солдат у складі відділення невідступно слідує за танком та своїм вогнем знешкоджує вогневі засоби противника, в першу чергу протитанкові, своєчасно вказує танку найбільш небезпечні цілі, що заважають просуванню. Наступ на противника, який обороняється, здійснюється з ходу, або з положення безпосереднього зіткнення з ним.

Наступ з ходу.

До початку наступу з ходу солдат в складі відділення потай розташовується у вказаному командиром відділення місці, де він готує свою зброю та бойову техніку до майбутнього бою та постійно знаходиться у бойовій готовності до відбиття можливого нападу повітряного або наземного противника.

В залежності від завдання, характеру місцевості та інших умов обстановки солдат у складі механізованого відділення може діяти на БМП (БТР) (Рис. 1.64), у пішому порядку (зимою - на лижах) або десантом на танку.

При наступі на БМП (БТР) солдат завчасно готується до посадки.

При цьому особливу увагу він звертає на особисту екіпіровку, справність зброї, наявність встановленої норми набоїв, крім цього, перевіряє, чи розряджена зброя, а якщо була команда зарядити зброю, то, - чи поставлено її на запобіжник; багнет-ніж відстібається.

Посадка солдата в БМП (БТР) може здійснюватись: в БМП – через задні двері; в БТР – через люки (рис.1.62).

Для посадки в БМП (БТР) солдат в складі відділення шикуються біля машини у встановленому для нього місці за командою (сигналом) **“До машини”**.

За командою (сигналом): **“На місця”** солдат, використовуючи колеса, гусениці та підніжки, швидко займає своє місце в бойовій машині (БТР).

Зброя при посадці береться як зручніше, за виключенням кулеметів Калашникова, які передаються військовослужбовцям, що вже сіли, або тим, що стоять позаду.

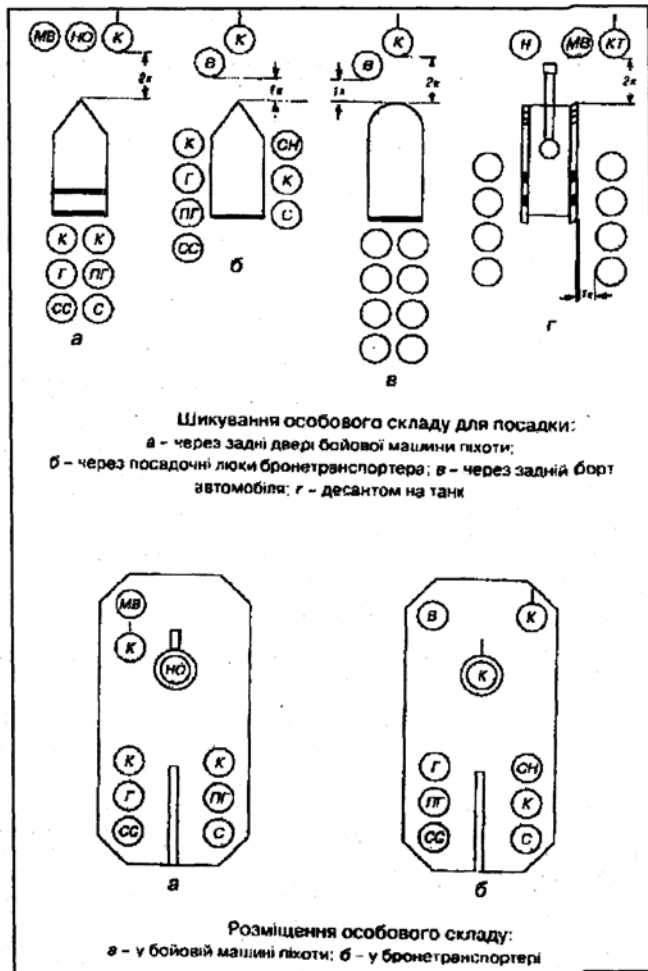

Рис.1.62. Шиккування та розміщення особового складу.

Атака на БМП (БТР) з ходу.

З початком розгортання взводу в бойову лінію механік-водій (водій) за вказівкою командира відділення виводить БМП (БТР) на свій напрямок та разом з навідником-оператором (кулеметником бронетранспортеру) з'ясовує об'єкт атаки, напрямок продовження наступу та місце проходження в загородах.

З початком атаки на БМП (БТР) механік-водій веде машину за танком на відстані **100-200м**.

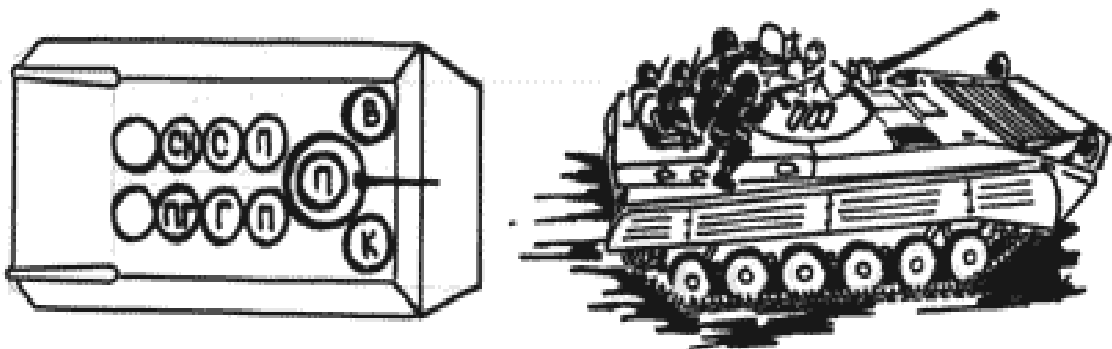

Рис.1.63. Атака на БМП (БТР) з ходу.

Мінне поле долається з використанням тралу, що знаходиться на танку, а при відсутності тралу – по проробленому проході з порядку, вказаному командиром взводу в тісній взаємодії з танками та сусідніми БМП (БТР).

Після подолання загороджень механік-водій у точно встановлений час виводить бойову машину на передній край оборони противника та без зупинки продовжує вести її в глибину оборони, витримуючи напрямок наступу.

Навідник-оператор за командою командира відділення або самостійно в ході висування та атаки знищує із зброї, встановленої на машині, вогневі засоби, в першу чергу протитанкові, автоматники та кулеметники знищують вогневі засоби та живу силу противника із стрілецької зброї через бійниці.

Автоматнику та кулеметнику потрібно знати, що при веденні вогню через бійниці напрямок стрільби повинен бути $45^\circ - 60^\circ$.

Атака в пішому порядку.

При атаці в пішому порядку за командою командира відділення **“Відділення, приготуватися до спішування”** механік-водій збільшує швидкість руху бойової машини, наздоганяє танк, солдат дістає зброю з бійниці, ставить її на запобіжник та готується до спішування.

Висадка (спішування) солдата з бойової машини проводиться: з БМП - через задні двері; з БТР - через люки. З виходом бойової машини на рубіж спішування механік-водій (водій) за командою командира відділення **“До машини”** зменшує швидкість або, використовуючи складки місцевості та укриття, робить коротку зупинку. Солдат вискакує з бойової машини та за командою командира відділення **“Відділення, в напрямку такого-то предмета, напрямний - такий-то - до бою, вперед”** або **“Відділення, за мною - до бою”** займає своє місце в цепу з інтервалом між солдатами **6-8м (8-12 кроків)**, а при діях у складі бойової групи (“двійки” чи “трійки”) інтервали між солдатами – **3-5м**, відкриває вогонь на ходу, бігом або прискореним кроком в складі відділення продовжує рух до переднього краю (рис. 1.64).

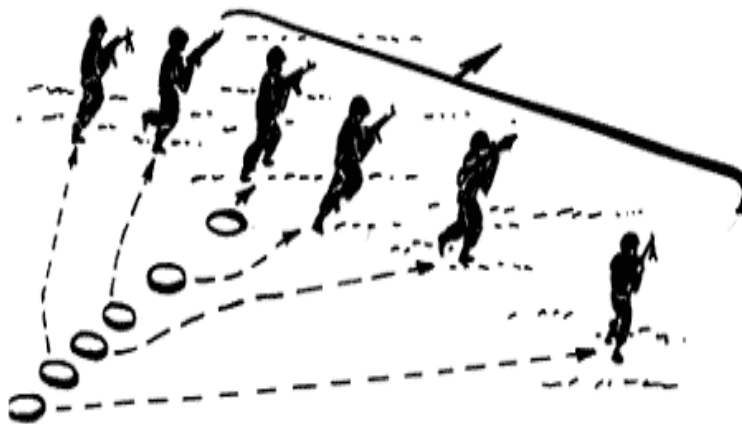

Рис.1.64. Атака відділення в пішому порядку.

З початком атаки солдат з’ясовує об’єкт атаки та порядок подолання загороджень. Невідступно слідуючи за танком, він своїм вогнем знищує вогневі

засоби противника, в першу чергу – протитанкові, своєчасно вказує танку найбільш небезпечні цілі, що заважають просуванню відділення.

Атака повинна бути стрімкою – в цьому залог успіху. Солдат, що повільно рухається – зручна мішень для противника .

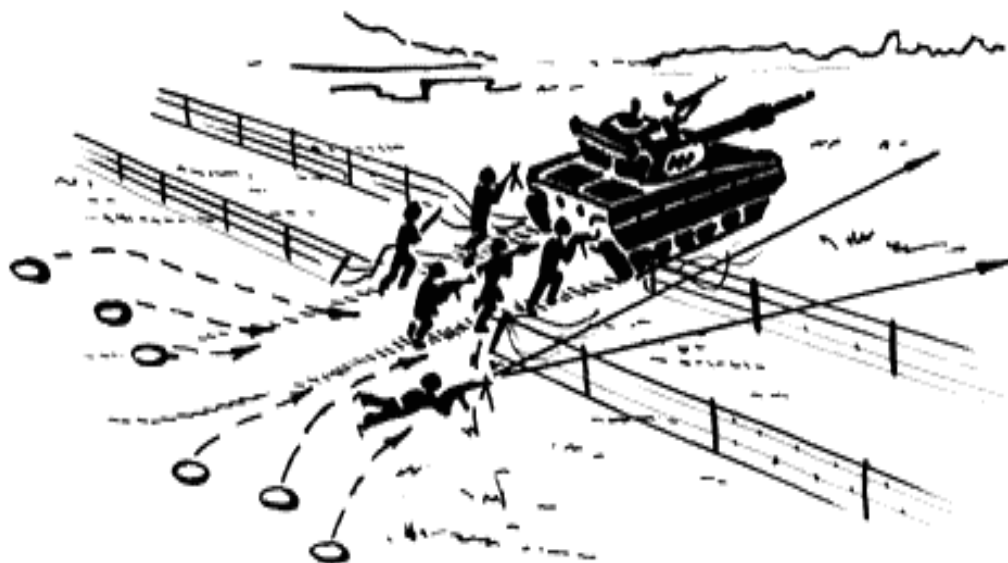

Рис.1.65. Подолання мінного поля по проході слідом за танком.

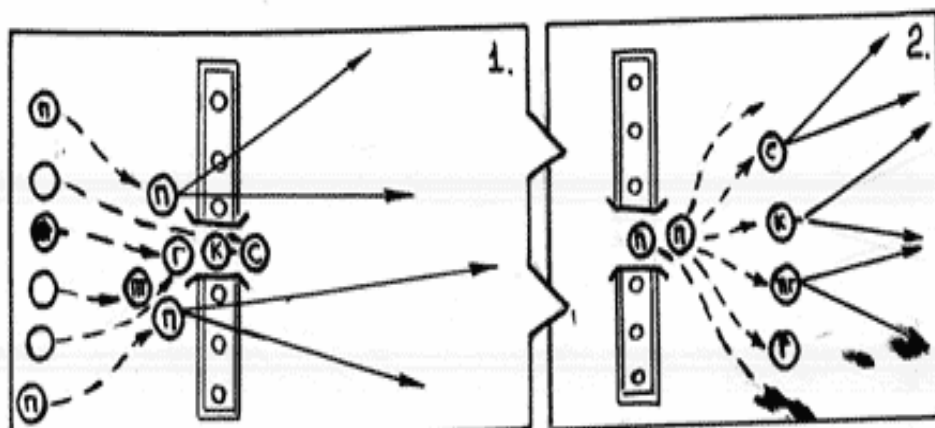

Рис.1.66. Подолання мінного поля по завчасно проробленому проході в разі неможливості застосування бронетехніки.

При підході до мінного поля (рис.1.65, 1.66) за командою командира відділення: **“Відділення, за мною, в колону по одному (по два), в прохід, бігом - РУШ”** кулеметник першим висувається до проходу, вогнем прикриває рух відділення, а решта солдат перешиковуюються в колону та стрімким кидком услід за танком по його коліям або по проробленому проході під прикриттям вогню БМП (БТР) долають мінне поле.

Подолавши мінне поле, солдат за командою командира відділення **“Відділення, за мною - до бою, вперед”** знову займає своє місце в цепу відділення, ведучи вогонь по противнику на ходу, стрімко висувається до об’єкту атаки. Наблизившись до траншеї противника, солдат за командою командира

“Гранатами - вогонь” кидає гранату в траншею та стрімким ривком, пригнувшись (рис.1.67), з криком “Ура !!!” рішуче вривається на передній край оборони, знищує противника вогнем впритул та без зупинки продовжує атаку в указаному напрямку.

Рис.1.67. Солдат кидає гранату в траншею.

Якщо солдат змушений вести бій в траншеї або вході сполучення, то він просувається якомога швидше. Перед тим, як увійти в траншею або в хід сполучення, солдат кидає гранату та проводить одну-дві черги з автомату (рис.1.68).

Рис.1.68. Бій в траншеї.

Дротяні загородження у вигляді «їжаків», «рогаток» та інші, поставлені противником в траншеї або в ході сполучення, викидаються наверх багнетом або підриваються гранатою. Якщо це зробити неможливо, то слід непомітно обійти таку ділянку попереху.

Просуваючись по траншеї противника (Рис.1.69), необхідно уважно оглянути, чи немає в ній мін-сюрпризів та інших вибухових пристроїв. При знаходженні мінно-вибухових загороджень, їх необхідно знешкодити, а при неможливості знешкодити – поставити ясно видимий попереджувальний знак.

Рис. 1.69. Просування вздовж траншеї.

Знищувати противника в цих умовах дуже важко, тому солдат в основному повинен розраховувати на власну майстерність ведення рукопашного бою, на свою зброю та свої сили, застосовуючи при цьому укол багнетом, удари прикладом, магазином або піхотною лопаткою, гранати та вогонь впритул.

Після висадки десанту, БМП долає мінне поле противника у взаємній вогневій підтримці з танками та під прикриттям вогню артилерії, а БТР долає загородження у встановленому порядку по проробленому проході.

Подолавши загородження, БМП (БТР), використовуючи складки місцевості, стрибками від рубежу до рубежу (від укриття до укриття), просувається за своїм відділенням, що забезпечує надійну підтримку його вогнем, а інколи - безпосередньо в цепу відділення, при цьому механік-водій (водій) надає навіднику-оператору (кулеметнику бронетранспортера) вигідні умови для ураження вогневих засобів противника.

Вогонь ведеться поверх цепу відділення і в проміжках між відділеннями. При наступі на відкритому фланзі вогонь може вестися з-за флангу відділення. Вибір того чи іншого виду зброї БМП (БТР) та способу ведення вогню залежить від конкретної обстановки, виявлення вогневих засобів противника та умов місцевості.

Вибір напрямку переміщення БМП (БТР) здійснюють навідник-оператор (кулеметник бронетранспортера) та механік-водій (водій) у відповідності з раніше поставленим командиром відділення завданням. Напрямок руху повинен забезпечувати прохідність БМП (БТР) і таємність Дій, яка досягається завчасним визначенням місця для нової вогневої позиції, маршруту просування до неї з урахуванням рельєфу місцевості (ярів, низин, насипів, посадок лісу та кущів, будівель та ін.) та стрімким переміщенням. Щоб не допустити значного відставання від цепу відділення та не знизити бойових можливостей БМП (БТР) в підтримці вогнем відділення, а також не дати противнику можливості вразити БМП (БТР), Доцільно вести вогонь з однієї позиції (зупинки) протягом не більше **однієї-трьох хвилин**. Кожне переміщення БМП (БТР) проводиться з урахуванням висування інших БМП (БТР) взводу.

При наступі в глибині оборони противника солдат, не ухиляючись від напрямку наступу та використовуючи складки місцевості, швидко виходить у складі відділення на фланг або в тил противника та рішучою атакою знищує його.

Успішне просування танка або хоча б одного солдата свого або сусіднього відділення негайно підтримується іншими солдатами та відділенням в цілому.

БМП (БТР), просуваючись позаду наступаючого відділення або безпосередньо в його цепу, вогнем із гармати, ПТКР або кулемета підтримує його бій.

Гранатометник та кулеметник просуваються в безпосередній близькості до командира відділення та знищують противника за командою командира або самостійно.

Снайпер, діючи в атакуючому цепу, уважно спостерігає за полем бою та знешкоджує в першу чергу найбільш небезпечні цілі (розрахунки ПТКР та кулеметів, а також офіцерів противника).

В міру послаблення опору противника солдат, що наступає в пішому порядку, за командою командира відділення проводить посадку в машину. Механік-водій БМП (БТР) збільшує швидкість руху машини, наздоганяє цеп, а потім зменшує швидкість руху або зупиняє машину.

Солдат за командою командира **“До машини”** бігом просувається до своєї машини, ставить зброю на запобіжник, надалі, за командою **“На місця”** у встановленому порядку проводить посадку, займає положення для ведення вогню на ходу. Навідник-оператор БМП (кулеметник БТР) під час посадки особового складу спостерігає за противником та знищує виявлені цілі. Солдат, продовжуючи наступ на БМП (БТР) з підходом до опорного пункту, знову спішується та атакою в складі відділення у фланг і тил знищує противника.

Наступ в глибину, як правило, ведеться десантом на бронетехніці, загородження і перешкоди при цьому, як правило, обходяться, противник у виявлених опорних пунктах та вогнищах опору знищується стрімкою атакою у фланг і тил.

Іноді солдати під час наступу при висуванні на рубіж атаки можуть рухатися за БМП (БТР) під прикриттям броні.

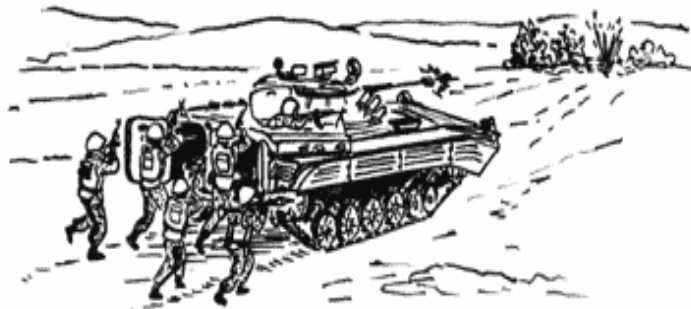

Рис.1.70. Наступ під прикриттям корпусу бронетехніки.

Наступальний бій з положення безпосереднього зіткнення з противником.

Наступальний бій з положення безпосереднього зіткнення з противником починається з вихідного положення. Вихідним положенням є траншея (окоп), яку солдат займає потайно у вказаний командиром час.

У вихідному положенні для наступу солдат знаходиться в постійній готовності до відбиття можливого наступу противника. Він повинен знати, де проходить передній край оборони противника, звідки можна очікувати його раптових дій, вести спостереження за ним та дообладнувати вихідне положення для наступу.

Робота по інженерному дообладнанню вихідного положення ведеться під виглядом зміцнення оборони та дотриманням суворих мір маскування. В ході дообладнання позиції готуються пристрої для швидкого вискакування з траншеї (окопу). З цією метою в передній крутості траншеї влаштовуються сходинки.

До переходу в атаку солдат за командою командира відділення веде по противнику вогонь, а перед атакою поповнює запас набоїв та ручних гранат до встановленої норми.

Під час підготовки до наступального бою солдат з'ясовує своє завдання, а також завдання відділення та взводу; порядок подолання мінно-вибухових загороджень; перевіряє справність зброї та готовність її до бою, наявність встановленої норми набоїв, наявність та справність засобів індивідуального захисту; підганяє спорядження та вивчає сигнали.

При підході танків до позиції відділення, за командою командира відділення «Відділення, приготуватися до атаки», солдат зобов'язаний зарядити зброю, зняти її з запобіжника, підготувати до дії ручні гранати (вставити запали), приєднати багнет-ніж.

Як тільки танки пройдуть позицію відділення, за командою **“Відділення, в атаку - вперед”** солдат швидко вистрибує з траншеї та одночасно з іншими солдатами рухається вперед бігом або прискореним кроком за атакуючим на даному напрямку танком. БМП (БТР) в цей час веде вогонь по противнику, забезпечує подолання відділенням мінно-вибухових загороджень та знаходиться в готовності до руху вслід за відділенням на вигідний рубіж.

Подолання особовим складом мінно-вибухових загороджень та атака переднього краю оборони здійснюється так, як і при наступі з ходу в пішому порядку.

У ході атаки солдат веде спостереження за місцевістю в напрямку атаки відділення та на флангах з тим, щоб своєчасно виявити та знищити противника, який буде намагатися використовувати, крім траншей та ходів сполучення, кожен складку місцевості та місцеві предмети, щоб застосувати гранати та інші протитанкові засоби ближнього бою, знищити або зупинити просування танків та відсікти їх від атакуючих солдат відділення, змусивши їх залягти. Тому кожний солдат повинен швидко реагувати на дії противника, відразу ж відкривати вогонь та знищувати вогневі засоби, перш за все протитанкові, та живу силу противника.

Атака при наступі з положення безпосереднього зіткнення з противником можлива й на БМП (БТР). У цьому випадку посадка солдата здійснюється під час вогневої підготовки атаки у вихідному положенні для наступу. Для посадки БМП (БТР), яка розміщується позаду свого відділення, за командою (сигналом) командира виходить з окопу, непомітно підходить до свого відділення та, використовуючи складки місцевості або раніше обладнане місце, робить зупинку. Солдат за командами командира відділення **“Відділення - до машини”**, **“На**

місія” швидко займає своє місце в машині та готується вести вогонь з ходу, а з переходом в атаку – відкриває вогонь.

Атака переднього краю оборони противника та розвиток наступу в глибину здійснюються в такому ж порядку, як і при наступі з ходу на БМП (БТР).

При відбитті контратаки противника, який по силі переважає нас, солдати за командою командира відділення займають позиції на

вказаному рубежі та вогнем з місця знищують контратакуючого противника, після чого продовжують наступ.

Як тільки буде виявлений відхід противника, підрозділи негайно приступають до переслідування.

Щоб не дати противнику можливості відійти та зайняти оборону на новому рубежі, переслідування ведеться стрімко вдень і вночі. Солдат, переслідуючи противника, уміло використовує складки місцевості та інші маскувальні властивості, виходить на шляхи відходу противника, сковує його дії та рішучою атакою в складі відділення наносить йому поразку.

Солдат переслідує противника, як правило, в складі відділення на БМП (БТР).

Завдання, прийоми і способи дій солдата у складі бойових тактичних груп в наступальному бою.

Для ведення бою в траншеях, ходах сполучення, у місті, лісі і горах, під час виконання завдань у глибині оборони противника, а також для кращої взаємодії у відділенні завчасно перед наступом можуть створюватися бойові групи (“двійки” та “трійки”). При цьому інтервал між бойовими групами (“двійками” та “трійками”) може бути **15-20м**, а між солдатами – **3-5м**. Під час ведення наступу на місцевості, яка забезпечує вогневу підтримку між бойовими групами, вони переміщуються по черзі під прикриттям вогню тактичних груп, які вже висунулися на вказаний командиром відділення рубіж. Після зайняття рубежу бойова група готується для ведення вогню і прикриває висування групи (“двійки”, “трійки”), яка залишилася. БМП (БТР) діє за відділенням на віддаленні до **300м**, у проміжках бойових порядків або на одному з його флангів.

З метою підвищення ефективності виконання завдань у наступі відділення може діяти також тактичними групами, які за своїм призначенням можуть бути маневреною (розгородження) і вогневою (рис.1.71).

Маневрена група призначена для оволодіння об’єктом атаки, знищення противника в траншеї (очищення траншеї), здійснення маневру для виходу у фланг і тил противнику, закріплення досягнутого рубежу і виконання інших завдань. У деяких випадках вона буде проробляти проходи у мінно-вибухових і невибухових загородженнях, виконуючи функції групи розгородження. Командиром групи, як правило, призначається старший стрілець.

Вогневу групу очолює командир відділення. Вона призначена для прикриття дій маневреної групи, знищення живої сили і вогневих засобів противника на об’єкті атаки і на його флангах, заборони підходу (маневру) противника до об’єкта, який атакується, позбавлення противника можливості надання допомоги своїм вогнем тим, хто обороняється, й атаки його на вказаному об’єкті спільно з маневреною групою.

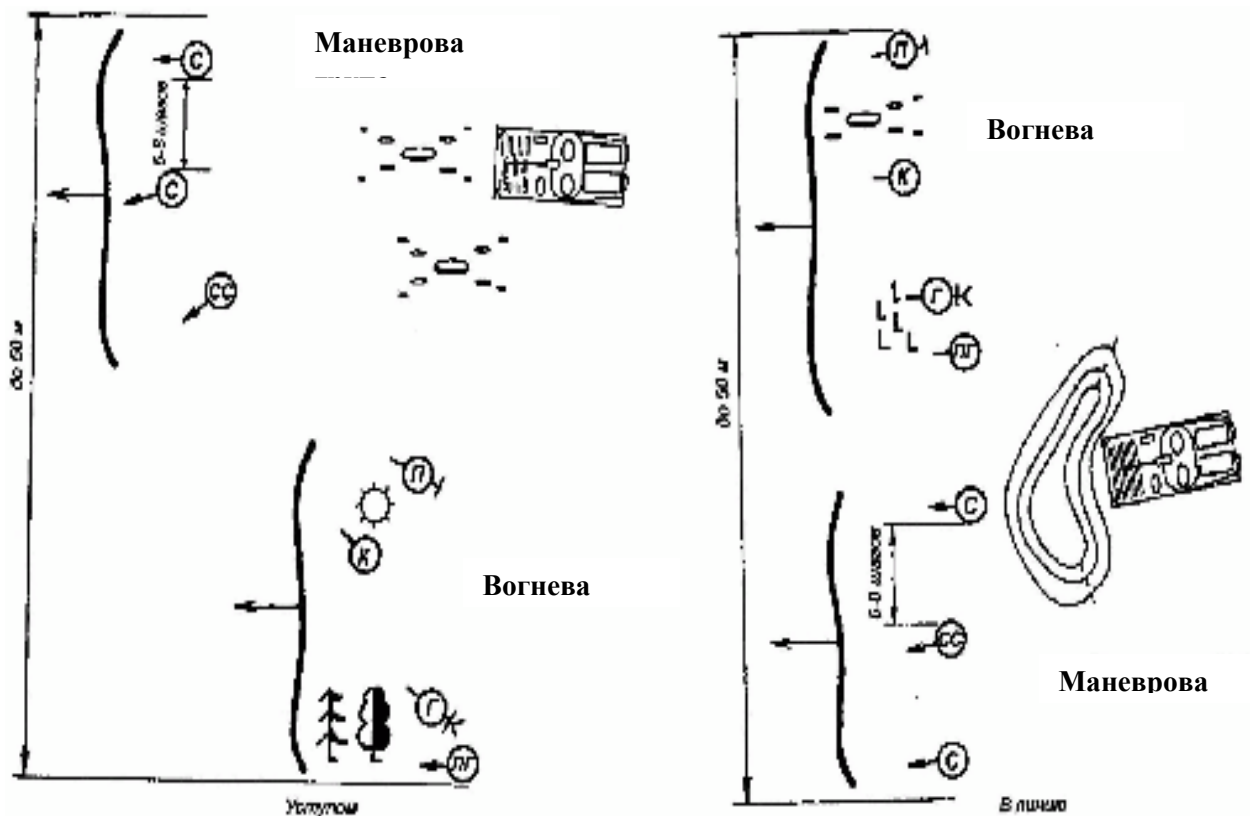

Рис. 1.71. Бойовий порядок механізованого відділення на БМП у складі бойових тактичних груп в наступальному бою (варіант).

При наступі відділення тактичними групами вони можуть діяти в лінію, уступом вправо (вліво) або в дві лінії (одна за одною). У всіх випадках інтервал між групами може бути **25-30м**, дистанція – **30-50м**, а солдати в групі діють спільно або на віддаленні **3-5м** між собою. БМП (БТР) може діяти за тактичними групами на відстані до **300м**, у проміжках між ними, на одному з флангів відділення або входити до складу однієї з груп.

У цьому випадку, механізованому відділенню вказуються: напрямок наступу, смуга висування, рубіж переходу в атаку (або умовний сигнал на перехід в атаку), спосіб та об'єкт атаки, а також напрямок продовження наступу.

Старшому кожної бойової групи вказуються:

напрямок наступу;

смуга висування;

рубіж переходу в атаку (або умовний сигнал на перехід в атаку);

спосіб атаки противника (з фронту, із виходом у фланг чи у тил; одночасно із сусідньою бойовою групою чи самостійно, з використанням засобів задимлення чи без них);

об'єкт атаки та напрямок продовження наступу.

Старші тактичних бойових груп визначають (Рис. 1.72):

відповідні завдання кожному солдату у ході висування до переднього краю противника (зближення з противником), вказані завдання, через кожні **50-100м**, можуть уточнюватися або ставитися заново (із урахуванням характеру дій противника, втрат у особовому складі, тощо);

інтервали між військовослужбовцями бойової групи повинні складати **5 – 6 років** (а не 6-8м або 8-12кроків);

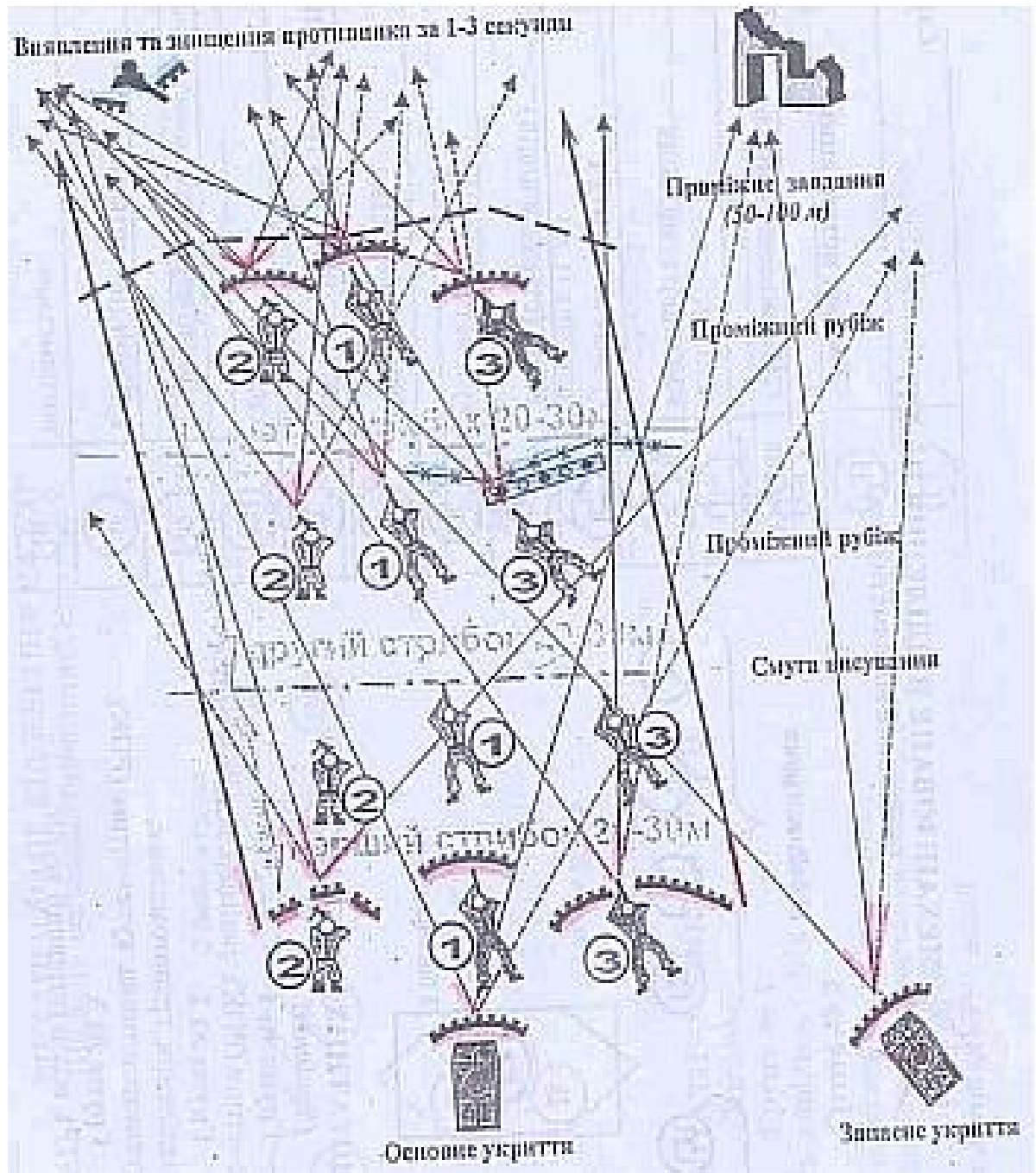

Рис. 1.72. Дії бойової тактичної групи в наступальному бою.

кожному військовослужбовцю, з урахуванням умов місцевості, на напрямку дій групи вказуються дві-три вогневі позиції, які необхідно змінювати після декількох коротких черг;

кожному солдату бойової групи призначаються сектори спостереження та стрільби – основний і додатковий; вони повинні перекриваються між військовослужбовцями, які діють поруч, не менше ніж на 10-15 градусів (170–250 тисячних), створюючи зону суцільного вогню;

висування до рубежу переходу в атаку здійснюється на дистанціях, які забезпечують візуальне спостереження за діями один одного та взаємну підтримку вогнем; атака противника здійснюється, як правило, під прикриттям димів після максимально можливого зближення з ним (як з фронту, так і з виходом у один з флангів чи тил).

Старшій бойовій тактичній групі керує в бою командами, що подаються голосом, жестами і сигнальними засобами. Перелік команд, що подаються старшим бойовій тактичній групі :

“Група, в атаку – вперед”; “Група, у напрямку орієнтиру 2, направляючий стрілець Шклярук – до бою, вперед”; “Група, за мною, в колону по одному, бігом – руш”; “Група, на рубіж польової дороги – до бою”; “Група, за мною – до бою”; “Кулеметнику Шевченко, прямо – курган, праворуч – група піхоти - знищити”; “Група, на гребінь висоти (такий-то рубіж) справа по одному, перебіжками – вперед”; “Група, на такий-то рубіж повзком справа, зліва по одному – вперед”, “Манєврова група (вогнева група), охопити ліворуч (праворуч), вперед”.

Завдання першого (у даному випадку – стрільця):

пересуватися по полі бою різними способами до вказаного рубежу;
вести розвідку противника і місцевості на відстанях від **300 до 500м**;
долати мінно-вибухові загородження та природні перешкоди;
негайно відкривати неприцільний вогонь різними способами впродовж **2-3 сек.** на глибину до **100м** перед собою;

зброю тримати напоготові до негайного застосування – палець на спусковій скобі, КУДИ ОЧІ – ТУДИ І СТВОЛ !!!

Завдання другого та третього:

підтримувати переміщення першого стрільця веденням прицільного вогню із-за укриття на **3-5 сек.**, на відстанях від **300 до 500м** із безсистемною зміною вогневих позицій (постріл - зміни вогневу позицію);

вести розвідку противника і місцевості на глибину від **500 до 700м**.

старший стрілець, додатково, керує діями тактичної бойової групи.

Завдання четвертого, п'ятого, шостого (друга бойова група):

вести розвідку противника і місцевості на глибину від **500 до 700м**;
підтримувати прицільним **вогнем** із-за укриття **за 3-5 сек.** на відстанях **до 500м** дії першої бойової групи (першого, другого та третього номерів) із безсистемною зміною вогневих позицій;

виявляти і знищувати броньовані цілі противника на відстанях від **300 до 500м**;

охороняти командира відділення.

Завдання сьомого (механіка-водія, водія - третя бойова група):

спостерігати за дорогою (місцевістю по маршруті руху) до **50м** та сигналами (умовними жестами) командира відділення;

виводити бойову машину на заплановані вогневі поліції (укриття) (по команді);

змінювати вогневі позиції (укриття) після кожної черги гармати (кулемета).

Завдання восьмого (навідника-оператора, кулеметника - третя бойова група):

вести розвідку противника і місцевості на відстанях до **2000 м**;

здійснювати прикриття прицільним вогнем за **3-5 сек.**, дії перших двох бойових груп на відстанях від **600 до 1200 м.**

Кожна бойова тактична група повинна мати кішку, шпур (2-3 на відділення) і вміти їх використовувати для розмінування мін та розтяжках, а також тих, що встановлені на ґрунті без заглиблення і маскування; усі військовослужбовці повинні вміти використовувати багнет для пророблення проходів у дротових загородженнях противника, виведення із ладу ліній зв'язку та під час рукопашного бою.

У випадку посилення механізованого відділення танком, останній просувається на полі бою безпосередньо у бойовому порядку відділення, знищує протитанкові та інші вогневі засоби противника і руйнує інженерні загородження. Командир відділення повинен організувати виявлення та знищення протитанкових засобів. Танк спочатку веде вогонь по противнику, який знаходиться на передньому краї, а з підходом на відстань **200-250м** – переносить вогонь у глибину його бойового порядку.

БМП (БТР) рухаються стрибками від укриття до укриття, постійно змінюючи вогневі позиції.

Маневрова група використовуючи складки місцевості (місцеві предмети), наближається до противником на якомога меншу відстань, займає вигідне положення для атаки та у взаємодії із вогневими групами (вогневою групою) знищує його (чи захоплює у полон).

З метою покращання маневреності групи, до її складу повинні входити військовослужбовці, які озброєні автоматами.

Вогневі групи призначені для підтримки вогнем дій маневрової групи шляхом ведення прицільного вогню по виявленим вогневим засобам противника з постійною зміною вогневих позицій.

До складу першої вогневої групи, як правило, входять кулеметник, гранатометник, стрілець – помічник гранатометника, а, в окремих випадках – і снайпер.

Другу вогневу групу становить бойова машина із частиною екіпажу (механік-водій (водій) та навідник-оператор (кулеметник)).

У ході наступу, маневрова і вогневі групи прикривають одна одну вогнем. Рубіж атаки, призначається на відстанях **100-150м (іноді до 200м)** від об'єкта атаки.

Отримавши завдання знищити противника, що залишився в траншеях і ходах сполучення, **2-3** солдати (одна з бойових груп) відділення, закидавши противника гранатами, стрімко заскакують у траншею, враховуючи ведення вогню вздовж траншеї в різні напрямки, для прикриття один одного з тилу, просуваються траншеєю, вогнем в упор, багнетами і гранатами знищують противника, який обороняється, долають прямолінійні ділянки траншей (ходу сполучення) після їх обстрілу і подавлення вогневих точок гранатами, просуваючись від повороту до повороту і знищуючи тих, хто обороняється. Решта складу відділення (бойова група) рухається обома боками траншеї зверху, не втрачаючи з виду солдатів, що просуваються траншеєю, знищують виявлені вогневі засоби і противника, який намагається залишити (захопити) траншею.

Жива сила і вогневі засоби противника, що розташовані в бліндажах та інших оборонних спорудах, закидаються гранатами, за необхідності частина бойової групи вривається в бліндаж і вогнем впритул завершує його знищення, про цьому **I-2** солдати контролюють входи і виходи з бліндажа зовні.

Дії у складі “двійок” та “трійок” характерні і для снайперів, які, в залежності від рішення командира роти (взводу), можуть діяти у визначених їм смугах (за бойовим порядком підрозділу, на одному із флангів роти (взводу) та в проміжках між взводами)

Обов'язки між снайперами у “двійці” розподіляються наступним чином. Перший номер виконує завдання “спостерігача” – веде пошук найбільш важливих цілей, готує дані для стрільби, надає їх другому номеру – “винищувачу” та коректує його вогонь. “Винищувач”, відповідно, знищує вказані цілі. Через **20-30** хвилин номери змінюються місцями.

3. Завдання, способи та прийоми дій військовослужбовці в складі бойових тактичних груп в оборонному бою

Вибір місця для стрільби та самоокопування.

Оборона здійснюється з метою відбиття наступу сил противника, які переважають, завдання йому максимальних втрат, утримання важливих районів (об'єктів) місцевості та створення сприятливих умов для переходу в наступ.

Підрозділи можуть переходити до оборони навмисно або вимушено, завчасно або під час бою, в умовах відсутності зіткнення з противником або у безпосередньому зіткненні з ним.

Інженерні заходи, що виконуються солдатами відділення своїми силами, повинні значно підсилити його живучість і стійкість. Кожна ділянка місцевості повинна бути перетворена у міцний опорний пункт, бойову і вогневу позицію, справжню фортецю з круговою обороною, яка забезпечує довготривале їх утримання навіть в оточенні противником.

Бойова позиція складається з ділянки оборони, в межах якої обладнуються основні і запасні окопчики для стрільців (бойових груп), гранатометника, командира відділення, площадка (окопчик) для ручного кулемета, укриття для особового складу (щілина, бліндаж, перекрита ділянки траншеї), ніші для бойових і господарчих запасів, тупики і розширення для забезпечення зустрічного руху, відхоже місце, водозбірна яма і хід сполучення до БМП (БТР).

На бойовій позиції відділення стрільці, кулеметники і гранатометник розташовуються так, щоб усі підступи до неї перед фронтом і на флангах були під дійсним, особливо фланговим і перехресним, вогнем, а загородження і перешкоди добре проглядалися і прострілювалися.

Залежно від обстановки і рішення командира вони можуть розміщуватися розосереджено (рівномірно), бойовими групами. Відстань між ними при рівномірному розміщенні особового складу може бути **14 – 16 м**, між бойовими групами (“двійками”, “трійками”) – **20 – 30 м**, а між собою в середині – до **5 м**.

При переході до оборонного бою в умовах безпосереднього зіткнення з противником солдат, отримавши завдання, насамперед повинен відшукати на місцевості невелике природне укриття або вирву від бомби (снаряду), швидко

сховатися від вогню противника та підготуватися до бою. *Головне полягає в тому, щоб як можна швидше вибрати таке місце, з якого вигідно вражати противника, бачити його, а самому залишатися непомітним.* Якщо немає поблизу ніякого укриття, то необхідно швидко окопатися. Перед тим, як почати окопуватися, з положення лежачи, проводиться коротке вивчення місцевості. При цьому, особливу увагу необхідно звертати на такі місця, як невеликі складки, низини, канави та інші укриття, які може використовувати противник для потайного наближення до бойової позиції.

Копання одиночного окопу для стрільби лежачи під вогнем противника проводиться наступним чином: на вибраному місці солдат кладе зброю праворуч себе на віддалі витягнутої руки стволом в бік противника; повертаючись на лівий бік, витягує піхотну лопату з чохла; потім, взявши черешок лопати обома руками, ударами на себе підрізає дернину; знявши дернину, кидає її в сторону, щоб після відривання окопу її можна було використати для маскуванню бруствера.

Земля відкидається спочатку вперед, а в подальшому – по різні боки, щоб застерегти себе від ураження кулями та осколками снарядів або мін.

Під час праці голову потрібно тримати як найближче до землі, але так, щоб можна було вести безперервне спостереження за противником.

Після відривання передньої частини окопу на глибину приблизно **20см**, солдат відсувається трішки назад та продовжує відривання решти частини окопу. Окоп повинен бути завширшки **60см** і **170см** завдовжки. По закінченні роботи бруствер маскується під колір навколишньої місцевості.

Якщо противник не проявляє активності, то робота по удосконаленню окопу продовжується. Він поглиблюється до **60см** та пристосовується до стрільби з коліна, а потім відривається для стрільби стоячи до **110см**. За сприятливих умов, коли противник веде себе пасивно, за вказівкою командира відділення або самостійно, одиночні окопи з'єднуються між собою в позицію на відділення, яка доводиться до повного профілю 3 цією метою солдат, не виходячи з окопу, відриває з'єднувальний хід до свого сусіда зліва. Послідовність роботи така ж як при відриві одиночного окопу. Якщо попереду окопу є кущі або висока трава, то для кращого огляду та обстрілу проводиться чистка, але це робиться непомітно для противника. Крім цього, у передбаченні нічного бою автомати та кулемети без нічних прицілів готуються до ведення вогню вночі.

Для автомата в цьому випадку робиться в бруствері жолобок та використовуються кілки-обмежувачі. Жолобок в бруствері готується з таким розрахунком, щоб покладений в нього автомат був наведений на вказаний командиром напрямком. Краї жолобка утрамбовуються та обкладаються дерниною. Кілки-обмежувачі забиваються по два біля цівки та приклада автомата. Якщо можливо, кілки замінюються рогачами.

При підготовці кулемета для ведення вогню вночі можуть використовуватися різні пристосування для установки під приклад.

При занятті оборони в умовах відсутності зіткнення з противником є можливість більш ретельно вибрати та повністю обладнати місце для стрільби (вогневу позицію), встановити загородження та у разі необхідності провести чистку сектора обстрілу та виконати інші завдання.

Однак незалежно від того, в яких умовах займається оборона завжди треба проявляти пильність та готовність використати зброю безперервно спостерігати за місцевістю, особливо вночі та в інших умовах обмежено, видимості, коли найбільш імовірний раптовий напад.

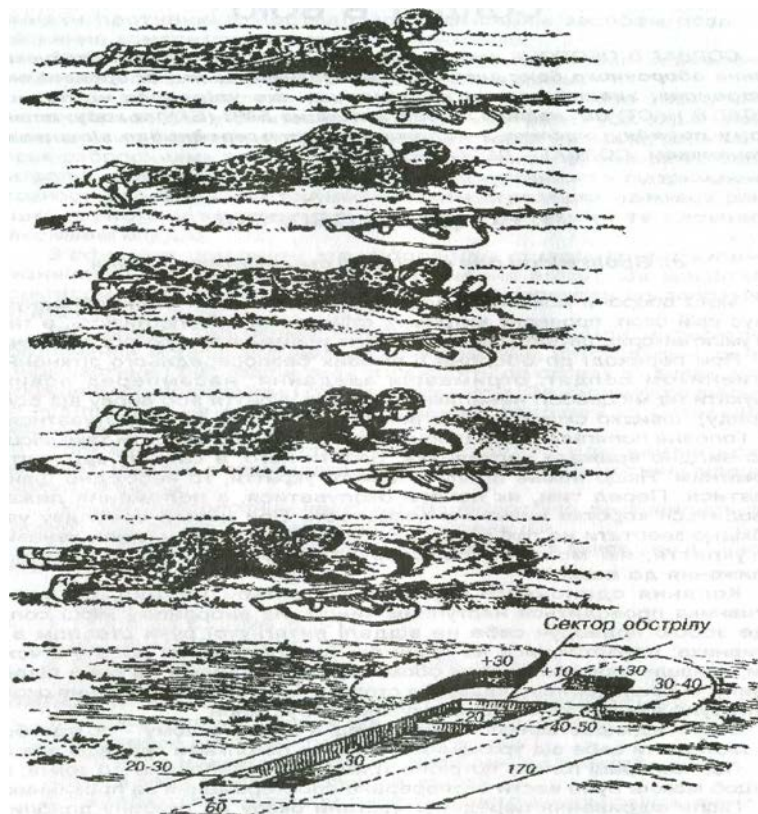

Рис. 1.73. Послідовність відривання окопу для стрільби з автомата

Ведення оборонного бою.

В обороні кожен солдат, який вміло використовує свою зброю фортифікаційні споруди та вигідні умови місцевості, може знищити велику кількість солдат противника, а також успішно вести боротьбу з його наступаючими танками та іншими броньованими машинами.

До початку вогневої підготовки та загального наступу противника окремі його групи будуть намагатися вести розвідку, пророблювати проходи у мінно-вибухових загородженнях або проникнути в глибину оборони. Ці групи знешкоджуються черговими вогневими засобами, особовий склад яких знаходиться в постійній готовності до негайного відкриття вогню із запасних або тимчасових вогневих позицій. Решта солдат в цей час знаходяться в готовності до відбиття наступу противника та одночасно удосконалюють інженерне обладнання вогневих позицій (місць для стрільби) та проводять технічне обслуговування бойової машини піхоти (бронетранспортера).

С початком вогневої підготовки противника, солдат, якщо він не спостерігач, по команді (сигналу) командира ховається в щілині або бліндажу в готовності швидко зайняти вогневу позицію (місце для стрільби). Солдат-спостерігач знаходиться на своєму посту та спостерігає за діями противника. Про результати спостереження він доповідає командирю.

При нанесенні противником ядерного удару солдат по спалаху вибуху застосовує заходи захисту: при знаходженні в траншеї лягає на її дно лицем донизу, прикриваючи очі руками; при знаходженні в БМП (БТР) – зачиняє двері, бійниці, люки, жалюзі, а механік-водій вмикає систему захисту від зброї масового ураження.

У випадку використання противником отруйних речовин солдат швидко одягає протигаз.

З переходом противника в атаку, за сигналом спостерігача або командою командира, солдат займає вогневу позицію (місце для стрільби) та готується до бою. Вогонь по атакуючій піхоті він відкриває за командою командира, коли піхота виходить на дальність дійсного вогню. До цього вогонь по противнику веде артилерія, танки, БМП, ПТКР та інші засоби.

Солдат у цей час уважно спостерігає за діями противника, доповідає про все помічене своєму командирі та вибирає цілі, які він буде знешкоджувати по мірі їх наближення. У наступному, з наближенням противника, вогонь ведеться самостійно.

Солдату необхідно пам'ятати, що його вогонь особливо ефективний у той момент, коли противник змушений сповільнити атаку при подоланні загороджень перед переднім краєм. *Головне завдання кожного солдата – не допустити противника на позицію.* Якщо все ж таки противник підійде до позиції, то солдат знешкоджує його вогнем в упор, гранатами та в рукопашній сутичці.

При відбитті атаки піхоти противника з танками гранатометник знешкоджує танки та інші броньовані машини, а кулеметник та стрілець відсікають піхоту.

Знешкодження танків та інших броньованих об'єктів противника.

Танки та інші броньовані об'єкти противника – це найголовніші та найнебезпечніші цілі на полі бою.

Разом з тим, танк не страшний для солдата, якщо солдат проти нього діє сміло та обмірковано, добре знає його тактико-технічні характеристики, вразливі місця та вмівло використовує свою зброю (рис. 1.74).

Вибір засобів та способів знешкодження броньованих об'єктів противника залежить від конкретної обстановки. Для враження танків та інших броньованих цілей в бою використовуються: ПТКР, гранатомети, протитанкові гранати, протитанкові міни, а також вогонь із стрілецької зброї по оглядовим пристроям.

Якщо до позиції (окопу) наближається танк та його не вдалося знешкодити з гранатомету, то потрібно зачекати доти, поки він не підійде на відстань **25-30м**. На такій близькій відстані вогонь танка вже безпечний, тому що навіть при найбільшому нахилі гармати та кулемету їх вогонь не може вразити солдата. Цей момент потрібно використовувати для кидка протитанкової гранати. Не виключена можливість, що кинута солдатом протитанкова граната не вразить танк, в цьому випадку потрібно відскочити по траншеї в бік або лягти на дно траншеї, а коли танк пройде – швидко встати та кинути гранату в борт або кормову частину танка. Після вибуху приготуватися для стрільби на ураження екіпажу, що залишає танк.

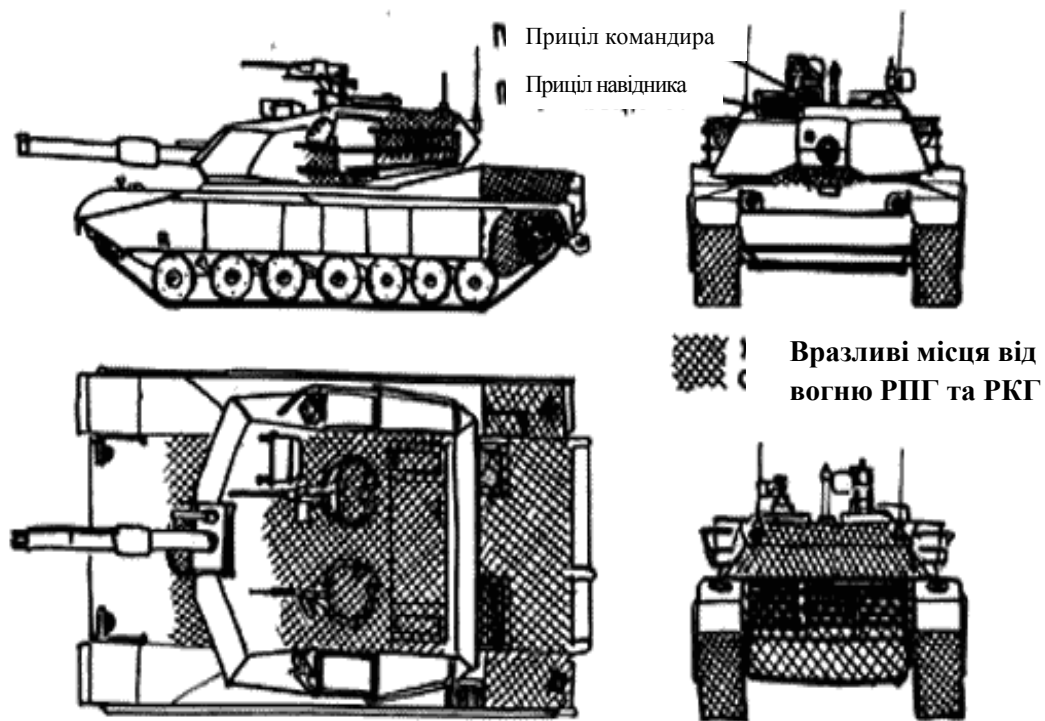

Рис.1.74. Уразливі місця танка.

При киданні гранат по наступаючим танкам, БМП та БТР противника правильний винос точки прицілювання має рішуче значення, тому що протитанкові гранати наносять ураження тільки при безпосередньому попаданні в броньовану ціль. По танку, який рухається на солдата або від нього, кидати гранату слід назустріч або навздогін, як по нерухомій вертикальній цілі, враховуючи при цьому, що за час польоту гранати машина встигає пройти **5-10м**.

Рис.1.75. Вогнева позиція РПГ-7.

При киданні гранати по танку, що рухається вздовж фронту в **15-20 м** від солдата зі швидкістю приблизно **15 км/год** (швидкість людини, що спокійно біжить), точку прицілювання слід виносити **на 1/2 корпусу** танка від переднього зрізу бокової броні (рис.1.76). Боротьбу з танками та іншими рухомими броньованими об'єктами можна вести з використанням протитанкових мін. Протитанкові міни на місцевості встановлюються за допомогою мінних загороджувачів, а

солдатом - вручну. Боротьбу з броньованими машинами противника можуть також вести кулеметник та снайпер, відкриваючи вогонь по оглядовим пристроям.

В окремих випадках за наказом командира відділення для боротьби з танками противника може призначатися солдат, який, використовуючи рельєф місцевості, під прикриттям вогню відділення або димів висувається з протитанковими гранатами до цілі й знешкоджує її.

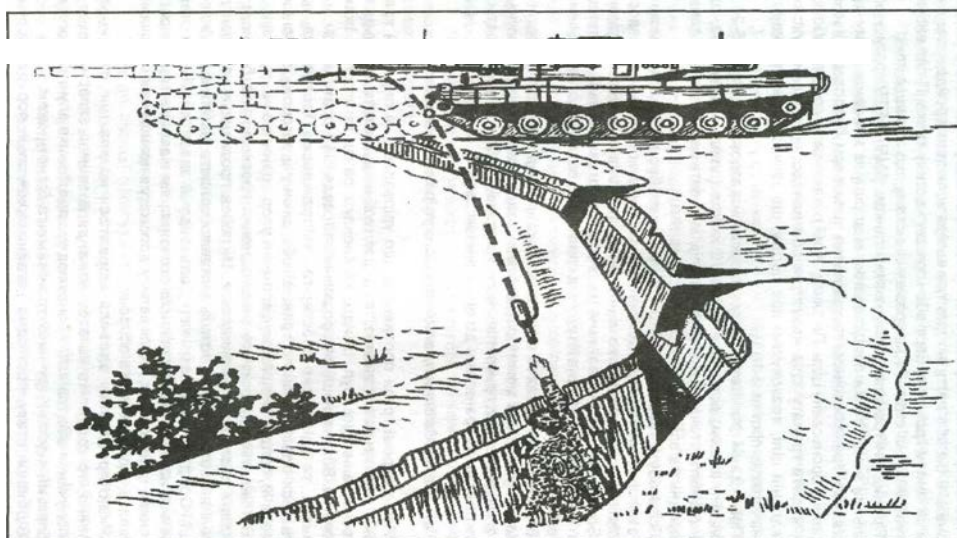

Рис.1.76. Кидання протитанкової гранати по танку, який рухається флангами.

Знешкодження противника, що увірвався на позицію.

Противника, що намагається просунути по траншеї або викинути загорожу з траншеї (підірвати її), солдат знешкоджує вогнем в упор, гранатою чи рукопаш. Бій ведеться до повного знешкодження противника та без наказу командира бойова позиція не залишається. Ні поява противника на флангах відділення, ні оточення не можуть заставити солдата відійти від зайнятої позиції. Солдату слід пам'ятати, що, ведучи завзятий бій у складі відділення, навіть в умовах повного оточення, він відволікає значні сили противника і, тим самим, надає велику допомогу в повному знешкодженні противника, що ввірвався в оборону. Якщо противнику вдалося ввірватися на позицію сусіднього відділення, то солдат за наказом командира займає запасний окоп у ході сполучення або траншеї та знешкоджує противника влучним вогнем, а на близькій відстані - ручними гранатами та багнет-ножем.

Відбивши атаку, необхідно негайно привести в порядок зброю, поповнити набої, відремонтувати ушкодження окопу та приготуватися до відбиття наступної атаки противника.

Відхід на іншу бойову позицію проводиться тільки за наказом командира, під прикриттям вогню артилерії та мінометів. Відхід здійснюється раптово для противника, для цього використовуються дими, аерозолі та інші умови обмеженої видимості. Якщо солдату наказано сумісно з іншими солдатами відділення прикривати відхід, то він повинен непохитно утримувати позицію, що займає, не

допускаючи прориву противника. По досягненні тими, хто відходить, наміченого рубежу, солдат за сигналом командира починає відхід.

Відхід здійснюється перебіжками. Зробивши першу перебіжку, солдат забезпечує вогнем відхід своїх товаришів. Якщо противник переслідує, солдат вогнем зупиняє його рух, а сам відходить, здійснюючи перебіжки під прикриттям вогню відділення.

Рис. 1.77. Порядок відходу в розгорнутому бойовому порядку відділення.

При відході важливо вміти швидко та непомітно, у взаємодії з сусідами, відірватися від противника, непомітно зайняти новий вигідний рубіж, приготуватися до бою та відбити напад противника, завдаючи йому втрати.

Якщо противник, який проник через наш передній край, контратакований підрозділами з глибини та починає відходити, солдат, що знаходиться в цей час на своїй позиції на передньому краї, надає допомогу контратакуючим, знищуючи вогнем противника, що відходить.

При підході контратакуючих до позиції відділення, солдат, за наказом командира, переходить в контратаку.

Завдання, прийоми і способи дій солдата у складі бойових тактичних груп в оборонному бою.

При діях в оборонному бою, склад бойових тактичних груп може бути таким, як і у наступальному бою.

Завдання, які вирішують бойові групи в обороні:

Перша бойова група:

ведення розвідки на відстанях від **500 до 700 м**,
знищення живої сили та неброньованих засобів противника на відстанях від **500 до 300 м**;

використання найбільш підготовленого та фізично розвинутого солдата в резерві для посилення небезпечних місць, (діє за вказівками командира відділення, в залежності від умов обстановки)

Друга бойова група:

ведення розвідки на відстанях **від 500 до 700 м**;

знищення живої сили і броньованих засобів противника на відстанях від **300 до 500 м**;

охорона командира відділення.

Третя бойова група:

ведення розвідки з використанням оптичних прицілів бойової техніки на відстанях **до 2000 м**;

знищення живої сили противника на відстанях **до 2000 м**;

знищення броньованих цілей противника на відстанях **до 1500 м**;

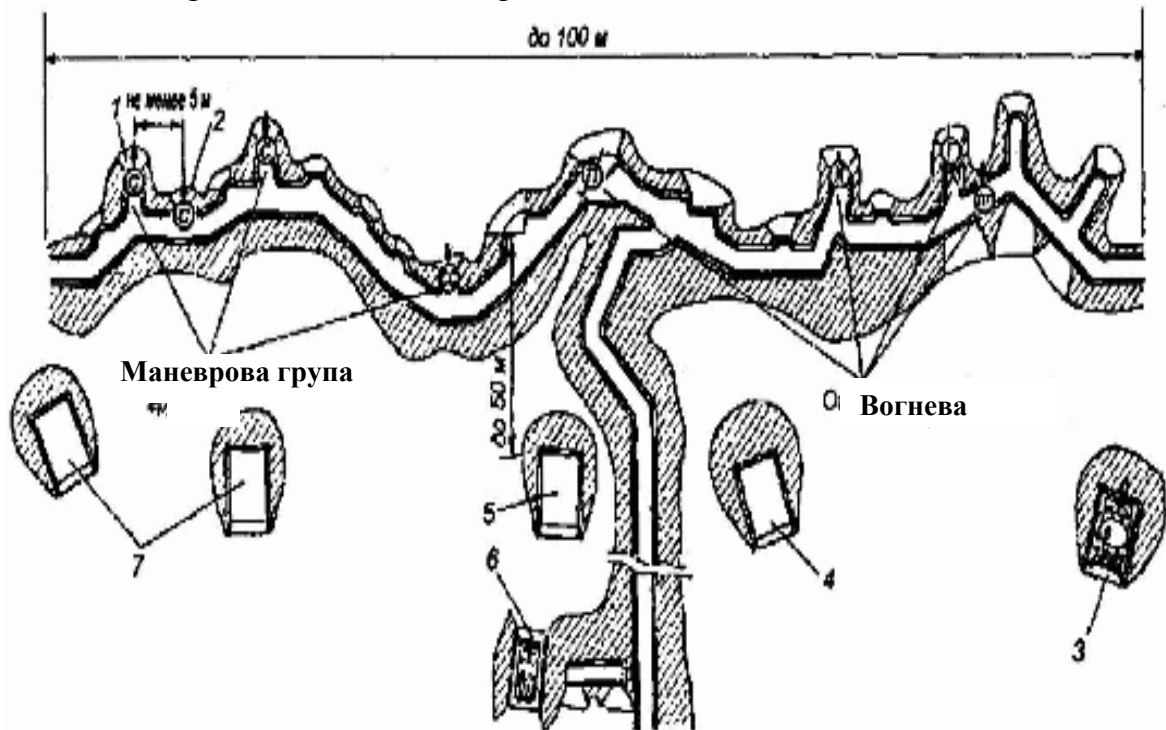

Рис. 1.78. Бойовий порядок механізованого відділення на БМП у складі тактичних бойових груп в обороні (варіант):

1 – основне місце для стрільби; 2 - запасне місце для стрільби; 3 - основна вогнева позиція танка; 4 - запасна вогнева позиція танка; 5 - основна вогнева позиція БМП; 6 - укриття для БМП; 7 - запасні вогневі позиції БМП.

Кожному солдату вказуються 2-3 вогневі позиції, які необхідно змінювати після декількох черг (пострілів) та сектори стрільби-основний і додатковий, які повинні перекриватися не менше ніж на 10-15 градусів (170-250 тисячних), створюючи зону суцільного вогню; сектор обстрілу для кулеметника в обороні - до 120 градусів, для автоматника - до 40 градусів.

Висування на вогневі позиції здійснюється під вогневим прикриттям чергового вогневого засобу і вогню БМП (БТР).

Щоб зменшити ймовірність знищення БМП (БТР) та танків вогнем ПТКР, для кожної одиниці бойової техніки *обладнуються 1-2 укриття* (за зворотними схилами висот, у ярах, у лісі, тощо).

Кожній бойовій машині призначаються 2-3 *вогневі позиції* (на найбільш небезпечних напрямках наступу противника). При цьому, із кожного укриття необхідно готувати вихід на вогневі позиції *не менше ніж по двох* маршрутах.

Якщо відділення діє бойовими групами, то їх дії можуть бути такими: командир групи і кулеметник ведуть вогонь по противнику з основних позицій, а гранатометник або інший член групи споряджає магазини. Після трьох-чотирьох черг бойова група за сигналом командира змінює позицію, і потім дії повторюються.

Знищення противника, що увірвався в траншею (хід сполучення) може здійснюватися бойовими групами, при цьому перша група просувається її дном і вогнем упритул, багнетами, гранатами знищує його, а друга група діє з обох боків траншеї (ходу сполучення), знищує противника, який намагається її покинути або надати допомогу тим, хто діє в ній, вогнем і гранатами підтримуючи дію першої групи.

4. Пам'ятка солдату щодо дій на полі бою в складі тактичної бойової групи

При виконанні завдання тебе зобов'язані прикривати твої товариші.

За будь-яких обставин – *“один за всіх – і всі за одного”* – тобто один виконує завдання, а інші його прикривають, це закон ближнього бою, їхнє завдання – знаходячись в укритті, вести спостереження за місцевістю і твоїм переміщенням, при виявленні противника відкривати вогонь не пізніше *1-3 сек.*, не даючи йому вести прицільний вогонь по тобі.

При висуванні (виконанні завдання) головний твій обов'язок - постійне і безупинне спостереження на відстані до *300м*, у постійній готовності до відповідних дій із відкриттям вогню з боку противника;

При відкритті вогню постійно змінюй вогневу позицію, зробив чергу – відповзи убік (перекотись) на *3-5м* і веди вогонь далі, потім - перебіжка.

Не забувай про можливість знаходження мін, розтяжок і інших інженерних боєприпасів у напрямку твоєї дії.

Перед початком дій не поспішай, уважно оглянь місцевість на відстань *25-50 м*, визнач маршрут свого просування, а також місце, куди ти повинен прибути із обов'язковим урахуванням можливості прикриття від вогню противника.

Визнач місця, де може знаходитися противник і звідки він може вести по тобі вогонь, визнач свої можливі наступні дії, з урахуванням вогневого прикриття твоїх товаришів. Для цього в бойовій групі (двійці - трійці) *заздалегідь* повинні бути обговорені засоби і порядок спільних дій, а також порядок взаємодії в бою.

Після зайняття чергового укриття, негайно розпочни спостереження за полем бою, будь у постійній готовності до вогневого прикриття переміщення інших військовослужбовців твоєї бойової групи. При можливості подальшого переміщення подай їм заздалегідь установлений сигнал на пересування до наступного рубежу, уточнення завдання і - новий кидок.

Не кидай товаришів на полі бою, без дозволу командира не залишай свого місця в бою, у випадку *поранення*, вживай необхідних заходів само- та

взаємодопомоги і продовжуй виконувати завдання. Якщо буде наказано відправлятися на медичний пункт, *взьми із собою особисту зброю*.

При неможливості прямувати до медичного пункту - відповзи в укриття зі зброєю і чекай санітарів.

Слідкуй за витратою боєприпасів і заправкою бойової машини паливом. **25%** боєкомплекту, який переноситься (або перевозиться на бойовій машині) і пального повинні бути недоторканими запасами **“НЗ”**.

Швидко вживай заходів щодо відновлення ушкоджених бойової техніки та озброєння.

Дії солдата – спостерігача

Розвідка спостереженням ведеться в усіх видах бою. Для ведення розвідки спостереженням солдат може бути призначений спостерігачем. Місце для спостереження вибирається за вказівкою командира таке, яке забезпечувало б хороший огляд, маскування, укриття від вогню противника, мало зручні підходи.

Найбільш зручними для спостереження є окопи, канали, ями від снарядів і інші виїмки в ґрунті. Місце для спостереження в них вибирається так, щоб ззаду були насип, горбки або кущі; тоді спостерігач не вимальовуватиметься на тлі неба. У місцевих предметів (стовпа, дерева та ін.) спостереження ведеться з тіньового боку (рис. 1.79, 1.80). Для зручності спостереження і детального огляду спостережуваної місцевості призначений, спостерігачеві сектор розбивається по глибині на три зони спостереження: ближню, найбільш доступну для спостереження неозброєним оком, глибиною **до 400м**; середню – **до 800м** і далеку – **до межі видимості**. Межі зон встановлюються по добре видимих орієнтирах або місцевих предметах (рис. 1.81). Приступаючи до спостереження, спочатку оглядають бігло усю місцевість (у наступі – від себе у бік противника, а в обороні – від противника до себе). Спостереження розпочинається з ближньої зони і ведеться справа наліво, щодо умовно позначених рубежів від себе в глибину шляхом послідовного огляду місцевості і місцевих предметів. Відкриті ділянки місцевості видимі швидше, закриті – більше за тривалістю та детальніше. Про усе помічене спостерігач докладає командирові, не припиняючи спостереження. У доповіді спостерігач вказує орієнтир, на якому видаленні від нього (праворуч, ліворуч, далі, ближче) і що помічено, наприклад: “Орієнтир два, ліворуч 50, ближче 100, біля жовтого куща кулемет противника”. Особливо складно вести спостереження вночі. Необхідно пам’ятати, що в темряві видимість з висоти вниз гірше, ніж від низу до верху. Тому місце для спостереження вибирається в лощинах і низьких місцях, звідки можна швидше виявити противника, що проектується на тлі неба (рис. 1.80). В якості орієнтирів вибираються предмети з контурними контурами, що чітко вимальовуються на місцевості. Спостереження в нічних умовах ведеться за допомогою приладів нічного бачення або неозброєним оком. При спостереженні вночі щоб уникнути засліплення не можна дивитися на яскраво освітлені предмети і на джерела світла.

Рис. 1.79. Вибір та заняття місця для спостереження у чагарнику та за іншими місцевими предметами.

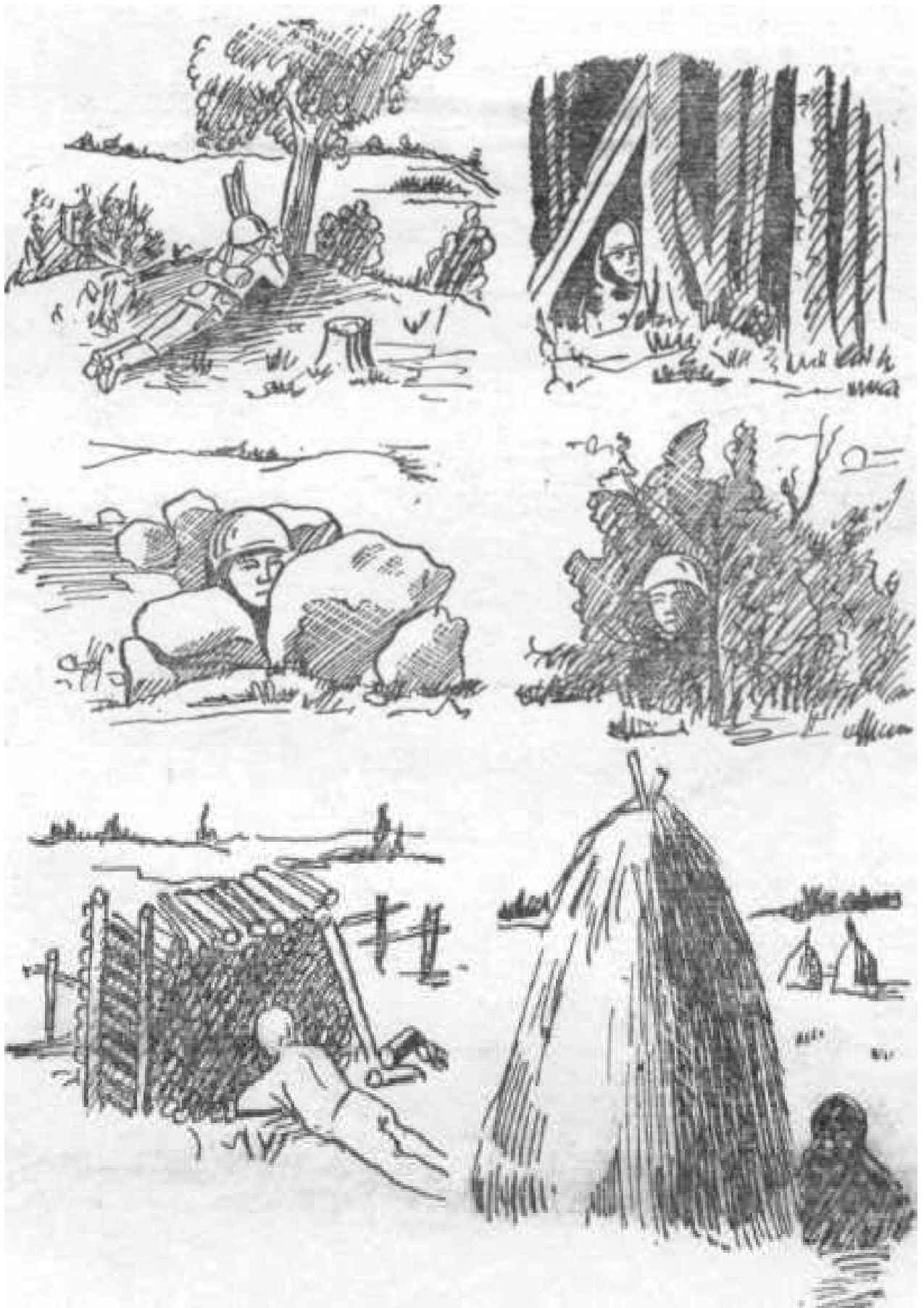

Рис. 1.80. Правильне розташування спостерігача біля різноманітних місцевих предметів.

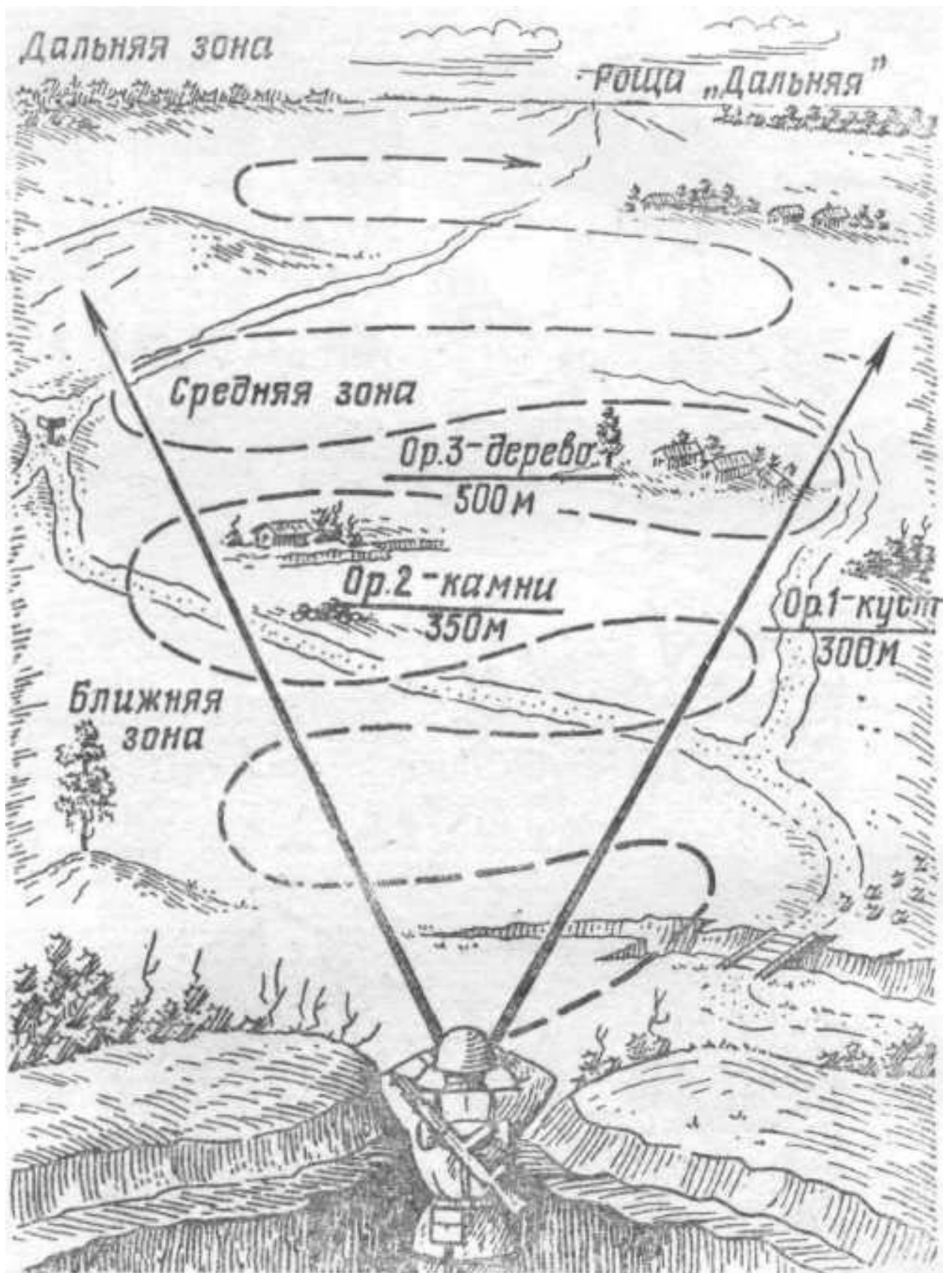

Рис. 1.81. Порядок огляду місцевості у секторі спостереження.

У тих випадках, коли видимість вночі дуже обмежена або взагалі виключена, розвідка ведеться підслуховуванням. При цьому необхідно враховувати, що на

чутність істотний вплив роблять температура і вологість повітря, вітер, рельєф місцевості, рослинний покрив, місцеві предмети і т. д.

У похмуру погоду або при глибокій хмарності і особливо після дощу чутність підвищується, в ясний сонячний день - погіршується.

Вночі і рано вранці чутність краща, ніж вдень, а взимку краще, ніж влітку. Чутність також погіршується, якщо звукові хвилі поширюються над поверхнею води (озером, річкою і т. д.). Вітер прискорює або уповільнює поширення звукових хвиль. Якщо він дме від джерела звуку у бік спостереження, чутність покращується.

У гірській місцевості звуки, що виникають при русі військ і виконання оборонних робіт, чути на значно більшій відстані, чим на рівнині, оскільки звукові хвилі, відбиваючись від поверхні гір, поширюються далі. Рослинність і місцеві предмети на шляху руху можуть уповільнити їх поширення і змінити напрям.

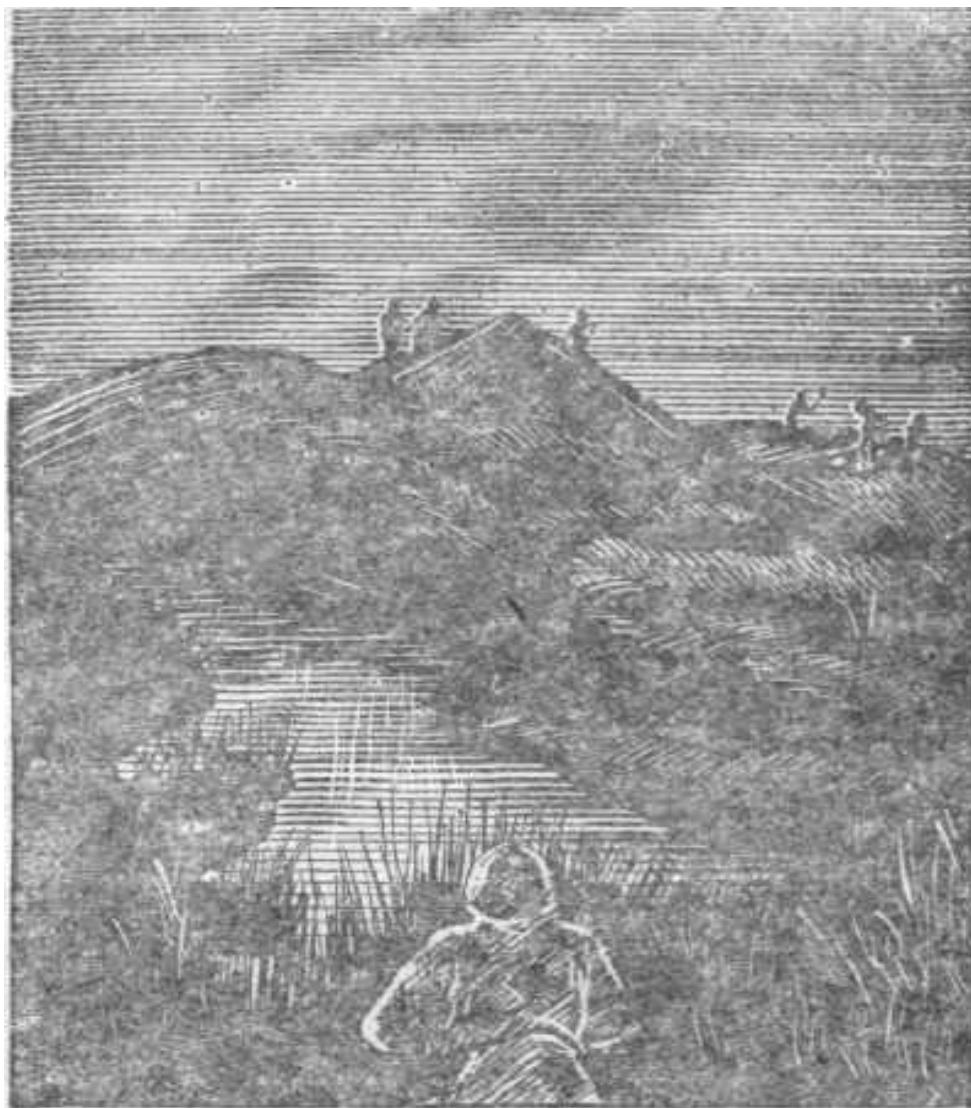

Рис. 1.82. Спостерігаючи вночі з низин, предмети, розташовані на висотах, розглядаються краще.

При виборі місця для підслуховування треба прагнути, щоб звуки було чути без віддзеркалення: на пагорбах, далі від перешкод і з підвітряної сторони, від ділянок, проходячи через які противник чинитиме шум. Не можна розташовуватися у дерев, що шумлять від вітру, і т. д. У нічних умовах, а також і вдень важливо не тільки виявляти ціль, але і визначати відстань до неї. Визначення відстаней до цілей або місцевих предметів вдень може робитися різними способами: окоміром; щодо кутових величин цілей або місцевих предметів; за далекомірною шкалою оптичного прицілу; безпосереднім проміром місцевості.

Окомірний спосіб визначення відстані без застосування яких-небудь приладів є одним з основних способів визначення відстаней до цілей солдатом-спостерігачем.

У практиці застосовуються два способи окомірного визначення відстаней до цілей (місцевих предметів): по відрізках місцевості; по мірі видимості і уявній величині цілі. При визначенні відстаней по відрізках місцевості потрібна яка-небудь звична відстань, яка міцно закріпилася в зоровій пам'яті, наприклад відрізки в 100, 200, 400 м, подумки відкладати від себе до цілі або місцевого предмета.

При цьому необхідно враховувати, що зі збільшенням відстані що здається, величина відрізка в перспективі поступово скорочується.

При визначенні відстаней по мірі видимості і уявній величині цілі, потрібно видиму величину цілі порівняти з тими, що відобразилися в пам'яті щодо видимих розмірів цієї цілі на визначених відстанях (рис. 1.83).

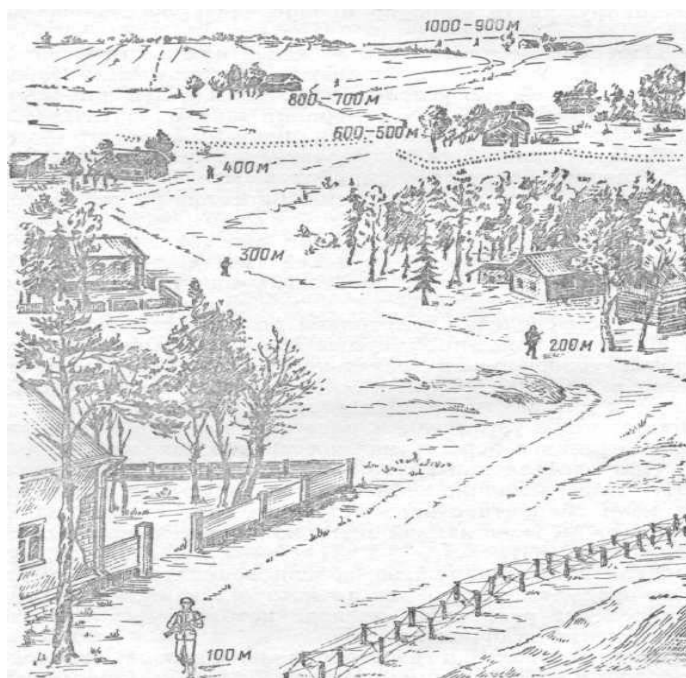

Рис. 1.83. Визначення відстані щодо ступені видимості місцевих предметів (людей).

Якщо ціль виявлена поблизу орієнтиру або місцевого предмета, відстань до якого відома, то при визначенні відстані до цілі необхідно враховувати її

видалення від орієнтиру. Для визначення відстані за кутовою величиною необхідно знати ширину або висоту цілі (предмета), до якого вимірюється відстань, і мати прилади спостереження.

При визначенні відстаней цим способом вимірюють кутову величину видимої висоти або ширини цілі (предмета) і обчислюють відстань за формулою $D = B \times 1000 : U$, де D - визначувана відстань до цілі; U - висота або ширина цілі, U - кут в тисячних, під яким видно ціль (предмет).

Порядок визначення відстані за допомогою бінокля: в полі зору бінокля є кутомірна сітка, яка у свою чергу має взаємні перпендикулярні кутомірні шкали (рис.1.84).

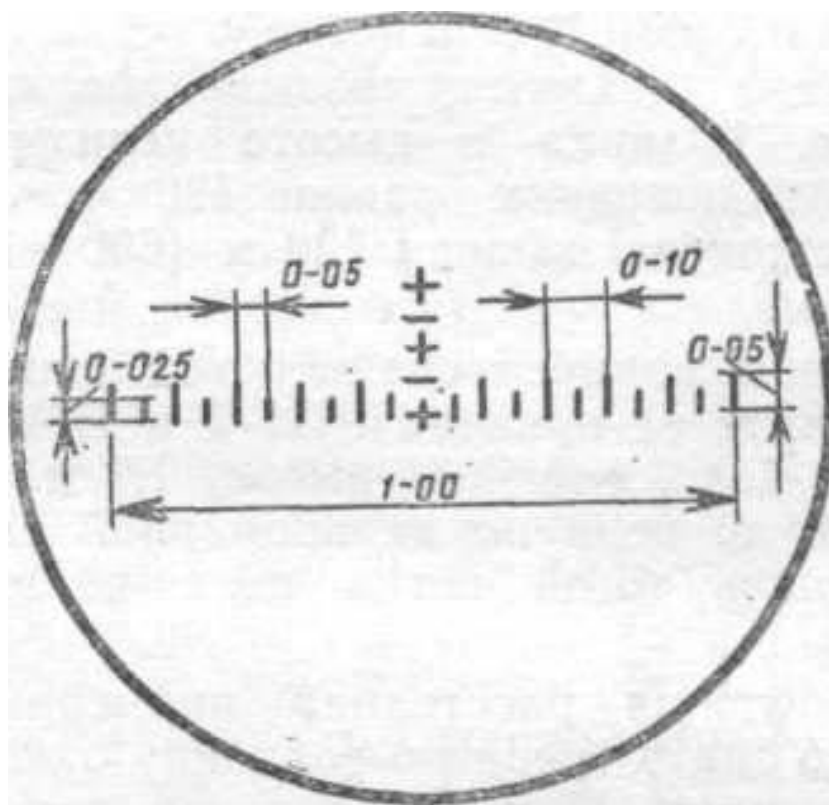

Рис. 1.84. Кутові шкали бінокля.

Розмір одного великого поділки шкали відповідає 10 тисячним (0-10) малого - 5 тисячним (0-05). Наприклад, треба визначити відстань до ПТКР противника, розташованого на рубежу телеграфних стовпів.

Рішення. Відстань між стовпами дорівнює 50м. Воно закривається чотирма великими поділками горизонтальною кутомірною шкалою (40 тисячних або 0-40). Відстань до ПТКР дорівнює: $D = 50 \times 1000 : 40 = 1250$ (м).

Штрих шкали, розташованої над ціллю, вказує відстань до цілі, що має висоту 2,7 м. Якщо ціль має висоту менше (більше) 2,7 м, то необхідно від відстані, визначеної за шкалою, відняти (додати) поправку рівну добутку числа десятих метра різниці у висоті цілі на постійне число 4 і на цифру шкали, розташовану над ціллю.

Наприклад, треба визначити відстань важкого танка противника, що має висоту 3,2 м якщо танк своєю верхньою частиною торкається пунктирної лінії дальномірної шкали з штрихом, позначеним цифрою 6 (Рис.1.85).

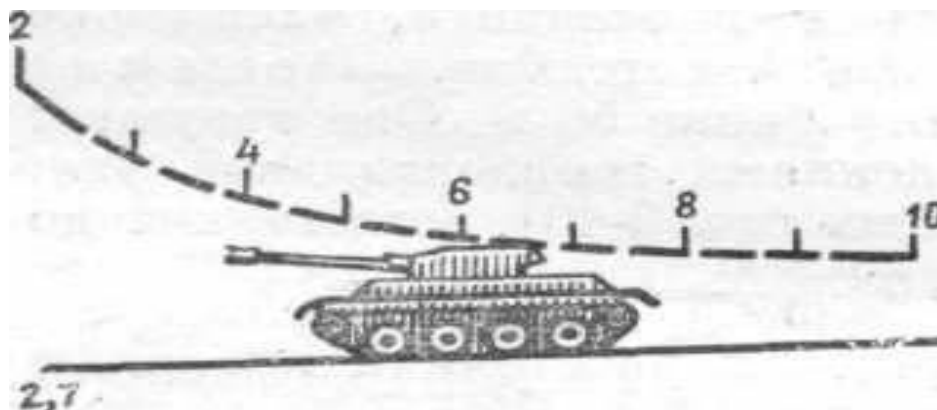

Рис. 1.85. Визначення відстані з використанням дальномірної шкали оптичного прицілу (вістань до цілі 600 м при її висоті 2,7 м).

Рішення. Різниця у висоті цілі дорівнює 0,5 м ($3,2 - 2,7 = 0,5$); поправка дорівнює 120 м ($0,5 \times 4 \times 6 = 120$ м); відстань до цілі 720 м ($600 + 120$) або округлимо до 700 м.

У оптичному прицілі снайперської гвинтівки штрих шкали на відміну від прицілу РПГ-7 і БМП вказує відстань до цілі, що має висоту 1,7 м.

Відстань до цілі за далекомірною шкалою можна визначити лише тоді, коли ціль по висоті видно повністю.

Для визначення відстаней проміром місцевості кроками треба знати середню величину однієї парі своїх кроків у метрах. При визначенні відстаней рахунок кроків робити парами. Цей спосіб може бути застосований лише поза зіткненням з противником і служити для перевірки правильності визначення відстані окоміром.

Для розвідки спостереженням наземного і повітряного противника солдат може бути призначений до складу *спостережного* або *хімічного спостережного посту*, що складається з двох-трьох спостерігачів. Один з них призначається старшим. На спостережливому посту мають бути: прилади спостереження, великомасштабна карта або схема місцевості, журнал спостереження, компас, годинник, ліхтар, засоби зв'язку і подачі сигналів оповіщення.

Старший спостережного поста, отримавши і з'ясувавши завдання, ставить завдання спостерігачам, де вказує: орієнтири, відомості про противника і свої підрозділи, місце для спостережливого поста, сектор спостереження, на що звертати особливу увагу, напрями вірогідного підльоту літаків (вертольотів) противника, порядок доповіді результатів спостереження і сигнали оповіщення.

Отримавши завдання, спостерігачі приступають до потайного обладнання місця для спостереження. Воно вибирається, зазвичай, поблизу командира що виставляє пост, з добрим оглядом. Зв'язок спостережного поста з командиром здійснюється з використанням телефону, радіо, голосом або встановленими сигналами. Про заняття спостережного поста і закінченні його обладнання старший спостерігач докладає командирові (начальникові), що надіслав пост.

Спостерігачі по черзі ведуть спостереження. Воно починається з детального вивчення місцевості і визначення відстаней до орієнтирів і характерних місцевих предметів в призначеному секторі.

Виявивши ціль, старший спостерігач встановленим порядком доповідає командирові про її положення відносно орієнтирів і, крім того, наносить на карту або схему місцевості і робить запис в журналі спостереження.

Спостереження за повітряним противником ведеться шляхом послідовного перегляду повітряного простору, починаючи від горизонту.

Виявивши повітряну ціль, спостерігач подає сигнал оповіщення, визначає її характер, напрямок і висоту польоту та доповідає про неї командирові що надіслав пост (старшому спостережного поста).

Хімічний спостерігач веде безперервне спостереження у вказаному районі, у встановлений час, а також при кожному артилерійському чи авіаційному нальоті противника, включає прилади радіаційної і хімічної розвідки та стежить за їх показниками.

Контрольні питання за темою

1. Якими можуть бути варіанти складу бойових груп?
2. Які існують способи та прийоми пересування особового складу у бою при діях в пішому порядку у складі бойової групи?
3. Які завдання стоять перед військовослужбовцями у складі бойових тактичних груп в наступальному бою?
4. Які способи та прийоми дій військовослужбовців у складі бойових тактичних груп в наступальному бою?
5. Які завдання стоять перед військовослужбовцями у складі бойових тактичних груп в оборонному бою?
6. Які способи та прийоми дій військовослужбовців у складі бойових тактичних груп в оборонному бою?

ЗАКЛЮЧЕННЯ

В навчальному посібнику “Загальна тактика” викладені теоретичні положення та надані практичні рекомендації щодо організації та ведення основних видів загальновійськового бою солдатом, тактичними групами і відділеннями. Розглянуто дії солдата, тактичної групи і відділення в обороні та наступі (в тому числі і в особливих умовах), розкрито дії відділень на марші, в охороні і розвідці.

В Академії накопичено багато цінного та повчального матеріалу з загальновійськової тактики. Тому одним з напрямків підвищення професіоналізму курсанта (студента) як майбутнього офіцера внутрішніх військ, являється накопичення, узагальнення та аналіз знань, отриманих на теоретичних та практичних заняттях з “Загальної тактики”.

Специфіка службово-бойової діяльності внутрішніх військ МВС України та практика їх бойової підготовки постійно вносять корективи до змісту і способів виконання поставлених завдань, тому запропоновані в навчальному посібнику відомості не в змозі надати вичерпних даних про всі випадки, які можуть виникнути в процесі підготовки та веденні, наприклад, загальновійськового бою, бойових дій в особливих умовах або здійсненні маршу. Враховуючи це, курсанти, командири підрозділів при підготовці до занять, навчань та виконання службово-бойових завдань повинні якомога ширше використовувати також і всі інші джерела інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1	Біла книга 2005: Оборонна політика України. - К.: Заповіт, 2006.
2	Біла книга 2006: Оборонна політика України. - МО України, 2007.
3	Біла книга 2007: Оборонна політика України. - МО України, 2008.
4	Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України, частина III (взвод, відділення, екіпаж танка) – К.: Вид. Варта, 2010.
5	Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України, частина II (батальйон, рота) – К.: Вид. Варта, 2010.
6	Зелений В.І. Загальна тактика: Підручник. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2011.
7	Тактика, кн. I (отделение, взвод). – М.: Воениздат, 1985.
8	Тактика, кн. II (рота, батальйон). – М.: Воениздат, 1986.
9	Тактика. – М.: Воениздат, 1988.
10	Приемы и способы действий солдата в бою. – М.: Воениздат, 1988, 271 с.
11	Дуков Р. Г. Мотострелковое отделение в бою. – М.: Воениздат, 1973, 107 с.
12	Иванов Д. А., Савельев В.П., Шеманский П.В., Основы управления войсками в бою. – М.: Воениздат, 1977, 344 с.
	Резниченко В.Г Тактика. – М.: Воениздат, 1988, 496 с.
	Рыбян А.А., Подразделения в ночном бою. – М.: Воениздат, 1984, 208 с.
	Рябчук В.Д., Ковалев В.И., Психология решения командира. – М.: Воениздат, 1976, 206 с.
	Свердлов Ф.Д., Передовые отряды в бою., М., Воениздат, 1986, 216 с.

ЗАГАЛЬНА ТАКТИКА. Ч. І.

Навчальний посібник

Полторак Степан Тимофійович

Ткаченко Микола Дмитрович

Лисенко Олександр Васильович

Варакута Володимир Павлович

Пегахін Ілля Альбертович

Овчаренко В'ячеслав Володимирович

Антонець Володимир Вікторович

*Відповідальний за випуск **Варакута В. П.***

Підписано до друку 25.05.2012 р. Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний. Ум. друк. арк. 32,32.
Тираж 100 пр. Зам. № 34.

Редакційно-видавничий відділ Академії внутрішніх військ МВС України
Свідоцтво про Державну реєстрацію ДК № 2799 від 22.03.07 р.
Друкарня Академії внутрішніх військ МВС України
61001, м. Харків, пл. Повстання, 3